

ОЛЕНА ПЕЧОРНА
ГРІШНИЦЯ

ІІ КРАСА – ІІ ПРОКЛЯТТЯ

Олена Печорна
Грішниця

Передмова

Я читаю повільно, тому не хапаюся за все підряд, мушу обирати. Тож, отримавши пропозицію від «Клубу Сімейного Дозвілля» прочитати дебютний роман Олени Печорної «Грішниця» та написати передмову, я, звісно, захвилювалась – її не напишеш, не прочитавши твір. А читати – то відкласти інші справи...

І от роман прочитано. Доволі швидко. У дні його читання думки мої все линули до героїні та її долі, і я поспішала повернутися до тексту. Нелегку місію взяла на себе авторка – розповідати читачеві такі серйозні речі.

Олена Печорна не лоскоче читача, викликаючи в нього штучну веселість, але й не намагається шокувати, кидаючи його в моторошні будні Лариси, головної героїні, життєву стежку якої ми маємо можливість прослідкувати в романі. Розділи про сьогодення героїні, мов намистини, чергуються з розділами про її дитинство, потім про юність. Авторка майстерно нанизує їх, зчіпляючи ключовим словом,

наскрізною думкою, розмірковуючи над сплетінням людських доль та пробуджуючи думки й почуття читача.

Співпереживання, єднання з героїнею виникає з перших сторінок роману. І, як на мене, воно є одним із критеріїв художності. Бо твори, які зачіпають лише розум, звісно, можуть бути цінними та корисними, але сила слова, що бентежить до того ж і душу, дається не кожному.

Героїня роману – наша сучасниця. Події, описані в романі, відбуваються в провінційному містечку, у селі Чорнобильської зони та в Києві, тож будуть впізнаваними для багатьох читачів. Характери персонажів теж реальні, можна сказати, типові. І навіть коли читаєш про те, з чим раніше не стикався у власному житті, не виникає думки про неймовірність описаного, про «творчі фантазії». Тому що життя часом дає такі «матеріали», перед якими бліднуть і романи, і серіали.

Ще однією героїнею роману, що проходить від першої сторінки до останньої, є любов. Глибока загальнолюдська любов, за яку чіпляється людина над прірвою, бо саме любов тримає на цьому світі попри все. І як найвище її виявлення – материнська любов. Любов до дитини – чи то вона ще зародок на екрані ультразвукового апарату, чи вже немовля, чи хвора тілом дитина, за життя якої мати бореться, йдучи на все, чи то дорослий син, якого занапастив Чорнобиль, чи здоровий син із хворою душею, котрий переходить межі людської поведінки, але для матері залишається синочком...

Багато подій, багато думок. Багато жінок. Здебільшого сильних. Вони мусили стати такими, бо мали заради чого жити. Дочитавши роман, не відчуваєшся втоптанним в багнюку, не хочеться лізти в петлю, ти йдеш жити далі з усвідомленням своєї сили і з вірою в те, що світ – не збіговисько покидьків. А також є сили небесні, які не полишають тебе на твоїй стежці.

«Людині дано не більше й не менше того, що вона здатна витримати, щоб прожити. То був мій шлях, тепер я це знаю і у свою хвилину піду – не озираючись, без прокльонів, з молитвою за тих, кого любила чи ненавиділа, ще заберу гріхи й залишу по собі Любов – щоб світ став кращим».

«Грішниця» – роман терапевтичний, роман-сповідь і роман-підтримка.

Безумовно, він буде дуже цікавий жінкам. Але, хоч як здивувало це авторку, на літературному конкурсі чоловіча половина журі

одноставно високо оцінила її рукопис і присудила твору Міжнародну українсько-німецьку літературну премію імені О. Гончара 2010 року.

В добру путь, авторе!

В добру путь, читачу!

*Щиро – Міла Іванцова,
письменниця, перекладач, викладач, журналіст*

У нас є крила, і над нами немає неба.

Бі Дорсі Орлі

Воно всередині нас.

Частина І

У будинку з примарами

Небо обвисло, притиснуте невидимим тягарем води, а на горизонті розповзалася моторошна чорнота. Не хмара, а якесь велетенське Ніщо, у якому назавжди зникали осінні сні та поодинокі контури пташиних зграй. Здавалося, ще трохи, й осиротіле небо впаде. Швидше б, шепнула осінь.

Лариса байдуже дивилася на чорноту неба, ледь встигаючи за невидимим провідником. Куди так поспішати? Її світ вже давно чорного кольору.

Ось дійшла нарешті до краю, зупинилась. Усе. Осінь зіщулилась, відпустивши холодну руку, глянула на жінку ще раз та й пішла назад. Далі – ЗОНА, а це і є кінець, принаймні, іншого осінь не знає, вибачайте, просили – довела.

Гостя прислухалась. Тихо. Тільки-от ця тиша дивна, дика, схожа на ту, що бачила сотворіння світу, неначе тиша кінця й тиша початку – рідні сестри-близнючки з одним обличчям на двох. Утім, про це мають

краще знати ті, хто ще лишився жити й помирати в колись мирному царстві атома.

Жінка спинилася біля старого дерев'яного паркану, густо обліпленого павутинням бабиного літа, набрала повні легені тиші й зробила перший крок. На затишному подвір'ї занурена в себе бабуса розкидала золотисті зернята кукурудзи, а заклопотані кури ловили ці залишки сонця. Волохатий пес ліниво розглядав сонних мух, що лазили по його мисці, навіть не звернувши уваги на тінь жінки, хоча зазвичай дуже ревно оберігав оселю від чужих, тим паче, що приїжджих тут узагалі рідко бачили. Господиня ненароком підвела голову й застигла, неначе перед нею з'явився живий мрець.

Незнайомка була по-справжньому вродливою, таких облич за все життя можна побачити лиш кілька, та й то, якщо пощастить. Кожна лінія правильна до досконалості: великі очі кольору землі й опалого листу, спокусливі вуста, густе темне волосся, і тіло – храм з обірваними дзвонами, що давно мовчать. Гостя поставила невеличку валізу на землю й подивилися прямо в очі. Баба Марія перехрестилася й тупнула ногою на Шавка, який нарешті грізно загарчав, а потім щиро махнула в бік хати теплою рукою, немов знала цю примару увесь свій вік.

– Та не стій, дочко, заходь до хати. Бач, скоро дощ піде, я зараз теж буду йти.

Жінка лише кивнула й зайшла до будинку. Там були кухня й усього дві кімнати. Пахло деревом. Сучасні багатоповерхівки деревом не пахнуть, може, тому й видаються такими штучними, а цей дім – живий. Він дихав й умів бути гостинним. Лариса сіла на старий стілець і почала роздивлятися сухі трави, що звисали зі стелі в сінях. Від них війнуло простором та полем, мабуть, ще цього літа вони на ньому розмовляли з вітром. Зараз поле порожнє й мертве, ним гуляє осінь.

– На трави, дитино, дивишся? Ліки це, від хвороб різних рятують. Я й для тебе травичку знайду, вона хоч і не врятує, але біль із тіла допоможе вигнати.

Лариса зітхнула:

– А з душі? Такої травички у вас не знайдеться?

Бабуса мовчки підійшла до жінки й лагідно погладила по голові, як хвору дитину.

– Такої, доню, нема. Це лише ти сама зробити зможеш, і не кажи, що сил нема. Якщо стільки болю в собі тримаєш, значить – сильна. Ось поживеш у мене, дасть Бог, і полегшає, бо з цього світу йти треба легко – без тягарів.

Лариса заховала обличчя на теплих грудях старої й заплакала – вперше за кілька останніх років. По шибках вдарили краплі, важкі й холодні. Небові теж мусило полегшати.

* * *

З того дня на загубленому в зоні хуторі оселилася дивна гостя. Жителі цієї глушини рідко бачили незнайомців, тим паче тих, хто тут відпочивав, можна було хіба що намалювати – і то в уяві. Часом заїжджали якісь експерти, дослідники, комісія чергова перед новою річницею трагедії, а так – хоч вовком вий. Може, тому тут і стільки вовків розвелось? Аби було кому вити від приреченості.

Зрозуміло, що поява нового обличчя викликала реакцію, схожу на невеличкий вибух. Два десятки мешканців дружно почали шукати знайомства, цікавість буквально лізла з кожної щілини стареньких парканів. В оселю щоразу забігав хтось, щоб позичити солі, сірників чи олії. Марія Степанівна мужньо відбивала всі спроби щось розвідати й трималася неприступною фортецею, розуміючи, що найліпші ліки для її гості – спокій. Недарма ж за ним приїхала аж сюди, до зовсім незнайомої людини.

– Та, Лідо, кажу ж, вона небога моєї подруги. Захворіла дуже, бач, бліда яка, от і вирішила трохи народними ліками очиститись. Не тривожте людину зайвими розмовами, прийде час – сама заговорить.

Жінка притулила до грудей миску з позиченою мукою й скептично обвела поглядом пучечки сухих трав:

– Ой, щось тут не так, сусідко. Може, і лікуєш ти добре, дав Бог вміння, та навряд чи хтось із чужих тут схоче жити. Екологія не та, щоб хворих воскрешати.

– Не та, а ось живемо. Їй, моя дорогенька, втрачати нічого, лікарі лише руками розвели, вдіяти нічого не можуть. Ще раз прошу, не чіпайте мені дитину, нехай від людей відпочине.

Лариса слухала, як цокає старовинний годинник на стіні, і була наче тут і водночас не тут. Цікавість тутешніх мешканців її мало

обходила: звикла бути самотньою навіть у натовпі, та й після галасливої столиці, де незнайомі обличчя безкінечно з'являються й зникають, кілька нових не створювали проблеми. За весь час перебування тут вона лише раз одягнула на себе панцир, коли захмелілий кавалер у порваних штанах спробував залицятися прямо біля копанки за городом Марії Степанівни. Це місце було особливим, принаймні, раніше вона не відчувала нічого подібного, здавалось, що його створили саме для неї, чи, може, навпаки, неважливо. Головне, що тут концентрувалося стільки затишку й тиші, що вона могла відгородитися ними від себе самої. І раптом компанія цього невдахи. Крижана відповідь боляче різонула по вухах, а залицяльник тільки густо почервонів, навіть вилаявся у відповідь не зміг. Треба ж такому статися, щоб такі звичні, ледь не рідні слова, що підходили, до речі, для будь-якої ситуації, раптом зрадили. Уже увечері, за пляшкою, у товаристві сусіда Мишка, вони повернулись, всі до останнього, і тепер стрибали один перед одним, щоб зірватися з язика господаря.

– Та ти й уявити собі не можеш, як ця столична цяця на мене подивилася, ніби в ополонку провалився... Бр-р-р, аж протверезів одразу. Тьху, не баба, а відьма. Ще й каже, інтелігентно так, прости, Господи, що я Вас сюди не кликала, то не пішли б Ви... Ет, я б розказав, куди їй сходити треба, я б її...

– Та що ти так розходився, Петровичу? Далась вона тобі. Наші кажуть, що хвора. Зарази якоїсь кортить дістати? Ось давай краще вип'ємо. Наливай!

* * *

Звикнути можна до всього, навіть до чужих таємниць. Десь за два тижні цікавість до незвичної гості нікуди не зникла, тільки стала спокійнішою, а згодом якось поступово й непомітно перетворилася на щось ледь відчутне. Воно вже не заважало, зате додавало барви сірим будням місцевих мешканців. Так-так, вони звикли до самотньої жіночої постаті біля озера-копанки, наче вона завжди була тут, у якийсь незбагненний спосіб довершуючи щось єдине й цілісне. А чи сама вона була тут присутня? Тільки й того, що сиділа в плетеному кріслі-гойдалці й мовчала хвилина за хвилиною, година за годиною, день за днем. Навіть уночі, коли від безсоння слухала годинникове

«тік-так», ловила себе на відчутті повної відсутності часу. Він перестав для неї тут існувати.

– Ну що це ти, доню, вигадала? Сидіти в дощ біля води, та ще з твоїм кашлем! Ану швиденько в дім, гойдалку я сама занесу.

У будинку за ці кілька годин стало вогко. Лариса мовчки слухала, як дощ тарабанить свою незрозумілу пісеньку по віконних шибках, і думала, що якби комусь із композиторів вдалося відтворити цю мелодію, то це було б просто геніально.

– Я, напевно, у грубці розпалю, доню, як ти гадаєш?

– Та мені нічого, можна й так.

– Ні-ні, розпалю, а то восени дощі сирі, не такі, як улітку. Ще й трави можуть свою цілющу силу згубити.

Лариса спостерігала, як господиня заходила біля грубки, старенької, місцями облупленої, зате вірної. Каже, що в цієї грубки серце тепле, тому й не хоче іншої ставити. Червоні язички полум'я розпочали свій магічний танок, від якого одразу війнуло теплом. Дрова пахли смолою й сосновим лісом. Тут навколо стільки сосен. Тягнуть руки до неба в німій молитві. За кого моляться? За чиї душі?

Годинник на стіні заглядав у вічність, те, що колись було соснами, потріскувало у вогні, а дощ продовжував ходити по даху туди-сюди й постукувати у вікна. Жінка заплющила очі.

– А чому ти не спиш, дитино? Сон теж лікує, та ще й як.

Лариса здригнулась. Звідки старенька дізналась, що нормально спати вона не може, і вже давно? Безсоння наче катування, тільки інквізиція – ніч, що стискає змучене тіло в чорних лещатах, де немає снів, самі марення та жахіття. Лариса боялася свого ката в чорній мантиї, навіть ненавиділа. Правда, тут цей страх задрімав, але все ще був поруч. Жінка навіть помітила, що може на деякий час провалюватися в НІЩО. Воно не додавало сили тілу, однак не мучило. Іноді вона навіть думала, що снів не буває, їх вигадують люди, щоб кожен зміг заповнити чимось конкретним власне ніщо.

– Я не вмю.

– Доню, але ж раніше ти вміла бачити сни, от у дитинстві, наприклад.

– У мене не було дитинства.

Марія Степанівна заходилася накривати на стіл. Вечеряли мовчки. Лариса майже нічого не їла, хоча таких смачних і простих страв не

куштувала дуже давно. Марія Степанівна так само мовчки прибрала зі столу й накрила його білою полотняною скатертиною. Гостя ще трохи посиділа біля грубки, а потім пішла у свою кімнату... провалюватися в ніщо.

– Ти б помолилася, дочко.

Жінка сумно всміхнулася:

– Не можу, бо не знаю кому.

Старенька закивала головою:

– Ой, багато горя в тобі, дитино, на декілька людських життів вистачило б. Та ти не ховай його в собі й не жени від себе. Його пережити треба, тоді й відпустите одне одного.

– А хіба я не пережила його?

– Ні.

– Не розумію.

– Значить, ще не час.

Цієї ночі дощ перейшов у зливу, а злива – у страхітливе завивання. Здавалось, якась надприродна сила хотіла зірватися з ланцюгів, а вони не пускали, тримали міцно. Смикалась, кидалася в усі боки, а коли зрозуміла, що сил не вистачить, – завилала. Страх знову згадав про Ларису, а нічні жахи привели до ліжка всіх привидів минулого. Ті оточили жінку моторошним колом, з якого не було виходу, і воно ставало дедалі щільнішим, вужчало, стискало й врешті – зімкнулося.

Марія Степанівна прокинулася від крику, одразу навіть не змогла зрозуміти, що він може належати живій людині, а потім кинулася до сусідньої кімнати. Її гостя, наскрізь мокра від дощу й крижаного поту, кидалася з одного кутка кімнати в інший, розчиняла вікна, когось хапала за руки, від когось тікала, когось любила, когось проклинала, потім знесилена впала на мокру підлогу й затихла – уже без свідомості.

* * *

Перше, що побачила Лариса, коли отямилась, – сонце. Величезне. Кругле. Світле. Проте ХОЛОДНЕ, ніби зимове. Тіло трусило, у кожній клітині заचाїлася втома. Навіть дихати не хотілось.

Марія Степанівна поралася біля печі в першій кімнаті. Звідти пахло червоним борщем, пирогами й травами. Останні пахли так знайомо, але зрозуміти, що це, Лариса ніяк не могла. Здавалось, це запах її

минулого – далекого-далекого, ніби на зорі людства. Так-так, цим запахом було просякнуте її дитинство. Невже колись вона була дитиною?

Господиня зазирнула до кімнати й привітно посміхнулася хворій:

– Ну от. Вже полегшало?

Лариса хитнула головою: ні, мабуть, це неможливо.

– Колотить, доню? Ну, це нічого, значить бореться організм. Бач, який сильний, смерть у собі носить і не здається. Нічого, ми йому допоможемо трохи. Ось випий травички.

Жінка покійно випила гіркуватий на смак напій, по тілу прокотилася тепла хвиля. Марія Степанівна присіла поруч на стілець і взяла її руку у свою. Трохи шорстка, тепла долоня, такі бувають у людей великої мудрості й відкритого серця.

– Знаєш, що, дитино? Мабуть, прийшов час звільнити пам'ять. Знаю-знаю, це боляче, однак тільки так ти зможеш впоратися з бідю.

Лариса замотала головою. Ні, тільки не це, у неї не вистачить сил, щоб усе прокрутити із самого початку, неначе кадри чорно-білого кіно. Та й білого там – самі крихти.

– Треба, дочко, треба, інакше не матимеш спокою ні зараз, ні потім... по той бік.

– Я не зможу, просто не зможу.

– Зможеш, рідна моя. Господь ніколи не дає більше, ніж людина в силі витримати.

– А за що, Маріє Степанівно? За що він зі мною так?

Старенька схилила голову.

– Це нам, смертним, часом не під силу осягнути. Та я тобі ось що скажу. У кожній людині закладено якийсь сенс, і його шукати треба в її долі. Твій хрест має своє знання. Яке? За що? Якщо зрозумієш, то й спокій віднайдеш, а спокій душі людської – і є рай.

Лариса гірко всміхнулась.

– Небо не втримає раю, якщо там опинюся я – гріху забагато.

– Гріх, мила моя, тягар важкий, та його спокутувати можна. Знаєш, що я тобі пораджу? Якщо не можеш розказати все одній людині, то розкажи всім, хто знати захоче.

– А таке можливо?

– Все в цьому світі можливо. Зачекай, – старенька відкрила шухляду в комоді й довго щось там шукала, а потім простягнула

товсту книгу для нотаток, усю в багряному листі, – Ось. Тримай. Вже не пам'ятаю, після якої саме комісії один японець залишив мені її, та от біда – не написана та книга ніким, я не дуже охоча до письма, так і лежить, видно, на тебе чекала. Візьми, візьми й напиши все, як є. А що потім робити з нею, далі видно буде.

– Дивні у Вас, Маріє Степанівно, способи лікування.

– Та я що? Я – маленька людина... однак що це ми з тобою балачки розвели, у печі борщ википить, голодні залишимося.

* * *

За вікном кружляло багряне листя. Невже осінь уже сходить кров'ю й ось-ось має зітхнути востаннє? З півночі вітер усе частіше приносив перші ознаки морозів, особливо це відчувалося під ранок. Марія Степанівна почала топити піч або грубку кожного дня, тому навіть уночі було тепло, однак зовсім не так, як буває тепло у квартирах чи будинках із газовим опаленням. Тут здавалось, що будинок зігріває сам себе власним подихом.

У Лариси посилюлися напади кашлю, тому баба Марія заборонила сидіти біля озера. Тепер жінка дивилася на холодні відблиски води з вікна своєї кімнати, слухала сухий шелест опалого листя й чомусь дуже хотіла по ньому пройтися. Може, щоб зрозуміти, що це і є кінець. Вони з листям дійшли до тієї точки, яку називають фінішем. Невідомо, чи знає про це ще живе листя, а от люди зазвичай – ні. У її випадку все було по-іншому, адже жінка знала, що серйозно хвора. Хвороба рано чи пізно виграє останній бій із тілом. А коли це станеться, – через день, тиждень, місяць чи рік, – вже не мало суттєвого значення, для неї – так точно.

На столі біля самого вікна лежала ненаписана книга. Лариса іноді брала її до рук, гортала чисті аркуші й думала, що може на них написати. Спогади про пережите вирували, як гірська річка навесні, без якогось порядку, послідовності, такий собі страшенський калейдоскоп, який навряд чи можна одягнути в слова. Слова... Жінка ще довго сиділа мовчки, а потім рвучко, немов хтось міг вирвати білі аркуші з рук, поставила цифру 1 на першій сторінці.

* * *

Я пам'ятаю будинок. Він найперший, хто виринає в моїй пам'яті. Чому хто? Бо малесенька дівчинка вірила, що він живий, і від цього особливо вночі було страшно. Ще в ньому по кутках дрімала темрява й павуки, а по кімнатах гуляв вітер. Він заходив у гості крізь вибиту шибку, хоча так само – крізь десятки шпарин, щілин та дірок. Від цього завжди було холодно, навіть улітку. Я так і не дізналася, хто й коли його збудував, для кого, проте, скоріш за все, я вперше побачила світ саме в ньому, принаймні, про пологовий будинок жінка, що дала мені життя, ніколи не розповідала.

Добре пам'ятаю свій куток – темний та сирий. У ньому лежав кинутий кимось обдертий матрац і хустка, вся в дірках, проїдених міллю. Це й було ліжко дівчинки, яка не любила дивитися вгору. Вірніше, боялася, адже прямо зі стелі спускалося довжелезне й густе павутиння, у якому висіли засохлі метелики, мухи, різна дрібнота, покрита товстим шаром пилуки. Я знала, що в павутинні живуть павуки, і страшенно їх боялась, як і голоду, холоду, лайок матері й побоїв батька.

Матір. Я пам'ятаю її брудною, у чомусь старому та засмалцьованому. Ще вона завжди була напідпитку з черговим синцем на обличчі, який малював їй або твердий кулак чоловіка, або ріг будинку, що невдало ставав на дорозі перед п'яною жінкою. Піла вона завжди, а ще лаялась, ніколи не посміхалась, лише реготала – брудно якимось, негарно. Звали її Світланою, хоча цьому імені вона абсолютно не відповідала. Правда, її все одно так ніхто не називав. Кликали «Сетка», а мати відгукувалась.

Батька звали Любомиром, однак миру в ньому було ще менше, ніж у матері чистоти. Кожен із нас носить у собі свого демона, мій батько свого не мав, бо давно став ним. Він так люто ненавидів увесь світ, що часом здавалося, здатен нищити самою силою думки, хоча зазвичай використовував для цього фізичну силу – грубу, дику, сліпу, помножену на якесь звіряче натхнення. Це зараз я розумію, що то була помста маленької людини за те, що вона настільки маленька, навіть не другого сорту, ні, найнижчого, а тоді самотня дівчинка боялася самої думки про батька, вважаючи його найсильнішою істотою у світі своїх примар. Мені ніхто не розповідав про рай і пекло, однак коли я дізналася про їх існування, то зрозуміла, що жила саме в останньому, де вціліти можна

було, лише сховавшись, адже наш демон самостверджувався за рахунок найслабшого з тих, хто опинявся поруч, а поруч були ми.

Пам'ятаю, як мріяла стати невидимою або навчитися не дихати, хоча найкраще – просто зникнути. Особливо обережною доводилося бути, коли на столі з якоїсь причини не ставало пляшки з мутним самогоном чи ще з якоюсь бормотухою. У будинку могло не бути їжі по кілька днів, однак присутність алкоголю була обов'язковою, інакше... Інакше починався шторм, який не виміряти жодною шкалою. Мати лаялася так, що стіни обурено відмовлялися мовчати, а батько ладен був убити одним ударом будь-кого, хто потрапляв під руку. У такі моменти ховатися навіть у найтемнішому кутку будинку було небезпечно, і я бігла з пекла в ніч, дощ, сніг, бігла з короткою молитвою: аби не наздогнав. Це відчуття, коли за тобою женуться, ніколи не вивітриться з пам'яті, воно перетворилося на інстинкт, той первісний, коли відчуваєш загрозу кожною клітиною тіла.

Одного разу, під час такої втечі, я познайомилася з тіткою Людою. Вони жили на нашій вулиці в маленькому білому будиночку, який умів посміхатися, принаймні, тоді мені так здавалося, може, тому, що його господиня була така привітна з усіма, навіть зі мною. Того дня вона напекла своїх фірмових пиріжків з яблуками, і ними вихвалявся на вулиці її син Мишко. Хлопчик був завжди чисто вдягнений, у гарних черевичках, ситий і задоволений. Він був найщасливішою дитиною у світі. А як ще по-іншому можуть виглядати щасливі діти?

Ось і зараз він тримав у руках справжнісінький пиріжок, від якого йшов такий аромат, що ноги зрадливо затрусилися. Я не їла вже другий день і ладна була померти, лише б дізнатися, який же на смак отой пиріжок з яблуками. Напевно, мене зрадили очі, адже Мишко, відкусивши від нього раз, так і не зміг з'їсти. Він ненароком наштовхнувся на мій погляд і застиг із пиріжком у руці, хвилину стояв мовчки, а потім невпевнено простягнув його мені. Спершу я не повірила в подібне щастя, а потім вхопила, як голодне звірятко, і жадібно підбирала кожну крихту, з твердим переконанням, що це найсмачніша їжа у світі, кращого просто не вигадаси. Навіть зараз пам'ятаю отой смак чужого щастя.

– Бідна дитина... Синку, який же ти молодець, що пригостив дівчинку. Давай її запросимо в гості, а я зараз ще свіженьких винесу.

– Мамо, а що, цю дівчинку її мама пиріжками не годує?

– Її, синку, напевно, узагалі не годують.

Мишко розгублено дивився то на мене, то на матір:

– То навіщо цій дівчинці мама?

Увечері я лежала на своєму протертому матраці, задоволено поглядаючи на стіл, де мирно поблискував зеленим оком наш оберіг. Щільніше закутавшись у хустку, слухала, як за вікном періщить злива, а вітер гупає розбитими шибками, і посміхалася сама собі, знаючи, що під матрацом лежить ще цілий пиріжок – найсмачніша їжа у світі.

* * *

– Ларисо, дочко, пиріжки вже готові, давай-но обідати.

Жінка здригнулась, потім, усміхнувшись, поклала ручку на стіл, закрила блокнот і вийшла до кімнати, де господиня накривала на стіл.

– Пиріжки з чим?

– З яблуками, вони в мене найкраще виходять, їх син любив у дитинстві.

Лариса посміхнулась:

– Значить, він теж був найщасливішою дитиною у світі?

Марія Степанівна печально кивнула головою і якось тихо прошепотіла:

– Був.

Після обіду погода раптом покращилася, сонце визирнуло з-за хмар і вже не видавалося таким холодним. Лариса дивилася, як сонячні зайчики танцювали на тарілці зі свіжими пиріжками, і думала, що пиріжки теж стали сонячними, адже гріли так, як у дитинстві. Марія Степанівна вже прибрала зі столу й присіла поруч.

– Диви, як потеплішало, мабуть, один з останніх теплих днів, а може, і є останній. Ларисо, а вийдемо надвір?

Жінка кивнула.

Свіже повітря несподівано вдарило в голову, перед очима затанцювали білі метелики, проте через хвилину стало легше. Усе-таки вона давно не виходила, а хвороба поступово ослаблює тіло. Лариса глибоко вдихнула в себе осінь і завмерла, спостерігаючи, як оголюється ліс на горизонті.

– Ларисо, може, пройдемося вулицею, мені до однієї жінки зазирнути треба, там дитина захворіла, то я настій занесу.

Жінка хвилину вагалась, адже йти до людей зовсім не хотілось.

– Та ти мене на вулиці почекаєш, я швиденько.

– Добре.

Марія Степанівна йшла не поспішаючи, тому хвора встигала за нею. Лариса поволі брела вулицею й мимоволі здригалась. Вона знайшла ідеальне місце для свого кінця. Смерть причаїлася тут ледь не в кожній дощечці чи цеглині кинутих хат. Їх було багато. Вони осиротіло темніли в страшному мовчанні без жодного подиху, просто звідси пішло життя.

– Ти дивуєшся нашим пусткам? Помирає село. Та тут зона, ясно, що цим особливо нікого не втримаєш. А в решті країни? Своя зона. Тільки як назвати її?

У небо здійснюлося чорне гайвороння й лячно закричало в осінь, а, втомившись, сіло на дах мертвого будинку, що колись був школою. Порожні парти, припадаючи пилом, визирали в розбиті вікна й пригадували, що таке сміх дитини. Уночі їм, мабуть, снилося, як на них малюють чортенят і свої імена щасливі діти. Лариса замислено зупинилась. А ось тут колись був дитячий садочок. Стіни полушилися, але на них ще посміхалося зелене жабеня, підморгуючи одним вцілілим оком. На порожніх гойдалках тепер гойдалися самі тіні – чорні та смутні.

– Страшно тут...

– Страшно.

– А в селі що, зовсім дітей немає?

– Чому зовсім? Є, троє. Та їх в іншу школу возять, до сусіднього села, та скоро возити перестануть – не стане кого. Бач, старі баби народжувати не навчились.

* * *

До школи я пішла із запізненням на рік, очевидно, взагалі могла не піти, однак якісь незнайомі тіточки, соціальна служба чи що, довго й переконливо розповідали моїм батькам про втрату батьківських прав та ще про якісь обов'язки перед дитиною. Я так і не зрозуміла, якій дитині та що вони були винні, однак чи то тіточки виявилися настільки переконливими, чи то магнітні бурі на сонці вплинули, у що я, до речі, вірю більше, однак батько з матір'ю раптом вирішили віддати мене до школи.

Приготування тривали один день. У знайомих мені дістали вже поношену шкільну форму й ранець з олівцем, що посміхався. До сукні я звикала довго, так само, як довго намагалася зрозуміти, як же дівчата їх носять. Єдине радувало, що відтепер вона була моя і я була схожа в ній на решту школярів. Ранець сподобався одразу, не дивлячись на те, що був заважкий і мені час від часу доводилося зупинятися, знімати його з онімілих плечей і переводити подих. Однак думаю, що заважкий був би кожен, адже я була схожа на соломинку – таку ж худу й слабеньку. Матір зекономила на плящі й купила кілька сіреньких зошитів, чим шокувала настільки, що я боялася їх одразу брати до рук. Однак над усе вразив «Буквар» – перша справжня книжка, на яку я не могла надивитися. Я довго гортала його з якимось особливим таїнством, літер, правда, не розуміла, хоча деякі з першокласників уже знали ледь не весь алфавіт ще до того, як уперше переступили поріг школи.

Першого вересня школярі йшли з величезними букетами квітів, здавалося навіть, що йшли не вони, а букети, поруч – зворушені батьки. У мене букета не було, та й мати затрималася хвилин на п'ять, а потім зникла святкувати таку подію. Я перелякано оглядала все довкола й тулилася до стіни, бо школи боялась. Після мого вітряного будинку вона видалася чимось неймовірно великим, просторим і гамірним. У ній довелося звикати до людей, адже вони були всюди – діти, підлітки, дорослі, такі різні й упевнені в собі, на відміну від дикого звірятка, яке вигнали з нірки й кинули в самісінький центр натовпу. Цим звірятком була я.

Однокласники одразу зрозуміли, що я найкраща мішень для насмішок, жартів і кепкування, найпростіший спосіб самоствердитися. Просто вони були дітьми, що вже вчать грати в дорослі ігри. Я не знала, як захиститися, тому почала ховатися й тут. На першому поверсі, де розміщалася початкова школа, знайшла комірчину, невеличку й темну, бо в ній навіть не було вікна, справжня тобі нірка для звірятка. У ній стояв ящик із крейдою, яку я час від часу нишком гризла, щоб притупити відчуття голоду, швабри, віники, ганчірки, таблиці, зламані лінійки і ще купа непотрібних речей. Як тільки лунав дзвоник на перерву, я стрімголов мчала туди, залазила подалі, аж за відра, і вже звідти спостерігала, як по шкільних коридорах з одного кінця в інший бігало дитинство, яке намагалися зробити

дисциплінованим суворі вчителі. Іноді я думала, що їм доводиться бути такими, іноді здавалось, що вони такими й були. Прибиральниці спочатку виганяли мене зі схованки віником, потім звикли, а одна з них, баба Мотя, навіть почала мене нишком підгодовувати, приносячи щось зі шкільної їдальні.

У неї були широкі долоні, що пахли мокрою підлогою. Вона мала онука мого віку, але десь так далеко, що жодного разу не бачила, тому сумувала, а іноді навіть нишком плакала від самотності. Від неї ж і тікала в школу, щоб допомагати молодим мити коридори, подовгу дивилася на дитячу біганину й посміхалась. Її посмішка нагадувала крайчик щастя, зовсім маленький і навіть чужий, але без нього життя здавалося таким пустим, що краще померти. Я швидко звикла до неї, навіть називала бабусею, а вона ніжно гладила моє немите волосся й шепотіла: «Красунечка». Хоча всі інші діти називали мене монстром і малювали образливі карикатури на шкільних партах, дощі й навіть у себе в зошитах. Звичайно, я вірила їм, надто вже переконливими видавалися ті портретики.

Перша вчителька, Ніна Іванівна, теж була пенсіонеркою, однак для неї ми не були крайчиком щастя, а скоріше тим, з чим доводилося миритися. Вона працювала, щоб заробити більше, а може, за інерцією, просто звикла, навіть до того, що не подобалося. Уваги на мене вона звертала мало, хіба що іноді, і то сприймала як потенційну загрозу її бездоганній репутації перед адміністрацією школи. Ну що ви! Такий педагог! З найвищою категорією, з колосальним досвідом, у нього не буває помилок і прорахунків, тим паче занедбаних дітей. Лише одного разу вона побачила в мені маленьку людину й сказали дуже розумні слова: «Вчись, дитинко. Це єдиний шанс вирватися з болота. Вчись».

Що за болото малося на увазі, я тоді не зрозуміла, а от слова «вчись» і «шанс» запам'ятала дуже добре. Тому й вчилась, старанно й самовіддано, під лайки й бійки батьків, під танець вітру в темних кімнатах із павутинням над головою, на подертому й холодному матраці, з недогарком свічки, а пізніше – з кишеньковим ліхтариком, який подарувала баба Мотя. І тоді вірила, що втримаю шанс у своїх руках, обов'язково втримаю.

* * *

– Маріє Степанівно, у мене онука народилася! Радість така, що словами не передати, – весело щебетала на подвір'ї сусідка. Навіть пес Шавко здивовано підняв вуха, намагаючись зрозуміти, чого ця Василівна так розкричалася.

– От і добре. Нехай Бог пошле дитині здоров'я міцного та долі світлої.

– Дякую, Маріє Степанівно, ой дякую. Я увечері тебе покличу, щоб онуку замочити. А зараз те... невістка хвилюється, щось із молоком не те. Допомогти можеш?

– Аякже, допомогти спробуємо. Йди-но до хати, сусідонько, я дещо передам, а ще молитовку запишу, вона й малятї, й мамі допоможе.

– Я пройдуся, Маріє Степанівно.

– Добре, доню, одягнися тільки тепліше, сьогодні надвечір, либонь, сніг буде.

Лариса взяла теплу вовняну хустку, в яку можна було загорнутися аж до п'ят, і вийшла надвір. Повітря було звичайним, небо – теж. Невже справді може піти сніг? Вона вже забула, що це таке – ловити сніжинки й дивитися, як вони зникають на долоні. Ще мить назад вони кружляли десь аж під куполом неба, а зараз лишили вологий слід, краплинку, схожу на сльозу.

Лариса непомітно дійшла до копанки й довго дивилася у воду. Вона навіть на вигляд здавалася холодною, бо аж занадто прозора, такої влітку не побачиш. Скоро тут, напевно, буде крига, і по копанці можна буде ходити... ходити по воді. Жінка обперлася об стовбур і притулилася обличчям до холодної кори. Вербка заснула. Цікаво, а деревам узимку сняться сни? Сняться. Адже сплять вони так довго, невже без снів? Раптово накотив вітер, стукнув у старий стовбур, і вербка заскрипіла спросоння, неначе дитина заплакала – та, яка щойно з'явилася на світ. Лариса тихенько заспівала вербі колискову, так, як дитині. Кажуть, що діти ростуть, коли сплять, а немовлятам потрібно рости. Цікаво, а про що сни в них?

* * *

Уперше я відкрила любов у собі в дев'ять років. До того я не знала, що це таке. Мене не любили, я – теж. Однак того маленького янгола не полюбити було неможливо. От тільки я була переконана, що це – загублений янгол. Адже не міг же він впасти в моє пекло свідомо?

Точно, загубився, а дороги назад одразу не знайшов, тому й встигла полюбити його дівчинка, яка не знала, що таке любов.

Матір вагітною була страшна, з неї можна було писати портрети Баби Яги й інших казкових чудовиськ. Вона ніколи особливо не стежила за собою, а зараз узагалі зробилася брудна й кругла, мов величезна надувна куля або гора. Я довго не могла зрозуміти, що з нею, і чомусь думала, що мати захворіла. Може, тому було особливо страшно, коли батько бив її у великий живіт і кричав: «Нагуляла, шалава! Не моє воно». Мати ж навіть не намагалася захищатись, тільки лаялася з якимось особливим натхненням.

Одного разу в школі хтось крикнув мені в спину: «Твоя мати байстря нагуляла! А ти така, як вона». Я ковтала гіркі сльози образи у своїй комірчині і все повторювала, що я не така, навіть до кінця не розуміючи, у чому звинувачують мою матір. Мені просто хотілося вірити, що я ніколи не буду на неї схожа.

– Чого плачеш, красунечко? Не слухай ти їх. Чорні думки бувають у чорних душею, а ти – чиста, тому не плач.

Я кивала головою й понад усе на світі хотіла вірити у свою чистоту.

Пам'ятаю, була глибока осінь, а в той день із самого ранку раптом пішов сніг. Для нього ще було зарано, але там, нагорі, хтось вирішив, що саме час. Дітвора радісно кружляла надворі, нагадуючи танець перших сніжинок, і навіть дорослі посміхалися. Це вже потім я зрозуміла, що зі сніжинками на землю спустився янгол, а тоді страшенно злякалась, думаючи, що моя мати помирає.

Коли повернулася зі школи, то вже на подвір'ї почула її крик. Так кричать радше поранені звірі, на людський він був зовсім не схожий. Я заклала на місці й спочатку навіть боялася дихати. Думала, що батько вбиває матір і треба негайно когось покликати, от тільки кого? Обережно відчинивши двері, я зайшла навшпиньки до будинку й аж на кухні побачила матір, що качалася в калюжі з бруду та крові. Батька поруч не було. Я кинулася до неї, намагаючись заспокоїти, давала випити води, однак вона лише відмахувалась і кричала, що вб'є. Кого й за що, я так і не зрозуміла. Не знаю, скільки пройшло часу, доки в мене вже не лишилося сил слухати ці волення, і я кинулася бігти до будинку, що посміхався.

Тітка Люда зраділа, думаючи, що я прийшла за черговим пиріжком, але вже в наступну хвилину намагалася допитатись, що сталося. Я

нічого не могла пояснити, бо слова стрибали й тікали кудись. Єдине, про що можна було здогадатись із моєї балаканини, – з матір'ю біда. Тітка Люда негайно викликала «швидку» й поспішила за мною. Коли ми забігли в дім, почули пронизливий плач. То плакало щось маленьке, синювато-рожеве на підлозі між ногами в матері.

– Господи, Світлано, ти народила!

Тітка кинулася до дитини, обережно взяла на руки й довго намагалася знайти бодай щось віддалено чисте, а потім зняла із себе фартух і загорнула малечу в нього. Мати лаялась, мовляв, чого ту тітку сюди занесло, просила випити. Приїхала «швидка», люди в білих халатах оглянули новонароджену, перев'язали та перерізали пуповину, а потім наказали п'яній матері збиратися до лікарні. На що вона скрутила величезну дулю й повідомила, що народила без них, то й далі обійдеться. Її ще деякий час переконували, а потім, упевнившись, що з дитиною все гаразд, махнули рукою.

– Ваше право, матусю, – бовкнув лікар і грізно грюкнув дверима.

Тітка Люда перехрестила дитину, пообіцяла принести пелюшок й одягу, що лишилися від сина, і піднесла те крихітне створіння до мене:

– Привітайся із сестричкою.

– Вона схожа на янгола.

– Це і є справжній маленький янгол.

Сестру назвали Світланою, уже точно не пам'ятаю, хто запропонував саме це ім'я, однак, здавалось, що його вигадали спеціально для неї. З її появою навіть у будинку стало світліше, правда, лише для мене, оскільки на батьків поява янгола ніяк не вплинула. Вони, як і раніше, напивалися із самого ранку, потім влаштовували театр, де йшла одна й та сама трагікомедія. Я знала її напам'ять до найменших дрібниць, проте не могла змінити бодай один акт.

Світлана була надзвичайно спокійним немовлям, плакала мало, а коли й кричала, то від голоду. Мати годувала груддю лише перший місяць і лише тоді, коли я підносила дитину. Парадоксально, але в дев'ятирічної дівчинки материнський інстинкт виявився сильнішим, аніж у тридцятирічної жінки. Матір безбожно пила, коли годувала, тому навіть не знаю, що для дитини було кращим – чи те молоко, чи голод. Вона слабенько набирала вагу і весь час жадібно хапала

ротиком все, що опинялося поруч, потім починала плакати. Я міцно притискала до себе маленьке тільце й молилась. Не знаю кому. Мене переповнювало одне-єдине бажання – аби вона затихла, адже лише так тут можна було вціліти. Вона ж була ще надто маленька, щоб це зрозуміти самотійно, і пояснити їй цього я теж не могла. Тому й боялася вже за нас двох, за маленького янгола навіть більше.

Одного разу вночі вона почала кричати так голосно, що батько грюкнув кулаком об стіл і наказав матері заткнути пащу тому маленькому щеняті. Та п'яно сміялась, мовляв, само замовкне, а Світлана синіла від крику, і мої дитячі спроби заколихати маленьку вже не допомагали. Батько ще раз грюкнув кулаком, і в мені зародилася впевненість, що наступний удар опуститься вже на мого янгола. Я знала це так, як знають, що з хмар може вдарити блискавка, а сильний вітер здатен вирвати дерево з корінням, тому й не стала чекати удару. Схопивши свою хустку, щільніше вмотала в неї малу й вискочила в ніч, де навіть у лютий мороз було значно більше шансів вижити.

Ішов сніг. Його було так багато. Скрізь. Здалося, що небо зникло, земля – теж, залишилося щось суцільне – біле й холодне. Зуби цокотіли від холоду та страху, а Світланка хапала морозне повітря й швидко втрачала тепло. Її плач онімів. Мій малесенький янгол перелякано задихався в сніжній безмежності, а я голосила над ним крижаними слізьми. Якби можна було віддати тепло свого тіла дитині, я б, не вагаючись, перетворилася на крижинку. Аби тільки мій янгол вижив, аби... бо любила.

Не знаю, як мені вдалося знайти дорогу до будинку тітки Люди серед хуртовини. Напевно, коли не бачать очі, людину веде серце. Пам'ятаю, як шалено стукала у ворота й кричала – доки вистачило сил. Останнє, що майнуло перед очима, було світло ліхтаря, що розірвало снігове ніщо, а далі – нічого, пуста.

– Господи, це ж нелюди! Валентине Івановичу, треба щось робити, інакше вони цих дітей просто знищать.

– О, мамо! Лариса очі розплющила. Прокинулась? А ми лікаря викликали, він мене від ангіни лікував, сиропчик такий смачний наказав пити. Він тобі теж якийсь сиропчик пропише – і все минеться.

Я відкрила рот, щоб спитати, однак не змогла вимовити й звука, голос зник, майже як у казці про русалоньку. Тітка Люда, помітивши

мій стурбований погляд, що блукав по кімнаті, здогадалась, що я шукаю сестру.

– Не хвилюйся, Світлана в сусідній кімнаті. Ми її обігріли, напоїли молоком, зараз вона спить.

Я спробувала підвестися з ліжка, щоб упевнитись, що це правда, однак майже одразу впала без сил. Тоді, для того, щоб я заспокоїлась, мені все-таки допомогли встати і, підтримуючи під руки, підвели до великого двоспального ліжка, де мій янгол здавався ще більш крихітним. У Світланки зарум'янилися щічки, а дихання стало спокійним та рівним. Дивлячись на неї, я була впевнена, що зараз їй сниться рай.

– Дуже красива дівчинка. Я ще не бачив таких.

Я з гордістю кивнула. Авжеж, це ж мій янгол.

Коли засинала, то чула, як він здивовано запитував невідомо в кого, як у пропитої алкоголички могла народитися така дитина. Адже за всіма законами фізіології це мав би бути монстр. Уже у сні я стенула плечима. Дивак. Просто монстрів у моєму житті й так вистачає.

* * *

– Ларисо, я до сусідки, на замочини онучки. Ходім-но зі мною, Василівна зрадіє.

– Та ні, я краще вдома залишусь.

– Встигнеш насидітися, а дитині здоров'я-долі не побажати гріх. У таких речах не відмовляють.

Лариса ще хвилину вагалась, а потім кивнула:

– Умовили, тільки ненадовго.

– Одягайся тепліше й ходімо. Там вже, мабуть, зібралися всі односельці.

– Добрий вечір, Василівно. З поповненням, з онучкою, я ось дещо несу й гостю веду.

– Ой, як добре. Заходьте-заходьте, за стіл сідайте, бо ми вже святкувати почали. Наливай, Федоре, повнії чари, щоб усього в моєї онучечки вистачало.

Лариса дивилася на вже захмелілу компанію й не могла втримати посмішки. Червоні щоки, жарти, сміх, вогонь в очах. Уміють же все-таки в нас гуляти, святкувати вміють. Дід Федір зняв зі стіни акордеон,

якимось дивом вцілілий раритет, здмухнув пилюку й по-молодецьки забігав загрубілими пальцями по клавішах. Інструмент зраділо відгукнувся, ожив, розійшовся. Прямо в сінях влаштували справжні танці, молодіжним диско й не снилось. Лариса дивилася на розпашілі обличчя стареньких і ловила себе на думці, що прожиті ними роки десь поділись, а попереду – ніби ціле життя, майже таке, як у тієї маленької дівчинки, що десь солодко сопе носиком уві сні. Марія Степанівна саме весело сміялась, відповідаючи на залицяння й підморгування дід-жокея з акордеоном, коли Лариса тихенько кивнула їй і вийшла з будинку.

Уже стемніло, тому вона одразу його не побачила, швидше відчула німу присутність у повітрі. Він усе-таки пішов. Перший сніг. Маленькі крижані зірки зривались із сонного неба й шепотіли біля самої землі свою зимову колискову. Лариса простягнула руки в темряву й підняла очі до неба – темного та німого. Могло навіть здатися, що його нема, однак сніг та його дихання говорили: воно все-таки там є.

Жінка видихнула й озирнулась. В освітленому вікні стрибали чорні тіні, а хтось зовсім поруч тихенько схлипував. Лариса прислухалась, обережно обійшла будинок і наштотхнулася на молоду жінку, що пошепки кликала смерть. Її плач зливався з веселим сміхом, що гупав з усіх вікон. Дивне поєднання, хоча... У житті так і буває. Хтось радіє народженню, а хтось чекає на смерть.

– З першим снігом вас.

Незнайомка злякано здригнулась і затихла.

– Не замерзли тут?

Жінка похапцем витерла сльози:

– Все, що могло, замерзло вже давно.

Лариса присіла поруч, намагаючись зрозуміти, навіщо це робить. Відповідь прослизнула крізь пальці й загубилася серед білих клаптиків чорного неба. Та чи вона взагалі існувала? Чому когось ми впускаємо в найпотаємніші куточки свідомості, навіть глибше, а повз інше обличчя, таке ж незнайоме, байдуже проходимо далі. Лариса не знала, як не дано знати, чия доля опиниться поруч із твоєю завтра вранці, через тиждень чи рік, однак чомусь таки запросила незнайоме зарюмсане дівча у свій світ.

– Знаєш, що? Ходімо в гості. Марія Степанівна проти не буде, та чи скоро повернеться, а ти мені компанію складеш. Дивись, обидві

повеселішаємо?

Молода жінка здивовано подивилася в очі:

– Навіщо це Вам?

Лариса чесно відповіла:

– Не знаю. Потрібно.

Пес Шавко байдуже дивився на ці дивні білі мухи, що чомусь на носі одразу перетворювалися на холодні краплі. Відчувши чужу, вискочив із будки і встиг навіть два рази гавкнути, потім замовк та повільно заховався назад у будку. І чого це квартирантка з цією Ніною повернулась, а де ж, цікаво, господиня? Лариса довго вовтузилася зі старим величезним замком, що висів, скоріше, для годиться, аніж як захист від непроханих гостей.

Нарешті він піддався, і будинок тепло дихнув в обличчя.

– Проходьте. А як, до речі, звуть мою гостю?

Гостею виявилася ще молода жінка, чимось навіть схожа на дівчинку. Тонка, бліда до прозорості, а очі схожі на нічне небо. Невже в таких білявок бувають такі очі?

– Ніна. Вибачте. Вас, кажуть, Ларисою звуть?

– Інформація вірна. Я зараз чаю суничного заварю, Марія Степанівна сама сушила. А Ви ось у гойдалку сідайте. Вона чарівна. Гойдається туди-сюди, розум дрімати починає, а душа оголюється. Та сідай-сідай, жартую я.

Жінка обережно сіла в гойдалку, Лариса розлила по чашках чай і сіла навпроти на ліжко, підібравши під себе ноги. Чашка гріла долоні, годинник незмінно рахував хвилини, а за вік ном незримо падав сніг.

– Скажіть, а можна ненавидіти дитину?

Лариса здригнулась:

– Не знаю. Зазвичай дітей люблять.

– А я не можу. Вони там святкують народження, щастя бажають. Я... це неправильно... Ненавидіти теж не виходить, просто хочеться, щоб її не було.

– Але вона вже народилася.

– Знаю. Вона дихає, а з моїх легень неначе викачали усе повітря. Лишився один біль, такий гострий, що ще мить – і задихнуся.

Лариса мовчки дивилася на цю дивну жінку-дівчинку й чекала, що біль прорве. Вона відчула це напевно. Так-так, ця незнайомка зможе відкритися саме їй.

– Розкажи мені.

Ніна зітхнула:

– Занадто багато розповідати.

– А ми й не поспішатимемо.

– Не знаю, все так заплутано та якось... банально чи що. Буває так? Ніби й просто: він, я, інша, а стільки всього намішано. Вітю я знала з дитинства, жили по сусідству, через два двори. Замурзане щасливе дитинство, здавалось, що це було не з нами. Дівчатка колисали ляльок, а хлопці грали в козаків-розбійників. Вітя завжди був серед козаків, по-іншому просто не грав.

Жінка на мить замовкла й посміхнулася спогадам так по-дитячому.

– Він завжди був таким: виконував обіцянки, ніколи не залишав у біді, не давав ображати слабших. Став дорослим, до речі, найперший із нас, одразу після того, як із сім'ї пішов батько. Пам'ятаю, як ми йому співчували, адже майже всі жили в повних сім'ях. Він же нікому, нікому не дозволяв себе жаліти. Ну як у такого не закохатись? Однак тоді ми просто дружили, одна босонога банда, почуття прийшли дещо пізніше, та ми одразу й не зрозуміли, що це.

Те літо було спекотним і якимось терпким на смак. Мені весь час здавалося, що чогось чи когось не вистачає, а коли Вітя повернувся від батька, від мого спокою не лишилось і сліду. Вітька гостював місяців зо два, однак приїхав звідти зовсім іншим. Плечі поширшали, голос зламався, і він почав говорити незвичним басом. Дівчата аж пищали й чого тільки не вигадували, аби він звернув на них увагу. Зате я навіть сама собі боялася зізнатися, що ж зі мною відбувається, тільки день був прожитим по-справжньому, якщо ми бодай раз стрічалися поглядами. Найсмішніше, що щось подібне відчував і він, проте ніхто не наважувався зробити перший крок назустріч. Смішно, правда?

Лариса мудро всміхнулась:

– З першими почуттями зазвичай тільки так і буває.

Ніна зітхнула:

– Буває. Потім було не до сміху. Пам'ятаю, як директор школи тихо зайшов на урок і так само тихо попросив, щоб я вийшла. Там, у шкільному коридорі, я й дізналася, що маму збив п'яний водій, збив й утік, навіть не зупинившись. У реанімації лежала ніби не вона, якась чужа, незнайома жінка – вся в трубочках та крапельницях. Лікарі боролися за її життя довгих два тижні, чотирнадцять днів повної

невагомості. Батько весь час ходив по колу, скільки він їх зробив? Точно, що декілька тисяч. Саме тоді Вітя прийшов до лікарні й просто сів поруч. Так почалася наша історія.

Почуття зашкалювали, ми не могли бути не разом, бо тоді здавалося, що життя проходить повз і його треба хапати за руку, щоб втриматися. Мамі покращало, вона поступово приходила до тями, хоча повного одужання ніхто з лікарів не гарантував, навпаки... Однак ми вірили, вірила й вона, бо надто страшно вже виглядав інвалідний візок у кутку палати. На все був потрібен час, багато часу й повна підтримка близьких. Коли маму забрали додому, за нею потрібно було доглядати, тому я перейшла на індивідуальне навчання. Було дуже важко, як фізично, так і морально. Тільки пізно увечері, коли матір засинала, у вікно тихесенько стукав Вітя і я виходила в його обійми, де могла бути слабкою, могла плакати та сумніватися, могла бути собою. Не дивно, що тоді він став найближчою людиною у Всесвіті, адже мама якось відсторонилася. Їй ставало краще, однак вона була ніби не з нами. Це важко пояснити словами. Зараз я починаю розуміти: вона відчула, що з батьком коїться щось не те, і боялася бути для нього не більше, ніж тягарем, який хочуть, але не можуть скинути.

Він зміг. Одного разу акуратно зібрав речі й вийшов, так само акуратно зачинивши за собою двері. Не було ні пояснень, ні розмов, жодного «пробач» чи «прощавай». Я дивилася на матір, у якої в спині стирчав ніж. Ця втеча настільки болісно вдарила по її вірі в себе, що вона просто припинила боротись. Лежала байдужа й тиха – ніби овоч. Лише раз заплакала, коли сусідка, тітка Тоня, прийшла, щоб проклинати батька. Він нібито зійшовся з якоюсь жінкою в місті, здоровою, повноцінною жінкою, а в мамі лишився її інвалідний візок.

Я жила із самою оболонкою людини, яку по інерції називала мамою. Якби не Вітя, то можна було б збожеволіти. Він допомагав, чим міг. Допомогав по господарству, у хаті, а ще весь час повторював, що я заслуговую на більше, на справжнє щастя, й обіцяв його мені. Я ж знала, що він ніколи не говорить того, чого не може зробити.

Уперше ми розлучилися надовго, коли Вітя поїхав на навчання. Одразу ж почав підробляти, спав по чотири години на добу й із неймовірною впертістю прагнув стати на ноги. Я теж влаштувалася позмінно в нашу крамницю, адже про навчання й говорити не доводилося. У мене на руках була немічна мама. Іноді вночі прокидалася в повній тиші й думала, що потрапила в коло, з якого вже не вирватись. Жила одним – зустрічами з Вітею, вони ж нагадували спалахи на сонці – такі ж яскраві й такі ж короткі. Його мама вже потай називала мене невісткою й збирала гроші на весілля. Після закінчення навчання Вітя віддався роботі повністю й настільки успішно, що якийсь із його інженерних винаходів навіть запатентували, тому молодому перспективному спеціалісту виділили окреме житло. Двокімнатна квартира в непоганому районі міста. Вітя примчав до мене з оберемком троянд і непереборним бажанням нарешті вирвати звідси.

Ніна заплющила очі, а по щоках поповзли солоні доріжки.

– Я була щаслива, абсолютно, навіть сама не вірила в таке щастя. Почала збирати речі, свої та мамині, коли та, ніби прокинувшись, почала ридати, обіймаючи стіну біля ліжка так сильно, що килим не втримався й впав прямо на неї.

– Я не зможу звідси поїхати. Тут має бути моя могила, і тут я маю померти.

Жінка розплющила очі й видихнула.

– Що ми не робили, як не вмовляли, не допомагало нічого. Вона ніби прикипіла до цього місця – і не вирвати, хіба зрубати. «Я не буду там ЖИТИ. Скоріше руки на себе накладу, але серед чужих стін помирати не буду. Залиште мене тут».

Я плакала, благала, молила, а потім здалась. Спочатку ми вирішили почекати. Недовго. Доки вона звикне до думки про переїзд. І чекали – місяць, два, три, півроку, рік. Ще через рік звикли до того, що живемо в очікуванні, і навіть не замислювались, що життя не відкладеш на потім. Треба жити, а не чекати на життя. Мама Віті хотіла онуків, хотіла знати, що син доглянутий, ситий, щасливий. Це нормально, я не засуджую тітку Ліду. Так і має бути. Поступово вона почала вмовляти сина одружитися, створити сім'ю, час від часу, ніби ненароком, потім частіше та переконливіше. Вітя відмовлявся, потім просто мовчав. А коли одного разу випадково, без будь-якого натяку, щось розповів про Світлану, колегу по роботі, все й вирішилося. Тітка Ліда сама собі обрала невістку.

Вітя приходив до мене, змучений і мовчазний. Він навіть напередодні весілля готовий був усе перекреслити й довго стояв навколішках переді мною. Його погляд... так дивляться люди, коли їх катують, а катом була я. Пройшло вже два роки. За час шлюбу ми бачилися лише тричі. Це страшно, легше, коли не бачиш, а бачити хочеш, хочеш торкнутися до обличчя, відчути його дотик, захватись у міцних обіймах – як колись. Однак, як колись, уже не буде. Найстрашніше, що він любить, продовжує любити, часто приходить у сни, як, напевно, і я в його. Мама старіє, роки йдуть, а я ховаю себе заживо, ставлю великий важкий хрест.

Лариса мовчала. А що можна говорити, коли навпроти інша людина – як на долоні, душевно оголена? Вони ще довго сиділи в повній тиші. Лише годинник на стіні й тихий шурхіт снігу за вікном.

– Дякую, що вислухали. Розказала, і ніби дихати стало легше. Нехай щаслива буде дівчинка – по-справжньому.

Вхідні двері рипнули, Марія Степанівна з рум'янцем на щоках розігнала появою всі тіні й тишу.

– О! А в нас гості. Що, дівчата, посиденьки справляємо?

– Та ось, Ніна зайшла, розважила трохи.

Та зашарілася й ніяково заховала погляд.

– Погана з мене розважальниця.

– Які ж ви ще молоді-зелені, дівчатка. Давай-но мого домашнього винця вип'ємо, малинового. За маленьку Ніну. Вітя дзвонив, сказав, що дочку Ніною назвав.

* * *

Добре прокидатися вранці в теплому м'якому ліжку, коли під ковдрою ховаються ще рештки нічних сновидінь. Напевно, саме в таких ліжках дітям сняться радісні та яскраві сні, у яких вони літають. Не знаю. Того ранку, прокинувшись, я думала, що вперше провела ніч спокійно, жодного разу не прокинувшись від п'яного хропіння батька чи сонної лайки матері. Десь у сусідній кімнаті було чути, як Мишко щось розповідав Світланці, скоріше навіть демонстрував свою колекцію іграшок. Останнє забавляло маленьку, і вона сміялась отим першим дитячим сміхом, на який неможливо не посміхнутись у відповідь. Скрипнули двері, у них з'явилася вся в сонячних зайчиках тітка Люда.

– Доброго ранку, хороша моя. Зізнавайся, хто наснився кралечці? Бо дівчатам на новому місці приходять у сні наречені.

Я розгублено закліпала очима. Мені наснилася довга черга, в якій чомусь стояли самі чоловіки, а я ніяк не могла збагнути, за чим же вони стоять.

– Ох ти ж, моя розумнице, очевидно, претендентів на твої руку й серце вистачатиме. Ну все, зайчику. Вмиватися та до столу.

На столі в тарілках парувала каша. Миски були великі, з рожевими квіточками по краях. У мене й зараз вони перед очима. Квіти настільки личили будинку й самій господині, що здавалися єдиним цілим.

– Ларисо, це вже третя порція каші. Вистачить, а то потім буде зле.

Я проковтнула останню ложку й підняла очі від пустої тарілки. Я справді не могла зупинитися сама. Постійні недоїдання й голод не відпускають так просто, від них важко позбавитись одразу. Тим паче, що переді мною була справжня молочно-рисова каша. Густа, солодка-солодка, з великими жовтими плямами розтопленого вершкового масла. Потім ми пили чай, такий же солодкий і смачний, з великих чашок, на яких рожевіли ті самі квіточки. Я дивилася на Мишка, задоволену Світлану, що примостилася на руках у господині, і відчувала якимось шостим чуттям, що саме так і має виглядати

справжня сім'я. Не вистачало, правда, господаря, однак дядько Микола їздив у далекі рейси і вдома бував рідко.

Натомість до нас кожного дня приходив Валентин Іванович. Високий чоловік в окулярах, крізь які на світ дивились очі кольору тепла. Мишко називав його Айболитом, а той лише посміхався, робота дитячого лікаря була справді його покликанням. Під час щоденних оглядів він не викликав і тіні страху, рекомендував якісь ліки, у більшості – вітамінні комплекси, а потім довго про щось розмовляв із тіткою Людою. Після цих розмов вона поверталася розпашіла й зворушена, довго дивилася на нас, потім міцно-міцно притискала до себе й нишком плакала. Тоді я довго ламала голову, чому ж вона плаче, адже ще не здогадувалась, що іноді люди плачуть просто тому, що мають у грудях серце.

Наш рай тривав рівно три дні, у ці дні й вмістилося моє дитинство. Ми багато спали, їли, гралися, читали книжки, вирізали сніжинки й ліпили сніговичків. Тітка Люда купила нам новий одяг, а я ніяк не могла повірити, що його купили спеціально для нас. Це були симпатичні сукні, шубка й чорні чобітки. Світланці ж дісталось все золотисто-жовтого кольору, від чого вона ставала схожа на маленьке курча. Ще ми вперше прикрасили новорічну ялинку. Її приніс Валентин Іванович зі словами, що діти повинні зустрічати Новий рік за всіма правилами. Тітка Люда дістала цілий ящик із новорічними прикрасами, і я просто не знаходила слів, щоб виразити своє захоплення. Ялинка була пухнаста, уся в дрібних голочках, пахла лісом і зимовою казкою. Яскраві іграшки, особливо різнокольорові вогники, перетворили її в щось неймовірно красиве. Світлані особливо сподобалася зірочка на вершечку, і вона весь час намагалася до неї дотягнутися, а з боку здавалося, що вона хоче злетіти.

Мишко ж носився з листом до Діда Мороза і вперто переконував, що останній існує. Адже хто тоді кожного року кладе під ялинку саме ті подарунки, про які він просив у листі? Цікаво, чому ж тоді він нічого ніколи не дарував мені? Мишко замислився, а потім зробив висновок, що я, очевидно, не досить добре себе поводи́ла, подарунки ж носять лише слухняним дітям. Я образилась і навіть заплакала. Тоді тітка Люда погладила мене по голові, а Валентин Іванович запевнив, що Дідові Морозу просто не було куди класти подарунки, адже ялинки в будинку з примарами не ставили жодного разу. Мишко ще трохи

подумав і додав, що я, до того ж, не писала листів. Ну а звідки Діду Морозу, що живе аж в далекій Лапландії, здогадатись, про що мріє дівчинка, у якої навіть ялинки нема? Потім він приніс мені чистий аркуш паперу, конверт і червоного олівця, сказавши, що я можу одразу й за Світланку попросити, бо вона ще ж не навчилася писати. Я заховалась у дитячій кімнаті, залізла на підвіконня й величезними літерами написала: «Добрий Діду Морозе, подаруй нам, будь ласка, справжню сім'ю», підписала «В Лапландію» і вкинула до поштової скриньки. Я тоді жодним словом не обмовилась, про що попросила, навіть Мишкові, який не припиняв свого допиту ледь не до Нового року.

Лист, очевидно, не потрапив до адресата, а може, і потрапив. Просто Діду Морозу й цього разу не було куди класти свого подарунка, адже свято ми зустрічали в будинку, де ялинок не ставлять. Усе закінчилося на четвертий день нашого перебування в будинку, котрий вмів посміхатися, рівно тридцять першого грудня. І навіть не увечері, коли п'яні батьки влаштували тітці Людї скандал та силоміць нас забрали, а вранці, з приїздом дядька Миколи.

Уже з перших хвилин появи того огрядного чоловіка із записинами на голові щось сталося. Що саме, одразу було важко зрозуміти, однак зміна відчувалась, немов увесь будинок зіщулювся та завмер у тривожному очікуванні. Навіть Мишко й тітка Люда змінилися: Мишко посерйознішав та з усіх сил намагався бути хорошим хлопчиком, а тітка Люда заходилася метушливо витирати неіснуючий пил, немов просто не знала, куди себе подіти. Потім глибоко вдихнула й попросила нас посидіти тихенько в спальні, доки все не пояснить чоловікові. Світланка, відчувши, що щось сталося, почала хникати, а я з усіх сил старалася її заспокоїти, аби не почули дитячого плачу.

Напевно, дядько все-таки почув, а може, тітка Люда саме розповіла про нас, але від його грубої лайки стіни здригнулись. Він грюкав кулаками об стіл і кричав, що одружився на Святій Терезі, у якої клепки з голови повилітали. Потім наказав негайно повернути вуличну наволоч туди, де вони й мають бути. Хто такі наволоч, я здогадалась, і куди мають повернутися – теж. Тітка Люда просила залишити нас ще на трошки, хоча б на новорічну ніч, однак у відповідь отримала грубий удар в обличчя, мовляв, не зрозуміла чи що. Ми не бачили удару, однак я й без цього надто добре знала звук ляпасу, після якого вхідні двері

будинку з грюкотом зачинились, а із сусідньої кімнати донеслися тихі схлипування. Я мовчки притисла до себе Світланку й тихо вислизнула з будинку, який ховав у собі точно таке саме пекло, як і наш, – тільки прикрашене рожевими квіточками. У дитячих грудях підстрибувало налякане серце, якому в одну мить не залишилося, у що вірити. Так, ніби з-під ніг вибили землю, ти лежиш, а піднятися не те що немає сил, а не хочеться – не знаєш заради чого.

Нашій появі зраділи павуки й забігали туди-сюди по своїх прозорих драбинках. Старий матрац за три дні припав пилом і виглядав зовсім самотнім та кинутим. У будинку одразу відчувалось, що його не обігрівають, і холодний вітер, який, напевно, і був тут справжнім господарем, гуляв вільно кімнатами, як йому лише хотілося. Світланка завмерла на руках, а очі за мить втратили світло, що, здавалось, ішло звідкись зсередини. Звичайно, це місце знищувало все, що бодай віддалено нагадувало світло.

– З поверненням додому, – зареготав батько і влив у горлянку ще одну чарку з мутною рідиною. Мати теж розсміялась і притулила нас до себе. Від запаху немитого тіла, дешевого тютюну й алкоголю в голові затанцювали метелики, а до горла підступив напад нудоти.

– З поверненням, рідненькі наші, нарешті ви знову вдома.

Пізно вночі я зігрівала диханням і теплом свого тіла сестричку, кутаючись у нову шубку, хоча в найближчі дні її тепла нам вже не бачити. Батьки проп'ють її, як пропивали до того все, включаючи власні душі. Я ненавиділа їх усім серцем, ненавиділа й нічого не могла з цим вдіяти. Може, я просто була не створена для любові, адже діти люблять своїх батьків, навіть таких, як мої, інстинктивно, за покликом крові. Зате моя мовчала, немов застигла в судинах, от тільки невідомо, від якого холоду. Десь на кухні стукотіли пусті пляшки й кружляли п'яні пісеньки матері.

– З Новим роком, янголятко. Спи, нехай тобі насниться якась дуже красива й дуже добра казка.

Наступного ранку батьки повіялися на пошуки оковитої, з місією привітати всіх своїх друзів. Світланка прокинулась і почала плакати, а я безрезультатно намагалася придумати, чим би її нагодувати й разом – де взяти сухих пелюшок. Раптом у вікно хтось постукав і попросився зайти. Це був Мишко, червонощокий, тепло вдягнений, з відкритим поглядом. Він надзвичайно нам зрадив, я йому – теж. Зараз він навіть

став ближчим, адже я розуміла його краще, аніж хтось інший, як і він мене.

– Ось вам мама передала. Пиріжків, кип'яченого молока, салат «Олів'є» і ще купу смакоти. А тут сухі пелюшки, теплий одяг, ще ліки та вітаміни. Вона теж прийде, але трошки пізніше, коли по обіді батько поїде до друга. Ну й темно тут у вас, а ще холодно. А на вулиці стільки снігу випало. А вночі феєрверк бачили? Чи хоча б чули, як гупало? Я Світланці свого ведмедика приніс, це їй подарунок.

– А тобі твій Дід Мороз що приніс?

Мишко розгубився й ніяково промугикав:

– Те, що й просив, – велосипед. Зараз, правда, на ньому не покатаєшся, але весною я вас обов'язково прокочу з вітерцем. Навіть Світланку, вона ж до того вже підросте.

– Дякуємо, а ми без подарунків, вибач.

– Зате ви хороші. І мама обіцяє вам допомогти, як тільки батько поїде в поїздку, а вдома він надовго не затримується. Правда, зараз свята, але вони скоро скінчатся, потерпіть.

– Та нічого, жили ж ми до цього й зараз протримаємось. Головне, щоб молоко було для Світланки.

Після обіду, як і обіцяв Мишко, прийшла тітка Люда. Я зазирнула в її сонячні очі, під якими зрадливо чорнів синець, і розтанула, кинувшись у простягнуті руки. Світланка, почувши мій плач, голосно закричала, а тітка Люда мовчки ковтала сльози, не в силі їх приховати чи стримати.

– Ларисо, дівчинко, не переживай, усе буде добре. Валентин Іванович уже звернувся до соціальних служб, одразу після свят комісія розгляне вашу справу й вас заберуть звідси назавжди. Треба зачекати тиждень, може, трошки більше.

Я кивала головою в знак згоди й ніяк не могла відірвати очі від її синця. Їх я звикла бачити на матері, її друзях, у себе. Та невже синці бувають у святих?

– Вам боляче?

Вона навіть одразу не зрозуміла, про що я, а потім, торкнувшись рукою щоки, махнула рукою:

– Пусте, до весілля заживе. До твого, звичайно, своє вже відгуляла. Не бійся за мене, я звикла. Цього разу, правда, навіть косметика не

допомогла, довелося вигадати історію про пробку з-під шампанського. Друзі сміялись.

Я гірко посміхнулась, а потім зважилася на питання, яке не давало заснути всю ніч:

– Чому Ви дозволяєте робити це із собою? Ви ж не заслужили!

Тітка Люда глибоко вдихнула й взяла мої руки у свої.

– Ніколи не дозволяй подібному статися із собою. Чуєш мене, крихітко? Ні-ко-ли. Таке трапилося з твоєю мамою, зі мною, але так буває не з усіма, так не має бути. Колись давно я втратила сім'ю, це було страшно й боляче. Я була юна, зовсім юна й страшенно самотня, тоді мене й зустрів майбутній чоловік. Він був значно старший, міг піклуватися про мене, як це робили батьки, потім запропонував одружитися. Я не могла спитати поради, бо не було в кого, узагалі нікого не було. Так у сімнадцять стала дружиною й буду нею до кінця. Так судилося, уже нічого не зміниш. Але ти пообіцяй, що дуже добре подумаєш, перш ніж сказати комусь «так».

– Я ніколи цього не зроблю. Вони звірі, і я їх ненавиджу!

Вона міцно стисла мої долоні й наказала подивитися прямо в очі.

– Не треба так думати, сонечко. Це неправда, чоловіків не треба ненавидіти.

– А я ненавиджу, всіх.

– І Валентина Івановича?

Я розгублено прошепотіла:

– Ні, він же лікар.

Увечері повернулися батьки, як завжди, п'яні й чомусь злі. Батько довго ходив по будинку, а потім побив матір, вона голосила до самого ранку в кутку. Я дивилася на краплі крові на підлозі й такі ж криваві очі батька, думаючи, що їх не можна не ненавидіти.

* * *

Лариса відклала записи й поглянула у вікно. Наближався вечір. Виявляється, вона писала весь день. Марія Степанівна по обіді зазирнула в кімнату, але, побачивши, що гостя блукає в минулому, тихо причинила за собою двері. На столі залишила печеню в глиняному горщику, закутавши його у вишитий рушник, і пішла, бо її знову покликали. Старенька була тут кимось на зразок знахарки, лікаря й психотерапевта в одній особі. Багато знала, але мовчала про своє

знання, застосовуючи лише тоді, коли цього по-справжньому потребували.

Лариса торкнулася горщика й зрозуміла, що він давно охолонув. Вирішила розтопити грубку. Дрова пахли сосновим лісом і висотою, а коли горіли, потріскували від смоли. Лариса довго дивилися на вогонь і ні про що не думала. Так із нею бувало, коли бачила полум'я. Ніби всередині вмикався якийсь механізм, і все зникало, залишалось тільки тепло, біля якого так затишно, а торкнешся – обпечена рана. Повечерявши, жінка вийшла під зоряне небо, і перше, що помітила, це відсутність снігу. Його не було, неначе наснився чи привидівся вже напівсонній землі, а разом із землею й людям. Ще вчора був, а сьогодні вже нема, таке трапляється часто, особливо з першим снігом.

Марія Степанівна повернулася пізно, йшла повільно, несучи в собі смуток. Це було помітно одразу, з першого погляду, бо він ховався в кожному русі, а головне – осів в очах, зробивши їх чомусь ще прозорішими.

– Сьогодні померла мати Ніни, відмучилася бідолашна на цьому світі.

– А як же Ніна?

– Плаче, у неї тепер самі могили лишилися.

Коли Лариса засинала, уявляла велике чорне ніщо – пусте й безглузде. Напевно, саме там відчуває себе зараз жінка-дівчинка з темними очима. Її жертву прийнято. Крапка.

* * *

Того Різдва я втратила свого маленького янгола.

Був страшний мороз, градусів під тридцять. Він заповзав у кожную шпарину й робив стіни будинку білими. Павутиння по кутках, стінах і стелі теж стало крижаним. Там, мабуть, замерзли і кати, і їх жертви, тепер це було більше схоже на чудернацькі сплетіння екзотичних рослин.

Я зрозуміла, що в таких умовах маленькій дитині довго не протягнути, а попереду була різдвяна ніч – довга й по-смертельному холодна. Батьків це хвилювало мало, оскільки під рукою опинилися одразу дві пляшки оковитої, і вони спокійно влаштовували собі персональне Маямі. Я стривожено подивилася на Світланку, обличчя й ручки якої набували синюшного відтінку, торкнулася й остаточно

впевнилась, що дитина замерзає, подібно крижинці за вікном. Спочатку вона довго плакала, і ні тепло мого тіла, ні колискові не могли її заспокоїти, потім, виснажившись, замовкла й лише підхлипувала. Те хрипле мовчання лякало набагато більше, ніж плач. У домі вже не лишилося нічого, що можна б було спалити, щоб хоч якось зігрітися, тому я зважилася залишити янгола сам на сам із людьми, що дали їй життя.

На вулиці мене одразу пройняло тисячами невидимих голок, морозне повітря обпікало легені, а пальці рук і ніг відмовлялися слухатись. Від рипіння снігу при кожному кроці я здригалась і злякано озиралася назад, надто моторошно воно звучало на безлюдних вуличках міста. Усе живе зникло, кудись поділися навіть бездомні коти й собаки, горобці й галасливі ворони, не кажучи вже про людей, які шукали тепла за родинним святковим столом, відмовляючись колядувати. Деякий час я безрезультатно намагалася знайти десь поруч хоча б щось, що могло горіти. Даремно. Стало ясно, що доведеться йти аж у чагарники на околицю міста. Намагалася йти швидко, щоб відновити кровообіг у руках і ногах, але коли почала ламати сухе гілля, пальці рук уже не відчувала. Гілки дряпали шкіру, але кров відмовлялася текти з ран. У кінці знайшла поламаного дерев'яного стільця й вирішила повертатися назад, несучи знайдене перед собою. Найбільше боялася впасти, бо розуміла, що сил підвестися вже не знайду. Страшно хотілося спинитись і перевести подих, та треба було йти. Не заради себе, заради маленького янгола, якого ніхто, крім мене, не зігріє, навіть у різдвяну ніч.

Уже коли підходила до двору, почула страшний дитячий крик, саме крик, це не було схоже на плач. Я з усіх сил кинулась у двір, гублячи все, що вдалося знайти.

– Заткни пельку цьому щеняті, інакше це зроблю я!

– Ага, як? Може, колискову заспіваєш?

І він заспівав, заспівав про те, як янголи літають. На моїх очах двомісячну дитину викинули у вікно. Жбурнули, як жбурляють сміття чи набридлого кота. То був перший і останній політ янгола. Світланка впала прямо на камінь, що завжди лежав біля вікна, скільки себе пам'ятаю. Величезний сірий камінь, на якому влітку грілися на сонці мухи, а зараз навіть снігу не було. Сестричка вдарилася головою, щось хруснуло, і вона раптом замовкла, а я закричала так, що в

сусідніх будинках відкривалися двері й люди вибігали, хто в чому. Навіть не пам'ятаю, як підхопила свого янгола, потім притисла до себе, цілувала в солоне від сліз обличчя й шепотіла, що все буде добре, я ж із нею, значить, усе буде добре, навіть не помічаючи, що вона не ворухнеться зовсім і не дише.

Хтось викликав «швидку» й наряд міліції, однак я ще довго нікому не дозволяла наближатися до мого янгола, доки Світлану силоміць не вирвали з рук. Я падала в ноги лікарям, гамселила у вікна «швидкої» й кричала, щоб повернули сестричку. Мені скрутили руки, лікар увів заспокійливе, і раптом стало темно, дуже темно. Я тільки встигла подумати, як же мені в такій темряві віднайти свого янгола, а потім і темрява зникла.

* * *

Лариса заплющила очі, не в силі писати далі. На сторінку впали кілька крапель. Крап. Крап. Вони розповзлися по літерах і перетворились у плями – солонувато-гіркі, бо саме такі на смак сльози. Неважливо, з якої причини плаче людина, від неймовірної радості чи неймовірного болю, сльози на смак все одно солоні, хоча, мабуть, усе-таки різні, – принаймні, для того, хто плаче.

Лариса не змогла далі написати й слова, залишила сторінку з плямами на столі й швидко вийшла з будинку, ніби тікаючи від минулого. Виявляється, керувати спогадами з відстані теперішнього неможливо, цими спогадами – точно, занадто багато болю. Непережитого болю, загнаного кудись настільки глибоко в себе, що одразу й не знайдеш. Зараз минуле вирвалось, вибухнуло, збило з ніг. Лариса підняла очі до неба. Сьогодні воно було сірим і по-зимовому холодним. З нього йшов сніг, але вже інший, той, що приходить надовго. Озерце повільно вкривалося кригою й засинало. Жінка торкнулася верби – спить. А що таке сон? Та сама смерть, лише тимчасова. Раптом Лариса рвучко рушила з місця й швидко пішла вулицею, а, знайшовши потрібний двір, зайшла. Його неважко було знайти, бо навколо сновигали люди в чорному.

Марія Степанівна здивовано подивилася на несподівану гостю, а потім схвально кивнула головою:

– Правильно зробила, дочко, що прийшла. Людину потрібно провести в останній путь, тоді й душі буде легше залишити цей світ.

У будинку в труні лежала незнайома жінка. Смерть зробила обличчя спокійним, навіть байдужим до всього. У кутку стояв інвалідний візок, він, напевно, не міг зрозуміти, куди це хазяйка зібралася без нього. Поруч, уся в чорному, сиділа Ніна. Траур зробив її очі ще темнішими, і здавалось, що так дивиться ніч. Вона навіть не плакала, тому старі сусідки шепотілися про це за спиною, тільки Марія Степанівна підійшла й тихенько сказала:

– Ти б поплакала, дитино. Поплач, бо біда буде.

Ніна зітхнула:

– Не можу.

Похорон тривав недовго. Дід Федір поважно ніс попереду хреста, кілька чоловіків – труну, а жінки – жалобні вінки. Молодий батюшка, якого привезли здалеку, співав голосно й красиво. Коли труну з небіжницею опустили, жінки заплакали, прощаючись із нещасною. Ніна ж стояла рівно, як струна, і якимось дико дивилася навколо. Потім був обід, поминання душі, дерев'яні лави й повні миски їжі, гул голосів – усе так, як і має бути. Чоловік, правда, не приїхав, хоча його чекали до останнього.

Коли Лариса прощалася з Ніною, та, немов прокинувшись, прошепотіла:

– Я сьогодні в одній труні з матір'ю поховала себе. Як жити далі? Для кого?

Лариса обняла жінку й промовчала. На питання мають давати відповідь ті, хто їх ставить.

Уже вдома Марія Степанівна дістала з полицки дві чарчини й міцний самогон. Вони випили по одній за спокій душі померлої, а пізно вночі Лариса дописала ще кілька слів:

«Виявляється, померлих потрібно ховати, щоб вони померли й для тебе теж, і прощатись, бо ті йдуть в інший світ. Принаймні, нам хочеться, щоб він усе ж таки існував, і, до того ж, був кращим за цей, бо ти заслуговуєш на рай, янголятко.

Прощавай, сьогодні я нарешті тебе поховала».

* * *

Коли я отямилась, побачила білу стелю, усю в дрібних тріщинках. Вони утворили візерунки, на які можна було дивитися годинами, і щоразу бачити щось нове. Ще пам'ятаю запах ліків, хлору, також –

світло, тільки дивне якесь. Тьмяне, чи що? Усередині було таке саме відчуття безбарвності, навіть рухатися не хотілося. Так я лежала, мабуть, годин зо три, не усвідомлюючи, хто така, де знаходжуся й чому. Мовчки дивилась у стелю, не реагуючи на людей у білих халатах, що час від часу з'являлися біля ліжка, міряли тиск, температуру, заглядали в зіниці, щось кололи. Дивно, але страху тоді не виникало.

Він прийшов із першим спалахом пам'яті. Перед очима раптом з'явилося дитяче обличчя – знайоме до болю. Малесенька дівчинка дивилась на мене сірими очима, тягнула рученята й посміхалася беззубим ротиком. Я з усіх сил намагалася згадати, хто це, і не могла. Чим більше напружувала пам'ять, тим безпораднішою ставала, а спогад відігнати теж не виходило, дівчинка не хотіла йти.

У кінці кінців, виснажившись, я задрімала. Це був стан напівсну, напівмарення, коли опиняєшся десь на межі реальності. Саме там пам'ять вдарила, повернувши весь жах минулого до останньої краплі, так, ніби все відбулося щойно, ось у цю хвилину. Не витримавши, я закричала. А далі все повторювалось, як кадри чорно-білого кіно. Я зіскакувала з ліжка, вибігала з палати й блукала безкінечними коридорами, намагаючись віднайти свого янгола. Слова про смерть сестри відмовлялася впускати до свідомості, я просто не могла в це вірити. Мене ловили, тягнули назад у палату вводили заспокійливе й знову клали в ліжко. Нарешті медперсоналу набридла ця дивна гра, і мене прив'язали до ліжка міцними ремнями, від яких я намагалася звільнитися з таким завзяттям, що на тілі ще місяць не сходили страшні синці з краплями запеченої крові.

Напівзабуття тривало кілька тижнів, за цей час Світланку поховали на найближчому кладовищі – дуже просто. Із близьких були тільки тітка Люда, Мишко і Валентин Іванович, правда, до них приєдналися кілька цікавих, але останніх привабила, скоріше страшенька історія, аніж сам факт смерті мого янгола. Це ж треба, часом люди цікавляться жахливими речами, аби ними розбавити сірість власних буднів. Спочатку жваво щось обговорюють із сусідами та знайомими, а на завтра забувають і говорять уже про щось нове. Звичайно, хтось може пропустити чужий біль крізь себе, хтось прочитає молитву, однак у переважній більшості – просто чешуться язики. У нашому випадку почесати їх можна було зі смаком і досить довго. Усе містечко з

натхненням обговорювало найменші дрібниці страхіття, зате слідство йшло без особливого поспіху. Коли я могла більш-менш об'єктивно відповідати на запитання, мене допитав товстенький дядечко з поглядом, що весь час бігав туди-сюди, туди-сюди. Лише після цього дали дозвіл впускати до палати відвідувачів.

Їх виявилось не так уже й багато, але навіть близьких людей бачити не хотілось. Стан шоку плавно переріс у неймовірну байдужість. Мені було настільки все одно, що якби сказали: завтра кінець світу, – я навіть не кліпнула б оком. Ніхто з відвідувачів не міг вивести мене зі стану заціпеніння. Тітка Люда гладила по голові, приносила свої фірмові пиріжки, фрукти й різну смакоту, вмовляла скуштувати, а потім акуратно складала в тумбочку поруч із ліжком, звідки санітарки так само акуратно все виймали, бо їсти я відмовлялася категорично. Очевидно, мені тоді щось вводили, щоб організм не виснажився остаточно. Мишко притягнув цілий ящик найновіших іграшок і навіть хотів зробити те саме зі своїм новим велосипедом. Однокласники, під чуйним наглядом керівництва Ніни Іванівни, мовляв, так треба, принесли чисті альбоми, різнокольорові олівці й фарби, ще якісь, ну, дуже цікаві книжки. Проте всі ці скарби припадали пилом у кутку. Валентин Іванович шукав усе нових і нових спеціалістів, консультувався у ледь не світил науки, підключав усі можливі та неможливі знайомства, однак допомогти мені подолати апатію ніхто з них не зміг. Врешті-решт баба Мотя принесла величезних розмірів розп'яття, повісила в мене над головою й довго читала молитви. Я ж слухала її байдуже, так само, як байдуже Бог забрав мого янгола, ніби йому було замало своїх.

Потім прийшла вона, і світ у мить перевернувся, змінивши байдужість на дику лють. Її було стільки, що я захлиналась, не в силі це втримати в собі. Звідкись із глибини йшло неймовірно сильне бажання розірвати цю жінку на маленькі шматки своїми ж руками, а потім викинути на смітник, бо на цвинтар вона не заслужила. Десь взяли сили, щоб зіскочити з ліжка й кинутися на відвідувачку. Усе відбулося за кілька секунд, і медсестри навіть отямитися не встигли. Я біла її своїми кулачками в груди, дряпала обличчя, кусала до крові руки, вивільняючи хвилі ненависті, що йшли одна за одною безперервно. Спочатку вона навіть не намагалася захиститись, шоковано кліпаючи очима, а вже потім почала лаятись, причитати, ще

хотіла втримати мої руки, чого зробити довго не вдавалось. Лише з допомогою двох медсестер і подвійної дози заспокійливого мене вдалося втихомирити. Я лежала в напівзабутті, скривавлена її кров'ю, і відмовлялася вірити, що ця кров є рідна.

– Хто це була? – шушукались у коридорі санітарки.

– То її мати приходила.

Так у мене розпочалося нове життя, у якому не залишилося місця для любові, зате ненависті вистачило б на кілька, а ще – нестримного прагнення помститися тим, хто відібрав єдину людину, якій я була потрібна, яка мене лю-би-ла.

* * *

Наступні кілька днів були вітряні. Хтось розірвав серце вітру і тепер він даремно шукав спокою. Вітер кидався по пустих вуличках, розганяючи сонних псів, калатав у двері, стукав у замерзлі вікна, навіть жалібно вив у димарі. Вирвавшись за хутір, мчав по засніженому полю з шаленою швидкістю, гупав зі всієї сили в лісову стіну й губився в соснових нетрях, шукаючи втіхи в колючих обіймах гордовитих красунь. Снігу більше не випало, і поступово біле простирadlo на землі набуло бруднуvато-сірого відтінку. Очевидно, хтось, не витерши ніг, довго ходив ним туди-сюди. Може, то був вітер? У ці дні Лариса нічого не писала. Минуле ніби відійшло кудись убік, хоча все ще дихало в спину.

Дід Федір влаштував банний день і запросив попаритись у власноруч збудованій бані, яку розтоплював довго й ретельно – неначе чаклував. Зате коли Лариса з неї вийшла, то на мить подумала, що втратила тіло, перетворившись на духа. Думки теж пройшли крізь своєрідне очищення, залишаючи тільки відчуття радості. Виявляється, так буває. Людина радіє просто тому, що дише й слухає вітер у димарі.

– Ти, Ларисо, тепер до мене щосуботи заходь. Моя банька куди краща, ніж травичка в Марії Степанівни, та й користі з неї більше.

Марія Степанівна жартома показала кулак і нагримала:

– Почекай-почекай, прокинеться твоя виразка шлунку, прибіжиш по мою травичку – а зась. Лізь у свою баньку.

– Та ти не сердься, сусідонько. Твоя травичка часом теж у пригоді стає.

Лариса слухала, як чубляться старі. Наче подружжя, що давно відгуляло своє золоте весілля. Не вистачає, правда, дітей та онуків, щоб повен двір у святкові дні. Дивно, але ж у Марії Степанівни, здається, є син. Чому ж ще жодного разу не приїздив?

Уже вдома, провалившись у м'яку перину, Лариса раптом спитала:

– А де ж ваш син, Маріє Степанівно?

Очі старенької враз погасли, і вся вона ніби зробилася меншою, кілька хвилин мовчала, а потім, вкривши Ларису теплою ковдрою, гірко зітхнула:

– Нема.

Жінка здригнулась і ніяк не могла до кінця зрозуміти сказане.

– Нема на цьому світі, донечко. Чекає мене в іншому.

– А вірите в інший світ?

– Віриш – не віриш, він є. Якщо ж вірити, то й на цей по-іншому дивишся, розумієш більше. Та що це ми? Давай-но спати, нехай сни будуть світлими.

Лариса слухняно заплющила очі і, слухаючи, як тихенько ходить у сусідній кімнаті господиня, впала в щось біле й невагоме. Потім усю ніч літала під хмарами й ловила посмішки свого янгола. Так, ніби її справді впустили до раю.

* * *

З лікарні мене виписали вже весною, правда, вона була ще настільки рання, що для більшості її присутність відчувалася тільки в календарі. Проте я так давно не виходила під відкрите небо, що помітила її одразу. Повітря було іншим, у ньому ось-ось мало зародитися щось нове, може, тому я тоді теж вирішила жити далі, просто для того, щоб жити.

– Ларисо, зайди назад до приймального відділення. Надворі ще холодно.

Я слухняно повернулась у приміщення й присіла на стілець. У повній розгубленості дивилась, як у двері заходять і виходять якісь люди, з'являються на мить у вікні а потім зникають незнайомі обличчя, і ніяк не могла збагнути, хто ж може за мною прийти. Чи є кому йти? Мене охопив жах. Це було настільки помітно, що зайнята записами медсестра відволіклась, щоб заспокоїти:

– Не хвилюйся, за тобою ось-ось прийдуть.

– Хто?

– Твоя мама.

Я закліпала очима й ледве видавила із себе:

– Не піду.

У цю хвилину двері відчинились, і в них з'явилася тітка Люда. Вона стривожено поглянула на мене й, зрозумівши, що я все знаю, присіла поруч. Я чомусь боялася дивитись їй в очі, так, ніби там ховалася правда, а якщо в них не дивитись, реальність можна змінити.

– Дівчинко моя, послухай мене уважно. Знаю, це важко зрозуміти й прийняти, але ти мушиш бути сильною. Розумієш, існують закони, за якими твоя матір лишається бути матір'ю, тому ти мушиш жити з нею.

– Це неправильні закони. Вона ж була матір'ю й для Світланки, а зараз її вже нема.

– Знаю, але... Велося слідство, відбувся суд. Злочин скоїв твій батько й за це сидітиме, а мати... Як тобі пояснити, вона не хотіла, щоб таке сталося. Пройшов час, вона прагне змінитися, каже, що любить тебе й буде дбати по-справжньому. Це останній шанс, і його їй дали.

– Не вірю.

– Тобі важко повірити, це зрозуміло, однак члени комісії повірили. Спробуй дати їй шанс, по-іншому поки-що не можна.

Я мовчки сиділа, відвернувшись до вікна. Медсестра щось розповідала тітці Люді, коли в приймальне відділення зайшла мати. Я дивилася на цю чужу жінку й не впізнавала в ній колишньої Сетки – з черговим синцем на обличчі й стійким запахом паленого самогону. Ця нова жінка була чиста, твереза й страшенно розгублена, у руках тримала два червоні яблука й ніяк не могла мені їх віддати, винувато посміхалась, щось белькотала, а потім нарешті зважилася забрати мої речі і взяти за руку. Я байдуже вклала свою долоню в її і слухняно повернулася туди, де вже ніколи не з'явиться мій янгол, однак там не було і його вбивці.

У будинку ніби нічого й не змінилося, він, як і раніше, впускав у себе вітер, ховав темряву й павуків. Правда, кількість останніх катастрофічно зменшилась, а в будинку запахло їжею, чого раніше не спостерігалось. Я навіть уявити не могла, що моя мати здатна щось приготувати, як це роблять інші жінки щодня для своїх дітей. Мій старий матрац кудись зник, а на його місці стояло не нове, однак справжнє залізне ліжко, хоча й рипіло так, що спати в ньому можна

було лише в одному положенні. На вікнах висіли гардини, чомусь яскраво-червоного кольору, а найголовніше – того каменю під вікном не стало. Він зник, неначе й не було, залишилася лише неглибока ямка, в якій сніг загадково відмовлявся лежати, тому те місце моторошно чорніло єдиним сліпим оком на білому й примушувало щоразу здригатися. Узагалі перший час я здригалася ледь не щохвилини. Мені чувся дитячий плач чи гнівні окрики батька. Цих людей не було поруч, але десь у собі я їх не відпустила, пізніше, щоправда, стало легше, і я остаточно переконалась, що людина – унікальне створіння, здатне вижити будь-де й за будь-яких умов, звикнути. Ще вона має пам'ять і водночас здатна забувати, тим самим притупляючи біль. Інакше... інакше можна б було збожеволіти.

У школу йти не хотілось, однак іншого виходу не було. У перший день здавалось, що кожен тикає в мене пальцем і щось шепоче за спиною. Я озиралась і намагалась якомога менше потрапляти на очі, слава Богу, що ефект від моєї появи спостерігався рівно перші кілька годин. Однокласники розпитували про батька, матір, хтось навіть спитав, як саме померла моя сестра. Я мовчала, хоч понад усе хотілося плюнути в обличчя усім цікавим, щоб вони нарешті залишили мого янгола в спокої, а не смакували деталі трагедії, мов тістечко в шкільній їдальні. Зрештою моя мовчанка набридла і, поставивши діагноз «тю-тю», мене залишили, як і колись, самотню на останній парті. А Ніна Іванівна була відверто роздратована, оскільки, як зразковий класний керівник, мала підтягнути мене по всіх предметах чи бодай проконтролювати процес, що вимагало сил та часу, тому особливого захвату не викликало. Інші вчителі спочатку дещо пожвавились, однак згодом охололи й перестали звертати на мою скромну персону особливу увагу. Зраділа по-справжньому єдина баба Мотя і в перший же день спекла смачнющого пирога, купила солодкого лимонаду й частувала мене всім цим у комірчині, витираючи час від часу сльози й примовляючи «моя красунечка».

Моє нове життя з матір'ю тривало три місяці й чотири дні. Я навіть поступово почала звикати до скрипучого ліжка, яскраво-червоних гардин на вікнах та тверезої матері, от тільки тверезою вона пробула не так і довго, мабуть, у сумі десь півроку. Саме настільки вистачило її переляку від пережитого, щоб утримуватися від алкоголю. Але шок минув, а горілка з лиця землі за цей час не зникла, як і вірні друзяки,

що систематично навідувались, аби вправити мізки Сетці, що по-їхньому означало тільки одне – залити їх горючою рідиною. Одного разу, повернувшись зі школи, я нашттовхнулася на десяток синюшних від випитого облич. Вони всі, як одне, тупо всміхалися й намагалися вщипнути за щічку, немов трирічну дитину.

– Доню моя маленька, йди-но, обніми свою маму.

Я дивилася на п'яну жінку і впізнавала в ній матір – ту, звичну, якою вона була всі ці роки. От тільки зараз не було кому бити її по пиці, тому вона отримала повну свободу дій, могла робити все, що заманеться, абсолютно все. До того ж, їй було відверто начхати як на батька, що сидів у в'язниці, так і на свою маленьку. Ну, не відмовлятися ж заради мене від такого задоволення? Усе повернулося на круги своя, очевидно, це й було її життя. Вона пила будь-що, будь-де, з будь-ким і в будь-яких кількостях, а за відсутності батька з подивом відкрила в собі ще доволі «привабливу» жінку й активно почала це доводити всім охочим. Бажаючи, звичайно, всі до одного були її рівня – без копійки за душею, зате зі стійким запахом перегару. Ці «дяді», з'являючись на ніч, зникали на місяці, жодного постійного, всі – перекотиполе, хоча матір цей факт особливо не засмучував, і вона вкотре відкривала сезон пошуку нового «татка» для мене. Я ж при цьому почувалася настільки зайвою, непотрібною, що часто поверталася додому, аби тільки переночувати в тому скрипучому ліжку. Згодом звикла, до того ж, у мене з'явилася куди болючіша втрата, аніж відсутність тверезої матері.

Спочатку дізналася, що Валентину Івановичу запропонували місце в дитячій лікарні столиці, він погодився й досить швидко виїхав за новим місцем роботи. Ми сумували за своїм Айболитом і водночас раділи за нього, бо знали, що він там і має бути. Однак згодом стало ясно, що доведеться попрощатися не тільки з ним. З міста переїжджали тітка Люда з Мишком, єдині люди, що хоч частково замінили мені справжню сім'ю. Я часто приходила до них і проводила цілі дні, часом навіть залишалася ночувати, якщо, звичайно, у цей час вдома не було дядька Миколи. Коли ж він повертався, зникала. Так, після останнього його повернення тітка Люда, ледь стримуючи сльози, повідомила, що вони їдуть звідси. Я довго не могла зрозуміти. Навіщо? Куди? З ким? І лише коли побачила, як похапцем пакується сервіз у милу рожеву квіточку, зрозуміла, що все серйозно. Дядько Микола вліз

в якусь підозрілу аферу й прогорів настільки, що вони змушені були продати будиночок, котрий посміхався, і переїхати до його матері, аж на Південь. Мишко довго каверзував і відмовлявся їхати, доки тітка Люда не підкупила його справжнім морем. В останні дні до від'їзду він тільки й робив, що розповідав про великі кораблі, капітаном яких він стане, коли виросте.

Я кивала головою й ходила, немов у воду опущена, почала пропускати школу й відчувала себе покинутим щеням, яке господарі забули взяти із собою. Коли прийшов час прощатися, тітка Люда міцно обняла мене, поцілувала й заплакала:

– Я не можу забрати тебе із собою, дівчинко моя, не можу. Мені просто не дозволять. Віриш, зайчику?

Я вірила.

– Ларисо, обіцяй мені, що будеш розумницею й обов'язково, чуєш, обов'язково станеш щасливою. Обіцяєш? А я писатиму. Пізніше, коли ми трохи там обживемось, ти, можливо, зможеш приїхати в гості. Це було б так чудово, ми б показали море.

Я кивала, а сама ковтала сльози – такі ж гіркі й солоні, як і те далеке море. Вони поїхали, їхній будинок купили, однак він перестав посміхатись, лише сумно дивився вікнами й чекав, неначе вірив у те, що вони повернуться. Перші кілька місяців я теж вірила, часто бігала на вокзал і годинами вдивлялася в обличчя пасажирів, а раптом побачу серед них знайомі. З часом сиділа на пероні вже просто так, за звичкою, ще пізніше зрозуміла, що вокзал – ідеальне місце для самоти. У приміщенні було завжди тепло, можна було навіть дрімати в кріслах, бувало, що хтось жалів і пригощав чимось смачненьким. От тільки спочатку дядечки в міліцейській формі погрожували інтернатом, бо думали, що я не маю дому, потім махнули рукою й проганяли вже рідко, так, для годиться. Смішні, тут краще, ніж удома.

– Ларисо, ти б сходила до Ніни в гості, чи що? А то вона останнім часом нікуди не виходить, сусідки кажуть, лежить цілими днями й дивиться у вікно. Сходила б, дочко, і тобі компанія, і їй веселіше.

Лариса поглянула на годинник. Восьма вечора, взимку вже пізнувато для гостей, проте слухняно одягнулась, навіть дістала коробку шоколадних цукерок і пляшку домашнього вина.

– Не боїшся темряви? Може, провести?

– Я вже давно нічого й нікого не боюсь.

Баба Марія тільки похитала головою, але провела аж на вулицю, доки Лариса не наказала повертатись у теплу хату, а то ще, чого доброго, застудиться знахарка. Хто тоді всіх лікуватиме? Не Лариса ж. Марія Степанівна щось забубоніла собі під ніс, і згодом заскрипіли, зачиняючись, хатні двері.

Лариса вдихала морозне повітря, йшла повільно, не поспішаючи. Біля подвір'я тітки Ліди помітила автомобіль, на мить навіть спинилась. Це ж треба, у цій глушині вже й забула, як виглядають машини. Хто б це міг бути? Може, син? Лариса пришвидшила крок і, не обертаючись, пішла до подвір'я Ніни. У будинку горіло світло, з навстіж відчинених вікон звучала музика, і то в одній кімнаті, то в іншій з'являвся жіночий силует, що кружляв у танці з кимось невидимим.

– Здається, я вчасно. Скільки квитки коштують на таку дискотеку?

Ніна лише підозріло засміялась і зникла у дверях спальні.

– Ясно. Тут усе безкоштовно, включно й любов господині.

Лариса поклала цукерки на стіл, дістала бокали із серванта, налила по самі вінця червоного вина, зачинила всі вікна й вимкнула музику. Зайшовши в спальню, мовчки обняла за плечі ридаючу Ніну й хвилини десять сиділа, відчуючи, як здригається від наступного нападу сліз змучене тіло, потім суворо наказала припинити:

– Годі, вставай, будемо вмиватись і святкувати. Ніна відірвалася від подушки й запитала:

– Що?

– Що-що? Похорони любові. Ви ж усе вирішили остаточно?

Жінка мовчки кивнула й слухняно пішла вмиватись, а вже за десять хвилин, ще з червоними очима, пила таке ж червоне вино.

– Він дізнався про маму й одразу примчав... пригорнув до себе, сказав, що вже не відпустить. Господи, і навіщо так знущатися над людиною, яку любиш?

– Він хоче бути з тобою.

– Але ж...

– Знаю, дружина й новонароджена доня. Він знав, що через них ти переступити не зможеш, однак й із собою нічого вдіяти не зміг.

– Я сказала, що не люблю його.

Лариса кивнула головою.

– Що забула.

Ще кивок.

– Що люблю іншого.

– Ага, залишилося тільки знайти претендента на це почесне місце.

Подивися на себе в дзеркало, закохана наша.

– Я думала, що так йому буде легше забути.

– Думала вона. А сама?

– Не можу. І навряд колись зможу.

– Отож.

Через дві години дві п'яні жінки співали про кохання. Таке дурне й сліпе, тоді навіщо таке сильне?

Зараз мені важко пригадати день, коли в моєму житті з'явився Н. Скоріш за все, він був там досить давно, ми просто не помічали одне одного. Мене мало цікавили приятелі матері, до того ж, вони були настільки схожими, що, здавалось, їх спільний портрет малювали під копірку. Н. нічим не вирізнявся: блукаючий погляд, спітніле обличчя з блискучою лисиною, брудний одяг із чужого плеча, запах спиртного, одним словом, досить типово. До певного часу моя скромна персона теж не викликала особливого пошвавлення серед п'яної компанії. Ні матір, ні п'яні друзяки мною не цікавились, максимум, для чого я могла знадобитись, то це збігати за наступною пляшкою на так звану «точку». Щоб уникнути цієї місії, я або йшла з дому, або забивалась у самий куток ліжка, вкривалася ковдрою й затуляла вуха.

Саме там на мене й наштовхнувся Н. під час однієї з гулянок. Він, очевидно, хотів прилягти, щоб перевести подих, і досить щиро здивувався моїй присутності поруч. Хвилин дві концентрував погляд, намагаючись пригадати, хто ж я така, потім посміхнувся майже беззубим ротом, провів по моєму волоссю спітнілою рукою й захропів. Я вискочила на вулицю й довго трусилася на підвір'ї. Мене калатало від огиди. Згодом почала помічати дивні погляди на собі. Тоді ще мало розуміла, що вони могли означати, проте інтуїтивно вловлювала небезпеку й намагалася його уникати. Одного разу випадково почула уривок розмови Н. із матір'ю. Вони смалили на підвір'ї дешеві цигарки, Н. діловито обнімав матір, а вона дурнуватого гіготала.

– Сетка, я те... Ти бачиш, яка краля в тебе під носом росте?

– Це ти про кого, старий розпуснику?

– Я старий, не старий, а справжню бабу й не в такому болоті роздивлюсь. Правда, до баби ще далеко, зате який бутон, яка квіточка.

– Не тумань. Про кого це ти?

– Про кого, про кого? Малу твою. Вона ось-ось така дівка буде – пальчики оближеш.

– А не заціпить, старий пень?

– Тю, дурна! Це ж тобі на користь. Знаєш, скільки така любов коштувати може? Я організувати все берусь, за гарний відсоток, звичайно. Та й те... опробувати спершу самому треба, га?

– Верзеш таке!

– Ти подумай, Сетка, добре подумай. Гроші зайвими не бувають, а вона може того... і сама б не проти. А що? Гени, кажуть, пальцем не

задавиш.

– Це ти на кого натякаєш? Ану, повтори мені, та тільки так, щоб я зрозуміла.

– Ох, кицюню, йди-но сюди, я не тільки скажу, а й показати можу...

Я мчала вулицею, не розбираючи дороги, аж до вокзалу, забігла в приміщення, знайшла найбільше дзеркало й прискіпливо почала вивчати своє відображення в ньому. Що? Що зі мною було не так? Звичайна, цілком звичайна. Правда, останнім часом витягнулася, довго була худа, немов тріска, зараз почала якось кругліти. З'явилася талія, не суцільна – з голови до п'ят, а там, де й мала бути, груди боліли, набирали форми. З обличчям ніби ніяких змін, очі, як завжди, трохи витрішкуваті, брови чорні й чіткі, повні вуста, правильний ніс, немите скуйовджене волосся стирчить чорними хвилями в усі боки. Ні, ну, набагато вродливіші є. Хоча б у нашому класі дівчата. Уже про хлопців балакають, одяг такий дивний почали вдягати. А я? Брудна й колюча. Яка з мене квіточка?

Після того випадку пройшло кілька тижнів, я почала забувати почуту розмову й втратила пильність. Мені здавалось, що матір усе-таки не зважиться на подібне, навіть не через щирі любов до своєї дитини, а від страху. Однак я недооцінила її жадібність і вміння Н. переконувати. Того дня, прийшовши зі школи додому й не почувши п'яного реготу, я спокійно зайшла до будинку і вже на порозі зрозуміла, що щось не так. Матір підозріло зраділа моїй появі, що зовсім було їй не властиво.

– О, Ларисо, добре, що ти прийшла! У нас тут гість, а мені відійти ненадовго потрібно, ти б його розважила. Домовились?

Я не встигла навіть розтулити рота, як за мою спиною грізно грюкнули входні двері. Коли я кинулася до них, то з жахом зрозуміла, що матір їх замкнула. Я грюкала, била кулаками, молила відчинити, але вона пішла, жодного разу не озирнувшись. Я ще довго кричала, хоча розуміла, що мене ніхто не врятує. Кому потрібна дитина, яку рідна матір продала за пляшку горілки. Рівно стільки коштувала моя невинність.

– Ну, чого ти так розходилась? Не бійся, дядечко тебе не з'їсть. От побачиш, тобі навіть сподобається.

Я закричала, щоб він не наближався, однак його мало цікавили мої прохання, і він повільно почав підходити. Крок, ще один, ще.

Всередині все оніміло. Як тільки він підійшов впритул і торкнувся, я вибухнула. Кусала його до крові, дряпала, била ногами, однак нічого не могла зробити дорослому чоловіку з його дорослими бажаннями. Навпаки, було помітно, що це його лише заводить. Він відверто забавлявся, правда, доти, доки я не вкусила його щосили за кінчик носа. Н. озвірів і почав наносити удари, так, неначе знав кожну больову точку на моєму тілі. Я почала втрачати свідомість, приходила до тями, але від болю знову падала кудись униз.

У пам'яті збереглися лише відчуття. Його піт, сопіння й руки. Ті руки були скрізь на моєму тілі, неначе їх було не дві, як у звичайних людей, а десять. Вони обстежили кожен сантиметр шкіри, а потім залізли і в душу, щоб напаскудити їй там, не лишивши нічого від колишньої дівчинки. З мене текла кров, залишки розірваного одягу прилипали до ніг, а я навіть плакати не могла, кричати – теж. Дивне відчуття заціпеніння й ненависті, а ще бажання померти. Останнього я прагнула так сильно, що, здавалось, зусиллям волі змогла б примусити серце спинитись, адже жити після такого не можна. Відчуття бруду й огиди стискало свідомість. Так-так, огиди до власного тіла, оскільки було ж у ньому щось, що змогло привабити таку мерзоту, з іншими ж такого чомусь не траплялось. Значить, я не така і, очевидно, заслуговую на подібне.

Н. мучив мене майже дві години, вирішивши проінформувати на всі сто відсотків. Коли ж нарешті втомився, залишив лежати на ліжку, і воно перестало скрипіти. У будинку одразу стало тихо, навіть страшно, неначе справді прийшов кінець. Н. сів за стіл, взяв пляшку й налив дві чарки, запропонувавши одну мені:

– З посвятою, крало! Ти тепер жінка.

Я навіть не ворухнулась, і він жадібно випив обидві.

– Ти те... не смій нікому про це заїкатись. Чула? Не повірять. А ляпнеш – хана. В'їхала?

Я байдуже дивилася на павутиння аж під стелею, де великий чорний павук танцював над своєю жертвою. То був метелик. Красивий такий, але з нього пили життя краплина за краплиною, лишалася сама оболонка – ще красива, однак уже пуста.

Коли повернулася мати, побачивши мене без жодного руху, злякалась і почала лаятись. Потім оговталась і, випивши для заспокоєння, втішила, мовляв, нічого. Рано чи пізно це з усіма

відбувається, за виключенням старих дів, зате останнє мені вже точно не загрожує. А що грубо так? То це вибачте. Чоловіки всі такі. Оклигаєш, мила. Усі оживають, а потім ще й не зупиниш, самі вішаються. Н. пішов, а мене знудило. Коли матір спокійно захропіла, я вилізла на кухню, нагріла відро води, знайшла дірявий тазик, брусок мила і, зціпивши зуби, терла тіло аж до крові, обливаючись водою, доки та не стала зовсім холодною. От лише це мало допомогло. Бруд лишився, правда, не ззовні, а всередині. Туди ж так просто з милом не залізти.

* * *

Лариса, розтривожена спогадами, не спала майже всю ніч, оплакуючи десятилітню дівчинку, у якої вкрали рештки дитинства. Вона навіть не лягла до ліжка, так і просиділа ніч біля вікна в кріслі-гойдалці. Закутавшись у теплу ковдру, дивилась у нічне небо й не бачила нічого, окрім темряви, часом дрімала, потім прокидалась, коли ж уже почало сутеніти, помітила його. Це був сніг. Великі й лапаті шматочки неба, але вже білого кольору, чистого, як сни дитинства. Снігопад почався раптово, неначе хтось невидимий нагорі вирішив витрусити величезну перину й ненароком її розірвав. За кілька хвилин усе навколо стало білим і пухнастим, а ще якимось легким, майже невагомим. Так, ніби земля ось-ось не втримається і злетить.

— Доброго ранку. О, а чому ліжко не розстелене? Ти що, дитино, спати не лягала чи вже встигла застелити?

— Ні, не змогла.

— Ну-ну, нічого. Я тобі сьогодні особливого чаю увечері дам, спатимеш всю ніч, а зараз ходімо снідати. Ти диви, який сніг! Замете всі дороги-стежки, то з хати й не вийдеш.

— Але як красиво.

Старенька на мить замилювалась і навіть усміхнулася замріяно. Так іноді посміхаються людям, яких дуже люблять.

— Красиво, дочко. У природі стільки краси, що людина її досягнути не в змозі. А ще коли так поспішає жити, то й узагалі не зупиниш.

Після сніданку з'явився несподіваний гість, вірніше гостя. Ніна довго струшувала в коридорі сніг з одягу, а він одразу танув, залишаючи мокрі сліди на підлозі. Це чомусь так розсмішило жінок, що всі троє довго сміялись.

– Ти, напевно, весь сніг на вулиці позбирала й нам у хату принесла.

– Якби весь, то не донесла б, Маріє Степанівно.

– Заходь-заходь, обігріємо. Я ось тісто на вареники замісила, наліпимо з яблуками та як наваримо! А назад, мила моя, додому ти вже навряд потрапиш, з такою погодою жити залишишся.

– Варениками годуватимете, то й не проти.

У жінок були білі руки, тісто вийшло добре, однак залишало сліди всюди, у першу чергу на тих, хто його ліпив. Робота йшла неквапливо й весело, було в ній стільки спокою й миру, що на душі ставало затишно-затишно. Жінки багато говорили про все й ні про що конкретне. Словом, справжня ідилія, яку й застав дід Федір, коли, шкутильгаючи, нарешті дібрався до сусідки.

– Ет, вчасно я вирішив навідатися до Вас, Маріє Степанівно. Почастуєте холостяка смакотою, а то я вже всох від недоїдання.

– А може, ще від чого, Федоре Павловичу?

– Насідайте-насідайте, бабський батальйон! Знаємо ми ваші натяки.

– Це ж треба, яким сором'язливим сусідом Бог наділив. Та заходь, до столу сідай, нехай у хаті чоловіком хоч запахне.

– Отож, – щиро зрадів дід і доволі жваво вмовився ледь не на саме почесне місце, так, ніби завжди там і сидів.

Вареники вдалися смачними, а з домашньою сметанкою, то й узагалі відірватися не можна. Особливо нахвалював страву дід Федір, чим заслужив не одну додаткову порцію, а коли вже жоден вареник влізти не міг, попросив трохи додому, щоб собаці дати. Марія Степанівна махнула рукою:

– Та дам, от тільки з якого це часу в тебе собака з'явився, сусіде? Може, спеціально для цих вареничків завів?

Дід Федір ображено хмикнув:

– Не віриш, а даремно. Я на днях його, бідолашного, підібрав. Думав з'їздити до міста, і коли йшов до повороту, ну, там, де автобус зупиняється, його й побачив. Сидів сам, рудий такий, побитий, на дорогу дивиться, чекає на когось. Цілий день у тому місті прокрутився, назад увечері з автобуса сходжу, а він ще сидить. Думаю, точно чекає на когось тварина. Підійшов ближче, дивлюсь – ошийник. Домашній, значить, і породистий якийсь, тільки змучений. Позабавлялись, видно, господарі, познущалися та й викинули тут, а він їх чекає. Ти скажи, Маріє, що ж це у світі коїться, щоб собаки за людей сердечнішими

стали. Забрав його до себе, спочатку йти не хотів, потім погодився. Я йому і те, і те, а він побуде-побуде й до того повороту біжить, сяде й виглядає, лиш під вечір повертається. Це сніг випав, то в коридорі його лишив, лежить і скавучить. Чекає, бо, теє, – вірний.

Увечері провели гостей, наділивши кожного глечиком із варениками. Лариса допомогла прибрати зі столу, потім випила чарівного чаю й провалилась у сон. Снівся пес. З нього знущались, а він усе одно нікуди не йшов, напевно, тому, що то був його дім.

* * *

Після пережитого я нагадувала того пса, не знала, куди йти, тому й продовжувала жити під одним дахом зі спогадами та болем. Спершу навіть вийти кудись боялась, а коли наважилася на прогулянки, то робила це тільки в сутінках, щоб мене не бачили. Мені тоді здавалось, що кожен перехожий тикає в спину пальцем, бо я не така, як інші. Чим конкретно відрізняюсь, до кінця не розуміла, однак звинувачувала в цьому себе. Смішно, але у свої десять років і з моїм життям я ще мало що знала про статеві стосунки між чоловіком і жінкою, тому не могла судити, що є нормальним, а що – ні. Інтуїтивно відчувала, що пережите мною з іншими не відбувається, звідси й робила висновок, що я людина нижчого ґатунку.

Уникаючи людей, перестала ходити до школи. І згодом Ніна Іванівна відвідала наш дім, відчитала хмільну матір і мене разом, остаточно наклеївши ярлик «педагогічному впливу не піддається», «важка дитина» і решта в подібному руслі. Через деякий час, переборовши свої страхи, я все-таки зважилася піти до школи, у навчанні відстала страшно, але цього разу зі мною особливо не панькались і впевнено виводили в журналі красиву трійку. Посередньо. Приблизно так я й почувалася. Зміни в моїй поведінці змогла помітити лише баба Мотя. Вона довго допитувалась, що сталося, але я так нічого й не сказала, скоріш за все, навіть не через страх, просто мені було соромно, дуже. Мати спокійно заливала очі горілкою й далі, часом навіть здавалося, вона встигла забути, що її дівчинка вже не зовсім і дівчинка. Н. мене не чіпав, очевидно, вирішив дати час оговтатись. І робив це цілком правильно, бо з того вечора в мене під подушкою завжди лежали сховані ножиці. Я боялася його й

ненавиділа, готова була померти, ніж дозволити подібному повторитись.

Час ішов. Минуло, мабуть, місяців два, і вони нарешті зважилися відкрити свій бізнес на моєму тілі. Знайшли клієнта, який зміг запропонувати щось більше, аніж пляшка горілки, за секс із дитиною. Не знаю, яку ціну мені склали, однак я все зрозуміла, побачивши незнайомого чоловіка на порозі кімнати. Він встиг лише посміхнутись, так, як посміхався голодний кіт біля миски з вершками, якби коти навчилися посміхатися. Я не вагалась і секунди, коли притулила холодну сталь ножиць до грудей. Смерті не боялась, боялася залишитися з цим чоловіком один на один. І він повірив. Очевидно, мені важко було не повірити. Відчувши, що все може завершитися не так весело, як уявлялось, чоловік розгублено відступив, можливо, побоявся, що випадково постраждає й сам, тому просто пішов, заощадливо повернувши заплачені гроші назад.

Н. кидався по будинку в справжній істеричі. До того я думала, що на такий вереск здатні тільки жінки. Потім підбіг і заніс кулак для удару, у ту ж мить ножиці боляче врізались у тіло, по руках поповзли слизькі червоні змійки.

– Тю на тебе. Дурна зовсім! Сетка, у тебе мала вольтонута на всю голову.

– А я казала тобі, щоб не чіпав. А ти – гроші-гроші, експерт хренов!

Мене залишили в спокої і вже за десять хвилин заливали свій провал алкоголем десь на кухні. А я плакала, крадькома намагаючись спинити кров. Тіло трусило, руки відмовлялися слухатись, було дуже боляче, проте стало ясно, що це перемога. Бій виграно, бо після цього на мене махнули рукою надовго. З часом рана загоїлась, не лишилося навіть рубця чи шраму, от лише рани всередині загоюються не так швидко і ще довго ниють.

* * *

Великий сніг лежав довго. Іноді Ларисі здавалось, що їхній маленький світ загорнули у величезне біле простирадло, не лишивши жодного виходу. Мабуть, довгий час так і було насправді, просто це не одразу помітили. Нікому з жителів хутора в місто їхати не знадобилось, необхідності не виникало, адже тут навіть хліб пекли

свій. Здається, це робила тітка Зінаїда й приносила до крамниці, де його й купували, інші товари сюди завозили не так часто. Швидкої медичної допомоги, дякуючи Богу, нікому не знадобилось. Так усе й обійшлося. А сніг усе кружляв за вікном, зафарбовуючи все довкола в спокій білого кольору. Десь лише на п'ятий день на вулицях почувся гуркіт, а дороги нарешті розчистили, лишаячи по краях справжні снігові стіни, в яких кожен господар пробивав щось на зразок дверей до своєї господи.

У гості тоді ходили мало, тому Лариса встигла звикнути до снігової самотності. Іноді, правда, дзвонила Ніна, і вони розмовляли знову ж таки про сніг. Коли раптом одного вечора хтось постукав у вікно. Визирнувши, Лариса навіть розгубилась, побачивши абсолютно незнайоме чоловіче обличчя. Хвилину стояла посеред кімнати, не знаючи, що робити, потім здогадалась, що дивний відвідувач прийшов, скоріш за все, до Марії Степанівни, просто вікна переплутав або взагалі не знав про її присутність тут.

– Маріє Степанівно, у нас, здається, гість.

– Хто б це міг бути? О, Миколо! Добрий вечір, прохось, сідай ось ближче до грубки, щойно розтопили, то обігрієшся.

Чоловік розгублено розглядав то трави, що звисали зі стелі, то господиню й Ларису. Одразу було помітно, що він нервує чи чогось боїться. Обличчя характерного сіруватого відтінку, припухле, очі червоні. Усе свідчило, що він п'є, однак зараз був абсолютно тверезий. Може, тому й такий переляканий? Всяке буває, коли одного дня на світ раптом подивитися тверезими очима.

– Я по допомогу прийшов...

Марія Степанівна витерла зі столу неіснуючі крихти й зітхнула:

– Допомогти собі, насамперед, лише ти можеш.

Чоловік здивовано так подивився, а потім махнув рукою:

– Та хіба я про себе! Ясно, що гра зіграна, бо пропив усе, навіть сім'ю. Ви мені інше поясніть, чому Маринка, а не я? Навіщо дитині це?

– Почекай, а що з Маринкою?

Він рвучко сховав обличчя в долоні, сидів так, похитуючись взад-вперед, а потім розплакався. Дорослий чоловік ридав, як маленький хлопчик, у якого відбирають улюблену іграшку. Ці сльози були настільки несподіваними, що обидві жінки в перші хвилини стояли

мовчки, не знаючи, куди сховати очі. Потім Марія Степанівна принесла великий рушник, щоб можна було сховати сльози хлопчика, а Лариса налила повну склянку води, хоча, доки донесла, ледь половину не вихлюпала.

– Та я нічого. Просто зрозуміти не можу, чому ця клята хвороба обрала мою донечку. А Катя, дружина, навіть не подзвонила, ніби я не батько, ніби мене й нема. Це теща моїй матері розповіла, що гроші потрібні на операцію, у дитини щось серйозне з нирками. Лікарі кажуть, оперувати треба терміново, але необхідної суми в нас нема, навіть четвертої частини, а дівчинка моя мучиться. Маріє Степанівно, не дайте їй померти! Я не знаю, до кого йти, що говорити. Допоможіть дитині, благаю!

– Заспокойся. Тихше-тихше. Біда яка, Господи! Їй же всього чотири роки, а вже таке. Милий мій, з такою хворобою однією моєю травичкою не впоратись. Скільки ж на операцію треба?

Чоловік обхопив голову руками й почав розхитуватися на стільці, дивлячись кудись на підлогу під ногами, неначе там причаївся найстрашніший ворог.

– Багато, близько двадцяти тисяч доларів. Може, для когось це й не гроші, але де такі суми в нас? Найгірше, що часу нема, можуть... не встигнути.

Лариса стояла у дверях кімнати, відчуваючи, як щось холодне й знайоме повзе серединою, потім вийшла, дістала дорожню сумку, довго в ній щось шукала, а коли вийшла, простягнула знайдене незнайомцю. У долоні лежав годинник, загадково підморгуючи золотом і коштовними камінцями.

– Візьміть. Це відомий виробник, таких у світі з десяток набереться, вистачить не на одну операцію.

Чоловік ошаліло дивився на подарунок і довго не міг повірити, що годинник матеріальний, а не вигадка хворої уяви, потім обливав пересохлі губи й прошепотів:

– Мені не давайте, я матір пришлю, вона забере й Маринці відвезе.

Далі піднявся й поволі пішов, уже на порозі різко спинився і, швидко повернувшись, потис Ларисину руку так, що стало боляче, і видихнув:

– Дякую.

Через півгодини прийшла тітка Дуся і впала до її ніг, цілуючи руки.

– До останнього подиху за Вас молитиму Творця, рідна Ви наша! Спасибі за дитину, спасибі...

Лариса ховала руки й сльози, дивлячись, як плаче ця жінка. Коли пізня відвідувачка пішла, Марія Степанівна погладила Ларису по голові й прошепотіла:

– Добру справу зробила, дочко, добру.

* * *

Мати мене не любила ніколи, та й узагалі не любила, на це їй, очевидно, бракувало душевних сил. Єдина людина, про інтереси якої вона хоча б якось дбала, була вона сама. Якби я, наприклад, серйозно захворіла, то навряд би хтось став стукати в чужі двері, щоб знайти там хоча б примарну надію. Це я знаю точно, не з власних здогадів чи припущень, просто знаю.

Мене продали одного осіннього дня. Так-так, як продають домашніх котів чи собак, хоча ні, господарі зазвичай дбають, щоб їх улюбленці потрапили в хороші руки. Мені на подібну милість розраховувати не довелося. Борги за комунальні послуги за кілька років зросли настільки, що перевищили вартість самого будинку з усіма його примарами. Нам перестали постачати електроенергію, перекрили газове опалення. Усе, що можна було винести й продати, було давно пропите. Мені ніяк не вдавалося збагнути, за що ж вони продовжують пити щодня, адже в кожного з цієї компанії за душею і в кишенях завжди гуляв вітер. Хтось збирав пляшки, картон, хтось сидів із простягнутою рукою, хтось крав, однак ніхто навіть не спробував працювати. Це був свій світ злиднів, бруду й горілки, однак міняти в ньому бодай щось не хотіли, от і доводилося шукати альтернативні способи заробітку.

Коли першочерговий бізнес-план щодо моєї персони провалився, скоріш за все, саме Н. вирішив, що мене можна продати третім особам, а ті вже нехай самі вирішують, торгувати всім моїм тілом чи окремими його органами. Думаю, матір деякий час вагалась, однак спокуса була занадто велика, і вона одного дня махнула рукою на страх. Я не знала нічого, навіть не відчувала, що затівається щось страшне, згодом навіть не одразу зрозуміла, оскільки подібне відмовлялося вкладатись у рамки здорового глузду, тим паче дитячого. Знову ж таки, потрібні зв'язки в кримінальних угрупованнях міста мав Н. Він і знайшов

покупців, які постачали живий товар за кордон, а далі слід безвісти зниклих дітей надійно губився. У моєму випадку спектакль розбитих горем батьків мала зіграти матір – за доволі вагомий гонорар. Гроші й задоволення, хмільний рай на землі. До речі, надалі вони планували спробувати «виготовити» нову партію, а що, народжувати вдома вже добре виходить. Чому б на започаткувати такий собі конвейєр дитячих душ?

Мені просто пощастило, пощастило вперше. Розслідування подібних справ дійшло до критичної точки, і я стала останньою й першою врятованою жертвою. Той день пам'ятаю погано, очевидно, підмішали снодійне чи щось на зразок того, щоб максимально спростити передачу товару. Усе відбувалось у якомусь в'язкому тумані, який час від часу огортав настільки, що я вже нічого не могла бачити. Відчувала, що мене одягли, голос матері наказав посміхатись, цікаво було, кому. Потім кудись повели, ноги відмовлялись іти, і мене підтримували під руки, доки не посадили в машину. Ми довго кудись їхали, спинились, почулися чоловічі голоси, матір знову наказала посміхнутись. Я з останніх сил намагалася розплющити очі, аби зрозуміти, що коїться. Перед собою побачила незнайомих чоловіків у чорних окулярах, ще встигла подумати, з якого дива їх одягати в дощ. Почула, як хтось вимагав зменшити ціну, оскільки одна нирка хвора, однак матір стояла на своєму й намагалася торгуватись, потім крики, глухі удари і все. Туман перейшов у темряву.

Коли отямилась, відчула до болю знайомий запах, однак одразу пригадати, звідки я його знаю, не виходило. Очі відкрилися повільно, повіки здавалися настільки важкими, ніби хтось на них поклав каміння. Білі стелі, білі стіни, люди в білому. І запах, то пахло хлором і ліками. Значить, я знову в лікарні. Цього разу до мене не приходили відвідувачі, бо не було кому. Тітка Люда й Мишко слухали, як плачуть чайки, десь дуже далеко звідси; Валентин Іванович став Айболитом для столичних дітлахів; Ніна Іванівна організовувати однокласників для відвідування хворої не стала, а самі вони не мали бажання цього робити; матір посадили, і покарання вона мала відбувати десь дуже далеко від «своєї маленької дівчинки», та в її житті мене не було й до цього, як і втраченого маленького янгола; баба ж Мотя захворіла й лежала під крапельницями поверхом нижче. Коли мені полегшало й з'явилися сили ходити, я нишком спускалася до неї в палату, сідала

біля ліжка та дивилася на зморшкувате обличчя, яке залишилося добрим, навіть коли з нього пішла душа. Син та онуки на похорон не приїхали, мене не пустили. Її тіло засипали землею, і ніхто не стояв поруч, зовсім як за життя.

Пам'ятаю, одного дня дивилась, як із клена, що ріс біля вікна лікарні, осипалося красиве листя багряного кольору, а вітер разносив його туди-сюди по невеличких алеях, де ще прогулювалися поодинокі силуети хворих. Не знаю чому, але тієї миті я раптом усвідомила, що залишилась у цьому світі абсолютно сама. Адже люди, які оточували моє життя, кудись зникли, не було нікого, лише опале листя, яке разносить вітер маленького янгола.

Єдине, що я твердо знала після всього, що сталося, – більше ніколи не повернуся до будинку з примарами, бо навіть їх там уже не лишилося.

* * *

– Ларисо, до тебе прийшли!

Лариса відклала написане й підвелася, коли до кімнати зайшла жінка із запалими очима. Красиве, але змучене обличчя, у погляді – відчай, змішаний із надією. Щось було в цьому знайоме, колись пережите, вистраждане, можливо, тому їй здалось, що вона знає цю жінку. Незнайомка кілька хвилин пильно дивилась на Ларису, потім підійшла і взяла за рук у.

– Я вам дещо привезла, це малювала Маринка.

На альбомному аркуші дитячою рукою була намальована принцеса в довгій червоній сукні по п'яти, з короною на голові. У правому куточку палало яскраве жовте сонечко, внизу всіма барвами цвіли неіснуючі квіти. Під самою принцесою старанно, але зовсім по-дитячому було виведено: «Моя нова хрещена мама. Дякую».

Лариса не втримала посмішку. Малюнок був настільки зворушливо-щирий, що мав більше вартості, ніж шедеври всіх найвідоміших художників, разом узятих.

– Дякую, у вашої донечки талант, однак я не принцеса.

– Ви – більше. Ви подарували їй друге життя. Я... я не знаю, як Вам дякувати... вибачте, – сльози не дали закінчити, голос зрадив, і вона розплакалась. Це були сльози полегшення, так плачуть, коли падає важкий тягар і розбивається на тисячі дрібних уламків, кожен з

яких – уже пір’їнка, легка й невагома. Для чотирирічної дівчинки настане завтрашній день. Лариса незчулася, як з очей поповзли солоні змійки, однак вони не жалили. До кімнати зазирнула Марія Степанівна, подивилася на жінок і посміхнулася:

– Так і до повені недалеко, от затопите хату, що тоді накажете робити? Ходімо краще чай пити, я печива напекла домашнього. Пам’ятаєш, Катю? Маринка ще зовсім крихітною була, а любила те печиво. Я їй його в лікарню передам, скажеш, від зайчика. Дивись, і одужає швидше.

Катя кивнула, витираючи заплакані очі.

– Ледве не забула, ось це Вам. Тут усе, що залишилося після витрат на операцію, візьміть.

Лариса здивовано подивилася на пакунок, перев’язаний дитячою рожевою стрічкою.

– Не треба. Мене вони вже не врятовують. А якщо допоможуть ще якійсь дитині, тоді дійсно будуть чогось варті.

Частина II

Зв'язані крила

Коли я вперше побачила двоповерхову будівлю з червоним дахом, по якому гуляли птахи, шостим чуттям відчула, що це місце вигадали спеціально для мене чи подібних мені. Біля парадного входу висіла велика табличка з дуже довгою назвою, однак добре запам'яталось єдине слово – ІНТЕРНАТ. Я вкотре в житті зрозуміла, що розпочався новий етап.

Після будинку з примарами тут було все по-іншому. Чисті коридори, теплі кімнати, ліжка вже не із залізними бильцями, а зі справжніми дерев'яними, килими на підлозі, місцями витерті, однак усе одно м'які. На стінах висіли дитячі малюнки в рамках – дуже різні, проте живі. У кімнатах для ігор для кожної вікової групи рівними рядами на полицях стояли свої іграшки, у навчальних класах, як й у звичайних школах, – парти, стільці, дошка й квіти на підвіконні. На першому поверсі, у лівому крилі, завжди пахло чимось їстівним, а дівтора у визначений час зліталася сюди з усіх куточків будинку й навіть подвір'я. Словом, усе навколо чисте й ніби на своєму місці,

проте навіть після тривалого перебування тут назвати це місце домом все одно не виходило. Чогось бракувало, мабуть, найголовнішого.

Я дивилася на дитячі обличчя й ловила себе на думці, що бачу себе, немов відображення в дзеркалі. У кожного тут була своя історія, часом різна, іноді схожа, однак щось спільне помічалось одразу, варто було лише уважніше до нас придивитись. Страх, недовіра, самотність. Важко сказати, чого було більше, скоріше, суміш усього й утворювала ярлик «сирота», і це при тому, що в більшості були живі батьки. Від цього боліло ще дужче, принаймні, мені. Дехто, правда, пишався тим, що в нього є тато чи мама, носився з їхніми фотографіями й показував усім підряд, навіть незнайомим людям. Я ж соромилась, що маю батьків, і як не дико це виглядало, навіть заздрила тим, хто їх не мав. Так-так, адже вони потрапили сюди не через те, що стали непотрібними. Одного разу випадково почула уривок інтерв'ю, яке давала соціальний педагог. Уже до кінця не пам'ятаю, про що була розмова, однак термін «соціальні сироти» чомусь глибоко врізався у свідомість. Тоді я не могла збагнути його значення, але інстинктивно відчула, що це страшніше, ніж звичайне сирітство. Справжніх сиріт ніхто не залишав, мов непотріб на смітнику, їх любили, про них дбали, вони були бажаними, просто доля забрала найдорожчих тата й маму, зате останнє не заважало продовжувати їх любити, як я, наприклад, любила свого маленького янгола.

Перший час я мало з ким говорила й практично не йшла на контакт, нагадуючи чимось равлика, що сховався у свій панцир. Годинами могла просто сидіти в кутку, в одній і тій самій позі, спостерігала за іграми інших. Незважаючи на те, що я була новенька, сплеску особливої зацікавленості не викликала, хіба що перші кілька днів. Пізніше зрозуміла, що нові обличчя, на жаль, тут не така вже й рідкість, хоча є й своєрідні старожили – діти, що провели в інтернатських стінах усе свідоме життя. Часто сюди потрапляли цілими сім'ями. Так-так, братики та сестрички перебували в різних вікових групах, однак дбали одне про одного з дивовижною ніжністю. Можливо, це був поклик крові, який чомусь міцно спав у жилах дорослих батьків, а може – шанс бути не самотнім, швидше, і те, й інше одночасно. Тут жили й зовсім маленькі, трирічні малюки. Я любила спостерігати, як їх виводили на прогулянку, і вони, немов курчата, розбігалися по подвір'ю, шукаючи бодай когось, кого можна

було назвати мамою, немов боялися проґавити справжню. Дивовижно. У цьому віці самотність ще не усвідомлюється, але її вже від-чу-вають, от і шукають любові. Часом я дивилася на малюків, намагаючись уявити Світланку в такому віці, однак це погано виходило. Вона так і лишилася двомісячним немовлям із надзвичайно дорослим поглядом, а ще я за нею сумувала.

Наближалася зима. Скоро мав випасти перший сніг. Дерев у дворі стояли голі, а майже всі птахи зникли, залишивши пусті гнізда, які марили спогадами про літо. Щоночі вітер приносив подих перших морозів. І всі в інтернаті взялися дружно писати листи в далеку Лапландію. А що? Доки вони дійдуть до Діда Мороза, то подарунки будуть якраз вчасно, прямо під новорічну ялинку. Цього року листа я не написала, навіть не тому, що перестала вірити в новорічні дива, скоріше, не знала, що попросити. Бажань не було. Ніяких. Моя душа застигла, ніщо не хвилювало. То був час спокою, але не час щастя. Хіба може бути щасливою дитина, яка розучилася мріяти? От і доводилося лише спостерігати, як мої ровесники, малеча й навіть старші діти старанно виводили на папері свої потаємні бажання. Якби комусь заманулося заглянути в таке віддзеркалення дитячої душі, то стало б зрозуміло, що мрія була одна на всіх і в кожного своя одночасно. Переважна більшість просила справжню сім'ю. Сім'ю, де будуть мама й тато, братики й сестрички, разом бабусі з дідусями, тіточки та дядечки, тобто всі ті, хто буде любити, адже це єдиний спосіб зробити дитину щасливою. Дехто навіть малював свою сім'ю кольоровими олівцями чи фарбами в альбомі, напевно, щоб спростити завдання Діду Морозу, нехай упізнає та нічого не наплутає, віднайшовши саме тих, на кого так довго чекають.

А ще до свята готували новорічну виставу-казку, усі вчили слова та віршики, вигадували маскарадні костюми. Я не просила виділити собі окрему роль, тому мала бути сніжинкою, адже їх навіть у казкових сценаріях буває багато, до того ж, особливої майстерності це не вимагало. Мені принесли сріблясту сукню, розшиту новорічним дощиком, яку одягали десятки дівчаток до мене і, скоріш за все, робили це й після, та показали кілька кружляючих рухів, адже сніжинки мали танцювати – на цьому вся моя підготовка завершилась. Зате тривали загальні приготування до свята.

Напевно, десь за три дні до Нового року привезли високу ялинку яка вершечком майже торкалася стелі актові зали, хоча стеля там була дуже висока. Вихователі занесли три ящики іграшок та прикрас та дозволили всім бажаючим прикрашати нижні гілки, оскільки до верхніх доводилося діставатися по драбині. Пам'ятаю, як підійшла ближче й довго роздивлялася прикраси, навіть повісила одну з них, то було ведмежатко, що обхопило лапками стовбур дерева. Воно чомусь видалося живим, принаймні, дивилося так уважно, неначе справді розуміло, що виконує таку почесну справу – створює казку. Неймовірно, але передчуття свята саме по собі було святом, здавалося, ось-ось має статися диво, справжнісіньке. В останнє, до речі, повірили навіть дорослі, хоча, можливо, просто заразилися ним – як ото вірусною інфекцією.

Не знаю, проте загальне захоплення передалося й мені, тому одягнувши святкову сукню, я кружляла по сцені з усіма – зовсім немов справжня сніжинка. Принаймні, одразу після виступу чомусь тільки до мене підійшов середнього зросту чоловік, похвалив, простягнув цукерку й назвав красунею. Я розгублено подякувала, а вже пізніше дізналась, що то був директор нашої школи-інтернату Дівчатка заздрісно поглядали на солодку винагороду, а я її навіть не скуштувала – пам'ятала, чим доводиться платити за красу.

Після святкування Нового року розпочалися канікули. Ми не навчались і цілими днями ганяли коридорами, забігали в шкільні класи й нишком малювали чортенят на шкільній дошці. Малюнки старанно витирали техпрацівниці, лаялись і замикали кабінети. Я часто зупинялася біля комірчини, яка дуже нагадувала ту що була в моїй першій школі, роздивлялася швабри, віники, відра, ганчірки, згадувала бабу Мотю, потім нишком зітхала, шкодуючи, що через деякий час навіть її обличчя забуду, як стирається в пам'яті все, навіть якщо це найдорожчі люди, лишається тільки розмитий образ – і все. Це лякало, тому коли настало Різдво, я відмовилася вставати з ліжка і весь день намагалася пригадати обличчя Світланки до найменших дрібниць. Медсестра, яку викликали виховательки, оглянувши мене, тільки здивовано розвела руками, не виявивши серйозних симптомів бодай якоїсь хвороби. Диваки, їм було простіше помітити хворобу якогось органа, аніж відчувати біль у душі ближнього, та я й не поспішала ним ділитися, адже він був мій.

* * *

Ночі ставали все довшими, напевно, тому, що крали години у днів. Лариса провалилась у минуле з головою, мало куди виходила, хіба що іноді стояла на дерев'яному ґанку, дивлячись, як сіріє на горизонті зимовий ліс, і часом сиділа в кріслі-гойдалці, збираючи минуле, немов розірване намисто, – один спогад за іншим. Марія Степанівна жінку не турбувала, хіба для того, щоб та поїла чи нарешті лягла спати. Хвороба ніби відступила, а може, замерла, чекаючи, коли про неї згадають. Хворобливий стан став помітний лише за блідістю шкіри й характерним блиском очей, у решті – сили поступово повертались у змучене тіло, хоча, можливо, то був просто спокій.

Одного ранку, коли від сходу сонця на снігу лишалися ще криваві тіні, прийшла Ніна. У руках тримала пляшку хорошого шампанського й коробку цукерок. Лариса здивовано протерла очі та посміхнулась:

– Що святкуємо? До Нового року, здається, ще тижнів два точно.

Гостя підійшла до дзеркала, що висіло на стіні, уважно подивилася на своє відображення, провела пальцями по легкій павутинці зморшок біля очей і зітхнула:

– Будемо святкувати наближення старості. День народження в мене. До речі, про вік у жінок не запитують, це й подруг стосується. А зараз швиденько вилазь із ліжка й знайди щось для виходу у світ.

Лариса з головою пірнула під ковдру й звідти пробубоніла, що так вони не домовлялися, проте відмовити не могла, тим паче іменинниці. Уже через десять хвилин обидві жінки з апетитом смакували печену картоплю з глиняних глечиків, сміючись із жартів Марії Степанівни.

– Ніно, як хочеш, але до міста я не поїду, та й вдягнути нічого. Я ж сюди не на курорти приїхала.

– Це ж треба! У мене також не знайшлося жодної пристойної сукні, навіть маленької чорненької. А душа просить свята. Уявляєш, хочеться в справжній ресторан? Туди ж у джинсах не підеш.

– Дівчата, ви б до обласного центру поїхали. Там магазинів більше, як грибів після дощу, та й ресторани є, бо в нас з усіх розваг – лише банька діда Федора.

Лариса зраділо закивала головою:

– От туди підемо для початку, заразом іменинниця пару зайвих років із себе змие.

Дід Федір енергійно чаклував біля баньки, носив дрова й радо потирав руки, коли жінки роздивлялися віники в сінях, визначаючись, який же краще обрати.

– Та ви, дівчатка, он березові, у куточку, беріть. Гарні вінички.

– Дякуємо. Ми Вам у будинку на столі могорич залишили. Дід весело підморгнув чомусь одразу обома очима й швидесенько пошкандибав до хати.

Після бані було відчуття легкості та спокою, хотілося злетіти високо в небо й подрімати на котрійсь із хмаринок, проте Ніна в наказному порядку таки змусила зібратися до міста. Лариса не могла до кінця зрозуміти, чи готова повертатись, але відмовити не змогла.

До перехрестя, де зупинявся автобус, потрібно було йти пішки десь із півгодини, але жінки навіть не помітили, як дійшли. Ніна жваво щебетала про сукні й театр, Лариса слухала, як рипить під ногами сніг, й обидві були задоволені. На зупинці їх зустрів довгим поглядом пес, потім відвернув морду знову в бік дороги, він усе ще чекав на господаря. Від цієї німої картини стало якось моторошно й холодно. До того ж, на автобус довелося чекати, тому ноги замерзли, й обидві жінки розпочали дивні танці пінгвінів. В автобусі, відігрівшись, задрімали й бачили в снах діда Федора, що підморгував обома очима.

Місто зустріло багатоповерхівками, рекламами, безкінечним рухом машин і натовпом людей. Обличчя були скрізь. Незнайомі, чужі. Вони виринали, заклопотані кожне своєю дрібницею, і зникали, можливо, навічно. Лариса зіщулилась і завмерла. Саме в натовпі вона ще гостріше відчувала самотність. Ніна дещо розгублено подивилася на подругу і взяла за руку. Жінка таки зробила перший крок у місто, повернувшись до залізного звіра. Правда, спочатку було важко, хотілося бігти назад, туди, де бачать сні високі сосни й топить грубку баба Марія, проте кожен наступний крок давався легше. Вона таки повернулась.

– Ларисо, а давай підемо в «Ексклюзив». Там лише дорогий одяг. Святкувати, так святкувати!

Жінка лише посміхнулася:

– Колись ти зрозумієш, що речі – це лише речі, навіть дуже дорогі. Ну що ж, ходімо по наші маленькі чорні сукні.

У магазині Ніна блукала серед одягу, немов по зачаклованому колу. Лариса байдуже обводила поглядом довгі ряди, одяг уже давно не

викликав у неї такого захоплення, однак це не заважало розумітися на ньому. Вона досить упевнено й безпомилково обрала серед усього різноманіття дві сукні, кольору квітки лотоса – для Ніни, і ночі – для себе.

Ніна дивилася на своє відображення в дзеркалі з недовірою й німим захватом. Просто в жінці навпроти було важко впізнати себе. Це була не вона, хоча... Очі ніби її, от тільки світла сукня зробила їх ще темнішими й глибшими, вони затягували, немов трясовина, зате наївність залишилась і світилася в кожній лінії дитячою безпосередністю. Таке собі втілення невинності, а поруч із нею – гріх. Перетворення Лариси шокувало, Ніна бачила красивих жінок, однак щоб таку – ніколи. Справа була не в привабливій зовнішності, хоча чорняве густе волосся, очі-магніти, спокусливі повні уста і грація рухів не могли лишитися непоміченими, просто було щось значно глибше. Таємнича енергія йшла звідкись зсередини й освітлювала жінку, наче нічний ліхтар, до якого злітається все живе.

– Боже, Ларисо, ти... просто неймовірна.

Жінка холодно відвела погляд від свого відображення в дзеркалі.

– Повір, це надто важкий тягар. Часом хочеться понад усе на світі скинути його, навіть ціною життя.

На вулиці їм обертались услід, а водії таксі вискакували з машин, щоб галантно відкрити дверцята дамам, у ресторані чоловіки за сусідніми столиками пропонували шампанське і свою компанію в комплекті. Ніна ніяковіла й шарілась, незвична до такої кількості чоловічої уваги, зате Лариса почувалася так, ніби нічого особливого не відбувається, навіть дратувалась, коли їм знову в черговий раз переривали розмову. Вона ухилялася від знайомства так просто й природно, самим кивком голови, ніби робила це тисячі разів до цього, і бідолашним нічого не залишалось, як відступити.

День пройшов швидко, забарвлений сплеском яскравих вражень. Коли обидві жінки поверталися на хутір, у вікнах таксі роздивлялися ніч на дорозі, раптом навпроти блиснули фари машин і промайнула знайома іномарка. Ніна завмерла, боячись дихати, а Лариса спитала:

– Це був він?

Та кивнула головою:

– Напевно, приїжджав, щоб привітати.

Лариса відразу зрозуміла, навіщо була потрібна ця втеча у світ.

– Будемо вважати, що привітав.

Марію Степанівну вони застали біля дивовижного за розмірами букета червоних троянд, поруч лежала листівочка із серцем і коротким написом «З любов'ю». Господиня, побачивши, як зблідла Ніна, винувато розвела руками:

– На вулиці вони б замерзли. Квіти – це ж ще й просто квіти.

Іменинниця посміхнулась:

– Правильно зробили, Маріє Степанівно, вони ж не винні. Ну що? Будемо святкувати!

У стелю гучно вистрелила пробка, а з пляшки нестримними потоками полилося шампанське, і напруга, що висіла в повітрі, луснула дрібними бульбашками іскристого напою. Усі три весело засміялись, сміялися довго й щиро, хоча, здавалось, у жодної особливих причин на це не було. Так іноді сміються в обличчя смутку, але після цього чомусь робиться легше.

* * *

Пам'ятаю, як одного разу я забралася аж на горище інтернату. Там було невеличке вікно, мені сподобалося дивитися на землю звідти. Можливо, це була й не висота пташиного польоту, проте дуже хотілось у це вірити. Драбину й люк на горище завалили ящиками з різним мотлохом, здебільшого старими матрацами, майже такими, який був колись у мене. Ніхто з дітей не здогадувався, що між ящиками можна було пробратися й знайти таємний хід, а техпрацівниці та вихователі залишили його поза увагою. Так я й знайшла свою схованку, де могла залишатися на самоті, хай і не так довго, як хотілось, адже мою відсутність могли помітити, однак навіть півгодини було справжньою розкішшю. Незважаючи на внутрішню самотність вихованців, побути на самоті було практично неможливо, тим паче взимку. Улітку ще якось простіше, можна було заховатись у якомусь віддаленому куточку подвір'я, наприклад, у кущах бузку. Зараз навіть голі, вони утворювали нетрі, густі й непролазні, а весною все це мало розцвісти.

У той день, обережно спустившись із горища, щоб ніхто не помітив, у коридорі я випадково почула розмову двох дівчат, що навчалися в одному класі зі мною й навіть мешкали в сусідній кімнаті.

– У двадцять четверту поселили новеньку. З нею ще всіх не знайомили, тільки тих, хто живе в кімнаті. Ірина Сергіївна ніяк не

може знайти нашу кралою.

– Це ти про Лариску?

– Про кого ж ще? Така горда, бо думає, що найвродливіша!

– Та ну, чудна трохи та й годі.

– Не кажи. Бачила, як вона сидить днями й дивиться на всіх звисока. Теж мені, королева! А в самої обоє батьків у тюрязі сидять.

– Правда?

– Отож. А вона корчить із себе невідомо кого. ЗЕКІВКА!

Кінця розмови я вже не дослухала, сльози підступили до горла й не давали дихати. Від образи хотілося підбігти й вдарити, прокричати, що я не така, проте натомість я тихенько прослизнула у свою двадцять четверту, впала на ліжко й лише там розплакалась, уже в подушку. Усередині пекло, ніби хтось кинув пригоршню жару й роздмухує його, щоб з'явився вогонь. Я ридала, доки вистачило сил, поступово затихла й лише тихенько схлипувала, здригаючись усім тілом. Раптом поруч почула такі самі глухі зітхання й підвела голову. Це ліжко було порожнім досить довго, майже із самого мого приїзду, що часом навіть радувало, адже таким чином інші дві дівчинки були відгороджені ним від мене чи навпаки. А тут хтось плаче на ньому.

Це була новенька, її звали Сніжана, хоча навіть натяку на холод у ній не було. Золотаве волосся її робило, скоріше, схожою на маленьке курча або жовту кульбабку навесні. Вона так само підвела очі, якось злякано подивилася на мене й знову заховала обличчя в подушку. Я не втрималась і запитала:

– Ти чого?

Вона, проковтнувши сльози, прошепотіла:

– А ти чого?

Жодна з нас на питання так і не відповіла, але плакати вдвох було вже нецікаво, і ми відірвалися від своїх подушок.

– У тебе очі червоні, – втішила я.

– У тебе теж, – констатувала сусідка.

Я запропонувала піти вмитися до ванної кімнати, вона погодилась і попросила показати, де та знаходиться. З тієї миті в мене з'явилася нарешті тут близька людина. Так почалася наша дружба. Уже через півгодини ми сиділи на ліжках одна навпроти іншої й розповідали кожна свою історію, спочатку поверхово, проте пізніше знали одна про одну практично все.

Сніжана потрапила до інтернату вперше, як і я, їй було одинадцять років, як і мені, і навіть дні народження в нас були одного дня – першого листопада. Однак на цьому наша схожість закінчувалась, оскільки всі ці роки вона жила в сім'ї, тільки справжній, де мама пекла святкові торти, тато брав із собою на риболовлю і вчив їздити на велосипеді. Усе було так, як і має бути в дитинстві, до одного страшного дня, що розмежував життя на «до» і «після».

Вони всі втрьох переходили дорогу у визначеному для цього місці, коли п'яний водій на шаленій швидкості скерував машину прямо на пішоходів. Основний удар прийняв на себе тато, інстинктивно затуливши собою свою сім'ю, тому й помер миттєво, прямо на чорно-білій смузі пішохідного переходу. Маму намагалися врятувати в реанімації, однак не встигли – відкрилася внутрішня кровотеча. Сніжана практично не постраждала, якщо можна, звичайно, так сказати. Там, у лікарні, вперше усвідомивши, що батьків нема, вона запитувала, не знаючи в кого, чому залишилась. Сиділа на ліжку біля вікна, розхитувалась, немов маятник годинника, і чекала, що ось-ось на лікарняному подвір'ї з'являться тато й мама, помахують їй рукою й нанесуть купу смачного й корисного, як робили це завжди до того, як...

Водій тієї машини вижив, на завтра був тверезий, як скло, і переляканий, однак це вже не могло повернути Сніжані батьків. Від пережитого бабусю паралізувало, а дідусь почав бачити те, чого інші не бачили, тому й потрапив у психіатричне відділення. Ось і вийшло, що Сніжана опинилася сам на сам зі своїм болем, і коли симпатична молода дівчина, що працювала психологом при лікарні, попросила його намалювати, то отримала альбомний аркуш, старанно затушований чорною фарбою. Такого кольору був тепер її світ.

Коли ж я розповіла свою історію, Сніжана замовкла й мовчала весь день, відмовляючись говорити навіть зі мною. І лише пізно вночі, коли сусідки вже спали, тихенько спитала:

– Невже таке буває?

Я кивнула. Очевидно, вона була надто дитиною, щоб допустити бодай на мить, що у світі існує таке.

– Цей світ – неправильний.

Невдовзі я привела подругу до своєї схованки, і тепер ми удвох дивилися на землю з висоти пташиного польоту. Часом приносили

сюди сховані цукерки, печиво, вмошувалися на старих матрацах, затягнутих нами сюди, і розмовляли. Розмовляли про інтернат, дітей, вихователів, погоду, прочитану книгу й побачений сон, часом сміялись, іноді сумували, просто мовчали, але робили все це вже удвох.

* * *

Останнім часом у Лариси з'явилася нова розвага. Коли раніше жінка практично нікуди не виходила, то зараз, після поїздки до міста, часто відвідувала крамницю в центрі села. Для Ніни то також був знаковий день, вона знайшла в собі сили жити далі й працювати. Господар магазину був нетутешній, проте Ніну знав добре і з радістю повернув їй місце продавця.

Вона працювала через день, покупців зазвичай було небагато, а то й узагалі не було, тому Ніна сумувала серед полицок з яскравими етикетками, ось і запрошувала час від часу Ларису скласти їй компанію. Останнє значно спростило життя Марії Степанівни, адже тепер вона писала списки потрібних продуктів, а купувала їх Лариса.

У магазині було прохолодно, пахло солоною рибою й шоколадом. Для Лариси поставили стілець у кутку, так, що покупці могли побувати в магазині й навіть її не помітити. Вона вже могла спокійно дивитися на людські обличчя. Деякі з них викликали зацікавленість, деякі ж говорили за свого власника майже все, інші ж нагадували невдало змайстровану маску. Незабаром Лариса знала в обличчя практично всіх жителів села, хоча й не була знайома ближче. Ніна ж відпускала товар і вислуховувала кожного. Люди ділилися радістю й бідою, хоча про перше завжди чути було приємніше. Більшість клієнтів були старенькі люди, може, тому й радості в них були такі прості: вдалося дістати якийсь особливий сорт квітки, дзвонили діти, мають провідати на канікулах онуки. Лариса слухала й розуміла, що всі ці дрібнички і є справжньою цінністю, а все решта – суєта-суєт. От тільки щоб прийти до усвідомлення цього, потрібно було прожити довге життя.

У середу випав сніг, освіживши знову біле простирадло. До Нового року залишалось менше ніж десять днів, тому можна було сподіватись, що він долежить до свята. Лариса сиділа у своїй схованці, роздивляючись ялинкові прикраси, що завезли для сезонного продажу. Раптом хтось підійшов і, схопивши руку, міцно її стис у своїх теплих

долонях. То була тітка Дуся. З очей безупинно текли сльози, та вона навіть не намагалася їх стримати.

– Дякую за онучку. Якби не Ви, Господи не доведи, що могло статися. Маринка вже майже оговталася після операції, лікарі запевняють, що прокляту хворобу вдалося зупинити. Та це ж ще не все! Коля поїхав до Каті та дочки в Київ, знайшов там роботу, він же в мене столяр – золоті руки, та головне, що оковитої в рот не бере. Я до кінця життя молитимуся за тебе, дочко, нехай здоров'я пошле міцного.

– Такого в мене вже не буде, краще – за прощення гріхів помоліться.

Старенька розгублено витерла сльози:

– А хіба ти, дитино, не свята?

– Ні, грішна.

* * *

Тієї весни бузок розцвів так шалено, що все навкруги потонуло в хмільному ароматі, від чого в небо злетіли не тільки птахи, але й люди.

Усе сталося швидко й несподівано. Був сонячний день. Сонця було так багато, що майже всі мешканці інтернату висипали на подвір'я, щоб відігрітись. Верхній одяг уже був непотрібний, і дітвора ганяла, мов окрилена. Ми зі Сніжаною теж залишили свою запилену схованку на горищі й пірнули в бузкові нетрі. Там можна було шукати квіточки з непарними пелюстками, щоб загадати бажання і з'їсти щасливу знахідку. Бузок був гіркуватий на смак, однак це не зупиняло наші мрії, тільки ось потрібну кількість пелюсточків знайти в той день ніяк не вдавалось, тому ми просто сіли на лаві й заходилися гойдати ногами.

Поруч із нами грався Андрій. Він мріяв стати пілотом або конструктором літаків, тому майстрував авіамоделі, правда, поки що тільки паперові, а потім випробовував їх, запускаючи з вікна другого поверху. Того разу, після завершення планового польоту, він спустився до нас на подвір'я й вирішив запустити літак із землі, а піднявши очі, помітив її.

– Дивіться! Леська Іванова на дах вилізла!

Усі, немов по команді, підняли голови вгору. Дівчина стояла на самому краєчку, здавалось, пальці ніг висять у повітрі. Діти заверещали, вихователі схопилися за голови, і тільки фізик, Петро Васильович, щодуху кинувся до будинку, однак не встиг. Леся

розкинула руки, як це роблять птахи, щоб злетіти, міцно заплющила очі й полетіла, от тільки вниз. Глухий удар, тиша, потім крики дітей та дорослих. До тіла першими підбігли вчителі, загородивши її собою. Нас не підпустили близько, однак і без цього з'явилося відчуття, що знімається невдалий фільм жахів. Хтось побіг за медсестрою, хтось – викликати «швидку». Вона приїхала, на диво, швидко, лікарі в білих халатах швидко поклали Лесю на носі, занесли в машину й одразу ж поїхали геть, голосно завиваючи сиреною. Андрій затис у долонях свій паперовий літак і прошепотів:

– Значить, у лікарню повезли, а не в морг.

Сніжана штовхнула його в бік:

– Не верзи дурниць.

Вихователі, ніби прокинувшись, суворо наказали розходитися по кімнатах, де навіть почали перераховувати вихованців, неначе думали, що комусь таки вдалося полетіти звідси. Нас трусило, було страшно й хотілося говорити, говорити, щоб упевнитись, що те саме бачили й решта. За стінами ще довго було чути глухе бубоніння, ми вдесятий раз переповідали одне й те саме. Особливо не спали спокійно тієї ночі старшокласники, які знали дівчину-птаха ближче.

Наступного дня ми дізналися, що Леся в реанімації. Вона не приходила до тями два дні, а коли повернулася свідомість, єдине, що зробила, попросила перевести її до іншого інтернату, якомога далі від нашого. Олег Євгенійович ходив сірий і злий, хоча цього було й варто очікувати, оскільки за подібне по голівці точно не погладять. На позачергових зборах, що відбулися в актовій залі, він кричав на Ніну Сергіївну, виховательку, що відповідала в той день за Лесину групу, так, що було чути навіть на першому поверсі. Вона ж плакала й пила заспокійливе. Старшокласники, особливо дівчата, почали якимось косо дивитись у бік директора й при нагоді навіть не віталися. Врешті-решт, пригоду вдалося так-сяк зам'яти, в основному дякуючи Богу, адже Леся вижила, правда, до інтернату не повернулась, тому про справжні причини того польоту залишалося тільки здогадуватись.

Тривалий час за нами наглядали з підвищеною пильністю, усі мали чітко дотримуватися режиму й бути весь час на очах, а про відсутність попереджати завчасно, тому наша схованка на горищі пустувала, а ми змушені були шукати притулку в бузкових кущах. Звичайно, висоти там не було, однак сонце й свіже повітря це частково компенсували.

Коли ж ішли дощі, доводилося ховатись у приміщенні з рештою дітей, однак і тут ми знайшли вихід, перешіптуючись між собою пізно вночі, коли сусідки вже міцно спали.

Після хмільної весни настало спекотне літо, і я вперше поїхала до санаторію. Вихованці інтернату відпочивали тут щороку, тому дехто знав навколишні місця значно краще, аніж місцеві мешканці. Таких умов, як в інтернаті, там не було, зате шумів ліс, а зовсім поруч протікала невеличка річка. У кімнати нас поселили в значно більшій кількості, подекуди навіть доходило до 12 – 13 ліжок. Вони стояли довгими рядами, немов у казармах, власне, окрім них, там не було інших меблів, та для вдало проведених канікул наявність п'ятизіркового готелю зовсім не обов'язкова.

Паралельно з нашими вихователями на час літнього відпочинку практику проходили студенти педагогічних інститутів. Хлопців серед них не було, зате молоді дівчата з усіх сил намагалися створити для нас тут казку, ну і, звичайно, захистити практику на «відмінно», правда, останнє було не головне. З перших днів спілкування ми одразу ж відчували, що були для них особливими. Так-так, вони ще не встигли звикнути до слова «мама» з вуст чужої дитини, тому перший час губилися й ніяковіли, намагаючись хоча б частково відповідати цьому поняттю, особливо коли йшлося про малечу. Згодом вони пізнали нас ближче, а ми – їх, тому літо якось непомітно стало спільним.

У тих днях було різне: сварки й веселі свята, прогулянки та втечі на свободу, образи й відчуття сім'ї чи чогось наближеного до неї. Ми, як і решта звичайних дітей, мріяли відчувати волю, тому з дотриманням режиму виникали проблеми. Хлопці весь час тікали ловити рибу до річки і, ясна річ, купалися в ній без нагляду дорослих, мало думаючи, чим це може закінчитись. Затє про можливі наслідки такої свободи добре знали вожаті, дівчата нас постійно перераховували, виявивши недостачу, починали пошуки, але, знайшовши одних, помічали, що зникли інші. Лише увечері, коли вікно нагадувало велике сліпе око, вони проходили по кімнатах, щоб перевірити остаточну нашу кількість. Я й Сніжана особливо любили ці вечори, та й решта – також, адже переважна більшість дітей тоді вперше почули казки. Казки читали нам на ніч, і ми з німим захватом вирушали в незвіданий до цього світ. Комусь може видатися дивним, однак казки любили навіть

значно старші діти, напевно, тому, що без казки дитинство не може бути справжнім.

Таню, вірніше, Тетяну Сергіївну, ми полюбили за те, що розповідала казки вона краще за всіх, а ще, навіть коли й карала, то говорила, що ми хороші, просто даний вчинок неправильний. У неї були великі очі й красиві теплі руки, біля них вдавалося відігрітись, робилося спокійно та затишно, з'являлося відчуття захисту й любові. Напевно, вона встигла по-справжньому до нас прив'язатись, бо після завершення практики писала довгі листи, де згадувала всіх по іменах. Танюша (ми так її між собою називали) вивчала іноземні мови, тому часом вживала незрозумілі для нас англійські слова, пояснюючи їх значення. Ми хапали їх на льоту і вживали в щоденних розмовах, що з боку, напевно, виглядало дещо смішно. Дехто навіть твердо вирішив стати перекладачем, хоча дуже не любив уроки іноземної мови в інтернаті.

Літо минуло, залишивши по собі яскраві враження й застарілі укуси комарів по всьому тілу. Коли ми повернулися до інтернату, то навіть по-своєму зраділи і в перший же день втекли на горище, щоб перевірити, чи все там лишилося без змін. Потім була осінь. Нам зі Сніжаною виповнилося дванадцять. На Новий рік усі знову чекали появи Діда Мороза, а ми одягли все ті ж костюми сніжинок, кружляли навколо святково вбраної ялинки та співали пісень. У різдвяний вечір на вікні я запалила невеличку свічку й прочитала молитву, правда, жодної не знала, тому склала свою. Я просила в Бога, щоб маленькому янголу було добре там, на небі. Цього разу всередині боліло менше, а я поступово звикала до життя в інтернаті. Хоча він так і не став для мене по-справжньому домом, тут я почувала себе значно спокійніше, намагаючись стерти з пам'яті майже все, що стосувалося колишнього життя.

* * *

До Нового року залишалось все менше часу, і здавалось, що навіть люди починають посміхатись якось по-іншому, не так, як робили це впродовж року. Решта світу готувалася до свята з більшим розмахом, проте й тут відчувалося незвичне пожвавлення. У магазині, наприклад, роботи побільшало, тому часом навіть доводилося допомагати Ніні відпускати товари.

Ще Лариса дедалі частіше почала помічати незнайомі машини, що їхали в напрямку лісу, а звідти повертались із зеленими красунями в кузові чи на даху. Жінка щоразу, проводжаючи поглядом чергову ялинку, з гіркотою думала, що це навіть схоже не на крадіжку, а на викрадення. Адже для лісу ці деревця – живі істоти, тому він тужить за кожною, тим паче, що, на відміну від людей, ялинки ще ніколи не повертались після пережитого назад. Марія Степанівна втішала, мовляв, вони подарують справжню радість якійсь малечі, а Лариса намагалась у це вірити, бо тільки так ця драма могла мати бодай якийсь сенс.

До свята господиня вирішила прибрати оселю й заходилася мити, чистити, прати. Лариса допомагала й отримувала від процесу неймовірне задоволення, неначе цей Новий рік мав стати особливим, а може, їй просто теж захотілося чистоти. Того дня вони прали постіль. Лариса розвішувала білосніжні простирадла, хукаючи на пальці, що замерзли на морозі й відмовлялися слухатись. Шавко мирно споглядав за цим дійством із будки, і в собачих очах білизна перетворювалася на вітрила далеких кораблів, принаймні, пес думав, що саме так вони й мають виглядати.

Раптом на їх вулиці почувся автомобільний гул, що в цих місцях траплялося нечасто, хіба що напередодні свят. Діти приїздили до батьків, привозили онуків, до когось навідувалися старі друзі чи далекі родичі. От тільки ця машина їхала підозріло повільно, а коли порівнялась із подвір'ям, узагалі зупинилась. Шавко в момент залишив палубу корабля і, вискочивши з будки, заходився голосно гавкати. Жінка завмерла, відчуваючи, як ноги повільно підкошуються й стають невагомими. Хвіртка скрипнула, у двір зайшла незнайома жінка. На гавкіт вірного охоронця з хати визирнула господиня й спитала, чим може допомогти.

– Ми шукаємо Федора Павловича Хоменка. Ви б не могли підказати, як до нього дістатись?

– Ви проїхали, треба назад повернутись, та недалеко, на три двори. У нього ворота зелені такі та яблунь багато.

– Дякую. З наступаючим Вас!

Шавко ще погавкав, але потім замовк, трохи постояв і поліз назад у будку – мріяти про далекі кораблі. Лариса глибоко вдихнула в легені морозне повітря й різко видихнула вже з полегшенням – це не до неї.

Увечері прийшов привид діда Федора, вірніше це був дід, але сам на себе не схожий. Мовчки зайшов, мовчки сів за стіл, сидів так із хвилину, а потім спитав, чи нема чого випити. Марія Степанівна, відчувши, що щось не так, обережно поставила біля нього пляшку. Випивши одразу склянку, дід обхопив голову руками.

– Федоре, що сталося? Хто то був?

Старенький підняв очі, примружив їх і прошепотів:

– Дочка.

Марія Степанівна здивовано сплеснула в долоні.

– Чия дочка?

– Моя.

Господиня розгублено опустила на стілець поруч, налила чарчину й собі, потім спитала:

– Так у тебе ж дітей начебто не було. Ти ж... усе життя бідкався, що сиротою на старості літ лишився.

Дід, випивши налиту господинею чарку, видихнув:

– Виявилось, що ні. Дочка в мене є і двоє онуків, навіть правнученя має народитись.

Марія Степанівна, наливши чарку, цього разу випила її сама.

– Така штука, сусідко, життя. Стільки літ землю топтав і не знав.

– Так, де ж вона... як же вона... а матір?

– По молодості було. Сказано, молоді-зелені, у любов погрались, розсварилися та й розбіглися. Я до Москви подався на будови, потім по Україні покидало, доки сюди й не закинуло. Вона ж одразу про вагітність не зізналась, а потім вже й не знала, де шукати. Ти бач, скільки часу минуло, а дочка, як захотіла, то й знайшла, казала, що зверталася кудись, на передачі якісь писала, допомогли добрі люди. Світ тісний, сусідонько, ой, тісний.

– А дочка точно...

Дід Федір грізно грюкнув кулаком об стіл, так, що пляшка підскочила й дрібно задзеленчала.

– Моя! Я що, кров свою не впізнаю?!

Коли дід пішов, Марія Степанівна ще довго блукала по хаті, брала щось до рук і одразу ж розгублено клала назад. Врешті-решт сіла на ліжко й зітхнула:

– Господи Боже мій, чого на світі тільки не буває.

Діти не можуть бути нічийми, бо це ж діти. Не знаю, хто це сказав і за яких обставин, проте кожен вихованець інтернату понад усе хотів у це вірити. Пам'ятаю, як одного разу до мене підійшов Ван, темношкірий хлопець із надзвичайно гострим розумом, правда, усі ми називали його просто Ванею. Він тоді сказав одну річ, яка настільки мене здивувала, що я ще довго ходила під враженням.

– Ти хоча б знаєш, хто твої батьки.

Чесно кажучи, я була переконана, що простіше й легше їх узагалі не знати, аніж знати такими, і вже набагато пізніше зрозуміла, що не все так просто. Людині необхідно знати своє коріння, хто вона, звідки, бо інакше пізнати себе й прийняти до кінця – не вийде, як би не старався. А таких, як Ван, залишених без жодних даних, було серед нас чимало. Напевно, колись, ставши дорослішими й мудрішими, вони теж шукали біологічних батьків, навіть за умови, що могли виховуватись іншими людьми – новими, але не кровними батьками.

До інтернату приходили люди, що прагнули стати для якогось щасливчика справжньою сім'єю. Таке рішення давалось однаково непросто, навіть коли причини були різними. Більшість вистраждали це бажання, втративши останню надію народити власну дитину, хоча траплялися й ті, хто їх мав, а пізнавши любов до своєї дитини, не міг залишитись осторонь чужих. З'являлися й випадкові люди, з мотивами, зрозумілими лише їм самим. Я не мріяла про нових батьків, занадто живими були спогади про рідних по крові, тому й довіритися комусь не поспішала. Жила, як жила, – нічия. До того ж, не могла сприйняти сам процес вибору, у ньому було щось безглузде, навіть жорстоке, це чимось нагадувало вибір потрібного товару в магазині. Ми знаходилися вже в середніх групах, тому подібних відвідувачів приймали рідше, аніж малеча. Бажаючих взяти вже, як то кажуть, практично сформований екземпляр, було мало, тому що ризик більший, наслідки нібито могли бути менш прогнозованими.

Якщо ж потенційні батьки таки знаходились, дітей зазвичай збирали в ігровій кімнаті, де за нами й спостерігали, обираючи свого. Дехто хотів зробити це непомітно, тоді все відбувалося на вулиці під час прогулянок, проте їх присутність все одно помічалась, ми це відчували якимось незрозумілим чином. Звичайно, тринадцятирічні діти вже не бігли в обійми до незнайомої людини зі словом «мама», проте воно застигало вже зі знаком питання в погляді. Навіть сьогодні

робиться моторошно, коли згадуються ті дитячі очі, вони пронизували, як рентген, от тільки знімок робився з душі або серця. Не знаю, що відчували в такі моменти дорослі, однак це було страшно, хоча ще страшніше було усвідомлювати, що й цього разу приходили не за тобою, ти так і лишився нічийм. Нічийх був цілий інтернат. Сніжана після таких відвідин завжди плакала не тому, що її не обрали, просто знову і знову згадувала своїх батьків, яких ніхто замінити вже не міг.

Тієї весни шанс стати чиєюсь випав Лізі, нашій сусідці по кімнаті. Вона була тут уже третій рік, а до того жила з батьками-наркоманами, які в прямому сенсі згнили в неї на очах. Коли вона розповідала про це, ми завжди з жахом затуляли вуха, а Ліза при всьому цьому змогла залишитися настільки дитиною, що часом просто дивувала. Її віра в чудеса, добрих фей і подібну фантастику перемагала все, навіть страшний досвід минулого. Вона всюди носилася з ляльками, яким шила симпатичні рожеві сукні з рюшиками й мереживом, а ще чомусь була переконана, що їй обов'язково пощастить і вона знайде нову сім'ю. І дійсно, її вибрали. Це було забезпечене подружжя, якому для завершеної картинки стандартного щастя не вистачало тільки дитини, і Ліза з її ляльками в рожевих сукнях потрапила в яблучко. Коли ми прощались, вона плакала й кожній із нас говорила, що наступною стане вона, і головне, у це вірила. Ми ще довго махали руками услід дорогій іномарці, на якій наша Ліза поїхала у своє нове життя. Перші тижні сумували, ходили повз пусте ліжко й потай зітхали, хоча все одно раділи за неї.

А потім, одного дощового дня, вона повернулась, вірніше, її повернули. Привезли все на тій же дорогій машині з безкінечними «вибачте, ми виявилися не готовими до подібної відповідальності». Пам'ятаю, як голосно кричала в коридорі Світлана Петрівна:

– Ви ж не товар у магазин повертаєте! Це ж дитина!

Лізу ми не впізнали, це була не вона, а якась нова, незнайома дівчина. Вона не розповідала казки про добрих фей, не малювала гномиків у зошиті, не шила рожеві сукні, а всі ляльки викинула у вікно. Ми дивилися на неї й нишком ковтали сльози, неначе зрадили кожну з нас, а потім чемно сказали: «вибачте». З Лізою довго працював психолог, вихователі та вчителі були по-особливому ласкавими, однак знадобилося кілька довгих місяців, аби вона вперше подивилася навколо більш-менш усвідомлено. Поступово Ліза

відійшла, проте ляльки на її ліжку вже ніколи не сиділи рівними рядочками, вона перестала вірити й довіряти, вже не чекала на нових тата й маму й була переконана, що на них просто не заслуговує. А ті люди, напевно, продовжували дозрівати, не усвідомлюючи, що накоїли насправді. Дітей не можна зраджувати, бо це діти.

* * *

– Який же Новий рік без ялинки? Ларисо, подивися-но, що я на горищі знайшла.

Жінка захоплено поглянула на штучну ялинку, трохи прим'яту й страшно запилену.

– Красуню доведеться добряче помити! Шкода тільки, що лісом не пахне.

– Думаю, що в майбутньому і з цим щось вигадують, а поки що ми можемо попросити діда Федора, щоб він із лісу соснових гілок приніс.

Лариса пожвавилась:

– Ви – геній, Маріє Степанівно. Давайте, я сама до лісу сходжу, тут не так уже й далеко.

– Не знаю, дитино, слаба ти ще, та й до лісу одній...

– Не заблукаю, не бійтеся, та й хто говорив, що ліс – це найкращі ліки. Вирішено, іду лікуватись.

– Що ж, тільки одягайся краще, дитино. А я невеличку сокирку знайду, деś була в господарстві, маленька така, зручна, і торбинку.

Ларисі завжди здавалось, що ліс ось тут недалеко, лише руку простягни – і торкнешся колючих сосен. Проте виявилось, що йти до нього довелося чи не півгодини, вона навіть устигла втомитись, однак від прогулянки отримала величезну втіху. Деś високо вгорі гуляв вітер, заплутувався в соснових гілках і спадав до землі дзвоном невидимих дзвіночків. Лариса попросила в сосни пробачення й різким ударом обрубала одну з нижніх гілок. Пальці почервоніли від холоду, потрібно було повертатися назад.

Коли ліс уже випустив жінку зі своїх обіймів, позаду почувся шум мотора й за хвилину з'явилося авто з ялинкою на даху. За кермом сидів чоловік. Помітивши Ларису, він зменшив швидкість, а, порівнявшись, пройшовся поглядом із голови до п'ят. Лариса продовжувала йти мовчки, даючи зрозуміти, що на випадкові знайомства не розраховує, проте чоловіка це не зупинило, і він заговорив.

– І що робить така красунечка сама в лісі? Часом не проліски шукає? А то я б допоміг.

Жінка продовжувала йти мовчки, жодного разу не озирнувшись. Незнайомець не відступав.

– Ти диви, яка неговірка. Мама заборонила з незнайомцями розмовляти? А ти не бійся, я добрий дядечко.

Лариса спинилась, пильно подивилася на чоловіка й холодно відповіла:

– От і їхав би добрий дядечко додому, ялинку діткам відвіз. Чоловік спантеличено забігав очима:

– А ти не відьма часом? Додому ще встигну, а заразом таку кралою підвезу, це часу багато не займе. Покатаємось, солоденька?

Лариса посміхнулась, якимось хижо оголивши зуби, граційно підійшла до машини і, витягнувши з торбинки сокиру, прошепотіла:

– А зі смертю покататися не хочеш?

– Ти що!!! Ти... Ти що патякаєш, шльондро? Почекай, зараз я навчу хороших манер.

Незнайомець рвонув ручку дверей і вискочив із машини, міцний, вищий на дві голови.

Лариса не ворухнулась, лише міцніше стисла сокирку:

– Навчили без тебе. Боюсь, що нового не розкажеш.

– А це ми ще зараз побачимо.

Чоловік зробив крок назустріч. Повітря стало густим, ніби хтось натягнув невидиму тятиву, ще крок – і вона обірветься. Позаду почувся тріск гілок, обоє озирнулися на звук. До них ішов чоловік у спецодязі. Він чемно привітався, представився працівником лісового господарства, обвівши поглядом ялинку на даху машини, попросив пред'явити документи. Водій плюнув, сів за кермо й без жодного слова рвонув із місця. Коли машина зникла за поворотом, Лариса нарешті змогла розтиснути пальці, сокирка глухо пірнула в сніг. Лісник підняв її, оглянувши зрубану гілочку сосни, протягнув назад.

– Не губіть, вона ще знадобиться.

Лариса кивнула й повільно сіла на сніг.

– Ну от, доведеться тепер Вас додому доставити, жіночко. До речі, Вашого обличчя щось я не пригадую. Ви не тутешня? Якими вітрами в наші краї занесло?

Лариса вдячно сперлася на міцне плече:

– Далекими... і холодними.

Увечері Ларису колотило, баба Маруся відпоювала її своїми чаями і весь час бурчала. Забігла Ніна і, дізнавшись про пригоду, читала нотації ледь не півгодини. Лариса погоджувалася та кивала головою, а потім грайливо посміхнулась:

– Слухай, зате який лісник мене провів додому. Справжній чоловік, а їх, повір мені, не так багато лишилось. Можна сказати, вимираючий вид.

Ніна здивовано поглянула на Ларису й замовкла на півслові.

– Так-так, подруго моя. Тому завтра із самого ранку йдемо до лісу.

– Це ще для чого? Невже сьогодні мало нагулялась?

– По-перше, у тебе ялинка є? От, нема. А по-друге, справжні чоловіки на дорозі не валяються, щоб їх наліво-направо роздавати. Ні, вам познайомитися потрібно, а я вже місця вивчила.

Ніна закліпала своїми великими очима, від чого вони одразу стали схожі на дитячі, потім весело розсміялась:

– Та ну тебе! Скажеш таке.

Лариса впевнено закивала головою:

– Так-так, мила моя. Заразом і Марію Степанівну із собою прихопимо – в якості сек'юриті.

* * *

Пам'ятаю, що того року осінь була по-особливому затишна. Вітер ганяв по двору опале листя й останнє, ще тепле проміння, а ми часто виходили гуляти, а на горище забиралися, лише коли великі краплі дощу барабанили у вікна, ніби просили, щоб їх впустили погрітися. Коли ж до мого тринадцятиріччя залишилося кілька днів, одного ранку на простирадлі я помітила темно-червоні плями крові. Спочатку перелякано застигла над ними, а потім швиденько, щоб ніхто не встиг помітити, застелила ліжко і втекла до своєї схованки. Там, обхопивши руками коліна, довго сиділа, дивилася на небо за вікном і нічого не бачила перед собою.

Зміни, що сталися з моїм тілом останнім часом, важко було не помітити, однак я виявилася до цього не готовою. Несподіваний страх скував всі думки, я не знала що робити із собою новою й хотіла повернути час назад, до маленької дівчинки, якій не потрібно носити бюстгалтер та відмічати хрестиком менструальний цикл у календарі. Тим паче, що дорослі мало розмовляли з нами на ці теми, скоріш, ми інформували одне одного самотійно, домислюючи те, чого не могли знати точно. Серед дівчат мого класу тих, хто вже став дівчиною в повному значенні цього слова, було мало, та й то вони лише таємниче посміхались із цього приводу. От і виходило, що я опинилася сам на сам зі своїм перетворенням. Говорити про це комусь було соромно. Що сказати, кому? Якби можна було просидіти на цьому горищі до кінця життя, то я б воліла там і лишитись.

Невідомо, чим би все це закінчилось, але за мною прийшла Сніжана. З першого погляду стало ясно, що емоції переповнюють її та ось-ось прорвуться назовні.

– Ларисо, ти чого тут сидиш? Тебе Ірина Іванівна шукає. Ми їй сказали, що в тебе місячні, вона має допомогти.

Я перелякано замотала головою й категорично відмовилася спускатися.

– Не хочу, не потрібна мені нічия допомога.

– Ларисо Кошова! Дівчата, де Лариса з двадцять четвертої?

– Її Сніжана має привести.

Голоси доносилися все ближче, тому Сніжана взяла мене за руку й примусила спуститися силоміць. А Ірина Іванівна, побачивши мій переляк, посміхнулась, обняла за плечі й прошепотіла на вушко:

– Вітаю, ти тепер дівчина й можеш цим пишатися. А зараз ходімо до медичної частини.

Я слухняно пішла за нею.

Влітку наступного року ми знову поїхала відпочивати в табір, де на нас чекали знайомства з новими вожатими. Однак серед них було й знайоме обличчя, яке встигло для багатьох стати рідним. Танюша, тобто Тетяна Сергіївна, щасливо сміялася, міцно обнімаючи кожного й дивуючись тому, як ми вирости та змінились. Побачивши мене, вона з хвилину захоплено оглядала з голови до ніг, а потім посміхнулася:

– Тебе просто не впізнати, Ларисо! Ти стала справжньою красунею.

Я ніяково ховала очі, адже вже встигла, як і всі інші, звикнути до перетворення, тому такої бурхливої реакції не очікувала, а ще не знала, радіти цьому чи ні.

– Ларисо, ти розквітла.

– Та ну, подорослішала та й годі.

– Нічого, зачекай трошки, і ти сама все зрозумієш. Дійсно, довго чекати не довелось. У таборі, окрім звичайного розпорядку з фізичними зарядками, сніданками, обідами, прибиранням та іншими обов'язками, відбувались і невеличкі свята у формі розважально-виховних заходів. Їх влаштовували знову ж таки студенти, розраховуючи на потрібну оцінку в заліковій книжці. Серед різноманітних конкурсів проводились і конкурси краси. Більшість дівчаток просто спали й бачили отримати довгоочікуваний титул МІС. Мені ж подобалося лише спостерігати за цим дійством, про участь я навіть не замислювалась, а з часом узагалі почала ставитися до цього скептично. Адже в аналогічних конкурсах серед хлопців оцінювалася насамперед ціла низка характеристик, а вже потім зверталась увага на фізичні дані, та й то це стосувалося швидше підготовки, аніж вроди як такої. Зате якщо мова заходила про дівчат, складалося враження, що все навпаки. Достатньо було бути коштовною прикрасою, і нікого не хвилювало, що всередині вона могла виявитися фальшивкою.

Того разу організатори конкурсу вперше звернулися до мене з пропозицією стати його учасницею. Спершу я тільки розгублено покліпала очима, а потім відмовилась, мовляв, скоріш за все, королеви з мене не вийде. Зате Сніжана бігала довкола ледь не три дні поспіль, намагаючись переконати в протилежному. Коли всі аргументи й доводи вичерпались, вона викинула останній, на її думку, козир:

– А ти знаєш, що королева буде танцювати з переможцем серед хлопців?

Я тільки знизала плечима:

– Тим паче, мені там нема чого робити.

– Як? Ти ж ще жодного разу не танцювала з хлопцем.

– Ото ж бо й воно.

– Ларисо, як же ти не розумієш, що першим стане не просто хтось, а справжній хлопець?

– Я все прекрасно розумію. Слухай, давай закриємо цю тему.

Сніжана безнадійно махнула рукою й покрутила пальцем біля скроні, однак моє рішення змінити не змогла. Це зробила інша людина, вірніше, навіть декілька. Серед потенціальних претенденток на перемогу була Валя, старша на два роки й значно досвідченіша в подібних речах. Саме її ім'я найчастіше називали у своїх прогнозах вчителі, вихователі та інтернатівці. Сама ж вона була настільки переконана в перемозі, що демонстративно ігнорувала інших конкурсанток або співчутливо зітхала їм услід. Того дня наші шляхи пересіклися. Я чергувала в їдальні, накриваючи та прибираючи зі столів. Саме обідали старші класи, і я спиною відчула, що на мене дивляться. Озирнувшись, зрозуміла, що Валя та її група підтримки розмовляють про мою можливу участь у конкурсі. Котрась із дівчат так і сказала, що мені пропонували спробувати себе, на що Валя голосно розсміялась:

– Це щоб зеківка стала першою міс? Не смішіть мене!

Я відвернулась, намагаючись не чути їх сміх. Знову стало боляче, захотілося довести, що я несу відповідальність лише за себе, а ніяк не за інших людей, навіть якщо ті інші – власні батьки.

Після обіду список учасниць побільшав на одну людину: там з'явилося моє ім'я. Від радості Сніжана ледь не задушила мене в обіймах, а більшість однокласників та просто знайомих, на диво, підтримали мою кандидатуру. Правда, вже увечері, закутавшись у ковдру, я жалкувала, що піддалася першому імпульсу та встряла в цю історію. Більш-менш заспокоїлась, коли Тетяна Сергіївна, побажавши нам доброї ночі, затрималася біля мого ліжка й тихенько прошепотіла: «Молодчина».

Уночі снилися сходи. Вони вели кудись високо-високо вгору. Було важко підніматися по них, більш того, не хотілося цього робити, але я

продовжувала йти. Коли ж здалося, що нарешті досягнула вершини, виявилось, що насправді я впала вниз.

* * *

Мороз із самого ранку розмалював дивними візерунками всі вікна в будинку. Хоча, можливо, він зробив це і вночі, от тільки чи можна створити подібне в повній темряві? Лариса притулила чоло до холодного скла й подумала, що таке можливо, адже ж малювали картини повністю сліпі люди, а зрячі тільки захоплено розводили руками.

До Нового року лишався один день, тому настав час прикрасити ялинку й ті гілки, що принесла вчора з лісу. Неприємний холодок пройшовся спиною, але Лариса відігнала спогади подалі, як звикла це робити вже давно. У гості прийшла Ніна, і вони вдвох відшукали на горищі запилений ящик із новорічними прикрасами, що вже кілька років зустрічали Новий рік саме там, тому встигли забути, як це – творити свято. Може, тому так радісно виблискували в жіночих руках, а згодом і на густих гілках ялинки. Марія Степанівна з посмішкою спостерігала, як дві дорослі жінки з дитячим захопленням милувалися прикрашеною ялинкою.

– Ну от, залишилося лише цукерки розвісити.

– Маріє Степанівно, але ж у домі дітей нема.

Старенька сумно зітхнула:

– Може, саме тому він і такий старий. А цукерки на ялинку завжди син вішав, навіть коли подорослішав. Говорив, що лише з ними вона по-справжньому казкова.

Жінки перезирнулись і, не змовляючись, принесли цілий пакет із цукерками, голки й нитки. Коли ж усе це солодке добро висіло на найпочесніших місцях, задоволено кивнули головами:

– Ну от, тепер і справді казкова.

Раптом на вулиці загавкав собака, а через хвилину у дверях з'явилася чоловіча постать, від якої одразу ж війнуло лісом. Лариса посміхнулась і сплеснула в долоні:

– А ми до Вас самі думали навідатись.

Чоловік обтрусив рештки снігу з хутряної шапки й посміхнувся, від чого сірі очі раптом стали теплими.

– А я Вас штрафувати прийшов он за ті гілочки. А якщо серйозно, то дізнатися, як здоров'я. Надто Ви вже вчора втомлено виглядали.

Марія Степанівна закивала головою:

– Правильно-правильно, за ними стежити й стежити, самій мені вже не під силу. А Ви роздягайтеся, зараз чай пити будемо, разом і відігрієтесь, а то сьогодні мороз розходився не на жарт.

Через півгодини всі сиділи за круглим столом і голосно сміялися. Суворий, часом навіть жорстокий у роботі, Сергій Петрович виявився дуже простим і відкритим у спілкуванні, а ще вмів сміятися так, що втриматися від посмішки не вдавалося.

– А я Вам, Ніно, все-таки ялинку особисто принесу.

– А не шкода з лісу нести?

– А хто Вам сказав, що я з лісу принесу? З магазину, штучну. А Лариса гілками поділиться, щоб пахло хвоєю. Тими, що, можна сказати, відвоювала із сокирою в руках.

Усі дружно засміялись і не почули, як до будинку увійшов дід Федір, стурбований і весь у дрібних сніжинках.

– Здрастуйте, зі святом усіх! Я теє... машину побачив біля воріт. Ваша?

Лариса багатозначно штовхнула Ніну в бік:

– А кавалер з авто.

Та пирхнула чаєм й опустила очі в підлогу.

– Моя машина. Може, заважає, то я зараз віджену.

– Та ні, синку. У мене прохання, виручи старого, відвези в місто. А то щось з автобусами тими, не ходять цілий день, а мене чекають. Я заплачу.

Марія Степанівна оживилась:

– А куди це Ви, сусіде, зібралися під Новий рік?

Старенький розгублено посміхнувся й знітився:

– До дочки з онуками. Гостинців купив, вони хоч і дорослі, та який дід без гостинців.

Сергій відставив чашку вбік та встав з-за столу.

– За такою справою готовий хоч у Москву везти на горбі, не то що на машині. Не хвилюйтесь, Федоре Павловичу, довезу як президента. А зараз, прекрасні дами, дозвольте Ваші ручки. Заходьте до нас, тільки не по одній і без сокир.

Коли двері зачинилися, Марія Степанівна задумливо зітхнула:

– Гарний чоловік, добрий.

Лариса змовницьки подивилася на схвильовану Ніну:

– І неодружений, до речі.

Ніна раптом стала серйозною й замовкла, згадавши іншого, уже з обручкою.

* * *

Переможцем конкурсу серед хлопців став десятикласник. У принципі, цього й варто було очікувати, адже Деню було важко не любити. Усі в інтернаті, навіть учителі, називали його саме Деня, згадуючи повне ім'я лише тоді, коли цього вимагала офіційність ситуації. Було в ньому щось, що притягувало людей, справа навіть не у фізичній привабливості чи інтелектуальних здібностях, хоча й те, й інше було присутнє на всі сто відсотків. Коли я дивилася на нього, іноді намагалась уявити, що могли б відчути батьки, якщо отримали б можливість побачили сина зараз.

Складно до кінця пояснити, але чомусь саме серед хлопців набагато частіше зустрічалися ті, хто міг би стати прикладом чи зразком для юнаків, що виховувались у нормальних сім'ях. Звичайно, було й навпаки, однак із дівчатами... У дівчат був зовсім інший світ, часом непередбачуваний і химерний. Скоріш за все, жіноча природа – це, насамперед, емоція, а тут вони викривлялися настільки, що вже важко було зрозуміти, де біле, а де чорне. Інтриги, плітки, прагнення самоствердитися за рахунок приниження іншої, втрата відчуття межі, безпорадність і порятунок у нікотині, алкоголі чи навіть наркотиках. Це стосувалося не всіх, слава Богу, однак все одно знаходиться серед такого було, ой, як непросто. Перемога Дені ситуацію лише ускладнила, і звичайний конкурс краси перестав бути просто грою.

Я добре пам'ятаю той день. У ньому було багато літа й сонця, а в небі неначе хтось розлив блакитну фарбу, забувши намалювати хоча б одну хмаринку. Наш учитель фізкультури, Іван Васильович, організував групу для збирання яблук. Одне стареньке подружжя, що жило в сусідньому селі, дозволило обірвати кілька яблунь білого наливу зі свого саду. Окрім Івана Васильовича, нас супроводжували Тетяна Сергіївна і ще дві студентки. Групу зібрали в основному з представників середніх та старших класів. Похід тривав у мирній

атмосфері доти, доки вже біля річки до нас не приєдналося кілька десятикласників, серед них і Деня.

Немов від єдиного помаху чарівної палички, з дівчатами відбулося справжнє перетворення. Вони пожвавішали, очі заблищали, на щоках з'явився легкий рум'янець, а поглядів у Денисів бік несла було перелічити. Тетяна Сергіївна багатозначно посміхнулась і підморгнула, мовляв, не лови ґав. Однак я навмисне плелась у самому кінці, весь час мовчала й напускала страхітливо серйозний вираз на обличчя. Натомість Валентина зробила все можливе, аби не втратити нагоди звернути на себе увагу. Вона грайливо зав'язала кінчики футболки на животі й весь час намагалася не випасти з поля зору потрібного «об'єкта», жартувала та сміялася без упину, правда, посмішка сповзла, коли ми підійшли до мосту.

Справа в тому, що річку доводилося переходити в місці, де була збудована дамба. Вода в ній вирувала й пінилась, міст же був старенький, біля протилежного берега місцями мав прогалини між дерев'яними дошками. Хлопці досить швидко опинилися по той бік, дівчата цього робити не поспішали, а наважилися лише тоді, коли ті почали підстраховувати й тримали за руку на проміжку, де було особливо страшно. Важко було не здогадатися, на чию допомогу розраховувала Валентина, коли вкладала свою руку в міцну долоню Дениса. Довгий погляд із-під вій і посмішка в знак вдячності. Автори жіночих романів могли б пишатися потенційною героїнею зваблення. Я йшла майже останньою, однак руку допомоги простягнув мені також Денис. Своєї ж я так і не подала, промовивши, що впораюся сама, що й зробила, перестрибнувши прогалину, під якою вирувала вода. За це отримала болючого стусана в спину від Сніжани, після чого взагалі почала ігнорувати Дениса, зосередившись на тому, заради чого, власне, все це й затіялось, – на яблуках.

Великі, соковиті, налиті сонцем до переситу вмиті дощами, вони мали смак літа. Хлопці залізли на верхні гілки й обривали їх просто з дерева, дівчата захоплено споглядали цей процес і роздавали поради. У результаті я мала два повні кошики яблук, а дехто не назбирав й одного, зате коли все це добро прийшов час нести назад, мені виявилось найтяжче. Швидко втомлюючись, я часто спинялась, щоб перевести подих, тому вже точно не могла йти в перших рядах. Сніжану цей факт засмутив, і, допомагаючи мені, вона весь час

бурчала щось собі під ніс. Уже при виході із села раптом чийсь сильні руки підхопили кошик, а я почула:

– Сподіваюсь, що цього разу мені дозволять допомогти.

Піднявши очі, нашттовхнулася на відкриту посмішку й погляд такого ж кольору, як небо в нас над головами. Відповісти мені не дала Сніжана, котра заторохкотіла зі швидкістю, мабуть, сто слів на хвилину, коли дякувала за допомогу, згодом примудрилася відстати, залишивши нас удвох, ще й показала язика обуреній Валентині. Ми йшли поруч, він говорив про яблука, музику та кіно. Це виходила так природно й ненав'язливо, що я не помітила, як приєдналася до розмови, а на мосту вже спокійно прийняла допомогу. Повернувшись до табору, ми зібралися біля кухні, де яблука в нас приймала тітка Зіна, наш головний кухар. Поглянувши на мої кошики, вона посміхнулася і похвалила за старанність. Зате десь за спиною почувся вже знайомий дівочий голос:

– Ви кілька їй залиште, для передачі батькам – у в'язницю.

Удар був продуманий і розраховувався, перш за все, на Дениса, що стояв поруч. Чекати на продовження я не стала, розвернулася й пішла до корпусу, не озираючись.

У день проведення конкурсу всі хвилювались, навіть глядачі та вчителі, можливо, тому я мало що пам'ятаю, тільки напруження. У фіналі на перше місце претендували одразу дві учасниці з однаковою кількістю балів – Валентина і я. Оскільки Денис все-таки був один, а всі можливі конкурси й завдання вичерпались, хтось знайшов вихід, мовляв, нехай він сам й обере переможницю. От тільки щоб це не виглядало образливо, Деня мав це зробити із зав'язаними очима, по одному дотику до руки. Першою свою руку простягнула Валя, потім він торкнувся моєї... Той танок усе-таки став нашим і моїм першим. Не знаю, що відчув під час останнього випробування Денис, але насамкінець танцю нахилився й прошепотів на вухо:

– Я радий, що королева – ти.

Уже увечері майже всі дівчата з групи зібралися в кімнаті, щоб привітати й приміряти корону переможниці – звичайну іграшкову корону. Я слухала зітхання й посміхалась, з боку це виглядало дещо чудернацьки. Сама нагорода була несуттєвою, головне, що я змогла довести, що я – це я, не більше й не менше, а не навішений кимось ярлик. Тоді ще не знала, що позбавившись одного, отримала інший. З

Денисом ми стали близькі. Ні, це не було кохання, скоріше, відчуття спорідненості. Він закінчив інтернат з відзнакою й пішов навчатися на дипломата-міжнародника. Наші шляхи більше не перетиналися, однак я й без цього знаю, що він ним став на всі сто відсотків. Просто є такі люди – справжні. Їх мало, але вони є.

* * *

Свято розлилося в повітрі, як із перевернутої чашки гарячий шоколад, таке ж солодке й гіркувате на смак. Прихід Нового року відчувався навіть тут, що здавалося дивним, адже в будинку старий телевізор мовчав уже кілька останніх років, і господиня накрила його мереживною хусточкою власного виробництва. Тому ніяких новорічних реклам, вогників, привітань президента, навіть радіо забули увімкнути, проте все навколо чомусь видавалося зовсім іншим, аніж у звичайні будні. Хотілося посміхатися просто так, без особливих причин.

Лариса готувала салат «Олів'є» і щось тихенько наспівувала про темний-темний ліс. Марія Степанівна чаклувала над рештою святкових страв, у тому числі й пісних, і кожного разу посміхалась, коли дивилася на свою гостю. Жінка змінилась. Хвороба не пішла, ні. Просто вона почала жити з нею, саме жити. Часом мовчала, іноді подовгу дивилася в одну точку, багато писала й була дуже далеко звідси в такі хвилини. Біль, що ховався в минулому, звільнився і ставав гострим, мов лезо ножа, але це було все одно краще, аніж якщо він би там залишився, адже така його кількість могла розірвати людину зсередини, залишивши самі уламки. Головне, що Лариса почала сприймати теперішнє, час знову зрушив із місця, а сьогодні мав початися новий його відлік на ще один рік.

– Допомога потрібна? – Ніна стояла на порозі й посміхалася розгублено, ніби заблукала або намагалась утекти від свята в пустих стінах.

– Аякже, дочко. Тут роботи стільки, що додому тільки в наступному році потрапиш. Роздягайся швиденько й до столу, хліб будеш різати, чоловіка ж не маємо.

Однак Ніна цього так і не встигла зробити. Знову загавкав собака, у кімнаті вже знайомо запахло лісом, а від підлоги до стелі прокотився чоловічий сміх. Сергій Петрович вбрався Дідом Морозом і

допитувався, чи всі дівчата в цьому домі протягом року поводили себе добре, бо інакше подарунків не бачити їм, як власних вух. Проте виявилось, що всі подарунки дістались одній дівчинці, і вона їх заслужила по-справжньому. Будинок з її появою помолодшав, мабуть, не на один десяток років, а з ялинки знайшлося кому зривати цукерки. Лариса схвильовано дивилася на симпатичне дівчатко й не могла повірити, що ця дитина могла й не зустріти цей Новий рік. Маринка старанно розказувала віршики, поглядаючи то на маму, то на тата, співала пісеньку про все той же темний ліс, вдячно розкланювалася під час аплодисментів, а потім тихенько підійшла до Лариси, взяла за руку, серйозно так зазирнула в очі й прошепотіла: «Спасибі за життя».

Новий рік зустріли шампанським і сміхом. Він виявився несподівано світлим для кожного, хто сидів за столом, може, просто тому, що вони зустріли його разом.

* * *

Мав початися ще один навчальний рік, ми повернулися до інтернату, правда, вже іншими – старшими і більш дорослими. У тому листопаді мені мало виповнитися чотирнадцять. Іноді, коли я залишалася сама на горищі, дивлячись у низьке осіннє небо, думала, що чекає на мене за цими стінами, чого хочу, яка я? У відповідь воно мовчало, так само, як мовчала тиша всередині мене, переконуючи, що відповіді ще знайдуться.

Першого вересня із самого ранку йшов дощ, тому проведення урочистої лінійки перенесли до актової зали. Там було душно й не вистачало світла, на обличчі в кожного можна було прочитати: скоріше б це все закінчилось, щоб розбрестися по класах, а потім і по кімнатах. Я терпляче чекала, доки не помітила серед учителів нове обличчя, хоча ж яке воно було нове, просто в цих стінах Тетяну Сергіївну ми бачили вперше. Радості не було меж, хотілося стрибати й обнімати всіх, хто опинявся поруч. Не пам'ятаю, щоб ми колись ще комусь так раділи. Після того, як пролунав нарешті дзвоник, уже в перші секунди Тетяну Сергіївну оточило щільне коло дітей, у якому кожен хотів стати якомога ближче. Усі сміялись, щось кричали й висували припущення. Вона ж лише щасливо посміхалась:

– Я буду тут працювати, ще встигну вам набриднути. А зараз швиденько по кабінетах, вас уже там чекають.

Ми ще довго шушукались одне з одним, обговорюючи новину, коли двері нашого класу відчинились і в них увійшла Тетяна Сергіївна, обвела всіх нас поглядом і розвела руками:

– Ну що ж, познайомтеся зі своїм новим класним керівником.

У кімнаті зависла тиша, а потім усе вибухнуло від радісного крику. У подібне щастя ми довго не могли до кінця повірити, здавалось, вона зникне так само раптово, як і з'явилась. Але Тетяна Сергіївна продовжувала стояти перед нами й посміхалася так, як могла робити це лише вона.

Уже після уроків, проходячи повз кабінет директора, я випадково почула, як Олег Євгенійович вітав молоду колегу, попереджаючи, що з нами буде несолодко. Я запам'ятала її слова тоді: «Я знаю це так само, як і те, що тут моє справжнє місце». Це була правда. Гола, чиста, відверта, та яка завгодно, але це дійсно було так. Дивлячись на таких, як вона, починаєш вірити, що слова про покликання – не пустий звук чи вигадки диваків. Напевно, тільки ті, хто зміг знайти «своє місце», і живуть по-справжньому, а не пишуть чернетку з чийогось життя. Мені навіть видалось, що якщо янголи дорослішають, то перетворюються на людей світла, схожих на нашого нового класного керівника.

Тетяна Сергіївна була старшою від нас на якісь вісім років, не мала педагогічного стажу й досвіду роботи, але творила дива. Якось інтуїтивно відчувала нас, ставала близькою, але ніколи не переступала межу, за якою вчитель переставав бути вчителем. Вона знаходила ключ навіть до найважчих, за плечима яких були постійні втечі, вулиця, недитячі ігри. На них не мали впливу вчителі з довжелезним списком відзнак, а до неї вони тягнулись, тому на мить зупинялись у сумнівах перед наступною спробою втечі. Ці вагання були найголовнішим, адже хтось із них колись міг залишитись, повіривши, що в кращому світі знайдеться місце й для нього. Не знаю чому, але ми вірили, незважаючи на те, що чули ці ж самі слова неодноразово з вуст інших учителів. Тетяна Сергіївна повторювала їх без особливого надрику, пафосу, потоків сліз та хапання за серце, робила це просто й звично, а всередині з'являлася не знана досі впевненість, що саме так і буде. Через кілька місяців ми вже не могли уявити свого життя без нашої Танюші, людини світла чи янгола в минулому.

* * *

Сонце десь на горизонті стікало кров'ю. Воно було велике, тому й крові було багато, багряної, але холодної. Очевидно, вона холонула одразу, як потрапляла на сніг.

– Дивись, мабуть, завтра морозний день буде, та й ніч сьогоднішня теж. Ти, Ларисо, тепліше вдягнулась би, стоїш тут уже з півгодини – замерзнеш.

Лариса кинула прощальний погляд на помираюче сонце й зайшла в будинок. Там було тепло й затишно, у грубці тріщали поліна, а вогонь заспокійливо малював чудернацькі напівтіні. Лариса підійшла до ялинки, зірвала цукерку, що дивом збереглася після Маринчиних відвідин, сіла у своє крісло й провалилась у дрімоту. Розбудив її неочікуваний гість. Хоча який гість? Сусід, дід Федір. На радощах він навіть прикульгувати перестав, вивалив на стіл цілу купу смакоти, що купив у дорогому супермаркеті, і посміхався над усім цим.

– Ось, з Новим роком, сусідонько, і тебе, Ларисо. Здоров'я, щастя більше.

Марія Степанівна здивовано роздивлялася сусіда, адже таким бачила його чи не вперше.

– А в тебе, Федоре, бачу, щастя позичати можна.

Той обійняв і розцілював спантеличених жінок, потім налив повні бокали шампанського, якого ніколи не пив, а тут не лишив і краплі на дні.

– Я тепер знаю, дівчата, що таке – оте щастя. Не гроші, ні, не слава чи влада, дарма за ними ганяються. Знати треба, заради чого живеш чи заради кого, і все.

– Видно, добре тебе, сусіде, у місті пригощали.

Дід мовчки кивнув головою й змахнув зморшкуватою рукою раптову сльозу.

– Не те слово, дорогі мої. Не чекав я такого подарунка від долі на старості літ, а воно, бачиш, сім'я з'явилась. Може видатись, що я дурниці плету, нехай і так, але дивлюсь я на них і себе бачу, і буду в них, навіть коли не дихатиму... І дочка, й онуки в гості мають на Різдво приїхати. Тепер мені жити треба, щоб правнученя побачити, навесні народитися має, а вже потім – як Бог дасть.

– Та що ти, Федоре! Треба ж і до наступного дотягнути... правнука.

Дід лише загадково кивнув головою, знаючи вже щось своє, адже був нарешті комусь потрібен. Лариса допивала своє шампанське

невеликими ковтками й тішилася щастю старенького. Десь за горизонтом зникло сонце, померло, проте завтра народиться нове – таке ж велике й червоне.

* * *

Це сталося одночасно. Можливо, це був збіг, хоча дехто твердить, що в цьому світі нічого не відбувається просто так. І якщо нам здається, що певна подія – сліпа випадковість, у дійсності це було заплановано задовго до того й має своє особливе значення.

В інтернаті жило двоє хлопчиків. Я їх мало знала, хоча бачила, як і десятки інших дитячих облич, кожного дня. Лише коли вони почали часто навідуватися до Тетяни Сергіївни, щоб підтягнути свою англійську, дізналася про кожного більше. Обидва були однолітки, п'ять-шість років, і дуже різні в спілкуванні. Ваня потрапив сюди відносно недавно, з досить банальною історією, яка повторювалася тут чи не з кожним другим. Мати пила, батько зник, дитина залишилася непотрібною, тому й потрапила в місце, де тільки такі й живуть. Ваня багато пережив, це було помітно, але за кілька місяців відігрівся й став серед нас своїм, підкупаючи дитячою безпосередністю та щирістю. Гена був зовсім інший. Скільки себе пам'ятав, жив тут і навіть не здогадувався, хто його батьки. Від нього відмовились одразу після народження, прямо в пологовому будинку, можливо, тому він так і не навчився довіряти. Такий собі їжачок, симпатичний та колючий одночасно.

Одного разу, коли за хлопцями зачинилися двері, Тетяна Сергіївна зітхнула й посміхнулася:

– От, хлопців мають усиновити, й обох іноземці, тому з англійською потрібно постаратись.

За кілька років життя в інтернаті я встигла зрозуміти, що процес усиновлення відбувається не одразу. Усе це вимагало багато сил, часу й терпіння. Щодо іноземців, то вони ставали батьками для таких, як ми, ще частіше, аніж громадяни нашої країни, очевидно, кинуті діти виявлялися більше потрібні чужим.

Минуло кілька місяців. Була зима, проте чомусь ішов дощ, брудна вода збиралась у калюжі, віддзеркалюючи таке ж брудне небо. Ми мало виходили на вулицю й завжди ненадовго. Того дня випала рідка можливість подихати свіжим повітрям. Я стояла біля воріт і дивилася

на дорогу, мокру й порожню, коли раптом на ній з'явилася постать. Жінка йшла невпевнено, її хитало з однієї сторони в іншу, ноги заплітались. Брудний одяг, опухле обличчя й п'яні очі. Вона підійшла до воріт, обхопила такими ж брудними руками ґратки й стала кликати Ваню. Хлопчик завмер на місці, а потім радісно кинувся до неї, хапаючи рученятами ті її руки, кричав:

– Мамо! Мамо, ти прийшла!

Жінка, схлипуючи, намагалася сконцентрувати погляд на своїй дитині.

– Синочку, не їдь нікуди! Чуєш? Я тебе заберу, почекай трошки, і я заберу тебе звідси.

Ваня ковтав сльози, що текли по щоках, і мовчки кивав головою.

Нарешті вихователька помітила підозрілу відвідувачку й попросила піти, а якщо вона хоче, то нехай прийде пізніше – тверезою. Хлопчик усе чіплявся за руки п'яної матері й просив:

– Не проганяйте її, це ж моя мама!

Того самого дня я бачила ще одну жінку, тільки іншу, зовсім. Красива, гарно вдягнена, вона вийшла з машини чоловіка, довго стояла біля входу, роздивляючись вікна інтернату з німим жахом в очах, а потім швидко зайшла. Їй потрібен був директор. Олег Євгенійович зіштовхнувся з відвідувачкою в коридорі біля кабінету Тетяни Сергіївни, де я якраз поливала квіти. Жінка почала говорити, спочатку він слухав її уважно, а потім, зрозумівши, у чому річ, якось охолонув і намагався якомога швидше закінчити розмову. Жінка плакала й просила допомогти.

Шість років назад вона відмовилася від новонародженого сина. Так склалося. Коханий зник одразу після новини про вагітність п'ятнадцятирічної дівчини, а батьки, шановані люди в місті, побоялись, що хтось буде паплюжити їх прізвище. Вона зламалась, не змогла опиратися тиску обставин, однак потім, усі ці роки, кожного дня думала, де її син зараз, який він, з ким. Їй підказали, що дитина виховується в нашому інтернаті. Олег Євгенійович лише розвів руками, її сина всиновлюють, а таємниця усиновлення – самі розумієте. Жінка вхопила його за руки так, що кістяшки пальців побіліли.

– Заради всього святого, допоможіть! Я не зможу жити з цим далі. Невже хтось зможе полюбити його сильніше, ніж рідна матір?

– Ви не хвилюйтеся так, шановна. Я справді вже нічим не можу допомогти. Та й ті, хто любить, дітей не залишають.

Жінка повільно сповзла стіною на підлогу, закривши обличчя руками. Олег Євгенійович ще кілька хвилин намагався привести її до тями, а потім вибачився й попросив техпрацівницю, тьотю Клаву, приглянути за гостею. Та принесла склянку води, підняла й попід руки вивела з інтернату. На вулиці до жінки підбіг чоловік, обійняв, а потім посадив у машину. Вони поїхали, а тьотя Клава, миючи наш кабінет, час від часу шепотіла:

– Не доведи, Господи, такої муки.

У день усиновлення ми махали з вікон схвильованому Гені, який вирушав із новими батьками в провінційне англійське містечко, навіть не здогадуючись, що тією другою жінкою була його мати. Зате коли приїхали батьки за Ванею, весь інтернат перевернули з ніг на голову, щоб його знайти. Хлопець заліз аж на моє горище, а коли його все-таки спустили, він навідріз відмовився кудись їхати з цими людьми. Вони довго розгублено кліпали очима, гладили його по голові й обіцяли дбати та любити – як рідного сина. Проте він так і не зробив кроку назустріч, весь час повторюючи, що в нього є рідна мама, яка забере його звідси. Засмучені, іноземці поїхали ні з чим, а за Ванею більше ніхто не приходив ні того дня, ні у всі наступні роки. Видно, у його матері були куди важливіші справи.

Я довго запитувала себе, чому вся ця історія закінчилася не навпаки? Так було б справедливіше.

* * *

Зранку в гості прийшла Ніна, принесла великий пакет стиглих мандаринок і красиво розклала їх навколо ялинки. Лариса спостерігала за подругою з цікавістю, адже було помітно, що вона якась не така, як зазвичай. Погляд кудись углиб, розгубленість у рухах – ясно, що її щось хвилює. Лариса ні про що не запитувала, відчуючи, що треба просто зачекати, і Ніна все розповість сама. Марія Степанівна, очевидно, теж помітила, бо лише загадково посміхалась, ніби знала щось більше, про що навіть сама Ніна ще не здогадувалась.

– Слухайте, дівчата, я вас залишу ненадовго. Хочу провідати Федора Павловича, спитати, чи допомога в приготуванні до Різдва не

знадобиться часом. А то що старий холостяк гостям запропонувати зможе? Треба допомогти сусіду.

За нею обережно зачинилися двері, через мить на вулиці скрипнула хвіртка, й обидві жінки, не змовляючись, розсміялись.

– Ларисо, я іноді думаю, що Марія Степанівна – ходячий рентген, бо все бачить наскрізь.

Лариса кивнула, взявши до рук мандаринку, вдихнула її аромат і задоволено промуркотіла:

– Ось тепер Новий рік справжній – мандариновий.

– Їх у магазин нещодавно завезли, солодкі такі, іспанські.

– Це ж треба, росла собі мандаринка десь аж у сонячній Іспанії, чийсь руки її зривали, пакували, перевозили, щоб врешті-решт вона потрапила під нашу новорічну ялинку. Дивовижно, правда?

– Я чомусь про це ніколи не думала.

Лариса якось змовницьки подивилася на жінку й зауважила:

– Це й не дивно. Зараз ти точно не про мандаринки думаєш.

Ніна опустила очі й зніяковіла.

– Я навіть не знаю, як сказати... ти сміятимешся.

– По-моєму, це й не так погано. Повір мені, у світі залишилося не так багато речей, які могли б мене розсмішити.

Ніна підійшла до ялинки, навіщось зняла з гілочки іграшкового ведмедика і, уважно його вивчаючи, видихнула:

– Мене Сергій Петрович у театр запросив, на новорічну феєрію.

Лариса таки не втримала посмішку:

– Сподіваюсь, ти була розумною дівчинкою й дала згоду?

– Я не знаю, не впевнена... розумієш...

– От дурненька, він же хороший, таких один-два – і все. До того ж, це просто візит до театру.

Ніна кивнула, потім повісила ведмедика на місце і вже серйозно спитала:

– А хіба я можу давати людині надію, коли сама її не маю?

– Хтозна, але ти повинна спробувати стати щасливою. Мудрі люди кажуть, що для цього жінка має бути комусь потрібна.

– Але...

– Слухай, давай залишимо всі «але». Та й, власне, чого це ми голови собі ламаємо на пустому місці? А раптом йдеться лишень про похід до театру?

Ніна йшла додому заспокоєною, хоча хвилювання залишилось. Було відчуття, що хочеш перестрибнути провалля, щоб опинитися по той бік. Унизу – глибоко, можна зірватись, але стає легше від самої думки про те, що ти все одно на це зважився.

Коли Марія Степанівна повернулась, одразу ж спитала:

– Ну, і куди Сергій Петрович нашу Ніну запросив?

Лариса зробила вигляд, що страшно здивувалась, а потім посміхнулась.

– До театру.

– Хто б сумнівався, що в нього гарний смак. Сподіваюсь, ти переконала її погодитись?

Лариса не втрималась і вже розсміялась:

– Аякже, не пропадати ж квиткам. Та й де ще ми такого кавалера тут знайдемо?

* * *

То було моє останнє літо в таборі. Воно виявилось дощовим і кусючим. Дощі йшли часто й припинялися лише на декілька днів, а від вологи й тепла комашні розвелось більше, ніж звичайно. Ми сумно дивились у вікна на великі й маленькі бульбашки в калюжах і прагнули сонця та свободи. Дехто просто божеволів від нудьги, а я починала всерйоз думати, що все навколо плаче за нами, відчуючи – ми тут востаннє. Актова зала та вітальні кімнати практично завжди були зайняті дітьми. У вихователів та вожатих уже пухнули голови від спроб вигадати бодай щось, чим би нас можна було зайняти в приміщенні, а ми потай тікали, змокали до нитки й час від часу шморгали носами. Однак була в тій дощовій пастці якась хвилююча близькість. Опинившись усі разом, ми були змушені спілкуватись. У ті дні багато розмовляли, мріяли, сміялись і сумували, пізнаючи одне в одному те, на що раніше не вистачало часу. Тетяна Сергіївна остаточно та безповоротно зріднилася з нами, однак те дощове літо подарувало зустріч ще з однією неймовірною людиною.

Його можна було слухати годинами з відкритим ротом, зовсім не помічаючи часу. Я про Олександра Володимировича – молодого науковця в галузі соціологічних досліджень. Не знаю, що саме він вивчав, але потребував досвіду спілкування з вихованцями інтернату, а щоб швидше знайти контакт і не викликати зайвих підозр, виконував

функції вчителя фізкультури й вихователя заразом. Треба сказати, що як для першого, так і для останнього в нього були всі необхідні дані. Олександр Володимирович із дитинства займався спортом настільки серйозно, що, задивляючись на його тіло, наші дівчата, починаючи з малечі і закінчуючи кухаркою тіткою Зіною, думали, що воно – ледь не втілення бога на землі, Аполлона, наприклад. Мене ж особисто приваблювали його начитаність та живий розум. Сніжана, до речі, жартома називала його «енциклопедія з м'язами», хоча при зустрічі губилась і червоніла до кінчиків вух. Правда, ці реакції були досить поширені серед усієї жіночої половини табору, адже невловима розвідка доповіла, що Олександр Володимирович до того ж іще неодружений.

Той вечір був одним із тих рідкісних вечорів, коли на голову нічого не крапало, а повітря, розігріте за день сонцем, дихало теплими струменями, що піднімалися від землі. За такої нагоди в таборі одноголосно постановили нарешті запалити багаття, урочисто відкривши зміну, хоча встигли прожити там майже місяць. Святкування проходило на просторій галявині недалеко від річки. Було по-справжньому весело й гамірно, адже ми скупили за подібними святами. Ігри, конкурси, призи, музика, пісні, багаття.

За всім цим було важко простежити точну кількість дітей, тому ніхто й не помітив одразу відсутність чотирьох семикласників, які вирішили влаштувати собі персональне продовження свята. Лише коли троє з них прибігли з річки збуджені й перелякані, стало ясно, що щось сталося. Хлопці плутались у словах, тому зрозуміти, що саме, довго не вдавалось. Врешті-решт виявилось, що розбишакам у якийсь момент стало нудно, і вони почали розважати одне одного самотійно. Хизуючись тим, чого не мали, вони побилися об заклад, хто з них не побоїться скупатися в річці вночі. Зрозуміли, що ця витівка – дурниця, вони одразу ж, як тільки відійшли від багаття. Було темно, хоч в око стрель, до того ж, уздовж берега росли дерева, деякі з них уже давно впали у воду, тому дно було доволі небезпечним навіть удень. Та визнавати себе боягузом не хотілося нікому, у тому числі й Колі, якому випало лізти у воду першим. Хлопці чули, як він відійшов від них, згодом сплеск води, далі – тиша. Коля не озивався й не повернувся назад. Вони ще кілька хвилин почекали, а потім вирішили бігти за допомогою до старших.

Святковий настрій – як рукою зняло. Приголомшені діти мовчки дивилися на дорослих, яким у голову лізло найстрашніше. Першим зорієнтувався й почав діяти Олександр Володимирович. Він наказав старшокласникам брати палаючі головешки, розбрестися вздовж місця, де зник Коля, один від одного не відходити, залишаючись в полі зору, у воду не залазити й одразу ж повідомити, як щось помітимо. Когось одразу відправили до корпусу телефонувати рятувальникам і викликати «швидку», менших дітей організовано розвели по кімнатах, заборонивши звідти виходити.

Добре пам'ятаю, як тримала вогонь перед собою, намагаючись розгледіти бодай щось у суцільній темряві, проте бачила тільки Сніжану по ліву руку й Тетяну Сергіївну справа. Просувалися ми повільно, заважали дерева, особливо ті, що впали, і частина стовбура залишилася над водою, звідти хлопці часто ловили рибу саморобними вудками. Одне з таких дерев опинилось одразу переді мною, коли я нарешті дійшла до води. Світло від вогню не давало освітити всю його довжину, тому я спинилась, вирішуючи, що робити далі, коли почула якісь дивні звуки, ніби хтось намагався втриматися на стовбурі. Я одразу ж закричала й залізла на дерево. Там, де гілки заходили у воду, встигла помітити дві дитячі руки, якими Коля тримався за одну з них, само тіло звисало над водою. Допомогти я не встигла, бо він, остаточно знесилівши, розтиснув пальці й шурхонув у воду.

Треба додати, що глибина починалась одразу під берегом, хлопчик плавати добре не вмів, а тут злякався й одразу ж почав тонути. Усе сталося настільки миттєво, що роздумувати не було часу. Я інстинктивно кинулась у воду, хоча мала б здогадатись, що навряд чи зможу витягнути його самотійно, скоріш за все, потопаючий міг і мене притопити з переляку. Не знаю, чим це героїство могло закінчитись, коли б мене вчасно не відштовхнув від Колі Олександр Володимирович, обхопивши його під руки. На березі нас одразу ж оточили з усіх боків. Коля кашляв, його весь час нудило водою, зуби цокотіли від холоду. Я ж не відчувала нічого, окрім полегшення.

Тієї ночі я погано спала, напевно, як і більшість у таборі. Уранці нас усіх зібрали, і ще переляканий Коля намагався подякувати за порятунок, мені – теж. Виявилось, що він побоявся заходити у воду, тому заліз на той стовбур, для сплеску жбурнув камінь, яким хлопці притискали пакети з уловом, проте сухим повертатися соромився. Коли

ж стало зрозуміло, що його шукають, перелякався, зайшов на самий край стовбура й не втримався. Зараз він ніяково бурмотів вибачення, лише починаючи усвідомлювати, що свої страхи треба визнавати, а не приховувати, тоді вони, до речі, стають слабшими. Мені теж дісталось, хоча зауваження звучало якось двояко й частково сприймалось як схвалення. Напевно, саме тоді я вперше помітила той погляд. Тетяна Сергіївна дивилася на Олександра Володимировича якимись іншими очима. Я не могла зрозуміти, як саме, просто запам'ятала її очі, а ще ластовиння на носі в Миколи. З усього пережитого зрозуміла одне – вода не є підступна, але вона не вибачає зухвалості, а ще її не обдурити, не те, що людину.

* * *

Уночі Ларисі наснилися море й чайки. Тепла й прозора вода набігала на пісок, а білі птахи над головою кричали про щось красиве. Прокинувшись, жінка довго дивилась, як падає сніг, та думала про сон.

– Ти чого така замріяна сьогодні? Може, наснився хто?

Лариса відійшла від вікна й сіла за стіл.

– Наснилося те, чого в житті так жодного разу й не бачила.

Старенька замислилась, розкладаючи по глиняних мисках печену картоплю зі смаженими карасиками, а потім підсумувала:

– І таке буває.

Надворі загавкав пес, у двері постукали, згодом почувся сміх – чоловічий та жіночий.

– Ранніх гостей приймаєте? – Сергій щасливо посміхався, ніжно притримуючи Ніну під лікоть.

– Ось, завіз Вам оцю пані. Маріє Степанівно, простежте за її раціоном, і щоб виспалась, а не підміняти когось у магазин побігла, а то – дитина, їй Богу. Я в боргу не залишуся.

Господиня посміхнулась і запросила до столу, проте чоловік поспішав у справах, тому лише помахав на прощання всім рукою й зник, було чути тільки, як від двору від'їхала машина.

– Ну що, шанувальнице мистецтва, зізнавайся тепер, які такі театри до ранку працюють?

Ніна виглядала як школярка, що випадково прогуляла заняття. Лариса старанно намагалася вдати із себе сувору вчительку, ледь-ледь втримуючи посмішку.

– Ми по місту гуляли. Сергій стільки чарівних краєвидів знає.
– Так-так, а екскурсії вночі влаштовує, особливо для незаміжніх дівчат.

Марія Степанівна теж включилась у гру й досить правдоподібно захитала головою:

– Ніно, Ніно, ти хоч здогадуєшся, що порядний чоловік після такого повинен одружитись? А Сергій Петрович – ну дуже-дуже порядний.

Ніна замахала руками й розсміялась:

– Ага, якщо мене не підводить пам'ять, а це в старих дів часто трапляється, то я вже дуже-дуже давно як повнолітня.

Господиня жартівливо посварила пальцем:

– Це його щастя, а то б по-іншому відповідав – перед законом.

– Та годі вам, зовсім присоромили порядну дівчину, краще б нагодували, а то ну їх, ті ресторани.

І Лариса, і Марія Степанівна посміхались, спостерігаючи, з яким апетитом Ніна їла картоплю, і не впізнавали. Всього лиш за одну ніч сталося перетворення лялечки в метелика, і якого красивого.

Через півгодини, втомившись від збудженої розповіді про виставу й прогулянку, вона заснула прямо в кріслі-гойдалці, поруч з ялинкою, на яку зараз була так схожа. Бо обидві сяяли. Все-таки жінка – дивне створіння. Здається, тільки відкрий і читай, немов книжку, – а до кінця не пізнаєш, як не старайся. Лариса заплющила очі й раптом опинилася на березі неіснуючого моря, а розплющивши їх, зітхнула: «Ну от, часом самі для себе – за сімома замками загадка. І ключі розгубилися, шукай – не шукай».

* * *

Кохання змінює жінку. Вона стає схожою на сонце, до якого тягнеться все живе, навіть не підозрюючи, звідки йде це світло. Мені подобалося спостерігати за Тетяною Сергіївною в ті моменти, коли поруч опинявся Олександр Володимирович. У ній мінялося все – починаючи з очей і закінчуючи дотиком пальців рук. Звичайно, вона намагалася приховувати свої почуття, контролюючи кожне слово й жест, проте це ще більше оголювало погляд, в якому можна було прочитати все без слів. Не знаю, чи помічали це інші, чи здогадувався про це сам Олександр Володимирович. Цікаво взагалі, чи відчують

це чоловіки? Для мене ж усе було ясно, особливо коли ми повернулися до інтернату.

Правда, цього чоловіка не вистачало багатьом, дехто з моїх знайомих дівчат нишком плакав у подушку й писав вірші в таємних зошитах, проте наша Танюша сумувала по-справжньому. Я не бачила сліз, не чула його імені з її вуст, проте ми почали забувати, як вона посміхається, так щоб щиро й радісно. Часто бачила Тетяну Сергіївну замислену, з поглядом у нікуди, ще в неї з'явилася нова звичка: замість касет із чіткою англійською вимовою ставити музику, щось меланхолійне й сумне. У такі хвилини їй ніби робилося легше, щось вивільнялося з легкими тактами мелодій. Пам'ятаю, що тоді саме читала книгу про війну і, дивлячись на Тетяну Сергіївну, думала, що саме так виглядає жінка, яка чекає. О, вона б дочекалася свого солдата з будь-якої війни – навіть найдовшої та найстрашнішої.

Але над головою, слава Богу, не свистіли снаряди, не строчили по кутках кулемети, та й Олександр Володимирович захищав Вітчизну не на передовій фронті, а десь у кабінеті наукового інституту, до того ж, міг не здогадуватись, що на нього хтось чекає.

Не знаю, чи дослідження вимагало продовження, чи це було його власне бажання, але першого дзвоника, що дзвенів для мене востаннє, він раптом опинився серед учителів, усміхаючись радісно й святково. Не потрібно зайвий раз говорити, що від ще одного вчителя фізкультури всі були в захваті, це однаково стосувалось як учнів, так і вчителів. Перше, що я зробила, побачивши його, знайшла поглядом Тетяну Сергіївну. Вона усміхалася – знову.

Того листопада мені, як і Сніжані, виповнилося сімнадцять. З цієї нагоди на кухні спекли великий пиріг, у який Тетяна Сергіївна обережно вставила сімнадцять маленьких свічок, потім їх запалила. Під оплески й пісні однокласників ми зі Сніжаною на одному видиху їх загасили, а потім приймали вітання та подарунки, яких було особливо багато. Дрібнички, але ми раділи їм так щиро, по-дитячому, хоча дітьми нібито вже й не були. У ті далекі часи я довго не могла звикнути до думки, що мені вже сімнадцять, цілих сімнадцять. Усього кілька місяців – і двері інтернату відкриваються, аби випустити нас уже не для щоденної прогулянки, а значно на довше. Від усвідомлення цього по спині часом починали бігати зграйки невидимих мурах і робилось якось незатишно. Ми хотіли потрапити в дорослий світ, творити своє життя самостійно, проте не знали, як це робити, а головне – не мали місця, куди б могли повернутись у разі невдалої спроби, це місце всі інші називають ще батьківським домом. У нас же лишалися тільки оці стіни, але в них повертались, щоб пригадати, побачити вчителів, а потім – знову піти у світ.

Це сталося одним дощовим днем, цілком звичайним, схожим на десятки інших до нього. Більшість дівчат із нашого класу, у тому числі і я, зібралися в актовій залі, щоб підготувати танцювальний виступ, здається це був номер-підтримка нашої команди в якомусь черговому конкурсі. Хтось із дівчат узяв під чесне слово магнітофон, і ми години дві намагалися вигадати щось путяще. Не знаю, що стало пусковим механізмом, однак саме тоді я відкрила в собі танець. Це було неймовірне відчуття єдності руху й звуку, неначе тіло трансформувало музику, а я була частиною чогось більшого, аніж просто танець.

Ми завершували підготовку, залишилося лише прогнати танок від початку до кінця, аби отримати загальну картинку, коли до зали увійшов Олег Євгенійович. Одразу його не помітили, і він зміг

спокійно спостерігати за дійством біля дверей, і вже після завершення пісні, у повній тиші, ми почули оплески. Директор посміхався і роздавав компліменти, коли ж його погляд зупинився на мені, розвів руками на знак захоплення. Ми подякували, обговорили ще деякі деталі й розійшлися по кімнатах. Пам'ятаю, як Сніжана залізла на підвіконня й замислено так сказала:

– Ні, дівчата, все-таки якось неправильно посміхається наш директор.

Дівчата знизали плечима у відповідь, просто всі вже давно звикли, що Олег Євгенійович до жіночої статі небайдужий, тому завжди цікавився дівчатами, особливо старшокласницями. Жартівливі напівобійми, уважні погляди, багатозначні посмішки – ніби нічого серйозного, так, симпатія й любов до жіноцтва, проте іноді від такої посиленої любові робилося неприємно. Між собою ми називали його лисим ловеласом і віджартовувались у відповідь навіть тоді, коли цього найменше хотілось. А як же інакше? Директор був тут цар, Бог і остання інстанція в одній особі, вище просто не піднімаються.

Свято пройшло яскраво, ми старались, тому танець зірвав цілий шквал оплесків, на нас дивилися десятки пар захоплених очей, здавалось, ми не сходили зі сцени, а злітали. Коли конкурс завершився, до речі, наша команда виборола перше місце, для переможців і переможених була влаштована дискотека. Втомившись від гупання музики, я вислизнула на хвилинку, щоб подихати біля відчиненого вікна, і раптом почула знайомий сміх й відчула руку в себе на талії.

– А ось і моя гордість – королева танцю! Ларисо, у мене нема слів. Слухай, якщо ти не проти, давай заїдемо до мене. Я вже давно хотів поговорити стосовно твого майбутнього.

Я погодилась, адже ми звикли виконувати прохання дирекції, а тут ще й серйозно, про майбутнє. Ми йшли коридором, він не припиняв сипати компліменти, а я збентежено чекала. Чекала, коли відкривався кабінет, і нічого не зрозуміла, коли замикався на ключ уже зсередини. Світло боляче різонуло очі, але Олег Євгенійович швидко увімкнув настільну лампу й вимкнув решту.

– Ларисо, у мене ідея! Давай відсвяткуємо твій сьогоднішній виступ. Повір мені, він того вартий. Десь у мене тут шампанське було... бокали.

Я тільки встигла здригнутися від хлопку, і вже за мить шампанське іскрилось у келихах, а я спантеличено спостерігала, як бульбашки піднімаються з дна і з легким шипінням лопаються на поверхні.

– Олеже Євгенійовичу, не знаю...

Він впевнено вручив мені келиха й цокнув його своїм.

– За твій талант. Це ж лише шампанське.

Через декілька хвилин я відчула, що може зробити лише шампанське. У голові закружляли каруселі, ноги не відчувались, і страшно хотілося спати. Олег Євгенійович щедро налив ще один келих та запропонував присісти на диван. Келиха я не взяла, проте на диван сіла. Він увесь час посміхався й чомусь прицмокував язиком.

– Ларисо, ти навіть не підозрюєш, який у тобі потенціал захований, – він піднімав очі до стелі й смішно гойдав головою, – Дівчинко, ти створена для того, щоб дарувати насолоду, це – дар. Так-так, дар неба, на таке здатні лише одиниці. Повір старому дурню, я в цьому щось та тямлю.

Я намагалася сконцентруватися на його словах, щоб зрозуміти, про що це він, інстинктивно відсуваючись подалі.

– Олеже Євгенійовичу, спасибі, але я не розумію.

– Отож, не розумієш. Ким ти плануєш стати?

– Ще остаточно не вирішила.

– Ти маєш танцювати. Ти ж любиш танцювати?

Я знизала плечима:

– Люблю, але це хіба серйозна професія? Я спершу маю навчитися себе забезпечувати.

Директор загадково посміхнувся й жваво закивав головою:

– Так і я ж про це. Ти маєш жити достойно, красиво. Красу повинна оточувати краса. Те, що я тобі зараз запропоную, забезпечить не просто достойне, а красиве життя. Розумієш?

– Ні.

– Постривай, зараз покажу один запис, тільки не дивуйся, ти ж уже доросла дівчинка. Подивися до кінця, одразу можеш не відповідати, для когось потрібен час, щоб зрозуміти. Головне – не хвилюйся, просто подивись.

Я слухняно спостерігала за екраном, на якому яскраво розфарбована жінка роздягалася під те, що називалося танцем. Мене чомусь почало нудити – чи то від танцю, чи від шампанського. Я

заплющила очі й попросила вимкнути. Директор поклав руку на плече так, що спітніла долоня торкалася шкіри.

– Ну-ну, дівчинко, ти просто не очікувала такого. Але по суті – це лише танець. Красива жінка красиво танцює, то чому б не показати ще й красиве тіло? Тут нема чого соромитись, це, можна сказати, мистецтво.

Він говорив усе впевненіше і все міцніше обнімав за плече, а я сиділа – мишеня перед удавом.

– Дякую, але... але все це не для мене. Можна йти?

Він різко забрав руку, посмішка сповзла, погляд похолоднішав.

– Ти, Ларисо, не поспішай, не поспішай із висновками. Подумай добре. Якщо хочеш, йди, звичайно, та розказувати комусь про нашу розмову не обов'язково. Думаю, ти сама все розумієш.

Я мовчки кивнула головою й так само мовчки рахувала секунди, доки двері нарешті не були відімкнуті. Миттєво проскочивши в них, я бігла коридором до людей, як біжать із безлюдного острова, от тільки мій острів був заселений, і той, хто там жив, за одну мить перетворився на монстра.

* * *

Уночі було багато тиші, лише годинник монотонно розбавляв її своїм цоканням. Ларисі не спалось, вона дивилась у темряву й думала, хто розфарбував ніч у такий чорний колір, а ще чому вночі страхи та сумніви виповзають, щоб зробитися такими великими, хоча вже з першими променями вранішнього сонця зіщулюються й повертаються до попередніх розмірів. Напевно, у цьому винні не вони, а люди, бо сприймають їх такими.

Увесь наступний день хотілося спати, Лариса позіхала й час від часу заплющувала очі, проте спати не пішла, побоюючись, що цієї ночі може повторитися та сама історія безсоння. Марія Степанівна заходила готуватися до Різдва, адже обіцяла допомогти накрити святковий стіл Федору Павловичу. Дочка із сім'єю мали приїхати вже на ніч, тому господиня чаклувала й над дванадцятьма пісними стравами, до чого залучила й Ларису Жінка радо взялася допомагати, аби відігнати дрімоту Дід Федір прибігав перевірити приготування ледь не через кожні півгодини, чим встиг затуркати голову вірному Шавку Схвильований старенький нагадував хлопчика в передчутті

свята. Марія Степанівна вдесьте заспокоювала його й відправляла назад, щоб прибрався в будинку.

Нарешті всі дванадцять пісних страв парували на білосніжній скатертині, у кутках якої майоріли вишиті квіти. Лариса розкладала виделки та ложки поруч із тарілками, що вже стояли на столі, коли почула, як біля воріт діда Федора загурчав і затих автомобіль, а приблудний пес гавкнув два рази, так, ніби запрошував у гості. Через кілька хвилин невеличка кімната стала тісною від дихання рідних людей. Федір Павлович розгублено намагався всіх розмістити, але за допомогою Марії Степанівни кожен знайшов-таки своє місце. Лариса нишком розглядала гостей і ловила виразну схожість, ставало одразу ясно, що всі вони – одна сім'я. Уже дорослі онуки розповідали про роботу, сім'ї, друзів. Особливо запам'яталася дівчина, що з дивовижною ніжністю підтримувала круглий і вже помітний животик. Останній, до речі, був приводом для гордості майбутнього тата – онука діда Федора.

Лариса із задоволенням приєдналася до вечері й з усіма виглядала різдвяну зірку. Їй було спокійно, затишно серед цих, по суті, чужих людей. Тепло, нехай чуже, але все одно тепло відсунуло спогади про маленького янгола кудись далеко, зменшивши біль.

– О, вже зірка з'явилась, он у небі. Бачите?

– Зі святом усіх! З Різдвом Христовим!

Уночі Лариса бачила світлі сніги про янголів. Тіні відступили та вже не були довгими, очевидно, розчинились у темряві, адже це ж усього-на-всього тіні.

* * *

Я знову відчула себе в будинку з примарами: хотілося стати невидимою чи зовсім зникнути, аби лишень не наштовхнутися на слизькі погляди, після яких виникало бажання відмитись. Однак, дякуючи вищим силам, Олега Євгенійовича відволікли чергові перевірки в інтернаті, тому він спеціально не розшукував та й до кабінету не викликав. Час ішов, дні тягнулись, немов загусле желе, а напруження поступово спадало. Хоча я все ще чекала на постріл у спину, іноді починала сумніватись у власних спогадах: що було, а що привиділося. До речі, у ті дні не тільки моя реальність нагадувала викривлене дзеркало.

Одного ранку подруга, загадково посміхаючись, заявила:

– А я знаю, про що мріє Тетяна Сергіївна.

– Про кого вона мріє, я, здається, теж здогадуюсь, а от про що...

Сніжана пожвавлено зайорзала на місці.

– Я знайшла її лист. Випадково. Розставляла підручники на полиці й помітила кінчик аркуша, що виглядав із-під шафи. Ну, думаю, наші насмітили, підбрала і вже майже в смітник викинула, коли помітила, що це писала Тетяна Сергіївна. Ось, читай.

Я недовіжливо подивилася на згорнутий аркуш в її руках і зауважила:

– А вона його нам адресувала?

Сніжана розвела руками.

– Звідки ж я про це могла знати, він же не в конверті був. Звичайний папірець, та це навіть не зовсім лист, схоже на сторінку зі щоденника.

– Тим паче, нам не можна його читати.

– Так я ж зрозуміла це тільки тоді, коли прочитала. Тепер пізно, будемо мовчати до смерті, а ще... допомогти спробуємо. На, читай швидше.

Вагаючись, я обережно розгорнула аркуш:

«Цих слів тобі не прочитати й не почути, вони – німі, а ще прозорі, бо зникають щоразу, коли я намагаюся їх віднайти. Про почуття важко говорити, а мовчати – боляче, однак відмовитися від цього болю не виходить. Не можна ж наказати серцю зупинитися, воно все одно ганятиме по судинах кров і... любов. Цікаво, чи усвідомлюється божевілля? Надто вже це схоже на хворобу душі, а ліків не знайти. Чи?... Не знаю, сьогодні я раптом подумала про танець, один-єдиний танець із тобою, щоб пережити чи прожити любов за п'ять хвилин. Та ні, пісні стільки не тривають, як і кохання... про яке мовчать».

Прочитавши листа, я встала, згорнула папір і пішла. Сніжана вхопила за руку вже біля дверей:

– Ти куди?

– Треба це повернути.

– Треба, тільки покласти кудись так, щоб його знайшла Тетяна Сергіївна, а не хтось інший.

Коли ми вже засинала в себе в ліжках, Сніжана сонно пробурмотіла:

- Слухай, а лист же був без адресата.
- Здається, та вказувати його було необов'язково.
- Ага. А якщо ми помиляємось?
- Що ти маєш на увазі?
- Вона загадково прошепотіла:
- Є план.

Добрими намірами вимощена дорога в пекло. Якби ж ми про це знали. Кому-кому, а Танюші хотілося допомогти всіма можливими та неможливими способами, однак не могли ж ми змусити дорослого чоловіка зробити те, чого той не хотів, хоча... Ми були підлітками, а їм властива віра у свою всесильність.

Наближався день народження Тетяни Сергіївни. Наш клас вирішив наостанок влаштувати класній мамі незабутнє свято. Так вийшло, що день народження випав на вихідні, у які для старших класів проводився вечір-дискотека. Сніжана довідалась, що там точно буде присутній наш об'єкт, тобто головний дарунок. Із самого ранку Тетяна Сергіївна випромінювала радість. Її вітали всі, однак наші пісні, вірші та вітальна листівка в людський зріст здивувала навіть решту педагогічного колективу. Та це ще було не все. Залу, де відбувалася дискотека, ми завішали повітряними кульками білого кольору, до речі, на купівлю останніх витратили чесно зекономлені кишенькові витрати за два місяці – всі до копійки. Одним словом, атмосферу створили ту, що треба, – ніби спустили хмари до землі. Швидкі мелодії змінювали одна одну, свято тривало, однак коли зазвучали перші такти повільної композиції, Сніжана підскочила:

- Де вони? Де?
- Я здивовано запитала:
- Хто?
- Хто-хто. Танюша й Олександр Володимирович.

Я обвела поглядом залу, не підозрюючи, що саме замислила подруга.

– Он вони. Ой, дивись, Олександр Володимирович стоїть зовсім поруч із Танюшою, кілька кроків. Може...

– Ага, дочекаємось. Ларисо, швидше, а то хтось інший, чого доброго, запросить. Давай, тобі він не відмовить.

Я ще до кінця не розуміла, що саме замислила подруга, коли остання рвучко тягнула мене в напрямку іменинниці, а вже за мить

розгублено запитувала:

– Олександр Володимировичу, а про що ця пісня?

– Дівчата-дівчата, це ж ваша англійська, друга рідна. Сніжана енергійно затрусила головою.

– Ми тут із Ларисою цілу дискусію затіяли, а перевірити, хто має рацію, не знаємо як.

– Як перевірити? Зверніться до класного керівника, вона хоч і не першоджерело, однак в англійській – ас.

– Ага, вона у відповідь – хіба я вас не вчила?

– Стривайте, дівчата. То з якого дива я маю перед іменинницею бовдуром виглядати?

– Чому бовдуром одразу? Ви запросіть її на танець і поміж тим розпитайте, – на одному подиху випалила Сніжана.

– Щось ви темните, дівчата.

Сніжана, розуміючи, що жертва от-от зірветься з гачка, штовхнула мене в бік.

– Будь ласка, Олександр Володимировичу, а то пісня почалась, ще трохи і...

Він подивився на мене, посміхнувся й кивнув головою:

– Добре, тільки ти, рятівниця потопаючих, будеш винна один танець.

Сніжана, не кліпнувши оком, блискавично погодила за нас обох і, задоволено потираючи руки, спостерігала, як учитель рівними кроками долав відстань до чиєїсь мрії. Вони танцювали в самому центрі хмар, немов літали, а всі довкола мимоволі милувалися парою, я ж намагалася зрозуміти, про що таки була та пісня.

Про кохання – сильне й красиве, от тільки нерозділене.

* * *

У щедрій вечір лише вітер за вікном співав щедрівок. Виводив старанно й натхненно, та це завивання не могло замінити спів дитячих голосів. По селу ходили щедрувати всього-на-всього дві дівчинки, і їм щедро сипали в торбинки повні пригорщі цукерок, зате з'явилися аж дві кози, качалися по долівці й просили ліків. Баба Марія дістала приховані пляшки самогону, ще власного виробництва, то й полікувала.

У кінці січня снігу поменшало, дерева стали голі, тому ліс на горизонті чорнів якось особливо самотньо, ніби замерз. Лариса знову занурилась у минуле, правда, іноді забігала Ніна й обривала тишу своєю розгубленістю.

- Я заплуталась, не знаю... не розумію.
- Тобі добре з ним? Ніна світліла на очах і кивала:
- Поруч із ним відчуваю, що я – жінка. Він хороший.
- То в чому справа?
- Він занадто хороший, аби його не любили.
- А може...

Ніна відмахувалася руками й замовкала, потім їх кликала Марія Степанівна, щоб почастувати пирогами прямо з печі зі своїм чарівним чаєм, і жінкам ставало легше. Можливо, трави були справді особливі, а може, коли для когось твій біль небайдужий, то й біль уже не твій – розділений навпіл.

Одного дня Лариса довго дивилася кудись в одну точку на стіні, потім зітхнула:

- Мені здається, я приручила самотність.

Марія Степанівна відірвала погляд від трав, які перебирала, і зауважила:

– А хіба не цього шукала, дочко? Та й яка самотність, коли стільки людей довкола?

Лариса спантеличено спитала:

- Це Ви про кого?
- Не знаю. Звідки ж мені їх знати? Вони ж у твоїй пам'яті, дитино.
- Ви хочете сказати, що всі ті, про кого думаєш, ніби поруч?

Старенька кивнула головою.

- А якщо я не хочу, щоб дехто з них був зі мною?

Марія Степанівна розвела руками.

- Треба з ним попрощатись.

- А як? Не виходить.

– Не виходить, бо не простила. Це образа на людину пече, а простиш – то й відпустить.

Жінка до ночі мовчала, коли ж уже йшла до себе в кімнату, спинилася на порозі й, подивившись, як дитина, у якої болить, прошепотіла:

- А якщо не можна пробачити?

Марія Степанівна підвела погляд до ікон у кутку.

– Пробачають усе, бо тоді колись, може, і наше пробачиться.

Лариса опустила погляд й обережно зачинила за собою двері.

* * *

Жах повторився ранньою весною. Довкола ще лежали залишки снігу, брудного й старого від часу, проте з неба вже йшов дрібний дощ, змішуючи сніг та землю в одне суцільне місиво, це ж треба, але саме звідти мали з'явитися перші весняні квіти. Автомобіль повільно з'їхав у лісосмугу й зупинився, а Олег Євгенійович повернувся, зняв руки з керма й поклав мені на коліна, такі доглянуті й «чисті», що стало моторошно.

– Ну, красуне, продемонструєш таткові, що вмієш?

Страх викинув із машини миттєво, водій навіть не встиг зреагувати.

– Стій! Зупинись!!!

Я мчала щодуху, хапаючись за стовбури ще напівсонних дерев, чіпляючись за гілки та кущі, застрягаючи в густому місиві, однак усе одно бігла. У скронях гупало, а перед очима пролітали картинки минулого: скрипуче ліжко й спітніла лисина Н. Спогади дерли на шмаття свідомість, а важке дихання за спиною тільки додавало сил. Не знаю, куди міг загнати страх, однак я не помітила поваленого дерева, схованого під брудним снігом, і, перечепившись, впала, – підвестися вже не дали. Переслідувач навалився всією масою й наказав лежати тихо. Та я кричала, навіть не розраховуючи, що тут хтось може почути, просто кричала, лякаючи гайвороння, яке чорною хмарою злітало в мокре небо. Відбиваючись, роздерла обличчя до крові, чим викликала вибух агресії. Від чоловічих ударів перед очима застрибали білі цяточки й заходилися танцювати, груди затисло й стало не вистачати повітря, а холодні краплі дощу вкривали оголене тіло. Він не зміг, затиш і безсило махнув рукою:

– Біс із тобою! Тепер відмиватися доведеться й одяг міняти, сідай у машину. Не бійся, не зачеплю.

Я натягла розірваний одяг і мовчки сіла.

Його будинок був затишним, ніби він тут й жити-то не міг. Олег Євгенійович заштовхнув до ванної кімнати, кинувши рушника й чужий халат. Я сиділа під струменями гарячої води, ковтаючи сльози, і

не відчувала часу. Вода змивала з тіла землю, проте лишався інший бруд – його під душем не змити. Через півгодини господар грюкнув у двері й наказав виходити, потім пішов митися сам, а я завмерла в кріслі, втупившись в одну точку на протилежній стіні. Звідти, із фотографії, мені щасливо посміхалася білява дівчина. Чому, цікаво, так можна посміхатися чи кому? Дивно, але ця незнайомка здавалася знайомою, ніби я вже бачила ці очі. Усе стало зрозумілим, коли поруч, на сусідній фотографії, дівчину ніжно обійняв Олег Євгенійович – щасливий тато й дочка.

Двері відчинились, до кімнати зайшов господар з акуратно наклеєним лейкопластиром на підборідді.

– Ну й дурна ж ти, Ларисо, ох, дурна. Що так дивишся? А фотографії... Це моя доня, за кордоном навчається, у Лондоні, юристом буде моя розумниця.

Я мовчки відвела погляд від фотографії, чомусь стало соромно перед цією дівчиною з її щасливою посмішкою. Якби вона тільки знала, хто її батько, то так посміхатися більше б не змогла.

– Думаєш, паскуда я? Думаєш. А знаєш, скільки те навчання коштує? Ні. Навіть для таких талановитих, як моя Ліля. А я – батько.

– Дивні у Вас способи заробітку.

Він розвернувся, відійшов до вікна, Лариса не могла бачити його очі, лише широку спину, а так важливо було їх бачити зараз.

– Дивні? Це єдине, що я можу. За кожную завербовану мені платять або відсоток, або домовлену суму одразу. А що? Ви й без мене там рано чи пізно опиняєтесь, якщо не всі, то половина точно. Я ж лише спрощую шлях. Це теж професія, Ларисо.

– Ага. І навчаються їй теж за кордоном?

– Даремно ти так. Молода – зелена. Це ж мистецтво, бо віддатися кожна може, суть у тому «як».

Я закрила вуха долонями.

– І хто ж поціновувачі такого мистецтва?

– Марно іронізуєш. Клієнти бувають різні, бо кожен шукає товар свого ґатунку. Розумієш? Успіх ваш, мила моя, може бути, прямо кажучи, приголомшливий, а звідси – достаток, впливові знайомства, самостійність урешті. За кордон їхати не обов'язково, у нас теж спеціалісти є. От покажемо тебе потрібним людям, а вони з першого погляду бачать, хто є хто. Та й що втрачати тобі, красунечко?

Наскільки мені відомо, ти не в монастирі виховувалась, а жити ж якось треба.

Мені стало холодно. Колотило всю від голови до ніг так, що благодійник пішов шукати щось тепліше з одягу, приніс джинси й вовняний светрик.

– Ось, одягайся.

Я недовіжливо подивилася на одяг.

– Бери-бери, це дочки. Вважай, подарунок.

У двері подзвонили.

– Ось і наші гості.

Господар пішов відчиняти, а я швидко застрибнула в джинси й натягнула светра, прислухаючись до голосів із вітальні. Це були два чоловіки. Окинувши мене поглядом, один із них задоволено потер руки.

– Непоганий екземплярчик, зовсім непоганий, але про це пізніше. Тут треба ще одну справу обмізкувати, мала почекає. Правда, мала?

Я боялася поворухнутись, навіть дихати. Коли всі троє зачинилися на кухні, кинулася до вхідних дверей і полегшено зітхнула. Вони були замкнені зсередини лише на автоматичний замок. Короткий оберт – відкрились. Схопивши куртку і вскочивши в черевики, прослизнувши в привідкриті двері, я опинилася на вулиці непоміченою, там побігла до першої ж багатоповерхівки, що височіла за приватним сектором. Заскочивши в ліфт, натисла кнопку найвищого поверху, мабуть, інстинктивно шукаючи звичайної схованки на горищі, однак там висів старий великий замок. Ліфтом хтось піднімався, тому я чимдуж кинулася сходами вниз.

У підвалі було брудно, а з кожного кутка відганяло котами. Їх було тут до десятка – різношерстих й різномастих, зате однаково вуличних. Вони недовіжливо дивилися на мене своїми жовтими очицями й загрозливо шипіли: «не підходь». Я довго намагалася заспокоїти дихання, нервово здригаючись щоразу, як тільки чула скрип вхідних дверей. Заспокоїлася лише під вечір, коли стало ясно, що, скоріш за все, пошуки припинились і на втікачку махнули рукою, тим паче, що бігти мені не було куди. Жителі підвалу за ці кілька годин звикли й шипіти перестали, а я слухала, як вони ворухнуться в темряві, і плакала.

Було холодно, побої боліли, боліла душа від безвиході. Мені навіть розповісти про пережите не було кому. Усі, хто був близький, знаходилися далеко звідси, набагато далі, ніж це могло видатися на перший погляд. Нас розділяли не кілометри, нас розділяла прірва, оскільки один-єдиний вечір змінив людей чи їх уявлення про мене. Ніби все, як завжди, як десятки разів до того: старшокласники та випускники зібралися разом, ми слухали музику, про щось говорили, танцювали. Пам'ятаю, що стояла біля стіни, коли зазвучала повільна композиція й переді мною звідкись виринув Олександр Володимирович. Я спробувала втекти, однак чоловіча рука міцно стисла мою й втримала на місці – відлік почався.

Я ніколи не бачила, як несеться з гірської вершини снігова лавина, однак підозрюю, що його почуття були такими ж стрімкими. Куди б я не пішла, практично завжди наштовхувалася на Олександра Володимировича, ніби випадково й не зовсім. Глибші погляди, довші розмови, раптова зацікавленість усім, що хоча б якось мене стосувалось. Я губилась, робила вигляд, що нічого не помічаю, потім почала уникати. Однак це не спинило його пристрасті, навпаки, у найнесподіваніших місцях почали з'являтися цукерки, шоколадки, іграшки, яскраві листівки. Усю цю манну небесну я демонстративно складала у великий ящик, а потім роздавала малечі. Далі справа дійшла до квітів та відвертих зізнань у коханні. Я боялася його, він боявся своїх почуттів, й обоє нічого не могли з цим зробити, до того ж, щось підозріле почали помічати всі довкола, як результат – здогадки, домисли, плітки. Вони утворювали невидиме коло, яке ось-ось мало зімкнутися, а в центрі була я.

Він усе-таки витягнув мене на той танець, виволік силоміць під обстріл, неначе втрачати вже було нічого, хоча дорослий чоловік не міг не здогадуватися про наслідки цього вчинку. Уже сам танець вчителя й старшокласниці не залишився б не поміченим, але той поцілунок у кінці розірвав реальність на «до» і «після», «після» стало кошмаром. Я досі не можу зрозуміти, навіщо він це зробив, адже це стало вироком не тільки для нього, але й для дівчини, яка ніколи не гралась у кохання. Вечір завершили раніше, а вже вранці Олег Євгенійович, захлинаючись у власній слині й криках, був схожим на величезну жабу, тільки червоного кольору.

– На що ви перетворюєте репутацію закладу? Посміховисько! І це у всіх на очах!

Олександр Володимирович більше в нас не працював, його звільнили, хоча трохи згодом з'ясувалось, що ні, просто перевели, порадивши в категоричній формі перейти від практичних досліджень до теорії. Тетяна Сергіївна теж більше не з'являлася в інтернаті – нервовий зрив, затяжна депресія, лікування в приватній клініці, це вже мало нагадувало нерозділене кохання, тому робилося страшно. Мені оголосили бойкот, однак практично кожен бодай раз та порушив його, щоб крикнути в спину: «шалава».

Я замкнулась у собі й не спускалася з горища, куди тепер навіть Сніжана майже не зазірала, натомість днями лежала в ліжку, згорнувшись клубочком, немов кошеня, бо вже не знала, хто є хто. Її врятувало диво. Спочатку в нього не повірили, потім начебто звикли до думки, хоча все одно не вірили. Просто ще не було такого, аби дорослу дівчину, уже випускницю, вдовочерили, тим паче іноземці. Узагалі вся та історія нагадувала світлу й сумну казку. Після смерті єдиної дочки американське подружжя шукало порятунку в благодійності, а, допомагаючи нашому інтернату, зустрілось зі Сніжаною, яка настільки була схожа на дочку, що стала нею. Словом, справжній хеппі енд, напевно, тому наші й не вірили.

Я не змогла попрощатися з подругою по-справжньому, ми навіть не поговорили. Сніжана тільки обняла наостанок і зникла, зате лишилися монстри, хоча ні, – люблячі татусі.

Цікаво, коли дочка Олега Євгенійовича нарешті закінчить навчання, то кого захищатимуть її закони? У перших числах лютого пішов сніг – пухнастий і лапатий. Він кружляв у повітрі й вкривав ліс вдалині білою ковдрою, навіть здавалось, що той посміхається крізь сон від задоволення. Пес Шавко дивився на кружляння сніжинок зі своєї будки й теж починав дрімати, проте коли рипнула хвіртка, миттєво нашорошив вуха, але, упізнавши добру подругу господині, привітався, гавкнувши два рази для годиться. Марія Степанівна визирнула з вікна, радісно сплеснула в долоні й швиденько кинулася зустрічати гостю.

– Лідо, оце порадувала! Скільки ж ми не бачились? Заходь-заходь швидше.

Гостя обтрусилася з одягу свіжий сніг і слухняно зайшла до будинку. Помітивши Ларису, привітно посміхнулася та побажала доброго здоров'я так, ніби ця жінка жила тут завжди. Не було зайвих питань і відповідей, можливо, тому одразу виникло почуття близькості. Лариса допомогла накрити стіл й залишилася скласти компанію, чого з незнайомими людьми до цього практично не робила.

– Біда в мене, Маріє, – поділилася гостя одразу, звільняючи тугу, що оселилася всередині.

– Що за біда?

– Діти розходяться, – жінка сховала очі, намагаючись стримати сльози, – Жили-жили – і ось.

– Почекай горювати, може, ще зарадити чим можна?

Жінка опустила голову.

– Як тут зарадиш? У них уже в кожного своє життя – нове, не заважайте, а Іванко... Він сам по собі лишився, чи що. Нещодавно приїхав погостювати, не їсть нічого, мовчить, думає все, думає, а вчора підійшов і каже: «Бабо, а я що, нікому не потрібний?» І так подорослому подивився – п'ятирічна дитина. Господи! Я його давай обнімати, а він знову: «Бабо, це я винен, я – поганий, от тато й мама розлучаються». Ех, потрапили б вони в ту хвилину мені під руку, розказала б я їм багато. Дитину замучили, самі вже ні на що не схожі. Ділять все щось, доводять одне одному. Де там розібратись, хто винен, хто правий? Сина не захищаю, невістку – теж, обоє винні, а дитину шкода так, що серце рветься на шмаття. Йому, бідненькому, за що?

Усі три мовчали, питання зависло в повітрі, ніби відповіді їй не потребувало. Хіба могла на нього існувати правильна відповідь?

– Я тепер не знаю, як часто бачитиму кровинку свою, втіху єдину. Оксана із собою сина залишає, хоче до столиці податися, ніби робота є і житло якесь. Хіба наїздить сюди? Та ще й до свекрухи? Хоча, яка я тепер їй свекруха?

– Ви не переживайте так. Час пройде, рани загояться, образи забудуться, то й спілкуватися стане легше, бачитися простіше, а там хлопчик підросте й сам у всьому розбереться. Його, головне, любити треба.

Жінка з вдячністю подивилася на Ларису:

– Та хіба ж я його не люблю?! Серце б вийняла з грудей і йому вставила б, аби легше було з двома біль отой пережити.

Марія Степанівна підтримала:

– Правду дочка сказала. Дитину любити треба, тоді з Божою допомогою обійдеться все, утрясється, залагодиться. Знаю, що важко й боляче, однак треба спокоем та захистом дитину відігріти.

– Так далеко ж сонечко моє.

– А ти дзвони частіше, приїзди, до себе забирай, молися. Любов, моя мила, і не такі відстані долає, а ще сину не дай збайдужіти, бо батько має спілкуватися із сином, це ж син.

Гостя кивала головою і втирала солону отруту сліз, а коли йшла, то їй уже було легше. У будинку ж ще довго думали про п'ятирічного хлопчика, у якого світ розколовся навпіл, і розкололи його ті, кого він звик любити разом, а не поодиноці.

* * *

Не знаю, як саме любив своїх батьків Костя – разом, поодиноці й чи взагалі любив. Він ніколи не говорив про свої почуття, бо був переконаний, що справжні чоловіки цього не роблять. Його історію про розлучення батьків дізналася вже дещо пізніше від інших, таких же, як і він, безпритульних. Костя знайшов мене в брудному підвалі серед зграї голодних котів і прихистив, без жодних питань, підозр та умов. Це сталося на другий день після моєї втечі. Пам'ятаю, як відчинилися двері, почувся його голос, і всі коти, як один, дружно рвонули назустріч. Просто він іноді підгодовував їх, коли випадала нагода поділитися чимось їстівним. Дивна щедрість, а може, співчуття? Костя сам нагадував безпритульного кота, який вивчив правила життя на вулиці настільки досконало, що часом починав вірити в те, що здатен їх змінити, хоча насправді був малою її частинкою, однак лише завдяки йому я змогла протриматися там так довго.

То був інший вимір міста, зазвичай його звикли не помічати, бо так дихається легше й спиться спокійніше, однак при цьому той нікуди не зникав. А куди ж могло подітися стільки безпритульних одночасно? Зникнути? Якби. Якби художнику довелося намалювати саме це обличчя міста, то на полотні обов'язково був би зображений хтось із нас – безпритульних дітей вулиці, адже діти є всюди, навіть на дні. Нас було досить для того, щоб утворювалися стихійні групи, кожна з яких мала свою територію виживання. В одну з таких груп мене й привів

Костя. Жили ми в кількох підвалах, змінюючи їх періодично, аби зменшити шанси потрапити в так звану облаву. Їх влаштовували соціальні служби разом із правоохоронними органами, однак навіть у випадку, коли когось із наших затримували, це ще зовсім не означало, що той не повертався сюди ж наступного тижня. Спочатку мені ніяк не вдавалося збагнути чому? Адже в будь-якому із соціальних закладів, куди скеровували безпритульну дитину, було те, про що тут навіть мріяти не виходило: чистий одяг, справжнє ліжко, медична допомога, вчителі й психологи. Та після одного з таких повернень тринадцятилітній Петько пояснив:

– Душно там, свободи не вистачає.

Я шоковано оглядала брудний підвал, намагаючись віднайти там бодай натяк на справжню свободу. Вулиця давала лише її ілюзію, однак для багатьох і цього було досить. Мені пощастило, якщо можна так висловитись, адже я зустріла саме Костю. Він був у нас за головного й мав парадоксальний, як для безпритульного, кодекс честі, а в поєднанні із сильною волею і впертістю все це утворювало чіткі межі, за які нікому не дозволялося виходити, бо за ними – саме дно. Щоб вижити, ми працювали: розносили свіжу пресу, прибирали вулиці та під'їзди, мили машини, чистили взуття й переносили вантажі. Нехай це були тимчасові підробітки й оплата залежала тільки від чесного слова господаря, завдяки цьому ми почувалися людьми, тоді як решта дітей вулиці вважали нас трохи схибленими.

Мені добре запам'ятався випадок із Настею Вогником. Усі її так називали за яскравий колір волосся й вогняний темперамент. І тим, і тим матінка-природа наділила дівчину аж занадто щедро, а ще вона прагнула від життя всього й одразу, проте ми все одно її любили, незважаючи на всі недоліки. Того дня Вогник повернулася збудженою, сяючи від несподіваного щастя, причиною якого був годинник – чоловічий і до непристойності дорогий. Ми намагалися здогадатись, звідки така розкіш, але коли його побачив Костя, одразу ж зблід і влаштував справжній допит. Настя вигадувала відмовки, плуталась і врешті-решт замовкла. Костя пильно подивився прямо в очі й процідив крізь зуби:

– Ти його вкрала.

Дівчина напружилась, а потім жбурнула годинника на підлогу.

– Я не крала, не крала! Я просто взяла зайве у відгодованої морди, яка дозволяє собі припалювати сигари стодоларовими банкнотами й губиться в здогадах, куди б іще подіти ті клятні гроші. Може, скажеш, що він багато втратив?

– Все одно це крадіжка. Ми не лазимо по чужих кишнях, ти ж знаєш правила. Якщо хочеться грати в такі ігри, іди звідси.

Вогник обвела присутніх поглядом і зупинила його на Кості.

– Піду. Вогник дасть собі раду. Бувай, праведнику!

І вона зникла, востаннє труснувши гривною вогняного волосся. Ми спантеличено дивилися на злощасний годинник, а він зухвало поблискував на підлозі. Гарантії відомої марки виявилися не просто красивими обіцянками, бо після удару він лежав цілісінький, навіть скло не тріснуло. Костя підібрав його й викинув у найближче відро для сміття, однак це вже не повернуло нам нашого Вогника. Після цього ніхто не наважувався порушити цю тему, особливо при Кості, хоча всім нам бракувало Насті, навіть тому, хто про почуття не звик говорити вголос. Одного разу я цілком випадково натрапила на Костю, що з жорстокою методичністю бився головою об цегляну стіну та зціплював зуби, аби не закричати. Очевидно, Вогник значила для нього значно більше, ніж просто дівчина вулиці.

Настя почала торгувати собою майже одразу, як пішла від нас. Вона була не першою й не останньою, такі були до неї й будуть після. Дешевий товар для таких же вуличних волоцюг, адже інші не входили до кола клієнтів. Я навіть згадала слова Олега Євгенійовича про те, що ми все одно опиняємося там, де й маємо бути. На дні. Нижче просто не буває, але й там живуть люди. Просять милостиню, крадуть, нюхають клей, п'ють сумнівну гидоту, курять травичку й сідають на голку – так простіше там залишатись. Можна навіть спробувати знайти сонце в місці, де його бути не може в принципі. Настю ми іноді бачили, випадково перетинаючись. Брудна, майже завжди напідпитку, вона все ще мріяла про красиве життя, а потім одного разу прийшла до нас сама й привела гостя – хлопчика років десяти-одинадцяти.

– Це Паша. Він хворий. Заберіть хлопця, а? Він скоро помре, а в нас мерці непотрібні.

Вогник дивилася в очі Кості, не відриваючись, навіть не кліпаючи, нам навіть на мить здалось, що перед нами колишня Вогник, потім іронічно посміхнулась.

– Ти ж маєш бути милосердним. Хіба ні?

Костя мовчав.

– Що ж, кажуть, що мовчання – знак згоди. Так? Ну то я пішла...
Бувайте.

Уже коли майже вийшла, рвучко обернулась і, стримуючи сльози, прошепотіла «спасибі».

У Паші був СНІД, тому він справді помирав від банального запалення легенів. Добрий хлопчик із волошковим поглядом гаснув у муках, і ніхто не міг допомогти. Та він не скаржився, говорив про смерть настільки спокійно, ну зовсім як про якусь дитячу іграшку. Костя спочатку категорично наполягав відвести хворого до лікарні, але Паша взяв його за руку і, просто так, сказав:

– Я хочу померти там, де жив. Людина ж має право вибирати, де їй померти?

Після цього його не чіпали, натомість намагалися полегшити страждання. Ми якось швидко прив'язалися до хлопчика, намагалися залишити найсмачніший шматочок, наносили теплих ковдр, дістали м'яку подушку й книги. Він любив читати, особливо казки. Кості якимось дивом вдалося дістати для нього знеболювальне, Паші одразу стало легше. Він помер, коли в міському парку дерева зацвітали ніжним квітом. Похованням та рештою проблем займався Костя. Не знаю, яким чином він цього домігся, але Пашу поховали так, як годиться. Звичайна могила, схожа на решту, хрест, ґратки, живі квіти. Важко було здогадатись, що тут лежить безпритульний, а не звичайна дитина. Саме на могилі хлопчика я зрозуміла, що потрібно щось зробити, щось, аби бодай спробувати вирватися туди, де небо чисте. Костя стояв поруч і ніби читав думки.

– Ти б поверталася назад, Ларисо. Потрібно завершити освіту, отримати атестат, документи. Це твій шанс.

– Але я повернусь у страхіття.

Костя обійняв мене за плече і сказав:

– Тут теж не земний рай, повір мені. Потрібно спробувати, бо людина досягає лише того, чого заслуговує.

Я вірила йому, а ще знала, що свого він досягне. Таких, як він, не ламають обставини, такі не звертають увагу на низьке небо над головою, такі не зраджають собі навіть тоді, коли зрадили їх, і зрадили найближчі люди.

Батьки Кості не відбували ув'язнення, скоріш за все, в очах суспільства виглядали навіть цілком пристойно, бо батько, до речі, займав непогану посаду. Драма розігралась, коли Кості виповнилося дев'ять. Банальна історія. Батько пішов із сім'ї до іншої жінки, розлучився з матір'ю, став батьком ще одного сина, от часу й не вистачило на обох одразу. Неважко здогадатись, хто мав поступитись. Мати переживала розлучення в затяжних істериках, звинувачуючи весь світ і тих, хто був поруч. Від постійних сліз, прокльонів і нарікань хотілося бігти світ за очі. Костя тікав: затримувався то в школі, то на гуртках, то в друга, потім – просто на вулиці. До цього звикли й перестали реагувати. Згодом матері пощастило, бо замість істерик вона влаштувала своє особисте життя. У другому шлюбі також народилася дитина, правда, цього разу дівчинка, однак уваги Кості все одно бракувало, та й спільної мови з вітчимом знайти так і не вдалося.

От і вся історія. Матері було простіше думати, що син у батька, батькові – що в матері, й обом було простіше без зайвого нагадування про помилку юності. От тільки Костя помилкою себе не вважав, але й зайвим бути не хотів. Спочатку навідувався то в ту сім'ю, то в іншу, згодом робив це все рідше й рідше, доки відвідини не перетворилися на короткі зустрічі з формальним «як справи?». У школі з навчанням виникли проблеми, адже потрібно було встигати знаходити якийсь заробіток, однак школу Костя не кинув і складав іспити екстерном, до того ж, досить успішно. Та це й не дивно, він завжди знав, чого хоче і що для цього потрібно зробити.

Через кілька десятків років потому, дивлячись якусь телевізійну передачу, в обличчі відомого політика я впізнала нашого колишнього Костю. Слухала, як він чітко відповідає на не зовсім чіткі запитання опонентів та посміхалася – чесний лицар усе так само боровся зі своїми повітряними вітряками. Мені так і не вдалося дізнатися кінець історії про Настю Вогника, однак коли я спостерігала за тим, як Костянтин Володимирович Івашко активно намагається вирішити проблему дитячої безпритульності, згадувала чомусь саме руду дівчинку, яка мріяла жити красиво.

* * *

День загубився в сонці. Воно було скрізь і в такій кількості, що почало нагадувати літнє, а ще освітило кожен сантиметр кімнати,

оголивши павутиння й шар пилу, які не помічалися до цього. Лариса потягнулась у ліжку й чомусь подумала, а як же це мало виглядати королівство сплячої красуні – після ста років сну? Посміхнувшись сонечку, жінка одяглась і, навіть не снідавши, розпочала генеральне прибирання. На це пішло годин із три, зате після здалося, що й дихати стало легше. Для повноти ефекту Лариса відкрила кватирки всюди, де вдалося це зробити, і впустила потоки кисню – свіжого та колючого від морозу, а закінчивши провітрювання, задоволено обвела поглядом чисті кімнати в сонячних зайчиках і посміхнулася сама собі.

– Ну от, і на сніданок заслужила.

Коли жінка вже допивала чай, з магазину повернулася господиня й, здивовано оглянувши будинок, радісно сплеснула в долоні:

– І що тут сталося?

Лариса обійняла стареньку.

– Свіжості захотілося.

– Добрі ліки, однак для цього все це затівати було необов'язково. Корисніше по вулиці пройтися, там сьогодні свіжості й сонця! Можеш до Ніни навідатись, вона сьогодні вихідна.

– Прогулятися можна, от тільки Ніну я все одно не застану. Думаю, що вона виконує один із пунктів культурної програми, складеної нашим гарним знайомим. Піду на своє старе місце.

– Іди, донечко, тільки гляди, обережніше, вода в копанці добре промерзла, але слизько.

Лариса посміхнулася:

– Ну хто б ще про мене так піклувався, га?

Старенька посміхнулася у відповідь і якимось навіть помолодшала на кілька років одразу.

– Смійся-смійся, а мені потім переломи лікуй, я ж не хірург.

– Ви не хірург, Ви ча-рів-ни-ця.

Шавко радісно вистрибнув із будки й заходився лащитись, виляючи від щастя кудлатим хвостом. Лариса побавилася зі старим псом, а потім пішла за будинок по вже ледь помітній стежині. Давно вона сюди не ходила. Вербка поскрипувала, заплутавшись гілками в павутинні сонячних променів, а копанка блищала – немов казкове люстерко, ненароком загублене тут. Цікаво, яких же розмірів має бути його власник? Справжній велетень, хоча навряд чи велетні часто

милуються собою. Жінка труснула головою. Це ж треба, казки сьогодні чомусь згадуються.

Обережно ставши на лід однією ногою, відчула, як поїхала кудись вбік. Лариса поставила й другу, а потім розбіглась і, розкинувши руки, проїхалася по слизькій кризі. Сонце затанцювало перед очима, а по тілу розлилася невагомість, здавалось, якщо це можливо, то вона ось-ось відірветься від землі. Лариса каталася довго, доки остаточно не вибилася із сил, і щасливо відхекувалася під старою вербою. Було так добре, радісно без особливих на те причин. Добре – тому що добре, радісно – просто від того, що радісно.

Повертаючись назад, жінка одразу ж помітила стурбованого Шавка й відкрити навстіж хвіртку. На вулиці чулися збуджені жіночі голоси й кректання дядька Федора. Жінка не втрималась і визирнула. Під двором зібрався цілий колегіум, кожен учасник якого намагався щось довести: дехто хапався за голову, хтось активно жестикулював руками, а дід Федір сердито товк палицею сніг. Лариса вирішила підійти ближче, аби дізнатися причину переполоху.

– Господи, страхіття яке! Люди добрі, рідному брату, як півню, прости Господи, голову відрубати.

– А на що він чекав, паскуда? Руки розпускав, п'яниця, наліво й направо, а як відсидів, то й зовсім здурів – із сестрою, мов із жінкою, знався, от вона й не витримала.

– Бо сама така. Сестричка. Хіба б нормальна вбивати стала б? Так-так, сама чарчину за чарчиною, день у день. Може, навіть у ліжку залізла з доброї волі?

– Еге, сусідко, не кажи. З доброї волі з такими синцями не ходять, дивитися страшно. Знущався негідник із бідолашної, от і отримав. О, Ларисо, добрий день.

– Здрастуйте. Що сталося?

– Біда. В одному із сіл сусідніх сестра брата зарубала. Гвалтував, кажуть, її.

Тітка Зіна замахала руками:

– То хіба всім голови рубати треба?

Лариса зіщулилась, а погляд став гострий, як лезо ножа:

– А що Ви б, тітко, зробили, якби з Вами так повелись?

Вона замовкла й розгублено закліпала очима.

– Я б... я б... Не сталося б такого зі мною, я порядна жінка, а не...

Лариса іронічно посміхнулась.

– То непорядних гвалтувати дозволяється?

Сусідка Лідія Василівна схвально закивала головою, підтримуючи жінку.

– Правильно, дочко. Звірюгою покійний був, то й смерть звіряча.

Марія Степанівна сумно зітхнула:

– Страшно як, Господи. Це ж що ж рідні люди один одному заподіяли?

Сидячи перед вікном, Лариса розчинялась у суцільній темряві. Дивно, а ще ж сьогодні було стільки світла. Така собі сучасна казка про сплячих красунь і мужніх велетнів, тільки страшна якась.

* * *

Повертатися до інтернату було страшно настільки, що ставало боляче дихати. Я довго стояла перед знайомим будинком, дивилася на червоний дах, по якому гуляли птахи, і вікна, десятки вікон, де в кожному чомусь бачила одне-єдине обличчя свого мучителя. Страх, що жах може повторитися, витісняв усі інші почуття. Захищаючись, я, напевно, могла б вбити – його чи себе. У кінцевому результаті це не так і важливо, головне – не дозволити глумитися над собою знову. Стоячи перед дверима інтернату, я усвідомлювала, що ризикую, однак за спиною не лишалося нічого, тільки вулиця, тому я все-таки зробила крок уперед.

На мою появу, тим паче повернення там ніхто не чекав, навіть Олег Євгенійович розгублено вдивлявся в обличчя, ніби перед ним з'явилася примара, а оговтавшись, наказав поселити до іншої кімнати, оскільки моє ліжко вже давно перестало бути моїм. Перші дні директор не зачіпав, очевидно, вирішив, що цього разу діяти потрібно більш виважено й тонко, аби першою не витримала я. Це була розумна ставка, адже саме в перші дні було найважче. Холодна байдужість, відверта ворожість, нерозуміння й осуд, шушукання за спиною, звинувачення прямо в обличчя. Я мовчала. Це була єдина доступна зброя. Та і що кому можна було пояснити? Просто знала, що маю витримати, тому й терпіла, ще робила те, заради чого примусила себе повернутися сюди, – навчалась. Я не розлучалась із підручниками й на мить, часом від потоку інформації голова йшла обертом, але потрібно було наздогнати пропущене, тому розслаблятися часу бракувало. Учителі ж відверто знизували плечима, мовляв, чому це раптом навчання стало для мене життєво важливим.

– Дурна, – крутила біля скроні моя нова сусідка по кімнаті й починала створювати новий шедевр макіяжу біля дзеркала. Галя була дивовижним поєднанням безтурботного метелика з отруйною змією. Симпатична від природи, вона твердо вирішила не заривати, як то кажуть, талант у землю, до того ж, аргументів щодо такого свого вибору могла навести стільки, що рахунок губився десь на цифрі п'ятдесят. Підозрюю, що моєю новою сусідкою вона стала не випадково – наочний приклад для наслідування, однак її здатність переконувати переоцінили.

Витримавши паузу, Олег Євгенійович усе-таки вирішив нагадати про себе. Мене викликали до кабінету директора вже під вечір.

Пам'ятаю, як ішла коридором, у вікна зазирали сутінки, а серце калатало часто-часто, немов після могло зупинитись.

– Заходь, Ларисо, сідай.

Директор відірвав погляд від документів й оглянув із голови до п'ят, посміхнувся, а потім хмикнув:

– Ну, і навіщо було тікати, бігати? Що надумала, красуне?

Мене затрясло, кисню бракувало. Я дивилася на нього й ненавиділа, ненавиділа цю ласу посмішку, ці медові нотки в голосі, чисті руки. В одну мить до горла підступила нудота, я кинулася до вікна, рвучко відкривши його, подивилася вниз на сірий асфальт і обернулася.

– Якщо хоч пальцем зачепите чи хтось із ваших друзів – мені втрачати нема чого. Або себе, або Вас. Я зможу.

У директора на чолі виступили дрібні крапельки поту, він витягнув руки вперед, даючи зрозуміти, що нічого такого робити не збирається і, ковтаючи слину, прошепотів:

– Усе зрозуміло. Злазь, дурна. Я не чіпатиму, слово даю. Я істерично розсміялась:

– Слово честі, кажете?

– Дочкою клянусь, злазь.

Зіскочивши з підвіконня, я вилетіла з кабінету, збивши з ніг прибиральницю, тітку Клаву Оговтавшись у своїй давній схованці під самим небом, зрозуміла, що бій виграно, от тільки страх нікуди не зник. Ось хто справжній ворог, і цей ворог – у мені.

Усі наступні дні Галя кидала косі погляди, очевидно, намагаючись вирахувати ступінь мого божевілля, я ж посміхалась у відповідь:

– Не бійся, це не заразне. А шкода.

– Чого радієш, навіжена? Кому потрібні ці твої книжки, га? Розумний чоловік тобі діло пропонує, живі гроші, а ти... дурна.

Я відмахувалась і знову сідала за книжки, попереду були випускні іспити, і до них потрібно було готуватися. Коли вони залишилися позаду, в атестаті стояли самі «добре» й «відмінно». Здавалось, це і є порятунок, нехай перший крок до нього, але цей крок зробила я сама.

За кілька тижнів до випускного мені прийшов лист із-за кордону, писала Сніжана.

«Привіт, Ларисо. Не знаю, з чого почати. Мабуть, із того, що минуле має залишитися минулим, хоча... воно може зробити нас

однаково слабкими чи сильними. Треба спробувати бути сильною, принаймні, я намагаюсь. Мені не вистачає тут інтернату, вірніше вас. Передавай вітання нашим. Якщо Тетяна Сергіївна повернулася до роботи, побажай особисто від мене здоров'я та успіхів. Думаю, що ти не побачиш, але якщо раптом, одним словом, при зустрічі з Олександром Володимировичем скажи, щоб він був мужнім, чи... ти краще знаєш, що сказати. Наостанок – я в тебе вірю, цілую, люблю.

До речі, планую стати психологом, напевно, одразу вступити не вдасться, бо з мовою проблеми, але наступного року – точно.

До побачення».

Я притисла листа до грудей і розплакалася від радості на своєму горищі. Скоро я піду звідси, зовсім скоро воно опустіє зовсім, хоча... На моє місце обов'язково знайдеться нова дівчинка з власною історією самотності.

Коли Олег Євгенійович вручав паспорт з атестатом, нахилившись до вуха, прошепотів:

– Може, у тебе все-таки вийде, але якщо раптом щось, то знаєш, до кого звертатися.

Я міцніше стисла документи в руках.

– Не доведеться, не чекайте.

Ні Тетяни Сергіївни, ні Олександра Володимировича на випускному я так і не побачила, однак усі ми посміхалися в об'єктиви фотоапаратів з однаковою тривогою та сподіванням в очах, дехто навіть плакав. Випускники інтернату робили перший крок у дорослий світ, якби ж ще на нас там хтось чекав.

* * *

День випав меланхолійний. Весь час хотілося спати і, здавалось, усе навкруги позіхає, навіть Шавко у своїй будці. Лариса зробила усі свої звичні справи і, зручно вмостившись у ліжку, почала роздивлятися побілену стелю, слухала биття годинника й ні про що не думала. Марія Степанівна брязкала посудом у сусідній кімнаті й тихесенько наспівувала. Врешті-решт жінка припинила опиратися й провалилась у сон. Не снилося нічого, хоча, може, щось і снилось, просто сни при денному світлі нетривкі й полохливі. Коли почало сутеніти, у гості завітала Ніна, уважно подивилася своїми темними очима кудись вглиб і сказала:

– Привіт.

Лариса потягнулась у ліжку, прощаючись із рештками снів, неквапливо сіла.

– Привіт, щасливице.

Ніна озирнулася довкола.

– Це ти про кого? Наснився хто?

– Теж мені жартівниця. Зізнавайся, що цього разу турбує чи хто?

Ніна здивовано вигнула брови.

– У мене це, напевно, ось тут написано, на лобі.

– Ага, і великими літерами. Ходімо вечеряти, у нас сьогодні запечена гуска, справжній шедевр кулінарії, можеш мені повірити.

Марія Степанівна дбайливо накривала на стіл, продовжуючи наспівувати. Жінки переглянулись, і Ніна поцікавилась:

– Маріє Степанівно, Вас, напевно, уже хтось зі святом привітав?

Старенька замовкла на півслові й замислилась.

– А що за свято сьогодні? Щось не пригадую.

Лариса подивилась услід за господинею на відривний календар, що висів на стіні. Чотирнадцяте лютого. Ніна ж, зачаровано оглядаючи запечену гуску з усіх боків, повідомила:

– Яке свято? День усіх закоханих, або ж Святого Валентина. Чули про такого?

– А, то нове свято, закордонне. Чула, та хіба ж воно мене стосується?

Ніна отримала на свою тарілку апетитний шматочок м'яса й серйозно зауважила:

– Як сказати. Я тут випадково на дядька Федора наштовхнулась, коли до Вас заходила. Йшов по вулиці й співав «Маруся, раз, два, три...» Не знаєте, чого б це?

Жінки розсміялися, а Марія Степанівна замахала руками.

– Смійтесь, смійтесь. Нам, старим, День закоханих чужий, не звикнемо вже. А вам, молодим, чим не свято.

Лариса закивала й уважно подивилася на подругу.

– Правда-правда, от мені цікаво, чому це ти, Ніно, у такий день тут нас об'їдаєш? Святкують же з коханими. Не заблукала, бува?

Ніна винувато опустила очі в тарілку.

– Я не впевнена, що це потрібно робити. Просто... відчуваю, що свято може... не знаю. Хіба варто починати нове, коли зі старим не

розпрощався.

Марія Степанівна замислилась:

– Так-то воно так, а якщо нове допоможе швидше зі старим покінчити? У народі ж кажуть, клин клином.

Ніна замучено посміхнулась:

– А раптом клин не підійде?

– Як ні, то й ні. Не судилося, значить. А спробувати варто, щоб потім не шкодувати.

Усі троє замовкли, і в повній тиші чітко почулося, як біля двору зупинився автомобіль. Шавко голосно гавкав, не впізнаючи Сергія за величезним букетом червоних троянд.

– Зі святом, прекрасні дами. Ніна часом не тут? Тут. Ви не образитесь, якщо я її викраду на сьогоднішній вечір? Одягайся швиденько, ми запізнюємось.

– Куди?

– Побачиш. Зі святом ще раз.

Шавко проводжав поглядом гостей, а потім заліз у будку й довго думав, з якого часу букети троянд почали розгулювати дворами самотійно.

Лариса ж із господинею завершували вечерю вже удвох. Миючи посуд, Марія Степанівна промовила:

– Нічого, нове завжди лячно починати, а далі й нічого. Диви, яке свято вигадали. Кохання. Я, стара й дурна, у сучасній круговерті вже й не бачу його справжнього. Може, сліпа, а чи обміліла тепер любов. Любити ніколи стало.

Уночі довго не вдавалося заснути, Лариса крутилась у ліжку, намагаючись знайти потрібне положення, а коли втомилась, почала розмірковувати, як виглядають маленькі купідончики. Милі та підступні. Цікаво, вони навмання вирішують, у кого поцілити своєю стрілою, чи за планом. І хто складає ті плани? У темряві весь час з'являлось одне й те саме чоловіче обличчя. Жінка відганяла його, а чоловік усе одно повертався. Ні, кохання все-таки є.

Частина III

Проти вітру

Розпочинати щось нове – страшно. Очевидно, так влаштовано все живе. Там, на горищі, де лишалися рештки мого дитинства, я багато міркувала над тим, чого хочу. Вибір тиснув й виснажував. Знаю, що подібне відбувається з усіма у свій час, однак коли поруч нема нікого, хто б міг порадити чи просто сказати: «давай, ми віримо в тебе», виникає відчуття повної невагомості. Тільки я сама, наодинці із собою, у пошуках себе. Чомусь згадувалося дитинство, Валентин Іванович із його непохитною вірою в можливості медицини, впевненістю, що часом вона здатна подарувати останню надію. Надія й віра, саме вони мені були потрібні. Літнього ранку з невеличкою сумкою на плечі я вирушила подавати документи для вступу в медичний інститут.

Столиця вдарила кипучою енергією одразу, як тільки я зробила перший крок у цей гігантський мурашник. Безперервний рух, вічний двигун, сили якого поповнювалися щохвилино безкінечними потоками людей та машин, що були всюди й навіть залазили всередину тебе, а ще гул, тисячі звуків зливалися в одну урбаністичну симфонію.

Я озиралася довкола, перетворюючись на їжака, однак колючки тут не допомагали. Перший порив кинув до каси, я купила квиток у зворотному напрямку. Тікала. Знала це й не могла зупинитись. Але вже на пероні зіштовхнулася з парою: розмальоване дівча клеїлося до одного з пасажирів, вішаючись на шию. В одну мить обдало холодом – ось до якої себе я повернусь. Рвонувши до каси, здала квиток і вийшла до маршрутних автобусів, повторюючи, немов заклинання, два слова – «я зможу».

Змогла. Змогла подати документи в приймальну комісію, оселитися в гуртожитку, де можна було жити весь час, доки триватимуть вступні іспити. Він нагадав мені вулик. Гамір, сміх, сльози, незнайомі обличчя, але однаково молоді. Попереду чекало кілька екзаменів, ми готувалися. Пам'ятаю зошити, посібники, підручники – інформація, інформація, інформація. Я склала всі іспити, окрім одного, останнього, – хімії. Екзаменатор, низенький чолов'яга, кругленький, немов м'ячик, у чудернацьких окулярах, ще до того, як я встигла відкрити рота для відповіді, уважно так подивився й виніс вирок:

– Не потрібно це тобі, дитино, не твоє.

Я розгубилась, намагаючись зрозуміти, де на мені це написано, а жінка з чоловічим обличчям спробувала сперечатись з екзаменатором. Коли ж я нарешті почала давати відповідь, з жахом усвідомила, що втрачаю здатність мислити логічно й оформляти думки в потрібні слова. Чоловік усміхнувся, поставив декілька запитань. Розгубившись остаточно, я сплутала елементарні речі й почула: «Дякуємо, прощайте». Пізніше, коли та жіночка оголошувала результати, співчутливо подивилася на мене: «Не цього разу».

Не цього. Чому? Що зі мною не так? У напівпритомному стані забрела до міського парку й сіла на лаву. Мені був потрібен час, аби усвідомити, осмислити, прийняти. Високо вгорі птахи співали про літо, мені ж хотілося плакати, проте сліз не було. Раптом зовсім поруч почувся голос. Незнайома дівчина біла маленьким кулачком об лаву: «Я все одно туди вступлю».

Я машинально спитала:

– Куди?

– Куди ж ще, як не в медичний.

Парадокс, але ми складали іспити на одному факультеті, жили ледь не в сусідніх кімнатах гуртожитку, а зустрілися саме тут і саме зараз.

То була знакова зустріч, бо якби не вона, то, скоріш за все, того ж вечора обидві повернулися туди, звідки приїхали, натомість – опинилися разом і разом вирішили тримати перший удар.

Її звали Валерія, доволі незвичне ім'я для глухої сільської місцевості десь аж на кордоні. Так назвав її батько, обличчя якого вона майже не пам'ятала, бо він помер, коли їй виповнилося п'ять, встигнувши дати життя ще двом сестричкам-близнятам, а народження сина вже на цьому світі не застав. Скільки себе пам'ятала, їм постійно чогось не вистачало: хліба, одягу, іграшок. Матір практично не бачили, нещасна жінка віддалася праці на землі та ледь зводила кінці з кінцями. Повертатися назад після такої невдачі було б зрадою, а зрадників Лера ненавиділа. Так-так, вона в усьому була така – любила або ненавиділа, прекрасний приклад підліткового максималізму. Ще в неї був дивовижно красивий сміх – м'який. Тоді в парку вона перша з нас розсміялась:

– Ну і хто втратив?

– Ти про кого?

Тут Лера скорчила гримасу, до болю схожу на вираз обличчя злощасного професора, і пробелькотала крізь зуби:

– Дитино, це не для тебе... Окуляри час міняти – таких кадрів не розгледів.

Затримуватися на довше в гуртожитку не дозволяли правила, і коменданша, огрядна жінка з неприємним голосом, зачинила за нами двері. Лера, тримаючи в одній руці велику сумку з припасами, іншою показала їй кулака.

– Ти диви, нервові які! Може, і справді – ну їх?

Я посміхнулась, а Лера войовниче прокричала в зачинені двері:

– Не дочекаєтесь!

Ці слова справили на мене набагато сильніше враження, ніж усе пережите досі. Я згадала до дрібниць, як упевнено їх говорила зовсім в іншій ситуації й зовсім іншій людині. Шляху назад нема, але чи є він вперед, та ще й у кам'яних джунглях? У повній розгубленості ми повернулися туди, де зустрілися вперше і, сидячи на дерев'яній лаві, жували бутерброди з дешевою ковбасою, тому навіть не звернули особливої уваги на літню жіночку, яка присіла поруч.

– Ну, і що робити будемо? – розмірковувала Лера, дожовуючи рештки нехитрої трапези.

Я потнула плечима:

– Треба шукати житло й роботу.

– Точно, роботу. От тільки бажано не одну, а три одночасно – аби винайняти житло в Києві. Куди подамося?

– Якби ж знати.

Раптом Лера підскочила на місці, немов ужалена, і радісно сповістила:

– А я знаю. У лікарню. Чого так дивишся? Ми куди вступати збираємось? У медичний. А що нам, окрім знань, у пригоді стане? Досвід. Отож, пані санітарко, вставайте й гайда до найближчого стаціонару.

– А куди йти? – я починала вірити в цей примарний порятунок.

– Куди? Почекай, давай спитаємо. Шановна добродійко, підкажіть, будь ласка, як звідси дістатися до найближчої лікарні?

Жінка якось дивно оглянула нас із голови до п'ят із-під своїх окулярів і запитала:

– Роботу шукаєте?

Ми дружно кивнули.

– І житло?

Ще один кивок.

– У такому разі я б порадила вам піти зі мною. Тамара Павлівна. Будьмо знайомі.

То була ще одна доленосна зустріч, бо коли увечері ми, виснажені враженнями, провалювалися кудись глибоко-глибоко, останнім, що я пам'ятала, був шепіт Лери про те, що лава в парку чарівна. Дійсно, саме там ми зустріли свою рятівницю.

Тамара Павлівна, самотня жінка, жила в старенькій, однак надзвичайно затишній двокімнатній квартирі, працювала санітаркою в хірургічному відділенні міської лікарні, що знаходилося зовсім поруч. Так одночасно ми знайшли все, а найперше – рідну людину, адже вона без жодних вагань впустила нас у свій світ так, неначе тільки цього чекала. Від неї віяло домом – справжнім, не вигаданим. Тамара Павлівна поселила нас у залі, де ми на ніч влаштовували справжній спальний район, розкладаючи крісла, на яких, власне, і спали. У квартирі мені найбільше подобалися картини з лісовими пейзажами на стінах, а ще – старі розлогі клени, до яких, здавалось, можна було торкнутися рукою, коли стоїш на балконі. Ті копійки, які ми платили,

важко було назвати орендною платою, тому ми щиро вважали, що Тамара Павлівна нас прихистила і з роботою допомогла.

Санітаркою вона працювала, як сама говорила, піввіку, тому прощалися з пенсіонеркою – як із частиною відділення хірургії. На наше щастя, там цілком випадково з'явилася ще одна вакансія санітарочки, так ми і влаштувались. Було важко, особливо спочатку. Лякали не віники, швабри, ганчірки, відра, туалети, горщики, царство гіпсу та милиць, ні, лякало людське страждання, до якого ніяк не вдавалося звикнути. Однак нам усе одно подобалася робота, навіть коли в кінці дня виснажувалися настільки, що не могли поворухнутись. Ми були щасливі.

То був особливий час, час розправлених вітрил та широко відкритих очей, у яких світ раптом заграв так яскраво, що видавався чимось фантастичним.

* * *

Температура повітря застигла на нулі, перетворивши сніг під ногами в суцільне місиво. Звідкись взявся туман. Біло-прозорі клаптики чіплялися за гілки дерев, будинки, огорожі й навіть людей. Лариса дивилася на чудернацьку білу річку, що гнала хвилі прямо за віконним склом, і думала, як це красиво. Захотілося вийти й пірнути в туман із головою.

Волога огорнула одразу ж – ніби проковтнула. Іти було незручно, ноги час від часу пірнали в снігову кашу, та Лариса не поспішала, роздивляючись уже знайомі будиночки, які зараз нагадували чомусь кораблі. Кораблі, що стоять на кинутих глибоко в землю якорях. Раптом у тумані з'явилися обриси іномарки. Машина стояла поруч із сусіднім будинком, що пустував, за словами Марії Степанівни, декілька років. Лариса сповільнила крок, коли з авто з'явився чоловік у міліцейській формі, усередині відразу ж щось обірвалося та йойкнуло. Незнайомець, зачинивши дверцята, спокійно увійшов на подвір'я, де чулися голоси людей, рипнули вхідні двері, всі зайшли до будинку. Лариса ще деякий час стояла, намагаючись оговтатись, а потім швидко пішла додому.

Марія Степанівна, лише поглянувши на зблідле обличчя жінки, зрозуміла: щось сталося, Лариса ж повільно роздягнулася та сіла на стілець.

– Тобі погано, дочко? Щось болить?

– Нічого, Маріє Степанівно, уже все минулося, не хвилюйтесь.

Господиня швиденько почала чаклувати над столом, та їсти не хотілося.

– У нас сусіди нові з'явилися. Не бачила?

Лариса здригнулась.

– Стояла машина. Якийсь чоловік у формі.

– То син. Стареньких батьків сюди переселив. Каже, що в місто не хочуть, а тут усе-таки ближче до світу й люди живі. Вони глибше, у самій зоні, жили. Хутірець невеличкий, я молодою колись там бувала, а зараз – ні однієї живої душ. Лише поля, ліси й вовки довкола, а вони жили, доки сили не ті стали, от син їх і вмовив.

Лариса мовчки слухала розповідь, пила чай і знову дивилася на молочну ріку за вікном.

– Страшно, мабуть.

– Чого страшного, дитино?

– На старості ось так коріння обривати.

Старенька хитнула головою.

– Так, немов живе обрубуюш. Та що вдієш? Серед людей таки веселіше.

Після роботи зайшла Ніна, щось щебетала, посміхалась, а то раптом ставала серйозною й замовкала. Помітивши на безіменному пальці правої руки перстень, Лариса все зрозуміла.

– Сергій освідчився?

Ніна здригнулась і перевела погляд на камінчик у формі сердечка.

– Я виходжу заміж.

Марія Степанівна радісно сплеснула в долоні й кинулася цілувати новоспечену наречену. Лариса посміхалась, але якось тривожно – щось надто непевне було в погляді Ніни.

– То коли весілля?

– Сергій хоче вже, але піст, то ми вирішили розписатися через два тижні, а вінчатися після Великодня.

Марія Степанівна витирала радісні сльози.

– От і дочекалася свого щастя, Ніно.

Та посміхнулась і чи то погодилась, чи запитала:

– Свого.

* * *

Минув майже рік, наблизився час повторного вступу до інституту. Ми з Лерою сумлінно засіли за книжки, потай підслуховуючи, як у кронах старих кленів вирує весна. Цього разу вона прийшла якось одразу, люди навіть не встигли її почекаати, а Київ вибухнув цвітом каштанів. За цей час він встиг відкритися нам інший, той, у якому, мабуть, і живе справжня душа міста та дрімає історія. Його храми, церкви, пам'ятники, парки, старовинні будівлі, Андріївський узвіз – усе це стало рідним, а може, рідним і було.

У лікарні роботи поменшало, особливо коли часи ожеледиці стали вчорашнім днем, проте пацієнтів вистачало. Я особливо не любила змін, коли до відділення потрапляли важкі постраждалі. Ми встигли набачитися різного, однак усе одно ще не звикли. Часом навіть починало здаватися, що не витримаю й піду, однак наставав ранок нового дня і ще вчора прикутий до ліжка хворий дякував та махав на прощання рукою. Дивно, але іноді звідкись бралися сльози, ніби прощався з кимось своїм.

Я погано пам'ятаю те фатальне знайомство. Знаю точно, що це сталося тієї весни в кінці березня чи в перших числах квітня. Геннадій був одним із чергових пацієнтів, і одразу я навіть не звернула на нього особливої уваги. Він потрапив сюди з переломом ноги, випав із відчиненого вікна свого ж таки кабінету, напевно, хотів розгледіти весну впритул. За таку необережність довелося заплатити гіпсом та милицями. Пам'ятаю, що ще Лера сміялась, мовляв, оце так бандитський удар зачепив товариша міліціонера. Правда, свою міліцейську форму Геннадій швидко змінив уже на нашу – піжаму, хоча самовпевненості від даного факту аніскілечки не поменшало. Молодий, тільки тридцять із хвостиком, він устиг зробити блискавичну кар'єру в органах і зупинитися на досягнутому не збирався. Власне, з його шанованим у місті татом іншого ніхто й не чекав, єдине, що могло викликати здивування: чому це хлопчикові заманулося погратися саме в супергероя.

Спершу я не помітила нічого загрозливого в його грубуватих жартах-залицаннях, навіть не знаю чому, адже подібне відчувала одразу – ледь не шкірою. А тут, напевно, відігралась, заспокоїлась, от і не відчула, як перетворилася на іграшку дорослого хлопчика. Цей же хлопчик звик отримувати бажані іграшки завжди.

– Не розважила б ти хворого, крихітко?

Швабра випала з рук і вдарилась об підлогу.

– Що за жарт?

Він задоволено спостерігав за моєю реакцією й вистукував якусь дурнувату мелодію своєю милицею.

– Диви, гаряча яка. Я що, неясно висловився? Уточнимо. Я хочу сексу й питаю, скільки це буде коштувати?

Я збідлила та підняла з підлоги швабру.

– Не продаюсь.

Він розсміявся прямо в обличчя.

– Продається й купується все, пташко. Питання в ціні.

Підхопивши відро, голосно грюкнула дверима.

– У тебе стільки не знайдеться, придурку.

До кінця чергування так і не вдалося прийти до тями. Мене трусило, з рук усе падало, весь час щось забувала й нагадувала овоч на грядці. Старша сестра, помацавши пульс, вирішила, що я захворіла, і відправила додому. Відмовившись, я спробувала взяти себе в руки, проте вночі навіть задрімати не вдалося, хоча хворі якраз не турбували. Лера довго крутилася поруч на кушетці, а потім влаштувала справжній допит, і я зізналася, у чому справа.

– Ні, це навіть уявити важко. Покидьок. Наша міліція нас береже. Йому не гіпс накладати потрібно було, а відрізати дещо зайве, щоб занадто не турбувало. Як та хвороба називається?

Я посміхалась, витираючи сльози, а Лера продовжувала розмахувати перед собою руками.

– Ти його наступного разу, якщо заїкнеться, відішли прямим текстом подалі, щоб назад не дошкутильгав на своїй одній.

– Леро, що зі мною не так?

– Не зрозуміла.

– Чому саме до мене з таким чіпляються? Я якась не така?

– Ага, у тебе на обличчі написано: «візьми мене, оплата у валюті». Плюнь та розітри. У когось заскок, а ти ще й винна?

Геннадій затримався у відділенні, слава Богу, відносно недовго, усе-таки молодий організм впорався й кістка зрослась. Хворий став активнішим, його почали відпускати додому, однак той повертався для огляду, і чоловічу постать часто можна було помітити поруч із котроюсь представницею чарівної статі. Я уникала таких зустрічей, він особливо від даного факту не страждав, оскільки у відділенні було

доволі красунь у білих халатах, у кінці кінців натрапив на Леру, а та з превеликою втіхою послала його подалі – аж на виписку, і ми нарешті полегшено зітхнули: «неприємний тип».

Неприємний тип швидко забувся, його витіснили нові обличчя хворих, а підготовка до вступу забиравала решту вільного часу. Думаю, що й сам Геннадій навряд чи мучився від розлуки, аби з маніакальною завзятістю шукати зустрічі, очевидно, у нього були інші, куди цікавіші справи. Усе вирішив випадок, планети, фатум, вищі сили – хтозна. Людина часом нагадує звичайну ляльку, яку хтось підвісив на невидимих нитках, щоб можна було смикати в потрібний бік, угору, вниз, і люди смикаються з упевненістю, що роблять це самі.

Того вечора ми поверталися додому пізно, бо перед цим забирали в знайомого рідкісний підручник, Геннадій гасав по місту з приятелями в пошуках розваг, наші дороги перетнулися. Пам'ятаю, що було тепло, ледь не по-літньому, пахло квітами й вітром. Ми з Лерою не встигли нічого зрозуміти, коли поруч різко загальмувала машина й незнайомці у формі грубо заштовхали нас в авто. Лера кричала, що це якась помилка, однак нам швидко закрили роти. Геннадій, що сидів за кермом, озирнувся й підморгнув.

– Ну що, розважимося, дівчата?

Жах і заціпеніння, нам щось увели, і свідомість неначе зависла десь аж у нічному небі, зачепившись за ріг молодого місяця, щоб звідти споглядати лише уривки реальності. Нас вивезли за місто. Лісосмуга, дерева, дерева, дерева, молода трава під ногами.

– Казала, не продаєшся, то візьмемо задарма. Хлопці, я перший, а далі по колу.

Як дивно пахла трава – неначе в косовицю, ще був запах алкоголю, цигарок, чоловічого поту й сперми, ми пахли страхом, якщо страх якось пахне. Отямилися під ранок, Леру нудило, а я дивилась, як маленькі мурашки сновигають у вим'ятій траві. Здається, ми зруйнували ваш звичний світ, маленькі? Світи руйнуються – і великі, і малі.

– Нелюди, – голосила над нами Тамара Павлівна, зовсім як над мерцями, і в цьому було щось правильне. Життя спинилось, його не було. Зняття побоїв, експертиза, заяви про зґвалтування, чужі руки, чужі очі, запитання. Усе неначе стосувалося когось іншого, а не мене. Лера билася головою об стіну й стискала міцніше зуби. Так тривало

кілька тижнів, доки нас не прорвало. Вона істерично реготала та плакала одночасно.

– Тварюка! Він просто сміявся мені в обличчя, дивився в очі й сміявся.

Тамара Павлівна пила заспокійливе, кивала головою й знову пила. Я вийшла на балкон, довго дивилась у скроні гігантських кленів та думала: якби вийшло ось так розридатись, стало б легше. Легше. У голові маячило обличчя слідчого, що вів нашу справу. Підстаркуватий чолов'яга перетворив її на мильну бульбашку, щойно дізнався, чиє прізвище фігурує в якості підозрюваного.

– Розважились, дівчата, то чого зараз скиглити? Мало заплатили чи що?

Лера вийшла на балкон і стала поруч.

– Знаєш, я так часто намагалась уявити, як це станеться вперше. Думала, що буде красиво й обов'язково з чоловіком мого життя. Смішно, правда?

Я тільки здригнулась, згадавши свого першого.

– Ненавиджу.

Якщо ненависть руйнує, то від нас не залишилося нічого.

* * *

Прокинувшись, Лариса підійшла до вікна, щоб привітатися з новим днем. Стояла в самій сорочці, дивлячись, як солять землю. За вікном ішов сніг – дрібний-дрібний, він падав густо, нагадуючи сіль. До кімнати зазирнула господиня.

– Вже прокинулась, а вчора так пізно лягла. Тут Ніна прибігла з якоюсь справою.

– Запускайте наречену.

Великі темні очі виглядали переляканими й розгублено намагалися зачепитись поглядом бодай за щось у кімнаті. Врешті-решт Ніна сіла в гойдалку та спитала:

– Скажи, я справді це роблю?

Лариса посміхнулась і ствердно кивнула головою, на що Ніна заховала обличчя в долоні, прошепотівши «боюсь».

– У мене подібний досвід відсутній, проте, кажуть, нареченим властиво хвилюватися перед весіллям, то все йде за планом.

– Ага, я планово роблю велику помилку.

– Знаєш, подружко, зазвичай молодята впевнені в протилежному, а потім, набагато пізніше, дізнаються, що помилились. Так що, мила моя, ти прогресуєш. Не хлюпай носом.

Ніна розсміялася крізь сльози, витерла обличчя й зауважила:

– Власне, чого я сюди прийшла? Збирайся, старша дружко, поїдемо вибирати весільну сукню. Сергій такий смішний, обов'язково хоче її купити, та й тобі потрібно щось придбати.

З іншої кімнати почувся голос Марії Степанівни:

– Ви кудись збираєтесь, дівчата?

– Так, зараз Олег заїде, наш свідок, поїдемо по вбрання.

Лариса підскочила біля шафи й жартівливо округлила очі:

– І ти мовчиш?

– А що? Думаю, що з весільними сукнями в громадському транспорті кататися якось не зовсім зручно.

– Нічого не знаю, дівчата, але без сніданку не пущу, та й такі важливі справи на голодний шлунок не вирішують. Швиденько за стіл.

Через кілька годин голова йшла обертом від білого кольору. Білий сніг та білі сукні. І того, і того було настільки багато, що здалося, інші кольори просто зникли, можливо, розчинились у білому.

– Ларисо, я заплуталась. Невже з усіх потрібно вибрати одну сукню? Як?

Лариса обвела поглядом довгі ряди манекенів, що дружно зібралися вийти заміж.

– Сукня має бути твоєю.

– А як її знайти?

Лариса озирнулась і спіймала за спиною стурбований погляд новоспеченого свідка. Олег одиноко височів біля дверей, ніяк не вписуючись у загальне тло цієї білої феєрії.

– Думаю, що ти її просто відчуєш.

– Не знаю, може, я несправжня наречена, тому і відчувати свою не зможу?

– Дурниці, у кожної вона є.

Немов підтверджуючи сказане, біля дзеркала затанцювало молоде дівча з поглядом, що ось-ось мав вибухнути від радості.

– Бачиш, ця свою вже знайшла.

– Думаєш? Слухай, а покажи мені свою?

Лариса завмерла з дивним відчуттям, що її оточили. Стало холодно, захотілося вирватись із цього полону кольору... Кольору чого?

– Її тут нема.

– То, може, і моєї нема?

– Твоя має бути. Шукай.

Ніна втомлено піднялася зі стільця й знову пішла блукати довгими рядами. Власниця салону щебетала та метушилася довкола, нагадуючи якогось дивного метелика – того, що живе лише на білому. У кінці кінців Ніна спинилася біля простенької сукні – нічого зайвого, білий клапоть тканини.

– Слухай, а кажуть, дівчат ховають теж у весільних сукнях?

– Трапляється.

– Дивно. І під вінець, і в труну.

– Якись асоціації в нареченої не ті. Давай краще зупинимося на якомусь варіанті, а то Олег скоро проситиме помилування.

– Я хочу ось цю.

Власниця салону скептично обвела поглядом наречену й сукню, однак вирішила не встрявати, зате при виборі весільного вельону, тобто фати, та віночка відірвалася на повну, запропонувавши найдорожчий варіант, що спадав ледь не до п'ят. Ніна сперечатися не стала, й Олег із посмішкою звільненого розмістив пакунки в машині. Ніна теж посміхалась, тільки з острахом. Невже так посміхаються в передчутті весілля? Це ж має бути один із найщасливіших днів.

* * *

– Ну що, шановна? Вітаю, Ви вагітні. Термін – приблизно шість тижнів. Будемо ставати на облік?

Я дивилася на вродливу жінку в білому халаті й не розуміла жодного сказаного нею слова. Ще через мить перед очима закружляли вже знайомі білі цяточки, а далі кімнату проковтнула темрява.

– Дихайте глибоко, ось так. Ну що, отямилась?

Я здригнулася від запаху нашатирного спирту й спробувала підвестись.

– Що зі мною?

Гінеколог лише посміхнулася.

– Нічого особливого, у Вашому стані втрата свідомості досить поширене явище, однак із цим жартувати не варто.

– У якому такому стані?

– Ну, мила моя, Ви вагітна, чекаєте на дитину. Що тут незрозумілого?

– Хто батько?

Жінка враз стала серйозною.

– Вам видніше хто.

Захотілося звернутись клубочком і зникнути. Видніше.

Через п'ятнадцять хвилин Алла Миколаївна гладила мене по голові та зітхала:

– Навіть не знаю, що сказати, дівчинко. Як правило, ми вмовляємо, щоб дитину залишили, хіба що якісь патології чи протипоказання, а з тобою – язик не повертається. Вирішуй сама.

Цей день мав бути щасливим. Я брела містом, наштотуючись на стовпи, будинки, людей.

– Дивись, куди йдеш! Навіжена якась.

Я зупинялась, стояла, потім знову йшла. Цього не може бути. Тільки не це. Вдома я забила у куток на балконі й сиділа кілька годин мовчки. Перед очима прокручувалися кадри тієї ночі, принаймні, те, що я могла пригадати, а над головою світило сонце, яскраве та тепле.

– Ларисо, як ти сходила до лікарні? Де ти? А що ти тут робиш? Що сталося?

– Я вагітна.

Лера повільно опустила поруч.

– Не може бути.

– Може.

Вона нервово перебирала гудзики на сукні.

– І що?

Я підняла очі та знизала плечима:

– Не знаю.

Кілька наступних тижнів я не виходила з квартири. Здавалось, стіни обступили й уже починають стискатися, однак примусити себе рухатися я не могла, тому або лежала в кріслі, або виходила на балкон, притискаючи долоню до живота. Невже там хтось є? Хто? Частинка когось із них? Вічне нагадування про пережите? Це занадто жорстоко, аби бути правдою. Я ж не хотіла, не просила зароджуватися в мені. Так

не має бути. Несправедливо. Тепер я розуміла, чому божеволіли у війну дівчата – вагітні від ворогів.

– Ларисо, так не можна, треба щось вирішувати. Чуєш? Термін вагітності ще дозволяє...

– Є ризик, що я потім не зможу мати дітей. Ніколи й ні від кого. Розумієш?

– Але ж ця дитина, вона...

– Вона – небажана.

Побачивши мене на порозі кабінету, Алла Миколаївна відірвалася від записів та підвелася. Пам'ятаю, як вона дивилася на мене.

– Ну що. Ти вирішила?

– Я... я не знаю, – трималася з останніх сил, а потім вибухнула плачем. Сльози лилися нестримним потоком, лились і лились, але від цього чомусь не робилося легше.

– Ну-ну, дівчинко. Заспокойся, ми щось придумаємо, чуєш? Не можна так себе мучити. Звичайно, наслідки абортів прогнозувати не береться ніхто, але у твоїй ситуації... Та, врешті-решт, ти можеш народити цю дитину, і знайшлися б люди, хороші, які стали б для неї батьками. Чуєш? Ларисо, а справжній батько, вірніше, вони знають?

– Ні. Я не хочу, не можу їх бачити. Господи!

– Ну-ну. Давай вирішимо так: зробимо УЗД через декілька тижнів, а там видно буде. Домовились?

Я кивнула головою.

– Ну от, а зараз головне – не хвилюйся, не нервуй. Усе буде добре. Добре. Повір мені.

Я вийшла з лікарні й упевнено пішла до магазину, купила пляшку хорошого вина, торт і багато фруктів. Повернувшись додому, накрила стіл, здивувавши Тамару Павлівну й Леру настільки, що вони якось обережно почали поглядати одна на одну.

– Пропоную підняти келихи за моє повернення до життя. Завтра ж виходжу на роботу, годі, добровільному ув'язненню кінець.

– Ларисо, ти зробила...

Я заперечливо хитнула головою й випила свій апельсиновий сік.

Того дня із самого ранку небо було густе, здалеку долинав грім, а на горизонті час від часу спалахували блискавки. У повітрі розлилася загрозлива тиша, а потім раптово знявся вітер. Я заскочила до лікарні,

силою зачинивши за собою двері, бо вітер ніби хотів зайти зі мною. Вибач, але в цих кабінетах приймають лише жінок. Алла Миколаївна вирішила провести мене до спеціаліста особисто. Ноги не слухалися, хотілося пити. Коли мене поклали на кушетку й вичавили на живіт щось холодне та слизьке, я здригнулась, зіщулилась і боялася натрапити поглядом на монітор.

– Плід один.

Я чомусь здивувалась, адже весь цей час навіть думки не виникало, що дитина може бути не одна.

– Так, розвивається нормально. Зараз зробимо необхідні виміри.

Лежала й не дихала, слухаючи не завжди зрозумілі терміни. Виходило, що зараз, ось у цю хвилину, лікар обстежує мою дитину – майбутню чи ні, але дитину.

– Ну що, Ларисо. У вас усе нормально, я маю на увазі тебе й малечу. Може, поглянеш?

Я міцно заплющила очі, зробила глибокий вдих та відкрила, усе-таки відкрила. На екрані мерехтіла незрозуміла картинка мене зсередини. Я затамувала подих і скоро почала розрізняти там крихітну тінь, лише тінь – беззахисну й таку залежну від мене. Різко відвернувшись, я спитала, чи можу йти.

– Так-так, ми завершили.

У коридорі не вистачало повітря, його ніби висмоктали звідти, я зависла у вакуумі. Господи, за що? Раптом страшний гуркіт вдарив повітря й розкотився довкола. Я підійшла до вікна й нашттовхнулася на чорне небо, чорне та страшне. Заплющила очі, звідкись взялося маленьке рожеве обличчя з блакитними очима та беззубим ротиком, що посміхається. Це прийшов мій маленький янгол із минулого. Він теж не просив народжувати його, як і не просив вбивати. Позаду почулися кроки й тепле дихання за спиною.

– Ларисо, ти вирішила?

Я кивнула головою.

– Аборт?

Ще один кивок – протилежний попередньому.

– Я народжуватиму.

Алла Миколаївна обняла й посміхнулась. З неба пішов дощ.

Потоки лились, змиваючи пил та тишу, повітря прорізувала волога свіжість. Знову можна дихати, і дихати вже удвох.

* * *

На хуторі зникло світло. Ще вночі знявся сильний вітер і, очевидно, десь пошкодив лінію. Відсутність електрики помітили не одразу. Адже зі старого телевізора господиня лише час від часу здмухувала пил та протирала екран, що, здавалось, осліп і тепер доживає відведене, зовсім як людина. Радіоприймач і до того часто мовчав, потім його проривало, він оживав, аж підстрибуючи на стіні, згодом знову німів, тому на його мовчання теж не звернули уваги. Вітер гупав у вікна весь день, жалібно вив у димарі. Про прогулянку не могли бути й мови, тому Лариса ходила з одного кутка в інший, зупиняючись біля вікон. Коли ж на вулиці почало сіріти, жінка спробувала увімкнути світло, і тут з'ясувалось, що воно зникло. Це ж треба, ритм життя в цій глушині подібні сюрпризи майже не порушують, ніби цивілізація спинилася за кілька кроків, є й нема водночас.

Марія Степанівна запалила декілька свічок, і кімната прибрала небаченого досі вигляду. Звичні речі набули таємничості, навіть тіні заворушились. Лариса влаштувалася зручніше в кріслі-гойдалці й розчинилась у несподіваній магії сільської оселі. Тут усе ожило, а от місто б завмерло, навіть здалося мертвим. Просто там працюють занадто складні механізми, однак спиняються за одну мить, втративши енергію для свого руху.

- Маріє Степанівно, давайте я хоч по воду сходжу.
 - Та я б сама, дитино, вітер такий зірвався, що аж страх.
 - Нічого, колодязь не переверне й мене – я ж із відрами.
- Старенька засміялась і погодилась.

Відкривши вхідні двері, Лариса насилу втримала їх, щоб зачинити за собою. Сьогоднішній вітер справді сильний. Криниця стояла на вулиці через кілька дворів, зазвичай, до неї дістатися було простіше простого, та й воду, здавалось, можна було черпати долонями. Цього разу довелося докласти чимало зусиль, аби порожні відра залишилися в руках, а не стали іграшками невидимого пустуна. Колодязь рипів, неначе його й справді хотіли перевернути, а він опирався з останніх сил. Однак Ларису здивував зовсім інший звук: щось крихітне жалібно нявкало прямо біля криниці. Це щось одразу помітити не вдалося, і лише згодом Лариса намацала м'яке та тепле. Кошеня перелякано перебирало лапками на долоні.

– Бідолашне, тебе тут залишили в таку неgodу, так? А може, заблукало, маленьке? Йди до мене, ось сюди, не бійся.

Лариса заховала несподівану знахідку в себе на грудях, і кошеня, зігрівшись живим теплом, затихло та заспокоїлось. Напевно, навіть вітер йому вже не здавався таким страшним і всесильним, бо під лапентами відчувалося биття іншого серця, нехай і набагато більшого, але однаково живого. Удома виявилось, що маля кольору червоного сонця. Руде-руде, зі смішними вусиками й хвостом. Марія Степанівна роздивлялася гостя, а той задоволено пив молоко з кришечки.

– Ну що, наше сімейство побільшало. Як звати тебе, га? Ти, здається, хлопчик.

Лариса посміхнулася:

– Рудя.

– Їж-їж, Рудя. Нам потрібен великий і сильний кіт, бо мишей розвелось – скоро хату з’їдять із господинею разом.

Наситившись та відігрівшись, Рудя жваво вивчав новий дім, а через пару годин весело грався з клубками, підстрибуючи так високо, немов зібрався дістати сонця, яке так і не з’явилося. Утомившись, маля залізло на руки до Лариси, згорнулося клубочком, позіхнуло рожевим ротиком і мирно замуркотіло. Лариса дивилася на нього й посміхалась. Діти є діти, навіть якщо вони кошенята.

* * *

Вагітність протікала нормально, без особливих ускладнень. Правда, на самому початку турбував токсикоз, однак чомусь мені він не видавався чимось до краю виснажливим і страшним. Це була частина мого нового стану, мене нової, і я сприймала це лише так. Пам’ятаю, коли вперше знудило, вийшла з ванної кімнати бліднувато-зелена з дурнуватою посмішкою на вустах. Лера й Тамара Павлівна метушливо бігали довкола, а для мене в ту хвилину не існувало нічого, окрім дитини. Може видатися смішним, але це було схожим на вітання, ніби моя крихітка таким способом уперше дала про себе знати. Ще з’явилося нове, незнане досі почуття легкості, воно прийшло одразу, як тільки я вирішила народжувати. Здавалось, якщо стати навшпінки, розкинути руки, то полетиш, і зовсім неважливо, що людині це не під силу, тим паче вагітним жінкам. По-своєму я літала, а ще любила,

любила свою майбутню дитину, лише свою та більше нікого. Від усвідомлення цього світ ставав іншим. Дивовижно, як така крихітка, ще навіть невидима для стороннього ока, перевернула все з ніг на голову, а може, просто змінила моє сприйняття світу, врешті-решт, це одне й те саме.

Єдине, що хвилювало та не давало іноді спокійно спати вночі, – страх. Страх, що я не зможу забезпечити свою дитину всім необхідним, бо розраховувати доводилося лише на саму себе. У ті дні, проходячи повз вітрини дитячих магазинів, я завмирала й подовгу не могла відірвати погляду від милих дрібничок, красивих настільки, що здавалось, вони мали належати янголам. Жодного разу я так і не наважилася зайти всередину, остерігаючись свого ярлика другосортності, тому стояла, доки випадковий перехожий не наштотхувався, перепрошував та біг далі. Я нарешті відводила погляд і повільно йшла звідти, сповнена бажання дати моїй малечі частинку отого дива, а для цього потрібні були гроші. До того ж, передбачалися витрати на пологи й найелементарніші речі, наприклад, дитяче ліжечко та візочок, тому довелося знайти додаткові способи заробітку.

Один раз на тиждень я працювала прибиральницею в нашому будинку й продавцем у сусідньому магазинчику, не залишаючи основної роботи. Втоплювалася страшно, часом просто падала з ніг. Тамара Павлівна вмовляла поберегтися, а Лера вперто тягнула за підручники. Врешті-решт від вступу та навчання довелося відмовитись, однак я не відмовилася від мрії, ні, просто відклала її на кращі часи, намагаючись ретельніше підготуватися до появи малечі.

У пам'ять врізався день, коли дитина зробила перший, ще ледь відчутний рух. Я мила коридори в лікарні й від несподіванки завмерла на місці з мокрою ганчіркою в руках. Алла Миколаївна на черговому прийомі лише посміхнулася:

– Ну й крутунчик він у тебе. Для першої вагітності ніби й ранувато.

Я мотала головою й запевняла, що не помиляюсь. Так воно й було. Кожного ранку я ставала навпроти дзеркала й роздивлялася свій живіт. Він ріс, змінюючи форму й мене разом із собою. Я посміхалася відображенню та знизувала плечима, мовляв, чому деякі вагітні вважають, що перетворюються на потвор, адже все навпаки – вони прекрасні. Просто ця краса дещо інша, глибша чи що. Часом я навіть

починала думати, що в мені заховалося сонце, яскраве й тепле, а ще живе, моє власне сонце.

Геннадія зустріла вже на останніх місяцях вагітності, він випадково заскочив саме в наш магазинчик купити цигарок. Спочатку навіть не помітив, лише коли розплачувався, здивовано обвів поглядом вже добре помітний живіт і присвиснув.

– А ти швидка, як я бачу, часу не гаяла. Нащо ж тоді святу із себе корчила?

Я мовчки протягнула здачу, але він махнув рукою – залиш на вітаміни, і розвернувся, щоб вийти. Монети полетіли йому вслід та дзвінко розлетілися по магазину, а якийсь старенький заходився їх збирати з підлоги. Геннадій грубо пхнув того ногою, вилаявся, вийшов, голосно грюкнув дверима. Старий покрутив біля скроні – тю-тю, навіжені, й, зібравши решту, подався теж геть. Я ж опустила на стілець, не в силі втримати тремтіння в ногах. Мене трусило, від гніву хотілося роздерти пихату пику й нагодувати тим дріб'язком. Ні, ця дитина – моя, лише моя, і все.

* * *

Лариса прокинулася від того, що десь угорі жалібно вив вітер. Тужливе «у-у-у» повільно сповзало донизу, огортаючи ще сонну землю болісним передчуттям, що має щось статися, а може, уже сталося – і навіть не сьогодні, а колись давно. Цікаво, чи існує пам'ять у вітру? Можливо. Тоді за ким він так тужить? Чи за чим?

Марію Степанівну сьогодні важко було впізнати. Зазвичай привітна та лагідна, зараз вона нагадувала тінь, чорну й самотню. Лариса уважно вдивлялась у вже знайомі очі й чомусь ніяк не могла їх віднайти, вірніше, вони, звичайно були присутні, проте знаходилися не тут і не зараз.

– Щось сталося?

Старенька подивилася ніби крізь і промовчала.

– Вам погано, Маріє Степанівно? Може, лікаря викликати?

Господиня заперечливо хитнула головою, сіла на стілець.

– Не треба, доню. Просто сьогодні день такий.

Жінка сіла поруч і взяла руку старенької у свої долоні.

– Який такий?

– Чорний. Річниця смерті сина. Стільки років минуло, а тут усе болить і болить, – господиня поклала іншу руку до серця, – Тяжко. Не можна, щоб батьки переживали дітей. Тоді ніби й не живеш зовсім, навіть зачепитися нема за що.

Лариса затримала подих. До ніг прибігло руде кошеня й смішно підскочило, намагаючись задертися на руки, впало й знову підскочило, грайливо махаючи маленьким хвостиком.

– Як це сталося? Він же був молодий.

– Молодий і дужий. Та де то все ділось? Проклятий атом висмоктав, вимучив так, що в останні дні вже дихати було мука, а Мишко так дихати хотів, жити хотів. Він у мене пожежником працював, у Прип'яті. Я чомусь завжди вогню боялась, а воно бачиш, який вогонь, – невидимий. Як сядеш та згадаєш, то ніби кінець світу пережив. Як у Письмі сказано? Апокаліпсис. Старі люди говорили, що у війну не так страшно було. Тоді ворога в обличчя бачив, а то в схованки гралися зі смертю. Мало хто й розумів, що зі смертю, та думати й ніколи було. Так і йшли на смерть – не думаючи.

Я свого сина востаннє в Києві бачила, у клініці, все сподівалася забрати додому, а там травами виходити. Але від тієї гидоти хіба полин гіркий пити. Нічого не врятує. Михайло такий молодий був, не встиг ні сім'ї, ні дітей нажити, та й пожити не встиг. Батько після того теж лише років із три протягнув. Усе лаяв когось, та навіть кого й лаяти толком не знав. Нема винних, зате хрести є.

У хаті стало тихо, лише годинник на стіні монотонно лічив своє й лічитиме згодом, якщо не цей, то інший. Запилений фотоальбом ховав посмішки молодого хлопця. Він так і залишиться молодим – навіть при інших годинниках.

Після обіду жінки сходили на цвинтар. Довго стояли біля однієї з могил, а довкола кружляв вітер. Він ніби нарешті знайшов те, що шукав, певно, все-таки має пам'ять. Повернувшись, сіли за стіл, пом'янули померлу душу коли до будинку забіг збуджений дід Федір. У нього народився правнук, дещо раніше, ніж очікувалось, очевидно, дуже поспішав почати жити. А годинник на стіні підморгував стареньким маятником: відлік почався.

* * *

Я народжувала вночі. Був кінець лютого, довкола лежали високі замети, а дерева дружно одягнули пухнасті білі шапки. Крізь вікно «швидкої» я бачила лише їх, ще світло у вікнах багатоповерхівок, вогні з'являлися на мить і одразу зникали, поступаючись місцем іншим. І в кожному були люди. Я не бачила їх облич, але знала, що вони там є, адже хто ж ще вміє випромінювати подібне світло – живе та дихаюче. Так само я знала, що через кілька годин у цьому місті має з'явитися ще один вогник.

Біль нагадував хвилі. Вони накочувались, повільно розливалися внизу живота й поступово відступали, щоб через кілька хвилин з'явитися знову, і з кожним наступним разом набирали сили. Я масажувала живіт і шепотіла своєму маленькому, що все буде добре, ми обов'язково впораємось. Скоро все буде позаду.

У пологовому відділенні сонно сновигали білі тіні. Нас прийняли, оглянули й сказали чекати. Я ходила по кімнаті колами, намагаючись для чогось їх рахувати. Біль приходив все частіше й залишався на довше, я кусала губи й читала молитву, яку дбайливо віднайшла для нас Тамара Павлівна. Вони з Лєрою, скоріш за все, не сплять і теж рахують кола. Напевно, усе це мають робити батьки та чоловік, тільки не в моєму випадку. Знову біль. Швидше б це все закінчилось. Швидше.

Відчуття часу зникло, так само, як і реальності. Усе сконцентрувалося всередині мене, а живіт, здавалось, вирішив розірватися подібно мильній бульбашці. Я слухняно кивала головою, виконуючи всі накази лікаря. Пологи приймала вже літня жінка, вона втомлено зітхала і, очевидно, також прагнула, аби все швидше закінчилось. Лише сестра із санітаркою про щось жваво перемовлялись, запевняючи, що я добре тримаюсь, спробували спитати про майбутнього тата, та я лише безнадійно махнула рукою у відповідь. Зайвих питань більше не ставили.

Між ногами щось хлюпнуло, і згодом почалися потуги. Мене нарешті направили на крісло. Я, зіціпивши зуби, старалася з останніх сил. Однак щось пішло не так. Лікар терміново викликала допомогу. Навколо забігали люди в білих халатах. Вони щось говорили, але слова падали вниз, не долітаючи до мене, падали й падали. Страшенно хотілося заплющити очі, мене термосили, щоб я цього не робила, але повіки з кожною наступною хвилиною ставали все важчими й

важчими, я намагалася дотягнутись до них рукою, аби скинути тягар, однак руки відмовилися рухатись. Усе попливло, і стало темно. Хотілося запитати, навіщо вимкнули світло, але люди теж кудись зникли, залишився лише біль, потім і він зник.

Отямилася вже вдень. Сонячні промені танцювали в павутинні крапельниці. Молоденька сестричка, помітивши, що я розплющила очі, виміряла пульс і посміхнулась.

– Ну й налякали Ви нас, мамочко. Навіщо помирати зібралися прямо на кріслі, га?

Я облизала пересохлі вуста й прошепотіла:

– Дитина...

Дівчина пожвавлено захитала головою:

– Жива, жива, не хвилюйтесь. У вас син. Три дев'ятсот, п'ятдесят п'ять сантиметрів. Красунчик, тільки ледь життя мамі не коштував.

– Де?

– Почекайте, почекайте трошки. Принесуть. Я зараз лікаря покличу, щоб Вас оглянув. І принесуть.

Коли нарешті в палату занесли маленький згорток, він заворушився, а я розплакалась. Сльози невпинно котилися по щокам і капали на крихітне личко мого сина. Він смішно плямкав беззубим ротиком і ловив своїми пальчиками мої руки. Давно забута ніжність нахлинула й затопила весь світ, адже відтепер в ньому був мій син. Він дихає поруч, і так буде завжди.

– Привіт, мій малесенький. Я – твоя мама.

Він позіхнув у відповідь і голосно розплакався.

– Ого, одразу видно, що справжній мужчина, – засміялася сестра.

Я кивнула:

– Найголовніший у моєму житті.

* * *

Дні стали схожими на дитячі каруселі, у них було багато руху й зовсім не лишилося спокою. Підготовка до весілля забирала купу часу та сил. Лариса намагалася відсторонитись від цього божевілля, проте воно інфікувало все живе, що потрапляло в радіус дії, і старшу дружку включно.

Весілля мало відбутися в місті, там же планували відсвяткувати цю подію. Списки гостей, запрошення, машини, прикраси, шампанське,

меню й тисячі інших дрібниць заповнили думки остаточно, і лише вночі, лягаючи в ліжку, Лариса могла не думати про це, узагалі ні про що не думати. Потім приходили сни. Пропливали поруч, ледь торкаючись вії, і зникали. Вона ніяк не могла пригадати їх вранці, хоча знала, що сни були.

Ніна зовсім так само намагалася пригадати, що вже наречена, а отже, має бути щасливою, натомість виглядала просто розгубленою. Вона продовжувала ходити на роботу, господарювати в батьківському домі, намагаючись ще на мить затриматись у минулому, звичному, знайомому до останньої дрібнички, власному. Сергій мовчав, вдаючи, що все йде так, як і має бути. Занепокоєність видавали лише очі: у них усе частіше застигало німе питання, однак і надалі тривала гра в мовчанку. Лише Марія Степанівна при зустрічах із Ніною час від часу заглядала в очі так, що діставалася душі.

— Що з тобою, дитино?

Ніна лякливо ховала їх та запевняла, що все добре, мовляв, трохи хвилюється, але це, здається, природний стан для наречених.

— Воно так, хороша моя, воно-то так.

Коли наречена йшла, старенька тривожно дивилася вслід та хитала головою:

— Не подобається вона мені, ой, не подобається.

Ледь не щодня приходив дід Федір і подовгу посміхався. Таке собі сиве сонце з вусами й бородою, щасливе та тепле.

— Вчора правнука додому забрали. Маленьке таке, червоне, а плаче голосно. Мужик. На мене схожий. Що смішного? Правда. Всі так кажуть, навіть Соня.

— А як вона себе почуває після пологів?

— Потихеньку. Сина хоче Федором назвати.

Марія Степанівна жартівливо підморгує:

— І на чию це честь, цікаво знати?

А дід тільки посміхається, адже його радості так багато, що до неї можна торкнутися рукою. Вона цілком матеріальна й зосереджена в новонародженому хлопчику на ім'я Федір. Він десь безтурботно сопе носиком у блакитних пелюшках, навіть не підозрюючи, що перетворив старенького в сиве сонце.

* * *

Намагаюсь знайти слова, аби описати той час, і відчуваю, що даремно. Таких слів не вигадали, це просто треба пережити, хоча кажуть, що любов до дитини приходить до кожного у свій час, і не обов'язково одразу, або не приходить ніколи. Так, саме любов і лише любов існувала в ті дні, жодних інших почуттів.

Білі халати, круглі животи й плач уже народжених, сонце, голуби за вікном, які зліталися сюди зграями ледь не з усього міста, і дивна суміш запаху медикаментів та материнського молока. Останнє спочатку мені доводилося зціджувати, зціпивши зуби, щоб потім вилити до раковини, оскільки вся та хімія, що вводилася в мій організм, перетворювала його ледь не на отруту. Залишалось лише спостерігати за тим, як мій маленький смокче каші з пляшечки, і чекати, що скоро я все-таки прикладу його до грудей та відчую, що ми знову єдине ціле. І я чекала, рахуючи крапельниці, а котрась із новоспечених мам, у палаті поруч, відмовилася годувати груддю добровільно, прагнучи зберегти фігуру. Я все намагалась уявити собі ту фігуру, заради якої жінка відмовляється бути повноцінною матір'ю, і не могла. Дурненька. Невже високі груди можуть зробити жінку жінкою, коли вона такою не є?

У перші дні після пологів у мене з'явилося нове захоплення. Я годинами роздивлялася свого новонародженого сина, не втомлюючись дивуватися кожній лінії, складочці, руху. Дивилась у його очі, тримала за крихітні пальчики й цілувала в чоло. Від нього йшло тепло нового життя, справжнього дива, частиною якого була я, чи, може, навпаки. Не знаю. Просто, якщо безсмертя існує, то це воно і є. Матерія переходить у матерію, змінюючи форми й лишаючись усе тією ж. Син був схожий на свого батька, принаймні, у такому рідному обличчі вловлювалося щось знайоме, уже бачене колись в подібній лікарняній палаті, проте я сприймала цей факт спокійно, так, ніби це особисто мене й не стосувалось. Хлопчик неначе викреслив із пам'яті її частину, біль пережитого відійшов, звільнивши простір для нового почуття. Я стала матір'ю.

– Який він крихітний, зовсім як жабеня, тільки рожеве, якщо, звичайно, жабенята можуть бути настільки красивими. Привіт, маленький. Чуєш тітку Леру?

– Ти тільки подивись, який у нього усвідомлений погляд. Напевно, він розуміє куди більше нашого. Правда, зайчику?

Я слухала це щебетання над моїм скарбом і посміхалась.

– Як ти його назвеш?

– В'ячеслав. В'ячеслав Валентинович.

Лера здивовано відірвала погляд від малюка.

– А чому Валентинович?

– Красиво звучить. Хіба ні?

– Красиво, але... не знаю. Ти не спробуєш з'ясувати, хто батько?

– Навіщо? Я й так уже знаю.

Лера підійшла ближче й сіла поруч, потім ще раз поглянула на маленького.

– Просто він дуже схожий... на... на Геннадія. Невже так буває? Слава – точна його копія, тільки в зменшеному варіанті.

Я кивнула головою, погоджуючись. Виявляється, буває. Достатньо одного погляду на маленького, щоб це зрозуміти.

– Ларисо, а може, все-таки варто повідомити новоспеченого татуся, га? Має ж він хоча б матеріально нести відповідальність за скоєне. Аліменти ніхто не відміняв. І тобі було б легше, і Славі.

Я рішуче прошепотіла:

– Ні. У мого сина нема батька, зате є я.

* * *

Уночі мучило безсоння. Лариса крутилась у м'якій перині й знову кашляла, не в силі знайти зручне положення, щоб нарешті спіймати за руку сон. Дивно. Сон – ніби маленька смерть, і необхідність життя одночасно. Але сьогодні всі сні кудись розбрелись, а може, ходять колами під вікнами, лякаючи нічні тіні. Тихо. Лише Руді заманулося прокинутися серед ночі. Він довго шарудів чимось у кутку, бігав по кімнаті, а потім задерся на письмовий стіл і, бавлячись, з нього впав, голосно нявкнув, затим прийшов жалітися господині в ліжку. Лариса притиснула до себе м'якенький клубочок, який одразу ж вдячно замуркотів. Через півгодини й руде кошеня, і його господиня рівно дихали уві сні. Він усе-таки прийшов, аби вкрасти свідомість на кілька годин.

Ранок огорнуло сонце. Денне світло проникало всюди, навіть під вії, де ще затримувалися залишки сну. Лариса довго лежала в ліжку, насолоджуючись дрімотою, коли Рудя прибіг уже з іншої кімнати й весело заскочив до ліжка, помурчав біля носа, лизнувши його рожевим язичком.

– Та встаю, встаю, бешкетнику. Ти ще будеш вдень відсипатись, а мені, знаєш, скільки справ із весіллям тітки Ніни вирішувати доведеться. До речі, вона вже десь у магазині, напевно, на робочому місці. Потрібно збиратися, а наша Марія Степанівна нехай список напише, що купити, все одно туди йду.

Шавко радісно виліз із будки й підстрибнув, проводжаючи жінку із двору. Свіже повітря приємно лоскотало в носі, і від цього хотілося дихати на повні груди. Проходячи повз подвір'я нових сусідів, Лариса зустрілася поглядами із сивовусим дідом, що чимось нагадував персонажа з дитячої казки або козака. Вона привіталась, і він посміхнувся у вуса.

– Ти диви, як я встиг відвикнути від присутності людей. Аж лякаюсь. Доброго дня, дочко. Ти чия будеш?

Лариса зупинилась.

– Нічия.

– А буває так?

– Буває. Я лікуватися приїхала й відпочити до вашої сусідки, Марії Степанівни.

– Чув, чув. Заходь у гості, може, нашою станеш. У мене син є. Бравий козак.

Лариса посміхнулася старенькому, попрощалась і пішла далі. Приязні люди. Чужого здатні прийняти за свого. У магазині покупців не було, лише Ніна гірко схлипувала в кутку, ховаючи сльози.

– Що сталося?

Вона на хвилину підняла заплакані очі й знову мовчки сховала. Такі собі солоні озера червоного відтінку. Їй, вочевидь, не вдавалося заспокоїтись, аби сказати бодай щось. На щастя, до магазину ніхто не заходив, і через деякий час Лариса нарешті допиталася, у чому причина.

– Приходила Лідія Василівна... мати... Віктора. Вона... вона...

– Заспокойся, Ніно. Чуєш? Що вона зробила?

– Нічого. Віктор... пішов із дому.

– І що? Він уже, здається, давно повнолітній. Чого так побиватись?

У Ніни на мить промайнуло щось схоже на посмішку й одразу зникло.

– Це через мене. Він дізнався про весілля й зник. Вони не знають, де він, з ким. Нічого не знають. Дружина в істериці. Тітка Ліда кляне, мовляв, відьма, причарувала сина... а я... я...

По обличчю знову покотилися сльози, а слова застрягли десь у горлі. Від образи й болю жінка знову втратила контроль над собою. Лариса обняла її й спробувала заспокоїти:

– Не плач, ну-ну, з горя чого не скажеш. Теж мені, знайшли відьму-спокусницю. Заспокойся, ніде він не дінеться, поблукає й повернеться до дитини. До тебе ж не приходив?

Ніна заперечливо хитнула головою.

– Ну от. А нареченій узагалі-то хвилюватися отак не можна, у тебе весілля за три дні. Чуєш? Ти без п'яти хвилин – дружина, тому турбуватися потрібно за свого чоловіка, а не за чужого. Все обійдеться, побачиш.

Слова зависали в повітрі, хотілося в них вірити, однак чомусь не виходило. Чому вони завдають таких глибоких ран, а зцілюють настільки поверхово? Слова ж – лише слова, однак якщо в них вірити...

* * *

Я люблю згадувати той час, та й просто його люблю. Це світла частина мене в минулому, мене – матері, мене – щасливої. Подібні миті настільки ж дорогі, наскільки й рідкісні, може, тому в них сховано так багато.

Мене відпустили з лікарні десь через місяць. На відновлення організму після ускладнених пологів знадобилось інтенсивне лікування, на що пішли всі відкладені кошти. Додому, вірніше, до Тамари Павлівни, я повернулася з порожнім гаманцем, проте зі своїм скарбом на ім'я Слава. Ми любили його так, як люблять дітей: йому не потрібно було робити щось для цього, він був вартий любові із самого початку, просто тому, що був. Здавалось, весь світ обертається навколо нього, принаймні, мій – точно.

Маленький багато спав та їв. Я нарешті змогла годувати його грудьми й отримувала від цього процесу неймовірно задоволення. Дивитись і відчувати, як ця крихітка смоче своїм ще беззубим ротиком молоко, а, наситившись, починає дрімати прямо біля серця, було так радісно і спокійно, що решта дрібних проблем та незручностей відходили на задній план. Ночі, розірвані на шматочки безсоння, брудні пелюшки, дієта й своєрідне ув'язнення в чотирьох стінах – усе було несуттєвим у порівнянні з радістю від першої посмішки сина. Може здатися дивним, але в цих щоденних турботах була якась дивовижна гармонія, інтимність, краса, природність. Це перетворювалося на ритуал, без якого я вже себе не мислила, та й не тільки я.

Пам'ятаю, як не могла втриматися від посмішки, слухаючи, як Лера наспівує колискові над дитячим ліжечком, оскільки до цього вона впевнено стверджувала, що просто ненавидить будь-які співи й особливо у власному виконанні, мовляв, у кожного своє покликання, а в неї це медицина. Лера все-таки вступила до медичного, останньому я раділа навіть більше самої новоспеченої студентки, адже мрії мають здійснюватись, нехай навіть чужі. Вона щоранку заклопотано поспішала на заняття, а повертаючись звідти, радісно влітала до кімнати, щоб застигнути над маленьким із незмінною посмішкою чеширського кота.

Щось подібне відбувалось і з Тамарою Павлівною, принаймні, до цього я ніколи не помічала такого дивного блиску в очах, здавалось навіть, що вона помолодшала: з ранку до ночі перебувала в постійному

русі, щось шила, в'язала, вичитувала й потім готувала найкорисніші страви, прала, прасувала, по кілька раз робила вологе прибирання та провітрювання, але найбільше любила прогулянки з малюком. Треба було лише бачити, з якою насолодою та гордістю вона везла дитячий візочок повз своїх сусідок і навіть зовсім незнайомих людей. У Славі вона нарешті віднайшла того, хто зміг заповнити пустку, яка з кожним наступним десятком все більше нагадувала хронічну рану невитраченого та непрожитого.

Одним словом, нашої любові вистачило б із головою ще не на одне таке рожевощоче диво, от тільки ця любов була тільки рожевого кольору, адже належала виключно жінкам. Я довго не зізнавалась у цьому навіть сама собі, проте відчувала, що так не має бути, це дещо викривлена картинка світу. Для дитини, тим паче хлопчика, важливо отримувати чоловічу увагу й турботу рівнозначно з жіночою. Може, правда, здаватися, що материнська любов – першопочаткова, однак замінити повністю батьківську все одно не здатна. У світі має бути ніч і день, лише тоді цей світ повноцінний. Усвідомлення цього далось важко, проте вирішити проблему не допомогло, адже не напишеш же на першому стовпі «шукаю батька для сина» й не візьмеш у користування напрокат. Він або є, або його нема. У нас – не було, проте ми все одно були щасливі, а от щастя не буває неповноцінним.

* * *

– Ти щаслива? – спитала Лариса жінку в білому. Ніна вже хвилин десять безрезультатно намагалася сконцентрувати погляд на своєму відображенні в дзеркалі. Простенька сукня, зачіска, фата. Казка, про яку мріє кожна маленька дівчинка. Ніна струснула плечима та відійшла від дзеркала, вона вже дуже давно не маленька дівчинка, проте щастя знаходять же в різному віці, головне, щоб це було дійсно воно.

– Звичайно, наскільки можу бути щасливою.

– Наречений приїхав!

До кімнати рвучко увійшов Сергій і одразу застиг на порозі. У його погляді читався неприхований захват.

– Ну от, сонечко, а ти протестувала проти фати, застара, мовляв. Смішні ви, дівчата, дурненькі. Ти – справжня красуня, і вік тут ні до чого.

День видався сонячний. Лариса підняла очі вгору. Небо чисте настільки, що навіть здається прозорим, от тільки, що ховається за тією прозорістю, усе одно не розгледити. Їх з усіх сторін оточили гості, така собі яскрава зграя посмішок у передчутті свята, колона машин, стрічки й повітряні кульки, вітер у вершечках дерев, одним словом – весілля. Кінець й одночасно точка відліку вже чогось якісно нового, що зветься сім'єю, де двоє мають стати одним. Останнє навряд чи відбувається одразу, у той самий день, якщо відбувається взагалі, адже штамп, як не дивно, є гарантією щастя лише для тих, кому ніяких гарантій, власне, не потрібно.

Біля двору на молодят чекав чоловік. Він нервово переступав із ноги на ногу й винувато ховав очі, дивлячись кудись ніби повз. Ніна здивовано завмерла, у руках і колінах щось затремтіло.

– Батько?

Чоловік кивнув головою:

– Я.

Він прийшов привітати її. І коли все було позаду, обоє полегшено видихнули. Стара рана, що встигла стати хронічною, почала заспокоюватись, хоча не зарубцювалася повністю, просто настав час, час вибачень і прощення, час для того, щоб зробити перший крок.

Весілля набирало обертів і затягувало кудись глибше й глибше, немов круговерт на швидкій воді. Спалахи фотоапаратів, щохвилинна присутність відеокамери, десятки поглядів, слова вітання, поцілунки. Здавалося, хтось знімає фільм, сценарій якого знає кожен, однак передбачити кінцівку не береться ніхто. Лариса дивилася на посмішку жіночки, яка виголошувала слова церемонії, і чомусь думала, що цю посмішку вона одягла так, як і решту вбрання, для ще одного робочого дня.

– Оголошуємо вас чоловіком і дружиною. Можете поцілувати наречену.

У Ніни тремтіли руки, а в очах ховався переляк тієї маленької дівчинки, що колись мріяла про казку із справжнім принцом. Сергій лагідно стис її руки у своїх долонях і поцілував. Знову спалахи фотоапаратів та гучні оплески гостей. Вони офіційно чоловік та дружина, і від цих слів по спині починають бігати зграйки невидимих мурах. Дивно, радісно, лячно.

Через кілька хвилин у прозоре зимове небо злетіло два голуби, такі ж білі, як світ довкола, полетіли в одному напрямку – значить разом. Лариса покійно грала відведену для неї роль. Тости, шампанське, танці, конкурси, жарти. Вона вже дуже давно не пускала у свій світ стільки людей одразу, тому зараз відчувала щось на зразок втоми від незнайомих облич, що всі, як одне, посміхаються навіть схожою посмішкою. Хотілося швидше повернутись у пустку своєї кімнати, щільно зачинити двері та загойдатися на старій лозовій гойдалці, аби в напівсні віднайти загублений спокій.

– А зараз попрошу вийти на майданчик наших дорогих свідків. Ми перевіримо, наскільки вони відповідають тій місії, яка на них покладена в цей особливий день.

Лариса слухняно піднялася зі свого місця й рушила до тамади, що чомусь хитро підморгував одразу двома очима. Шляху назад нема, адже це – весілля. Після п'яти хвилин запальної ламбади зі свідком на одному стільчику Лариса непомітно вислизнула на свіже повітря. У нічному небі вже увімкнули тисячі світильників, де кожен мав своє ім'я. Тихо, лише крізь вікна та відкриті двері долинає музика й рівний гул людських голосів.

Раптом від ресторану рвучко від'їхала машина, а в будинок, похитуючись, увійшла біла тінь. Лариса насторожено завмерла, намагаючись пригадати, де вже бачила цю машину і чому тінь здалася настільки знайомою. Швидко повернувшись назад, жінка довго не могла знайти поглядом нареченої, а коли нарешті нашттовхнулась у коридорі на Сергія, одразу спитала:

– Де Ніна?

– Хтось із персоналу попросив на хвилинку відійти. Я так і не зрозумів, навіщо.

Вони безрезультатно відкривали всі двері, що траплялися на шляху, доки не знайшли одні зачинені. Це була комірчина, в якій техперсонал тримав відра, ганчірки та швабри. Крізь щілину біля підлоги рівно лягала смужка світла, але всередині тривожно зависла тиша.

– Ніно, ти там? Відкрий. Що сталося? Я зараз виб'ю двері. Ніно, ти мене чуєш?

Тиша.

– Куди ви її кликали? Що відбувається?

Розгублена дівчина намагалася пояснити, але слова плутались і підстрибували, немов тенісні м'ячики. Якийсь чоловік захотів привітати наречену віч-на-віч, він так просив і взагалі виглядав пристойно. Сергій у розпачі загасив кулаком у двері.

– Ніно, відчини!

Тиша. Лариса махнула рукою й крикнула:

– Ламайте двері!

Вони не опирались і вже під другим натиском покійно впали додолу. Першим у кімнату заскочив Сергій.

– Ніно!

Лариса ватяними ногами переступила поріг й остовпіла. Перед нею лежала Ніна, а на шиї страшним вузлом біліла весільна фата.

Десь за святковим столом сп'янілий чолов'яга пробурмотів «гірко».

Жінка повільно опустила на холодну підлогу:

– Господи... навіщо?

* * *

Господи, за що? – це питання я безсило повторювала ледь не кожную хвилину. Воно постало перед очима великими чорними літерами, за якими весь світ звузився в малесеньку цяточку, що лише завершувала знак питання. Я відмовлялася вірити в існування бодай якоїсь відповіді чи пояснення того, що відбувалося, тим паче цьому не могло бути виправдання. Від німого відчаю хотілося вити, кусати лікті й бігти, бігти, бігти подалі від реальності, що перевершила собою найстрашніше жахіття.

– Ваш син – серйозно хворий, надто серйозно. Потрібне термінове лікування, складна операція, можливо, не одна. Мені шкода, але щодо успішного завершення терапії ніяких гарантій дати не можу, ніхто не зможе, надзвичайно складний випадок.

Стіна, стіна, ще одна. Різкий запах ліків і болю, а серед усього цього очі мого сина – широко розплющені, перелякано спрямовані на мене. За ці очі я здатна була продати душу, якщо вона комусь би знадобилась, однак тоді нам потрібен був час і гроші. Ні того, ні того я не мала.

– Господи праведний, біда яка, лихо тяжке...

Тамара Павлівна голосила вже кілька останніх днів, Лєра зосереджено перевертала томи медичних довідників і робилася дедалі

чорнішою, а я думала, де знайти гроші. Ніколи до цього навіть не припускала, що життя дитини може так страшно залежати від якихось папірців. Невже отак просто купується шанс побачити сонце завтра?

А воно байдуже лежало на підлозі лікарняної палати десятками сонячних зайчиків. Слава тягнув до них рученята, намагаючись упіймати, майже так само, як життя. Він схуд і виснажився, зблід, багато спав чи просто лежав, ще посміхався, але якось страшно, ніби раптом зрозумів усе, навіть більше за нас. Я посміхалася йому у відповідь, кусаючи губи до крові, цілувала малесенькі пальчики та розказувала казки про справжні дива. Він усвідомлено кивав головою і, ще не розуміючи слів, вірив мені, вірив так, як діти вірять найближчій людині у світі – мамі, а коли засинав, я безсило билася головою об стіни. Напевно, найскладніше було прийняти цю хворобу, усвідомити, що вона є, і саме в мого сина. Я сотні разів повторювала, що це неправда, але з кожним наступним усе менше в це вірила. Коли ж нарешті шок минув, лікар мене просто не впізнав, перед ним стояла інша жінка – змучена, виснажена, але не зневірена.

– Мій син повинен жити.

Лікар розгублено зняв окуляри, ретельно витер їх хусточкою й подивився прямо на мене:

– Звичайно, як і всі інші онкохворі діти.

* * *

– Ви до кого?

– Ніни... Не знаю, під яким прізвищем вона тут, дівочим чи вже...

Молоденька дівчина відірвала погляд від паперів, які одночасно з розмовою намагалася заповнювати:

– А це як?

Лариса махнула рукою, вибачилася та зателефонувала Сергію. Той спустився в приймальню вже за хвилину й пояснив, що відвідувачка прийшла до них. Довгі коридори жовтого кольору, однак це зовсім не схоже на колір світла чи сонця, скоріше хвороби.

– Вона ще не повністю отямилась. Лікар попередив, щоб ніяких хвилювань. Це зараз лише зашкодить.

Лариса кивнула головою й обережно увійшла до палати під номером шість. Біля самого вікна на білих простирадлах лежала жінка, яка ще кілька годин тому ніяково ховала очі під крики гостей «гірко».

Вона обернулась і закрила шию долонями, намагаючись приховати синю лінію смерті.

– Я дурна...

Лариса підсунула стілець ближче до ліжка й сіла. У грудях швидко-швидко билось серце, щось затисло горло й не давало вимовити й слова, вона з останніх сил намагалася втримати сльози.

– Ні, тільки дурненька.

Ніна змучено посміхнулась і забрала руки з шиї. Обидві розплакались, але від цього дихати стало легше, немов у повітрі розірвалося на шматки щось важке та чорне, а потім впало додолу. До палати схвильовано зазирнув Сергій і одразу ж зачинив за собою двері.

– Тобі не можна плакати.

– Ага. Та ще й у першу шлюбну ніч.

– Зате її ви точно не забудете.

Ніна кивнула і вже серйозно промовила:

– Я не повинна була цього робити. Це одруження – помилка із самого початку. Я просто тікала від самої себе, а не втекти ж і не сховатися, ще й Сергію боляче зробила. Йому за що?

– Якби на всі питання існували відповіді, люди не робили б дурниць. Він просто любить тебе.

– Господи, а в мене не виходить, нічого не виходить, а прикидатись – не можу.

– Він знає.

– І як жити далі?

– Почни просто з «жити».

У коридорі біля вікна ходив колами Сергій. Крок, крок, ще один, і знову вікно, за яким ось-ось має зійти сонце. Вони так довго чекали цього дня, а сьогодні день – це і є життя, принаймні, якщо він таки почнеться.

– Ларисо, як вона?

– Вже краще, заспокойся, найстрашніше позаду.

Сергій полегшено видихнув, але вже в наступну хвилину стурбовано запитав:

– А вона не може спробувати... повторити.

Лариса перевела погляд на вікно. Над дахом протилежного будинку виринала червона заграва. Сходило сонце.

– Ні, житиме.

* * *

Для мене не існувало звуків прекрасніших, аніж дихання мого сина, коли він спокійно спав. Інколи навіть здавалося, що це музика, тільки створена десь поза межами нашого світу. Вдих – видих, вдих – видих. Дихає. Значить, живе.

Лікування ще практично не починали, а всі заощадження, цього разу не тільки мої, але й Тамари Павлівни та Лери, прослизнули крізь пальці буквально за місяць. Я добре розуміла, що миття підлоги й торгівля ситуацію не врятують, до того ж, мені потрібно було постійно знаходитися поруч із сином, і це все, що я могла, – була поруч. Нас зі Славою перевели до клініки нейрохірургії дитячого віку Інституту нейрохірургії, де й мала розігратися війна. Може видатися дивним, але по-іншому сприймати хворобу сина я не могла. Ворог. А ворогів потрібно знати в обличчя, інакше жодних шансів на перемогу.

– Гаразд. Почекайте хвилиночку, я знайду літературу саме по Вашому випадку, – молоденька лікарка підійшла до шафи у своєму кабінеті й дістала кілька книг та медичних журналів. – Не знаю, чи все буде зрозумілим, це скоріше для медичних працівників, термінологія та й сам виклад, однак... а знаєте, Ви поспілкуйтеся з іншими мамами, вони в деяких аспектах більш обізнані, ніж усі медичні світила разом узяті. Просто хворобу сприймають по-іншому, пропускають крізь себе, чи що.

Повернувшись до своєї палати, я поклала книжки й журнали на ліжко поруч зі спальним Славком, дивилася то на одинадцятимісячного сина, то на рівну купку посібників, сподіваючись знайти там відповіді на всі свої запитання. Що це таке? Звідки? Чому в моєї дитини? Як розвивається? А головне, як це подолати? Читала всю ніч, доки перше проміння не лягло на друковані літери останньої сторінки журналу. Однак чим більше розуміла, тим кількість питань лише зростала, і на жодне не існувало однозначної відповіді.

Слава солодко потягнувся в ліжку, напіврозплющив оченята, засміявся до мене й почав ховатися під ковдру. Я посміхнулась у відповідь і, спіймавши нарешті пустуна, поцілувала в чоло. Невже десь там зародилося чуже та страшне? Воно ділиться, росте й поволі вбиває, по суті, вбиває й себе теж, адже поза існувати не зможе. Пухлина – це ніби частина тебе й ні одночасно. Такий собі смертельний парадокс природи, проти якого ніхто не зробить

щеплення й не дасть зіцілюючу пілюлю. РАК. І таких, як ми, тут десятки.

Старші діти за час лікування встигали ставати друзями й товаришували палатами. І їх об'єднували не спільна хвороба, біль чи страх смерті, вони просто були дітьми, а дітям для дружби ще не потрібні причини. Я скоро вивчила більшість по іменах, а в обличчя знала ледь не кожного. Ми поволі звикали до життя в лікарняній палаті, білих стін і таких же халатів, повітря із запахом ліків і дивного змішання дитячого плачу та сміху. Виявляється, діти здатні сміятись, навіть коли помирають, правда, не знаю, чи легше від цього батькам.

Я бачила їх різних, замкнутих і відкритих, спокійних і галасливих, забезпечених, впливових, відомих і схожих на мене, проте страх в очах був ідентичний, страх за життя своєї дитини. Від багатьох я дізналася те, чого не прочитати в жодному медичному виданні, хтось надихав і робив сильнішою, комусь, навпаки, потрібно було сказати «тримайся». Та найбільше в пам'ять врізалася жінка, яка втратила тут п'ятирічну дочку. Її плач потрясав стіни довго, доки лікарі не ввели таку дозу заспокійливого, що нещасна просто виключилась. Наступного дня дитину забрав батько, а жінка чомусь ще з годину сиділа на пустому ліжку й стискала в руках смішного рожевого зайчика. Проходячи по коридору, я випадково зазирнула в привідчинені двері палати й застигла, не в силі зробити й кроку. Жінка підняла змучені очі та посміхнулась:

– Я була тут щасливою...

Я злякано здригнулась. Очевидно, бідолашна від пережитого втратила розум. Жінка впіймала мій страх і сумно зітхнула:

– Я справді тут була щасливою, тому що була поруч із донькою. І чим менше залишалось, тим ціннішою була кожна мить, прожита ще разом, ніколи до того я не була настільки близька зі своєю дитиною і вже не буду. В інших місцях і за інших умов нам не дано зрозуміти це. Чуєте? Тому цінуюйте, а ще вірте. Потрібно вірити, інакше все – даремно. Вірте...

Із вікна своєї палати я бачила, як ця мати виходила, похитуючись при кожному кроці, а біля самої машини знепритомніла та впала просто на руки чоловікові. Я здригнулась і відвела погляд. У що тепер вірити їй?

* * *

– Скоро весна, – промовила Марія Степанівна зовсім поруч. Лариса озирнулась. Старенька дивилася високо в небо й читала його, неначе відкрити книгу. Лариса кивнула.

– Мабуть. Дивно. Я звикла бачити все ось таким, що вже не уявляю іншим.

– Живим?

Жінка здригнулась. Вона так довго тікала від життя, щоб воно віднайшло її навіть там, де існувати не могло. Марія Степанівна раптом пильно подивилася в очі – глибоко, від чого з'явилося відчуття, що в ній, як у небі, прагнуть знайти перші ознаки життя.

– Нічого. Прийде час – й оживе.

– Це Ви про кого?

– Про всіх і про все, дитино.

Того самого дня до господи забігло перелякане дівча. Втікачка не могла вимовити й слова й лише весь час перелякано озиралася – так, ніби там чорніло щось загрозливе й страшно дихало в спину. Лариса швидко зачинила двері, однак дівчина не могла заспокоїтись. Її колотило й трясло, а найменший шурхіт піднімав нову хвилю жаху. На зап'ястях, плечах, шиї виднілися червоні сліди від рук, а з одягу були лише халат і кімнатні капці.

Лариса посадила її в крісло, вкутала теплою ковдрою, заварила гарячий чай і примусила пити його маленькими ковточками, щоб відігрітись. Придивившись, почала впізнавати це обличчя. Їм'я пригадати не могла, однак знала точно, що вже бачила цю дівчину в магазині та й просто в селі, адже молодь тут можна було перерахувати на пальцях двох рук. Здається, жила дівчина на протилежному кінці вулиці, це ж треба, а тікала аж сюди.

– Заспокойся й дихай глибоко. Ти в безпеці. Все добре. Чуєш?

Вона мовчки кивала головою й плакала. Сльози текли по щоках, сповзали на шию, падали прямо в чашку з чаєм. Крап, крап, крап. Так плачуть, коли руйнується світ. Очевидно, від її світу не лишилося й цеглинки. Раптом входні двері рипнули, дівчина за мить зіскочила на ноги. До кімнати увійшла Марія Степанівна й, лише раз поглянувши на гостю, все зрозуміла:

– Степан.

Бідолашна кивнула й кинулася до старенької. Та обняла за плечі та погладила по голові, немов втішала маленьку дівчинку, у якої вкрали

казку.

– Поплач, моя хороша, поплач. Цим горю не допоможеш, однак стане легше.

– Я не знала, куди ще піти...

– Правильно, Оксанко, тут він не шукатиме, а якщо й спробує, то не знайде.

Через півгодини Лариса пальцем малювала невидимі кола на столі. Ось ще одне. Історія цієї дівчини чимось нагадувала біг по такому колу. Біжиш, біжиш від своїх страхів, аби в одну мить із жахом усвідомити, що повернувся туди, звідки починав рух. Очевидно, якщо тікають, то завжди по колу. Оксана розповідала про сокровенне, відчуваючи, що саме це зараз потрібно. Оголити біль, проговоривши все життя в кілька речень, й одночасно вивернути душу.

Почалося все дуже давно, вона навіть не знала, коли саме, напевно, одразу з народження. Зі свого дитинства чітко пам'ятала відчуття очікування, моторошне, тривожне й безкінечно довге. Здавалось, чекаєш на виконання смертного вироку й не знаєш лише, коли це станеться – сьогодні, завтра, післязавтра. Кінець усе одно прийде, от тільки прийде тоді, коли цього заманеться кату. Вона з жахом завмирала й навіть не дихала в той момент, коли до будинку заходив батько. Тверезий – полегшено видихала й посміхалась, сьогодні лягатимуть спати спокійно. Ні – світ перетворювався на порохову бочку, яка могла рвонутися від необережного руху, слова, погляду чи навіть без видимих причин. Особливо діставалося мамі. Вона завжди затуляла Оксану від батька своїм тілом, а то й просто виштовхувала за двері та наказувала бігти. А Оксана не могла зробити й кроку з того пекла без неї, бо боялася, що не побачить матір більше живою.

Коли ж підросла, намагалася захистити й ненавиділа кожним нервом сп'яніле обличчя батька, іноді навіть думала, що могла б убити, однак завжди спинялася від окрику матері. Оксана так і не змогла раціонально пояснити, чому та продовжувала залишатися жити в пеклі, при тому, що сім'ю тягнула на собі сама й могла обійтися без чоловіка. Це було більше схоже на хворобу, від якої залежить не лише хворий, а й усі, хто його оточує.

Згодом стало ясно, що нічого не зміниш, як би цього не прагнув, тому захотілося втекти. Негайно, неважливо куди чи до кого, можна навіть на кінець світу, якби лише подалі від сп'янілих очей. Й Оксана

втекла при першій-ліпшій можливості, вийшовши заміж після трьох місяців знайомства зі Степаном. Ні, вона любила його, принаймні, думала, що любить. Адже він зрозумів її страх, як свій, тому що мав у дитинстві точно такий. Пережите робило їх ще ніби ближчими, аніж вони могли б бути без цього. Одним словом, благородний принц прийшов на порятунок нещасній принцесі, звільнивши її з неприступної вежі. От тільки після року подружнього життя, благородність кудись зникла, поступившись місцем уже знайомій агресії ката. Що ж, з поверненням у пекло, принцесо. Кінець казки.

– Як він зміг? Стьопа інший, не такий. Я не можу повірити, що це зробив зі мною він.

– Дитинко, ми часом робимо вчинки не зовсім свої. Так і Степан вдарив тебе не тому, що хотів цього, а просто не знав, як інакше виразити свій гнів.

– Але ж від того мені болить не менше.

– Знаю, дитино, знаю. Його батько завжди був запальний і часто бив матір у сварках, потім просив пробачення, вона вибачала, а далі все повторювалося по вже відомому обом сценарію. Виявляється, батьки закладають у дитину значно більше, ніж би вона сама того хотіла.

Оксана затихла, а потім знову розридалась:

– Саме тому я не можу повернутися до нього. У мене буде дитина.

* * *

Коли я нарешті зважилася на це, то вже дійшла до тієї межі, за якою не було нічого: гордості, гідності, принципів, упередження й навіть моралі. Там існувало одне-єдине бажання, якому підпорядковувалася свідомість і все поза нею, – бажання врятувати сина.

Пам'ятаю, був кінець осені, сонце гралось у піжмурки з вітром уже в голих гілках дерев. Під ногами шелестіло опале листя, але від цього хотілося жити ще дужче. Я підійшла до воріт, за якими дивився в небо красивий двоповерховий будинок, там, напевно, були десятки різних кімнат, однак не було однієї – дитячої для мого сина.

– Ви до кого? Назвіть мету візиту та представтесь, будь ласка.

Я з хвилину розгублено дивилася на двох охоронців, потім міцніше стисла в руках сумку, в якій лежали фотокартки мого Славка.

– До Геннадія Владиславовича, в особистій справі. Стара знайома. Хлопці розсміялися мені просто в обличчя:

– Якщо б він із кожною старою знайомою зустрічався, то життя б не вистачило.

– Я нікуди звідси не піду, доки не поговорю з Геннадієм, це в його ж інтересах.

– Ти диви, яка вперта. Нічого, постоїть-постоїть і піде, а ні – допоможемо.

Однак я не могла піти, так і залишилась стояти, занурившись в осінь. Збоку схоже на гру, у кого терпець урветься скоріше. Час ніби застигнув, хоча для решти світу рахував хвилини, як завжди, по небу рухався жовтий диск сонця, під вечір воно стало червоним. Я стояла під будинком батька своєї дитини день і готова була стояти хоч вічність. Хлопці вже навіть встигнули звикнути до моєї присутності, махнули рукою та вже не проганяли, тільки жартома цікавились, чим же господар зачепив таку кралю. Я відмовчувалась, а потім дістала фотографії сина й протягнула.

– Передайте це його матері, заради всього святого.

Вони спантеличено оглянули знімки маленького хлопчика, стенули плечима, але пішли. Через кілька хвилин мене терміново попросили пройти до будинку. Назустріч поспішала шикарно вбрана жінка й стривожено стискала Славкове фото в руках.

– Хто це? Чого Ви хочете?

– Щоб мій син жив.

Мені не довелося довго пояснювати, щось доводити чи переконувати, схоже, що вона відчула все інстинктивно, довго роздивлялась обличчя В'ячеслава, потім спитала, як звуть хлопчика.

– Шкода маленького, але так навіть краще.

Я шоковано дивилася на новоспечену бабусю й ніяк не могла зрозуміти, про що вона говорить.

– Ви ніколи не доведете, що це син Геннадія, запам'ятайте це, і вся ця історія не буде розголошена. Мені справді шкода малюка, однак позашлюбні діти, тим паче у Вашому випадку, зіпсують біографію, а Геночка – перспективний молодий чоловік. Розумієте? Вибачте й змиріться, так буде краще для всіх, і для Вас теж.

– Що Ви маєте на увазі?

Жінка подивилася кудись ніби повз мене й промовила:

– Самі розумієте. Ви ж молода й вродлива, зможете ще влаштувати особисте життя. Ну, а кому зараз потрібні чужі діти?

Похитуючись, відчула, як земля під ногами перетворюється на щось невагоме й легке, і я провалююсь у це щось. Різкий запах нашатирю й склянка холодної води через хвилину повернули мене назад, на грішну землю. Господи, невже вона настільки грішна, щоб пані з вищого світу ось так просто й ввічливо благословляла на смерть рідного онука? Якесь божевілля.

Вона ж дістала з гаманця всю готівку та протягнула її мені.

– Тримайте, це вам знадобиться, щоб усе було по-людськи.

– Подавіться Ви ними. Мій син житиме, чуєте? А Ви йдіть під три чорти зі своєю перспективною наволочкою і його чистою біографією!

Я жбурнула гроші прямо в її доглянуте обличчя, і вони повільно закружляли в повітрі.

– Залиште для себе, знадобиться, аби на тому світі відмитися.

Я розвернулася і побігла звідти, неначе з лігва гієн, сповнена дикої люті й болю. Погано пам'ятаю, куди йшла потім, що робила, навіть не знаю, як дібралася до лікарні. Отямилася лише біля ліжка, в якому мирно сопів носиком Славко. Лера стривожено запитала:

– Ну що?

Я здвигнула плечима й посміхнулася своєму янголятку.

– Нічого. Хіба в мого сина може бути такий батько?

Лера замовкла й сумно опустила плечі.

– Але ж це всього-на-всього хвора дитина.

* * *

– Птахи повертаються.

Лариса підійшла до Оксани, стала під вербою й підняла голову. Десь високо виднілися маленькі чорні цяточки, вони рухались, а по небу ширилася хвиля теплої радості. Птахи поверталися додому. Оксана проводжала ключ поглядом, аж доки той не зник десь за смугою лісу.

– Щасливі, їм є куди повертатись.

– Так, зате тепер весна справжня.

– З птахами?

Жінка посміхнулась.

– З життям.

Через кілька годин Лариса спостерігала, як Сергій розмовляє з лікарем у коридорі цього дивного жовтого кольору. Чому б їм не пофарбувати все в зелене? Тоді б це нагадувало життя.

– Ніну нарешті выпишуть. День-два, і можна додому. От тільки куди? До мене їхати вона категорично відмовляється, у село теж повертатися не може, соромиться. Здуріти можна.

Лариса дивилася на пожвавленого Сергія й думала, що саме так виглядають щасливчики. Дивно, після всього пережитого хтось навряд чи так би його назвав, але ж він щасливий, подібно сьогоднішнім птахам у небі.

– Може, ти поговориш із нею, га?

Лариса кивнула, мовляв, аякже, і впевнено відчинила двері палати. Ніні вже було значно краще, на шиї не лишилося навіть нагадування про той страшний слід, от тільки вона все одно продовжувала прикривати її руками.

– Привіт. Як почувається хвора?

Ніна махнула рукою у відповідь.

– Теж мені знайшла хвору.

– А що? Душевні рани теж потрібно лікувати. Як там душа наша поживає?

– Я забула, що це таке.

– То чого сидимо, вірніше, лежимо? Нехай чоловіку голову морочиш, щойно після весілля – можна, а лікар – фахівець, і то туди ж, бігає навколо, мов квочка. Годі, пора додому.

Ніна посміхнулася й одразу ж посерйознішала.

– А куди додому? Я не знаю, де це.

– Це там, куди хочеться повернутись.

– Значить, у мене немає дому.

Лариса посміхнулася:

– Дивачка, він у тебе є, просто туди повертатися не хочеться зараз. А знаєш що? Не поїхати б вам кудись подалі, туди, де тепліше, наприклад?

– У пекло відправляєш?

– Тю на тебе, до моря.

– Але ж це просто відтягування часу, я все одно маю колись повернутися назад.

– І повернешся, тільки вже іншою.

Лариса йшла стежкою, час від часу вповільнюючи крок, ніби завмирала на місці, дослухаючись до невидимих кроків весни, і знову продовжувала йти. Це тут вона навчилася ходити так, залишаючись сам на сам із собою справжньою, головне – не боятися такої себе. Біля магазину Ларисі назустріч вийшла жінка, а порівнявшись, зупинилась.

– Передай своїй подружці, що мій син повернувся додому.

Лариса уважно подивилася в очі матері.

– А куди додому?

– Як куди? До законної дружини й доньки, тому нехай не влаштовує цирку, це ж треба, вішатися вона надумалась. Не допоможе, і не мрійте, тільки Віктора мучить, вертихвістка. Нехай своєму законному голову морочить, а чужим – зась.

– Передам обов'язково. Тільки от прохання – нехай він із нею більше зустрічі не шукає, самі ж говорите, що Ніна вже заміжня.

Жінка розгублено закліпала очима, а потім обурилась:

– А він і не шукав, це Ніна винна.

– І на весіллі цілком випадково опинився? Нещасні вони обоє, а заразом і ті, хто поруч із ними. Дай Бог, щоб усе це лишилося в минулому.

Мати змовкла, опустила голову й заплакала:

– Правду кажеш, дочко, а ще правда в тому, що це ми своїх дітей нещасними зробили, я й Нінина мати. Господи, та хто ж знав, що так серйозно в них усе? Думала, молодості – дурості, а воно...

– Все одно, вороття нема. Та якщо й зміниш щось, то чи на краще?

– Це ж треба своїй дитині так...

– Годі, припиніть картати себе. Їм тепер залишилось одне – треба вчитися жити далі... і кожному окремо, принаймні, спробувати.

Шавко зраділо лашився й лизав руки, Марія Степанівна порпалася у дворі, Лариса зайшла до будинку й не побачила там Оксани, повернулася назад на вулицю та спитала, де дівчина. Старенька сумно якось зітхнула:

– Приходив Степан проситися, то повернулася додому.

– Додому куди?

– До нього.

– Але ж...

– Кожен має право на помилку. А може, то й справді її дім?

Десь високо над головами летіли довгі пташині ключі. Бодай хтось по-справжньому повернувся додому.

– Ти не можеш повернутися туди. Ларисо, а як же Слава?

Я стояла біля вікна в коридорі лікарні й мовчки стискала кулаки.

– Тільки заради нього я повертаюся назад. Я маю врятувати сина, а для цього потрібні гроші, потрібні негайно.

Кілька останніх ночей я боялася заплющувати очі, щоб не заснути. Приходив один і той же сон, де я стою біля свіжої могили, такої маленької, що вона обов'язково має бути дитячою. Стою, а холодні краплі поту повільно стікають по обличчю. Мені потрібно прочитати напис на хресті, але коли я це зроблю, світ зникне. Він не зможе існувати без сина, мій – точно.

– Неля Євгеніївна наполягає на терміновій операції, інакше все марно, уже нічого не допоможе. Розумієш?

Лера зблідла, хоча добре знала стан Славки й без мене, до того ж, уже була для хлопчика другою мамою – хрещеною. Ми його охрестили прямо в лікарні, хрещеним став охоронець із лікарні, хоча довго відмовлявся, бабусею – Тамара Павлівна. Ось так просто мій хлопчик прийшов до Бога, тепер потрібно було втримати його на землі.

– Тамара Павлівна пропонує продати квартиру тут, купити хатинку в якомусь селі, а різницю витратити на операцію. Цього, можливо, буде замало, однак можна спробувати знайти благодійників, звернутися по допомогу в газети.

– Леро, на все це потрібен час, а його в Славки нема. Необхідна вся сума й одразу.

– Але це ж шалені гроші. У кого ти зможеш їх там дістати?

– Хоч у самого чорта, але я повинна це зробити.

Особливо важко далися останні хвилини прощання зі Славою. Так, ніби я по живому вириваю своє серце й лишаю біля нього, а сама йду, не знаючи, чи побачу ось ці оченята ще раз, чи встигну. Біля нього залишалася Тамара Павлівна, але ж мала бути я. Дорога, люди, поспіх. Ніби якийсь інший вимір, метушливий і пустий. Я повернулася назад, у місто, де стояв усе той же будинок, з тими ж вікнами, червоним дахом і табличкою біля самого входу. Серце калатало десь біля самих скронь, здавалось, час відкрутив свою стрілку назад, і я знову маленька самотня дівчинка, що ховається на запиленому горищі від привидів дорослого світу. На подвір'ї діти збирали жовте листя липи й

складали в букети. Чому в них такі схожі очі, неначе одні на всіх? Очі, в яких застигла надія. Це ж треба, колись у нас були точно такі.

– Доброго дня, я колишня вихованка інтернату. Можна до вас у гості?

Незнайома жінка посміхнулася та кивнула, очевидно, дещо тут таки змінилось, з'явилися нові обличчя.

– Звичайно, проходьте. Зараз я покличу когось із колег, у кого стаж більший, ніж мій. Вибачте, почекайте хвилиночку.

Я залишилася стояти на подвір'ї, а навколо збиралися діти. Вони ходили колами, нагадуючи зграйку пташенят, яких залишили тут зимувати. Раптом один хлопчик спитав:

– Ти наша мама?

Я здригнулась.

– Ні, у мене вже є син.

Хлопчєня зітхнуло й замислилось.

– А йому не потрібен братик?

– Не знаю, поки що він не просив.

– О, бачу ви вже розважаєте гостю? Діти, а ви привіталися з тіточкою?

Я озирнулася на знайомий голос і завмерла. Переді мною стояла наша колишня Танюша. Вона навіть майже не змінилась, ніби застрягла в часі. Тетяна Сергіївна, впізнавши мене, замовкла й відразу відвела погляд.

– Ларисо, рада тебе бачити.

– Ви все-таки повернулись?

Вона знову подивилася в очі й кивнула:

– Не змогла не повернутися.

Я полегшено посміхнулась. Так і мало бути.

Перед кабінетом директора стояла довго, не дихаючи. За дверима чулися кроки, колишні, знайомі, кроки нашого татуся. Нарешті зважившись, я набрала повні груди повітря, видихнула й постукала.

– Заходьте.

Він також завмер, розгублено кліпаючи очима. Щось промайнуло в них, схоже на страх, але зникло так само швидко, як і з'явилося. Мене тут точно не чекали.

– Господи! Ларисо! Ти? От порадувала, заходь швидше, сідай. Ти розквітла. Невже можна стати ще вродливішою? Красуня, справжня

красуня.

Я саркастично посміхнулась у відповідь:

– За тим і приїхала.

Олег Євгенійович знову насторожено забігав очима по кімнаті.

– Як це розуміти, хороша моя?

Я взяла зі столу ручку, написала на аркуші суму та простягнула йому.

– Ось, потрібно негайно і все одразу. У Вас залишилися колишні знайомства?

Він остаточно розгубився й довго стояв мовчки, потупившись у папірець, потім кивнув.

– Захотілося красивого життя?

Я видихнула:

– Хоча б просто життя.

Олег Євгенійович витер спітніле чоло білою хусточкою, і остаточно зрозумівши, що я налаштована серйозно, посміхнувся.

– Ну як не допомогти колишній вихованці? Допоможемо, за певний відсоток, звичайно. Тільки от, дівчинко моя, такі гроші тобі дадуть не просто так, і дуже серйозні люди. Відпрацьовувати доведеться довго й сумлінно. А якщо раптом що, то сама розумієш, вони жартувати не люблять.

Я байдуже кивнула:

– Згодна.

Уночі знову наснилася свіжа могила, і так само всю, до пальців на ногах, мене скував страх присмаку смерті. Цього разу я таки підвела очі до напису на хресті й полегшено видихнула – жодної літери там не було – поки що.

* * *

Весна вирувала на повну силу. Було навіть дивно, звідки її взялося так багато й одразу. Лариса частіше почала виходити з будинку, щоб подивитися на життя. Воно зараз ховалося в кожній тріщині, шпарині, гілочці, здавалось, що навіть зацаїлось у камінні. Очевидно, настав його час. Парадоксально, але це було зародження нового, що вже колись існувало під сонцем. Такий собі вічний кругообіг, один цикл змінюється іншим, усе помирає, аби колись народитися знову.

Хтось скрипнув хвірткою, розігнавши зграйку думок, а Шавко одразу нашорошив вуха. Симпатична жіночка дістала конверта з торбини й простягнула.

– Вам пошта.

– Спасибі.

– Передавайте вітання Марії Степанівні, дякуючи її травичці чоловік ось уже тиждень, як забув, де в нього спина. А то, повірите, розігнутися не міг, це в нього навесні завжди, загострення чи як там? А роботи в селі з кожним днем більшає, вже не знали, що й робити. Отож подякуйте рятівниці нашій, а я на днях забіжу сама в гості.

– Обов'язково.

– Бувайте.

– До побачення.

Жінка провела поглядом листоношу й почала роздивлятися конверт. Так, Крим, й одразу стало сонячно, це звістка від Ніни. Читала листа прямо на ґанку, а вітерець усе намагався підгледіти через плече й грайливо тріпотів аркушем.

– О, нам пошта прийшла?

– Так, молодята пишуть.

Марія Степанівна посміхнулась:

– Ну що, гоїть море рани?

Лариса кивнула:

– Пишуть небагато, однак тільки хороше, саме так, як і має бути в медовий місяць.

– Ну от, дякуючи Богу, ще й сім'я вийде хороша. Як старі люди кажуть? Життя прожити – не поле перейти. Всякого буває.

Уже пізно увечері під вікнами загавкав чужий пес. Марія Степанівна визирнула, побачила прибуду, якого пригрів дід Федір, і стурбовано запитала:

– І чого б це йому гавкати тут?

Шавко гарчав і гріб лапами землю під собою, однак пес не йшов і вперто гавкав, зазираючи у вікна.

– Дивно. Може, сталося що? Дочко, де там наш ліхтарик, треба сусіда провідати. Ото сердитиметься старий, якщо розбуджу.

Лариса вирішила пройтися з Марією Степанівною, та відмовляла, однак жінка вирішила, що це буде корисно перед сном. Коли обидві підійшли до знайомого двору, наштовхнулися на відчинену хвіртку, що

якось жалібно скрипіла, хитаючись від вітру. Вхідні двері теж були не замкнені, у будинку горіло світло, однак стояла моторошна тиша. Пусті кімнати мовчки кричали, що щось сталося, і тільки в спальні жінки таки побачили господаря. Він лежав на ліжку, неприродно закинувши голову догори, ніби побачив на старій стелі щось життєво важливе, так і застиг, роздивляючись.

– Господи! – сплеснула в долоні Марія Степанівна й кинулася перевіряти, чи бідолашний дихає. Лариса вийшла до кухні і, знайшовши відро з водою, зачерпнула кухлем. Приблудний пес жалібно скаривав у порозі. Повернувшись назад, спитала:

– Ну як він?

– Живий, – полегшено відповіла баба Марія.

Дід Федір ледь-ледь посміхнувся:

– Бачиш, ось помирати надумав навесні.

Частина IV

Впасти у політ

Я померла навесні в місті, де виросла й де лишалася чужою. Виявляється, можна померти, продовжуючи жити. Це ніби роздвоєння. Світ звужується до рамок фізичного тіла, що дихає й рухається, а решта тебе припиняє існувати. Я не зобов'язана була мати душу, та і яка душа в товару? Віднині я була саме ним.

Погано пам'ятаю перші дні, тижні, навіть місяці свого нового існування, не пам'ятаю першого клієнта, другого чи десятого, вони всі були без облич, самі голі інстинкти, навіть не знаю, чи відчувала бодай щось, немов хтось ластиком начисто витер все зі свідомості. Очевидно, це зробила сама, намагаючись таким способом врятуватися, зберегти хоча б якусь частинку минулого й себе поза тілом. Отямилася одного дощового дня, вірніше, остаточно зрозуміла, що померла для решти нормального світу, бо в цих стінах він був свій власний.

Так, це не просто дорослі ігри, купівля та продаж, це окремий вимір реальності, частина життя суспільства, яка може на перший погляд здаватися чимось прихованим, тінню, однак перший погляд –

всього-на-всього перший, і вже з другої спроби розумієш: все складніше, аніж здається. Проституція має свою чітку структуру, ієрархію, закони та правила, вироблені не за один день, рік, десятиліття, навіть століття. Це живий організм, він розвивається, змінюється, вдосконалюється відповідно до умов, що диктує сучасність, і кожна з нас – тимчасова деталь гігантського механізму, що рухатиметься стільки, скільки існуватиме попит на любов, звідси, напевно, вічно.

Нас було п'ятеро. Ми жили на другому поверсі, в одній із двох квартир, хоча обидві однаково були борделем. Очевидно, так було простіше: нема сусідів по майданчику менше сторонніх очей. У принципі, жильці здогадувались, дехто навіть знав, що відбувається за вхідними дверима, однак усе було схоплено, скарги й заяви до правоохоронних органів лягали рівним стосиком, аби припадати пилом. Кожен щось мав із цього бізнесу, всі, але найменше – самі жриці кохання. Я починала не на самому дні, однак десь зовсім поруч, правда, даний аспект аніскілечки не хвилював. Яка різниця, де себе ховати? Дехто з дівчат думав так само, деякі мріяли видертися вище, хтось не боявся впасти нижче, однак усі однаково вимагали твердої руки та жорсткого контролю, принаймні, в останньому були впевнені ті, хто намагався усім цим керувати.

Роман ненавидів, коли його називали сутенером, таточком, начальником чи якимось ще. Він ненавидів, коли його називали просто Ромкою, ненавидів нас і все жіноцтво разом узяте, однак обійтися не міг, тому ненавидів і себе включно. Ненависть була невід'ємною частиною чоловіка, який посміхався, немов маленький хлопчик. Узагалі він був загадкою, напевно, найперше для себе самого. Ми боялися його, як бояться речей, які неможливо прогнозувати. Роман міг бути ніжним та лагідним, а вже за десять хвилин перетворював жіноче тіло на відбивну. Видужувати доводилося тижнів два, а то й більше, працювати ти не могла, зате відшкодовувала простій із власної кишені. Тому ми намагалися виконувати всі вказівки й зайвий раз не провокувати пробудження вулкана.

Георгій був інший, протилежний. Як знімок і негатив, вони відображали одне й те саме, тільки в контрастних кольорах. Йому було абсолютно все одно, називайте хоч матінкою Терезою; обличчя стовідсотково відповідало роду занять; та й весь був на долоні –

прогнозований і зрозумілий. Він також міг відгамселити так, що іноді доводилося викликати «свого» лікаря, а потім довго зализувати рани, однак усе одно з ним було простіше.

– Чого розсілась? Вставай, клієнт прийшов, тебе хоче. Давай-давай. Червона вільна.

Я відвела очі від вікна, за яким вирувала весна, кивнула головою, слухняно піднялась і пройшла в спальну кімнату, де все було червоного кольору, навіть секс. Цікаво, чому всі думають, що любов обов'язково має бути червоною? От якби вона в кожного була своя, а ще краще – аби не була продажною.

Коли все закінчилось і клієнт почав одягатись, з кишені штанів випав гаманець і розкрився. У ньому було фото маленької дівчинки, десь одного віку з моїм Славою. Усередині щось обірвалось, я обережно підняла гаманець і ніжно провела пальцем по дитячій посмішці, вони всі так схоже посміхаються. Чоловік завмер, а потім рвучко забрав гаманець, ніби я доторкнулася до святині брудними руками, потім, заспокоївшись, посміхнувся.

– Донечка, Полінка моя. Правда, красуня?

Я кивнула, ковтаючи непрохані сльози.

– Хворіє часто, дружина все по лікарнях із нею, ось я і... А так би ніколи, вона в мене справжня жінка, вона – мати, не те, що ви всі тут, самиці.

Він пішов. Я ще довго сиділа в кімнаті кольору крові й плакала, мабуть, уперше за ці кілька місяців. Самиці теж тужать, тужать за своїми дітьми.

* * *

– Це ж треба, як хочеться жити, як же хочеться – ніби й не жив зовсім. Дивно, правда? Такий старигань сивий, а як дитина. Лариса сиділа на стільці поруч із ліжком і тримала зморшкувату руку у своїх долонях.

– Може, ще не ваш час, дядьку Федоре, га? Ще б подивились, як маленький Федько перші кроки робить.

Старенький посміхнувся куточками вуст і просіяв – якби ж. До будинку зайшла захекана Марія Степанівна, з порогу почала роздягатись і діставати якісь пакуночки.

– Ось, тут знайшла дещо в себе. Чи допоможе, не знаю, та спробувати варто. Господи, де ж та «швидка»? Згубились, чи що?

Дід Федір змучено відкрив очі й подивився у вікно, де вже починав сіріти новий день.

– Ви дочці подзвоніть, онукам, – попрощатися хочу. А «швидка»... хіба до таких спішити треба, нехай до молодих поспішають.

Баба Марія поправила подушку так, щоб старенький напівсидів, і заходилася поїти якимись настойками з маленької ложечки.

– Ось так, сусіде, ось ще трошечки. Диви, доки дочка приїде, ти вже підстрибувати будеш. Це тобі я кажу, чуєш? Не розкисати.

– Та хіба б я не радий, якби тільки встати.

Лариса спостерігала за виснаженим обличчям старенького й думала, чому люди не можуть обирати свій час смерті, тоді вона вибрала б свій багато років тому.

– Ви почекайте, дядьку, полежете, танцювати пізніше будемо.

– Ой, дитино, чи будемо, – старенький надовго замовк, важко дихаючи, а потім прошепотів, – Невже цієї весни саду свого не побачу? Невже без мене цвістиме?

У Марії Степанівни по щоках поповзли солоні струмочки, кілька сльозинок впали на біле простирадло. Приблудний пес припинив скиглити біля порогу, зайшов до кімнати, підійшов до ліжка, сів і подивився на господаря довгим поглядом друга. Собака лизнув долоню старенького, опустив очі. Лариса не витримала й вийшла, відчинивши настіж вхідні двері, впустила до будинку перші кроки нового дня. Поруч почулося виття сирени, жінка полегшено видихнула – «швидка», дочекався.

* * *

Як страшно малювати нулі, до цього я не підозрювала, що нуль – це так багато, ніби ніщо і все одночасно. Нуль. Нуль. Нуль. Суцільні нулі – моє майбутнє, моє теперішнє, Я. Скільки коштує все це? Багато, ще більше нулів у кінці, а на початку... Що на початку – не так і важливо, яка різниця, коли стільки їх глипає оком у кінці. Справжнє чудовисько з безкінечним рядом очей – ціна життя мого сина. Я боялась уявляти собі суму, яку була винна, та й не вийшло б, адже стільки в житті одночасно не бачила. Зате здавалось, що за ці кошти можна злітати на Місяць, наприклад, хоча чого там треба? Мені не

треба Місяця, тільки сина, але зараз це ще далі, адже Місяць я принаймні можу бачити у вікно вночі.

Сюди приходили рідкісні звісточки, і ті мені передавали не завжди, однак я знала, що моє сонечко живе, проходить реабілітацію після операції, приймає хімію й робить перші кроки. Дізнавшись про останнє, я плакала й сміялася водночас, немов схиблена. Дівчата крутили пальцем біля скроні й кидали підозрілі погляди. Дурненькі, моя крихітка вчиться ходити, нехай у лікарняній палаті, але він це робить, ще каже «ба-ба», «тьо-тя» й навіть «ма-ма». Цікаво, кому він говорить «мама»? Лера пише, що поставила на Славіну тумбочку моє фото в рамці, але маленький так любив стягувати його звідти, що вони збільшили фотографію в декілька разів, вставили в рамку з-під якоїсь картини та повісили на стіні – вийшов справжній портрет. Славуня діловито показує на нього пальчиком і всім лікарям, медсестрам та прибиральницям із дорослою серйозністю повідомляє, що це «Ма-Ма».

У мене ж тут довго не було навіть маленької фотографії сина, бо ляльки для дорослих не можуть мати власних дітей, клієнтам це навряд чи сподобалося б. Проте дещо згодом вдалося випросити дозвіл ховати у власних речах маленьку фотографію, крихітну, найменшу з усіх можливих. Мені вислали її Лера й Тамара Павлівна, і щоразу, коли всі відключались у грішному раю, я діставала фото, присвічувала ліхтариком під ковдрою та подовгу вдивлялася в обличчя мого рідненького, вивчаючи кожну лінію, крапочку, згин – ніби бачила вперше, потім ретельно ховала свій найцінніший скарб. Дивно, але іноді навіть виникала ілюзія, що він поруч, що я можу торкнутися дитячої шкіри, вдихнути запах волосся, поцілувати й почути оте довгоочікуване «Ма-Ма». Після такого залишатися в реальності було ще нестерпніше, хотілося одним махом її знищити, вийшовши з вікна в хмільні обійми весни, однак усі ті нулі хапали за руки й втримували, залишали, я продовжувала дихати, дивлячись на весну тільки крізь віконне скло цього страшного раю.

– Слухай, тут дзвонять на стаціонарний, просять тебе. Швидко тільки.

Я піднесла слухавку до вуха, відчуваючи, як у грудях калатає серце, ще трошки – й або вистрибне, або застигне на місці. Хто це може

бути? Сталося щось страшне. Десь далеко, ніби на іншій половині земної кулі, почувся Лерин «привіт».

– Що сталося? Слава...

– З ним усе добре, не рахуючи синця на лобі. Підступні двері, не захотіли розминутися з бігуном. Уявляєш, він вже ледь не літає. Тамара Павлівна не завжди встигає, такий пустун.

– Як він переносить хімію?

– Нічого, тільки поголили дитину, то став схожий на коlobка. Загалом Неля Євгеніївна задоволена. Я дзвоню через інше. Мені гроші потрібні, можливо, не так багато, як тобі знадобилось, проте...

– Почекай, ти про що?

Слухавка замовкла, потім Лера видушила із себе:

– Дім згорів там, у мене. Менша сестричка з опіками, потрібні пересадки, жити нема де, мати в лікарні з нервовим зривом, решта – по сусідах, хтось із селищної ради вже став казати про інтернат. А я ж не можу дозволити їх туди... я... Розумієш?

Лариса застигла біля телефону.

– І що ти... Що ти збираєшся...

– Не знаю, тобі ж відомо, скільки отримують санітарки. Я намагалася знайти щось інше, Тамара Павлівна пропонує привезти до себе, однак зрозуміло, що таку кількість ротів у столиці теж неможливо прогодувати. Словом, словом, не лишається нічого, окрім...

– І не думай. Чуєш? Навіть не думай.

Лера замовкла, а потім видихнула:

– Все вже вирішено, ти нічого не вдієш. Одне тільки, забори мене сама, га? Я вже про все домовилась, тебе відпустять. Мені все одно, до кого вербуватися, до твоїх чи ще куди, а так зможеш Славу побачити, назад уже обидві... ну, ти сама розумієш.

Я мовчала.

– Ларисо, ану завершуй базар, телефон потрібен. І теє, швидко пакуй речі, по мінімуму, бо за три дні назад. Квитки вже взяли, назад – два. Чого застигла? Рухайся давай, доки не передумали. І без самодіяльності, сама розумієш, що знайдемо й під землею, не тебе, так рідних. Ну? Давай-давай.

Немов зомбована, я таки поїхала назустріч своєму триденному щастю. Цікаво, хто змішує його з мукою й навіщо? Щоб відчувалося

гостріше? – лезом по артеріям, і дихати боляче, страшно й не дихати. Пам'ятаю, як навшпиньки зайшла до лікарняної палати й застигла на порозі. Переді мною мирно спав найкрасивіший хлопчик у Всесвіті, просто іншого в моєму Всесвіті бути не могло. Як же він виріс. Смішні завиточки лоскотали щічки, бровенята супились уві сні, кирпатий носик натхненно сопів про щось ласкаво-хороше, а ротеня привідкрилось, щоб спіймати невидимі для інших солодкі скарби. І це була моя дитина, мій син. Я не втрималася й кинулася його цілувати, міцно притисла до себе, міцно-міцно, як тільки могла, аби не зробити боляче. Сльози лились і лились, мій маленький схопив пальчиками мої пальці, як робив це завжди, і продовжував спати. Іншого щастя бути не могло, сильнішої любові – теж, решта – дрібниці, великі й малі дрібниці.

– Ма-ма! Он, – він відкрив оченята й здивовано показав то на мене справжню, то на портрет на стіні.

Я розридалась. Так. Ма-ма.

Якщо смерть – це зупинка часу, то я воліла б померти, застигнути в одній миті, або помножити кожную секунду тих трьох днів на безкінечність. Час – цінність, у якої немає ціни. Трохи дивно звучить, але так воно і є. Кожну мить із сином я проживала так, як останню, не могла відірватися від нього бодай на долю секунди, навіть уночі, притиснувши до себе, подовгу не спала, слухаючи його подих. Ми все робили разом: прокидалися, їли, гралися, проходили процедури, малювали птахів і машинки, читали книжки, мріяли, сміялись, навіть встигли запустити в небо повітряного змія. Славко ніби теж відчув, що це раптове щастя недовге, бо весь час боявся випустити мою руку зі своїх. Діти прив'язуються до тих, хто поруч, хто їх любить, і я бачила, як він радів Тамарі Павлівні, однак мама для них – це щось набагато змістовніше, аніж просто догляд, мама – це мама, бо це частина тебе.

– Ого, а я й не думав, що подібні красуні живуть серед нас. Гадав, картина і все, а тут раптом оригінал. Слава, це хто?

Славчик посміхався лікарю й щебетав своє «ма-ма».

– Пощастило ж тобі, козаче. З такою мамою ніякі хвороби не страшні. Правда?

Маленький щасливо кивав головою, навіть не розуміючи, про що ми, однак хвороба таки відступала, неохоче, поволі, та все одно йшла.

Неля Євгеніївна показувала знімки, зроблені вже після операції, на них пухлини не було.

– Ви просто щасливчики, правда. Я ще не спостерігала таких темпів одужання в подібних випадках. Молодці. Тепер би тільки, щоб Ви поруч були, сумує без мами маленький.

Я кивала й міцно стискала руки в кулаки, повинна бути поруч, і якомога скоріше.

* * *

Зранку Шавко допитливо вивчав кущ кульбаби, якому заманулося вилізти прямо з-під собачої будки. Він був ще зовсім маленький, та й важко назвати кущем два тоненьких пагінці, але це була перша зелень цієї весни, яка, до того ж, вмостилася прямо в нього під носом. Ще тижнів два, і чого доброго зацвіте жовтими кульками, ото вигляд він матиме – пес у кульбабі, тьху. Навіть Рудик, мале кошеня, і те засміє, а нічого не вдієш, бо весна. Рипнула хвіртка, пес нашорошив вуха й загавкав. Молода жінка пройшла до будинку, де її вже з порогу закидали питаннями.

– Ну, дочко, як він?

– Нічого, не гірше й не краще. Лікарі гарантувати одужання не беруться, кажуть, що вік, а батько все додому проситься, аби сад побачити свій у квіту. Як мала дитина, сад та сад, не переконати.

Марія Степанівна посміхнулась, впізнаючи свого сусіда.

– Сад той, донечко, для нього – що сім'я, дитина й друг. Ніби сам він той сад, бо весь, до останнього дерева, своїми руками саджав, підгодовував, поливав, щепив, сів, словом, жив ним. А як яблуньки його навесні зацвітають, краса неземна. От і сумує старий.

– Та я й сама вже зрозуміла, що треба, треба його забирати з лікарні сюди. Тут – дім, тут проживе довше, і як... якщо...

Старенька закивала головою:

– Якщо помиратиме, то легше.

– З понеділка й привезу, візьму відпустку й сюди.

– Та ти, дитино, не турбуйся, ми придивимося за старим, можеш і відпустки не брати. Він нам за стільки років – рідний вже.

Жінка вдячно посміхнулась:

– Та й мені не чужий. Чекайте в гості.

Лариса не впізнавала своєї копанки. Хтось забрав дзеркало велетня, або воно змінило своє наповнення. Біля ніг хлюпала весняна вода. Так-так, саме весняна, у неї голос інакший, такого дзвінкого в іншу пору не знайдеш. Ось ніби сміється, радіє, що прокинулась і скинула нарешті крижану ковдру.

– Ларисо! Дочко! А ходи-но до хати. Гості в нас.

Біля будинку підстрибувала на одній нозі Ніна. Її було не впізнати, очевидно, у цьому винна теж весняна вода. Цікаво, невже море теж буває весняним? Жінки на radoщах обійнялись, а потім допитливо подивились одна в одну.

– Ну, як ти?

Ніна посміхалась, на вже засмаглій шкірі обличчя зацвіло ластовиння.

– Скучила за всіма вами страшно, зате відпочила, відійшла.

– Де ж Сергій?

– Помчав порядок у холостяцькому гнізді наводити, а мене сюди закинув, щоб речі зібрала, я ж до вас першим ділом. Дивись, що привезла.

Жінка дістала з кишені красиву мушлю дивовижної форми – закручену у загадкових вигинах. Лариса притулила до вуха – шумить, шумить море.

– Красива.

– Рідкісна, кажуть, унікальна у своєму роді, та я думаю, що вони всі такі, хоча можуть здаватися однаковими, а придивишся та прислухаєшся – різні й шумлять по-різному.

– Ти в дім заходь, зараз домашньої їжі скуштуєш, а то в дорозі, мабуть, самі бутерброди. Забирай, Ларисо, німфу нашу морську, ходімте.

Увечері Рудя заліз на підвіконня, де відтепер лежала дивна гостя, довго обнюхував її, боячись торкнутися лапкою, а коли наважився прислухатися, почув шум, розгублено труснув мордочкою і ще раз прислухався. Такого коти в тутешніх краях ще не чули, та й не дивно, адже це голос моря.

* * *

Вони були всі однакові, ми – теж, клієнти та жриці кохання, навіть товар, який купувався, був один. Але ні. Це як із мушлями, у кожній

шумить своє море, хоча всі вони з однієї води. Я поверталась назад не сама й поверталась іншою. Уже не боялася багатоогок звіра з нулями замість очей, навпаки – збиралася його приручити, просто надто багатьох людей він у мене вкрав. Сина, від якого я відірвалася, немов по-живому: Слава довго не відпускав, відчайдушно хапав за руки, кликав «ма-ма», але мама знову вмістилась у звичайний портрет на стіні. Ще була Лера. Моя сміхунка Лера, яка повільно помирала на очах, поступаючись місцем іншій – цинічній і зневіреній жінці. Вона припинила дивитись у дзеркало взагалі, намагаючись викреслити з пам'яті, як виглядає її тіло, огида до себе тілесної зводила з розуму. Після одного з клієнтів її довго трусило, навіть довелося вводити заспокійливе.

– Як ти... як ти витримуєш це? Їх тіла, задоволені пики володарів світу, ці потворні бажання. Ненавиджу. Як же я їх ненавиджу!

Я закутала її щільніше в ковдру.

– Відключаюсь: свідомість окремо, тіло окремо. Мене нема, залишається машина, яка виконує все, що від неї вимагають, тільки натисни клавішу тут, там, хочеш – вимкни, все одно.

Так було раніше, до тих трьох днів щастя, тепер же я повинна була втримати свідомість у тілі. Страшно, раптом зірвусь, впаду туди, звідки не злетіти, та й не буде кому розправляти крила, бо я припиню існувати. Але іншого шляху з цього раю не було. Уже першого разу знудило прямо на ліжку, мене товкли обличчям у це місиво, а я знову і знову вивертала себе зсередини. Другого разу було простіше, третього – ще, за десятим я вже змогла спостерігати осмислено. Хочете мистецтва, шановні? Ви його отримаєте, і кожен – своє власне, як з отими мушлями, коли в кожній шумить своє море. Я зачаїлась, завмерла, розчинилась. У природі здобич здатна перетворитися на мисливця, рідко, однак таке може статися. Потрібно тільки вивчити його, пропустити крізь себе, зрозуміти, відчути, знайти місце, де він найуразливіший, найслабкіший, щоб тиснути, тиснути, тиснути, доки мисливець не стане здобиччю. Я оголосила про відкриття полювання, потрібно тільки знайти зброю.

Обличчя, погляди, слова, звички, бажання – вони осідали десь усередині, збирались, накопичувались, доки не утворювали групи, така собі класифікація інстинктів, і я шукала серед усього цього щось, до кінця не знаючи, що саме, однак продовжувала шукати. Пізніше

зрозуміла, що інстинкти не мають законів, вони не підпорядковуються правилам, це просто природа, що потребує одного – реалізації. Усі ці чоловіки, несхожі й схожі, прагнули одного – втіхи, але отримували її по-різному, і головне – знати, як саме. У цьому й був ключ. Так-так, вони приходили за чимось конкретним і брали бажане, а якщо це дати їм першою, одягнути секс у потрібний фантик, нате, милі мої, їжте. Вгадала? Молодці, ось іще. Подобається? Подобається. Хочете додаткову порцію? Звичайно. Прийдіть завтра й прийдіть до мене, тієї, хто знає, яка цукерка вам до смаку.

Очевидно, це було в мені завжди, від народження. Не знаю, як назвати такі здібності. Інтуїція? Дар? Покликання? Усе не те. Я просто робила це. Ні, думок не читала, та й навіщо, коли можна читати бажання, відчувати їх одразу ж, як тільки черговий клієнт переступає поріг, один погляд – і все зрозуміло. Цей хоче бути звіром, цей – погратися в невинність, ось мрійник, ось убивця, комусь потрібно кричати, для когось плакати. Кажете, тіло – храм, у якому живе душа? У моєму храмі ви її не побачите, лише віддзеркалення себе справжнього, того, якого боїтесь оголити у звичному світі. Беріть, нате, беріть – ще, ще, ще. Мало? Вибачте, у храмі аншлаг, його не розірвати. Гена ошаліло виставив за двері ще одного клієнта, очевидно, можна ставити їх у чергу.

– Здуріти! Ти що з ними робиш, мала? Може, там медом помазала? Як очманілі, летять.

Я накинула на плечі халатик, уважніше вдивляючись у це знайоме чоловіче обличчя. Він теж чоловік, у нього теж мають бути бажання. Чого ти хочеш, ковбою?

– Час підвищувати ціну. Якщо хочуть – будь ласка, тільки ті, кому по кишені.

Його очі загорілись, значить, знову вгадала. Ось так, він теж отримав свою цукерку. Хочеться гратися з папірцями? Хочеться, хочеться, і щоб побільше нулів.

– Це ти добре вгадала, мала.

– Тільки ось що, відсоток не піднімати, інакше – самодіяльність завершена. Скільки винна, стільки й відроблю – не більше й не менше.

Роман не чекав бунту. Він грізно зиркнув з-під брів і звично заніс кулак для удару, але опустив. Бити мене – вже дороге задоволення.

* * *

Лариса сиділа надворі і слухала, як ворухиться повітря. Воно ожило, наповнилося рухом та звуками. Тисячі живих істот прокинулись і заходилися танцювати від радості. Весна.

Шавко роздратовано спостерігав за нахабною мухою, що ось-ось норовила приземлитися прямо на ніс. Мало того, що порядний пес уже сидить по вуха в кульбабі, то ще й ці крилаті, неподобство. Кошеня зістрибнуло з ганку й, швидко перебираючи маленькими лапками, опинилося прямо біля собачої будки, повело жовтими очицями й раптом підстрибнуло в повітря за мухою, однак ціль не спіймало, ще й приземлилося прямо на лапи дворовому псу. Шавко мотнув головою, щось прогарчав крізь зуби й заліз у будку. Чому це всім заманулося випробовувати його терпіння? Завели дрібноту, то й наглядajte за ним, гав. Лариса покликала малечу, і Рудя радо побіг до господині, терся біля ніг і знову ловив якихось жуків.

З будинку вийшла баба Марія, постояла поруч, вдихаючи в себе повітря, що ворухилось.

— Ну от, дасть Бог, скоро і бджоли загудуть, коли сади розпустяться. Піду я, провідаю сусіда.

Лариса пішла зі старенькою. На подвір'ї господарювала Марина. Побачивши делегацію, зраділа та оживилась.

— Як добре, що ви зайшли. Я тут уже геть розгубилась. Не знаю, де, що і як потрібно робити, а батько попросив баньку свою протопити, каже — застоялась, старенька.

— Нічого, дочко, це з усіма так, коли з міста сюди приїжджають, а потім, дивись, і немов завжди жили.

— Ой не знаю, я тут — як дитина безпомічна. Води нема гарячої, та й холодної з криниці не наносишся, дрова рубай, грубку топи. Що в ній відкривати, коли? Ще й їсти на плитці електричній години дві варити потрібно. Як ви тут усе встигаєте?

Марія Степанівна обійняла, посміхнулась.

— Встигаємо, дитино, ще й часу лишається — більше ніж у вас. Ану, Ларисо, проінструктуй.

Через три години всі справи були завершені, навіть обід на плиті парував, уже готовий. Дід Федір допитувався, як там його банька, то Марія Степанівна ледь не повела паритися старого, аби відчепився. Він довго визирав у вікно, потім заспокоївся й заснув біля нього. Марина кивнула на нього й посміхнулась:

– Боїться свій сад прогавити, навіть уночі визирає. Ще каже, що дім відписав, спадок, мовляв. Мені ж – аби жив. Нащо без нього це все?

Коли зайшла Ніна, привела в гості неспокій, посадила на стілець біля себе і ще трохи помовчала.

– Не виходить у мене в місті тому, все сюди тягне, у батьківську хату, а тут...

Марія Степанівна відірвалася від печі й присіла поруч.

– Ану, розповідай, дитино, що сталося.

Жінка тільки махнула рукою.

– Нічого. Батько об'явився, не сам – з тією... новою своєю. Заходжу, а вони в хаті, речі розкладають, якісь меблі із собою привезли. Жити збираються.

– Почекай, як жити?

– Ось так, жити. Начебто в жінки тієї, у місті, син оженився, онученята пішли, вона на пенсію вийшла, батько – теж. От і приїхали, аби молоді не заважати.

– Отак взяли та приїхали? А ти?

– Що я? Батько каже, що вже влаштована, бо з чоловіком у квартирі живу, от. А я, тітко Маріє, я навіть роботи тут не хочу лишати. Сергій нову знайшов, у магазині поруч із домом, а не можу себе пересилити, тисне на мене місто, на простір тягне, ось із ним на роботу їздити і збираюсь. Сергій лаяв, потім ніби погодився, щоб сюди назовсім, а тут... І голов не, як батько зміг після матері в цей дім... Та вона ж так за ці стіни хапалась, життя перекреслила мені, щоб він так просто... свою... свою нову привів?

Жінки приголомшено замовкли. От і маєш спадок.

Брудні сходи, недопалки цигарок та уривки чужих розмов. Я не палила, однак іноді виходила на майданчик просто так, щоб вийти у світ. Того разу біля вікна сиділа Таня, дівчина з кімнати поруч, і диміла в прямому та переносному сенсі.

– Бовдур. Старий бовдур. Покидьок та егоїст.

Я стала поруч, розганяючи димову завісу. Таня зраділа.

– Ні, ну ти тільки послухай, який дурень мій старий. Такого навіть я від нього не очікувала. Ти уявляєш, я тут гнию заживо, роздаючи себе наліво-направо, щоб бодай щось заробити. І для чого? Щоб ті клятві борги за квартиру виплатити, бо таточко вже років зо два взагалі

ні за що не платив. Та ти б бачила ту квартиру. Стіни, і ті скоро падати почнуть, ремонт думала зробити – теж гроші потрібні. А він ні копійки, каже, під міст піду. Я б його зараз не під міст, а... І тут одружився, старий хрич, доки дочка тут... йому любові захотілось, падлюці. Знайшов собі зечку, Сетку якусь. Вона дитину власну продала. Уявляєш? А він ще щось про любов! Та ну їх, придурків, заклонило в одному місці, що зробиш. Прикол не в тому. Ця батькова фіфа дім мала, не тут, правда, так вони його продали миленько, у мою квартиру перебрались і за два тижні пропили все, все до копійчини. Тепер батько заявляє, що його «дружина» житиме тут, навіть прописати погрожує. Ідіот! Вбила б своїми руками, задавила б гниду, обох. Наволоч.

Від цигаркового диму запаморочилось у голові. На підвіконні лежала порожня пачка, однак Тані від цього нітрохи не легшало. Лариса, похитуючись, зайшла до квартири.

– Що вислухала, спасибі. Радій, що в тебе такого таточка нема.

Я засміялася до себе. Нема, сестричко, зате є матуся. За що, цікаво, вона так рано звільнилась? За зразкову поведінку? Це ж треба, навіть у раю дістала. Що ж, світ тісний, місцями по швах розходиться. Як же їй вдалося будинок продати, коли там і батько, і я прописані? Дім із примарами. Скільки їх там?

Того самого дня Лері подзвонила нарешті мати, їй стало легше, й обидві півгодини оплакували згарище. Від їх дому не лишилося нічого, самі головешки, від колишнього життя – і того менше. Я дивилась у сіре небо й думала, що так само зроблю зі своїм минулим. Як тільки зароблю достатньо, щоб викупити будинок із примарами, спалю його, аби не лишилося нічого, навіть примар.

– До тебе клієнт – постійний, а тут кімнати всі зайняті. З такими темпами треба швидше в нову квартиру переїжджати. Гена шукає, треба підігнати, а то втрачаємо бабло на рівному місці. Ну, чого дивишся так? Як тільки знайдемо щось підходяще, новосілля справляти будеш. А зараз до сусідок веді клієнта, нехай там потісняться.

Нове житло – це ще не завжди нове життя. Для мене поки що це був лише інший рівень раю, вищий. Хоча хіба в пеклі може бути високо? Навряд. І я знала, однак так само хотіла вірити, що це –

перший крок до свободи, до сина, до мого життя, тому чекала, чекала, чекала.

* * *

– Красиво як! Ви бачите, як красиво?

Дід Федір із самого ранку вовтузився на ліжку й ніяк не міг влжати. Сьогодні він помітив на абрикосі першу квіточку, найпершу з усіх. Дерево було стареньке, здавалось, що вже й не дихає, ще трошки – і завмре назовсім, але коли решта саду ще тільки прокидалась, на голій, ніби зморшкуватій гілочці з'явилася біла-біла квіточка. Господар одразу навіть не повірив, протирав старенькі очі, вдивлявся знову й знову, а згодом почав допитуватись у всіх, чи бачать вони те саме, ніби боявся, що це якась мана. Так іноді буває, коли довго-довго чекаєш на щось чи когось. Він дочекався. Лариса прийшла провідати старенького й зараз щасливо усміхалась, активно киваючи головою. Квітка й справді була дивом – ніжна, напівпрозора, чиста.

– Вона схожа на життя, правда?

Дід подивився на жінку якось розгублено, навіть стривожено.

– Це ти про що, дитино?

– Ну як же? Квітка прекрасна, але й вразлива. Один необережний дотик – і все, вже зірвана.

Старенький дивився у вікно й мовчав. Неправильно, з гілки має обриватися стиглий плід, а не квіти.

– Тобі ще зарано, Ларисо. Треба пожити.

Жінка обійняла старенького, попрощалась і вийшла. Надворі ще трохи постояла під гілочкою, дивлячись на першу красуню, немов запитувала: «Чи треба?»

Повернувшись додому, Марію Степанівну застала всю в сльозах. Старенька не знаходила собі місця, заламувала руки й приповідала. У кутку на підвіконні сиділо перелякане кошеня й водило жовтими оченятами туди-сюди, туди-сюди за господинею. Жінка завмерла, боячись дихати і щось запитувати, але старенька, помітивши її, розплакалася навзрид.

– Навіщо я її відпустила? Господи, якби ж знати, якби! Оксана... Степан забив її до смерті. Ходить по селу чорний і всім розповідає, що вбив жінку і... дитя. Пресвята Богородице!

Лариса повільно опустилася на стілець, їй до рук одразу ж стрибнув Рудя, зазирнув стривожено в очі й заходився перебирати лапентами прямо на долонях. Перед очима стояло молоде обличчя, молоде-молове – як той перший цвіт. Цвіт зірвали, навіть той, який ще був тільки у зародку, от і чекай, доки з гілки впаде стиглий плід. Трагедія не вкладалася в рамки здорового глузду, хіба для подібного може існувати пояснення, виправдання, причини. Їх нема, просто нема.

Жінки мовчали, мовчали стіни, вікна, димар, Шавко у своїй будці й навіть бешкетник Рудя, кажуть же, що тишею вшановують пам'ять мертвих. А десь не так далеко старенькі очі вдивлялися у ніч, намагаючись і в ній роздивитись оту казкову першу квітку, яка теж мовчала.

* * *

Метелики летять на світло. Чому? Знають же чи хоча б здогадуються, що на них там чекає, а все одно летять. Яскраві, легкі, красиві. Ми теж були ними, тільки нас називали нічними.

Озираючись навколо, я бачила самі молоді обличчя, адже молодість купується краще. Дівчата прийшли в цей бізнес кожна через свою причину або навіть декілька. У когось хворіла мати, хтось змушений був сам ставити на ноги дитину, комусь не вистачало на навчання, житло, життя, але практично кожній хотілося всього й одразу. Просто і ясно. Дивно тільки, що не було жодної, кому подобався сам процес заробляння, жодної. Ще дивніше, що вирватися з такого «світла» теж не поспішали, так і згорали, спопеляючи крила.

– А я вже не зможу жити по-іншому. Не вмію й боюсь. Щоб десь на смітнику здохнути?

Лена бувала різкою, може, тому, що ніколи не прагнула одягати правду в яскравий одяг. Нате, яка є. Її прямота ображала, однак подібні дрібниці власницю слів особливо не хвилювали, мовляв, якщо вигадали собі емоції, то й носіться з ними самі, від мене чого хочете? Ось така філософія виживання. Не знаю, чи є вона в справжніх нічних метеликів, може бути, тільки не настільки цинічна. У природі мало цинізму, бо це, швидше, побічний ефект соціалізації. Лена ж використовувала людей, як матеріал, щоб стрибнути вище й урвати більше. Тому коли в неї з'явився постійний клієнт, зазирати всередину не стала – платить, значить, у мармеладі, чого ще бажаєте. Молодик

приходив частіше, почав замовляти дівчину на вихідні, свята. Вона погоджувалася – прекрасно, тільки доти, доки є чим платити за її любов. Пам'ятаю, як ми почали жартувати: закохався, красунчик, дивись, ще руку й серце запропонує, однак вірили мало. Подібне в нашій професії називалося красивою легендою, так, казка, та й годі. Часом вона могла гріти серце – а раптом, проте відкривалися двері, заходив черговий клієнт, і все ставало на свої місця: почуття – почуттями, а робота – роботою. Але з Леною щось пішло не так. Ні, вона не закохалась, на подібний подвиг навряд чи була здатна, а от він втрачав відчуття межі й нічого не міг вдіяти.

Хлопця звали Миколою. Звичайний молодик, працював десь на митниці, отримував непогано, порядна сім'я – тато, мама, до речі, здається, обидва заслужені педагоги, була окрема квартира, ріст по службі. Словом – не наречений, а мрія. Що він знайшов у нашій Лені, напевно, до кінця пояснити сам не міг, тільки тягнуло його до неї із силою – земному тяжінню й не снилось. Незабаром жодного дня без неї не міг: дзвонив уранці, щоб почути «привіт», по обіді – дізнатись, як справи, увечері мчав на крилах і викрадав свою принцесу до ранку.

– Схиблений, – констатувала Лена, – Уже остогид, у печінках сидить. Ще трохи – й пошлю, ну їх, ті гроші.

Ми здивовано перешіптувались, мовляв, щось не те, але Лені дедалі важче давалися зустрічі зі «світлом». Одного разу вона просто зачинила перед ним двері й влаштувала справжню істерику Гені.

– Ріжте мене, але до цього схибленого більше не вийду. Будь-хто інший, тільки не він.

Гена про щось довго бубонів із Романом на кухні, а потім чемненько запропонували клієнту іншу на вибір, той відмовився, то показали на двері, і це був тільки початок історії. Безкінечні телефонні дзвінки, подарунки, букети квітів, випадкові приходи, переслідування. Лена жбурляла букети у вікно, посидала прямим текстом по телефону, до дверей боялася підходити, на вулицю не виходила зовсім. Роман намагався по-простому пояснити, однак навіть побої та залякування виявлялися безсилими.

– Параноїк.

– Нещасний.

– Дивний.

Казка про Попелюшку, очевидно, писалася не з нашої Лєни, про красуню й чудовисько – теж. Одного дня, коли Лєна вийшла покурити на майданчик, їй в обличчя жбурнули кислотою.

– Все одно будеш моєю.

– Точно. Божевільний.

Лєна лікувалася довго, однак виявилось, що потворні метелики не потрібні нікому, ось тут уже кінець – обпалили й не злетиш. Вона вчилася жити заново, намагалася прийняти нову себе – усе даремно, легше було померти, так вона й зробила.

– Дівчата, Лєнка наша наковталася снодійного! Кажуть, не врятували...

– Господи... а казав, що любить. Його, покидька, навіть не посадили.

Поховали її просто, з рідних не було й живої душі. Виявляється, Лєна була круглою сиротою, але мала дочку-інваліда. Дівчинка жила в спеціалізованому інтернаті, мама рідко до неї вибиралась, але щоразу розповідала, як вони житимуть удвох, щойно вдасться все влаштувати. Тепер дівчинці не буде з ким помріяти. Ось де справжній цинізм та нічні метелики, які згорають на світлі.

* * *

– Кажуть, жива.

– А я чула, що ні.

– То дитину не врятували, Оксана вижила.

– Степана коли забрали? Бачила матір його – з хреста знята, чорніша землі, лежить біля ікон навколішки, і не підняти.

– Раніше молитися треба було.

– Не кажи, матір не може відповідати за те, що син накоїв.

– Як це? Вона ж мати, він – її син.

Село гуло, зовсім як вулик по весні. Чутки, розмови, здогади, зітхання. Люди, здавалось, забули про власні справи й тільки те й робили, що говорили, говорили, говорили, хоча слова вже нічого не міняли, хіба що розбавляли болем відчай.

Дід Федір роздивлявся ще одну квіточку на своєму дереві. Красуня. Марія Степанівна сиділа поруч і кивала головою.

– Такі справи, Павловичу. Наробив біди Степан, ой, наробив.

Старенький відвів погляд від вікна й посмутнів.

– Помирати страшно, Маріє. Я життя прожив – а страшно, то як молодим? Молоді мають жити, такі, як ми, – помирати.

– У кожного свій час, Павловичу. Більше, ніж відведено, не проживеш. Оксана до тебе прийшла, але стан критичний. Лікарі кажуть, що дитини краще позбутись, тоді більше шансів... вижити.

– Бідолашна що каже?

– Рятуйте дитину.

Лариса з Ніною сиділи біля копанки на старому кожусі, бо земля ще не встигла відігрітися повністю, хоча навкруги вже зеленіла трава. Лариса зняла черевики, встала й босою пройшлася по траві. Ніжна зелень приємно лоскотала ступні, і звідти до серця піднімалися невидимі хвилі життя. Земля – потужна батарея, напевно, найпотужніша з тих, які заряджають людину. Підкріплена енергією землі, Лариса знову присіла поруч. Обидві жінки мовчали, думаючи про одне й теж, коли ж тиша стала заважкою, Ніна прошепотіла:

– Я хочу дитину. Думаєш, першу мені народжувати пізно?

– Якщо дитина бажана, то вона не буває запізно. Сергій був би щасливий.

– Я також. Не виходить, нічого не виходить.

– Може, варто показатися спеціалістам?

– Знаю, що треба, і не можу примусити себе. Боюсь, а раптом... я не можу народити. Знати це – ще страшніше, ніж чекати та сумніватися.

– Дурненька, можливо, тобі потрібно просто пролікуватися – і все, а час же йде.

Ніна зірвала зелену травинку й провела нею по лінії життя.

– Іде. Знаєш, я все думаю й думаю, що відчувала Оксана, коли обирала між собою й ненародженою дитиною? Дитина без матері все одно не народиться, а от вона жила б – тільки без.

– Вона житиме й народить, ти – теж.

Ніна посміхнулась, ховаючи очі. Якби ж цієї весни ніде не було пустоцвіту.

* * *

– Вагітна? Ти що! А контрацепція?

– Не допомогло.

Я добре пам'ятаю Ліну. Смішна така дівчинка, по-іншому назвати її було важко, дитина дитиною. Вона ж ображалася й активно малювала на обличчі фатальну жінку чи своє уявлення про таку, оскільки макіяж більше нагадував розпис індіанця, який вийшов на стежку війни. Ми любили її, це дивно звучить, але любили, намагались опікуватися наймолодшою серед зграї метеликів. Не знаю, чому вона потрапила в торгівлю собою, бо свою історію нікому ніколи не розповідала, і це при тому, що зазвичай не замовкала й на хвилину. Таке собі симпатичне дівча, що гралося в дорослі гри.

Дві смужки. Одна й друга. Тест виявився позитивним. Ліна ходила з ним по квартирі, наштотуючись на двері й кути, навіть стіни. Це неможливо, бо бути цього не може. Роман хмикнув і наказав іти до лікаря. Знайомий гінеколог підтвердив – вагітна.

– Як ти змогла? Плодюча кішка.

Ліна ковтала сльози і трусилась, немов лист на вітру. Вагітність – цілком природне явище, коли у твоєму ліжку чоловік, однак у нашому їх були десятки, тому все мало бути чисто й надійно. Клієнти користувалися презервативами, а якщо ні, то існували гормональні препарати, які унеможливлювали вагітність як таку. Нам не потрібно було зайвий раз пояснювати, що й до чого, швидше ми самі могли прочитати з цього питання ледь не цілий курс лекцій для початківців, і тут...

– Ніщо не дає стовідсоткової гарантії, хіба що перев'язка труб. Вітаємо, мила, ти – той один відсоток.

Ліна розтирала сльози по обличчю.

– І що з цим робити?

– Те, що робить якщо не кожна, то кожна друга за життя – аборт.

Вона затрусилася ще дужче, вискочила з кімнати і впала обличчям у подушку.

– Боюсь.

– Дурна, – констатував Роман й пішов дзвонити гінекологу.

– Ти ж не відчуєш, заснеш, прокинешся – а вже все.

– Як усе?

– Усе позаду.

Пам'ятаю, що в той день періщила страшенна злива, вода збивала з ніг, змиваючи куряву й пісок з асфальту. Ліна прощалася з нами, немов ішла назавжди, в очах стояв панічний страх, руки трусилились, і пакет із

набором «абортічки» весь час падав на підлогу. Якби можна було, щоб за неї хтось інший ліг на оте крісло, за це Ліна багато б віддала, однак непрошене життя засіло саме в ній. Надвечір дощ ущух, з листя крапотіли останні поцілунки зливи, а в небі розійшлися хмари. Нашу дівчинку привезли, коли вже почало темніти, – бліду й виснажену, немов її чавили.

– Ну що? Як ти?

Вона втомлено повела головою.

– Усе.

Уже зранку піднялася висока температура, її збивали, Ліна пролежала так ще добу. Гарячка не вщухала, дівчину періодично почало трусити, ми вже нічого не могли вдіяти, тому викликали «швидку». Через тиждень Ліна померла від зараження крові, у голові не вкладалось, як подібне могло статися. Чому зараження? Чому померла?

– Вона – один відсоток тих, кого врятувати не вдається.

Ми плакали усі до одної. Не стало дівчинки, нашої смішної дівчинки. Наостанок їй на обличчі ніхто не намалював фатальну жінку. Для чого? Адже смерть жіночої статі, та й подобатись їй не обов'язково, зате хтось із дівчат поклав до труни ляльку.

– Нехай хоч там пограється.

* * *

Світло зійшло на землю. Цього разу воно обіцяло стати особливим – світло релігійного свята.

– Ларисо, ану йди-но сюди, будеш допомагати паски пекти. Магазинні – не такі, треба своїми руками, то й Пасха буде як Пасха. Ще й яєчок нафарбуємо, розмалюємо, без крашанок також – ні туди, ні сюди. Іди, іди, доню.

Жінка підійшла до столу, на якому розверталось диво.

– Я, Маріє Степанівно, жодної в житті не спекла.

Старенька сплеснула долонями – й довкола знялася біла хмаринка з муки.

– Як жодної?

– Отак.

– Непорядок. Ану одягай-но мій фартушок, он там у верхній шухлядці шафи. Знайшла? Добре руки вимий і сюди швиденько,

будемо чаклувати. Ось так, перехрестися біля ікон та з відкритим серцем і чистими думками починай.

Лариса виявилася слухняною ученицею, і Марія Степанівна задоволено посміхалась, мовляв, гарна господиня, гарна, з таких рук усе з душею виходить, тому смачне та корисне. Жінки довго вимішували жовте сонце у великих мисках, а Рудя підстрибував поруч у повній розгубленості. Для чого сонце посадили в миски, та й ще цілих дві? Потім додали родзинок і поставили відпочивати – звичайно, нам'яли бідолашне, не скоро відійде. Може, щоб швидше заспокоїлось, двері позачиняли, накрили вишиваними рушниками, ще й Руді заборонили бешкетувати, аби протягів не було. Чудні. Правда, сонце в мисках якось швидко втихомирилось, подобрішало й чомусь почало рости, виповзаючи за краї. Втекти захотіло? Напевно, щоб знову боків не на м'яли. Однак цього дня воно точно чимось завинило, бо його все одно заходилися вимішувати, а потім розклали в менші миски, каструльки, горщики, навіть горнята. Рудя стрибнув на підвіконня, аби краще розгледіти, скільки ж тих маленьких сонечок тепер у хаті. Ого, як багато! Що ж з ними всіма робити?

Доки Рудя рахував багатство, одразу й не помітив, що на столі звідкись з'явилися хрести, колоски і справжні птахи, так-так, справжнісінькі. Кошеня навіть протерло жовті очиці лапками, однак птахи продовжували сидіти, пишно розправивши крила, а з рук господинь з'являлися все нові й нові. Потім їх посадили зверху на сонечка, і всі до одного відправили в піч. От вам і маєш! Рудя навіть почав сумувати, але згодом відчув, як по кімнаті розповзався дивовижний аромат. Такого він ще не відчував на своєму віку, але жив на світі не так і багато. Що ж це так пахне смачно? Ага, ось баба Марія вийняла з печі першу партію пасок. Рум'яні, високі, пахучі – справжні паски. Кошеня жваво підскочило й махнуло на вулицю, щоб розповісти Шавкові про Пасху а то старий пес ще прогавить.

– Гарні вийшли. Дивись, ось твої.

Жінка зачаровано роздивлялася витвір своїх рук і не вірила, що на подібне здатна сама. Усередині стало тепло-тепло, немов там гріла невидима піч.

– Так, тепер справа за крашанками. Ларисо, он пензлики, можна декілька розмалювати власноруч.

– А що малювати?

– Свою віру. Те, чого хочеш, що серце підказує.

Жінка подумала, а потім намалювала хреста у цвітінні – аби віра цвіла.

Господині ще довго щось пекли, смажили, варили, готуючи страви до святкового столу. Насамкінець Марія Степанівна урочисто склала великоднього кошика, примостила свічечку й накрила вишитим рушником.

– От, усе до церкви готово. Тут наших сусідів нових син має до церкви відвезти, недалечко, до сусіднього селища. Бач, старі в місто не хочуть, запрошували й нас приєднатись.

Лариса розгублено озирнулась, ніби шукала кого.

– Та я... я не знаю, чи можна мені.

– До церкви всім можна, якби тільки серце вело. Ніна із Сергієм он у місті підуть, запрошували, та я відмовилась. Нащо? Там стільки люду. Зате Марину заберуть. Може, і ти з ними захочеш?

Лариса заперечливо хитнула головою.

– Ні, я з Вами.

Церква була невеличка, проста. Лише хрест і скромна дзвіниця підказували, що тут живе Господь. Лариса вилізла з машини, застигла, боячись підходити ближче, та ноги самі зрушили з місця. Вона так і не зайшла всередину, не зважилась, натомість стояла в живому коридорі з людей, слухала гул голосів, відлуння служби й дивилась у нічне небо. Там було сьогодні високо, дуже високо, ніби відкрилися таємні двері. Куди? Цього, мабуть, точно ніхто не знав, але кажуть, що знати й не потрібно, тільки вірити. Напевно. Жінка розправила плечі й заспокоїлась: серед віри інших легше прийняти смерть, адже є Воскресіння.

Удалили дзвони, заспівали, засміялись, розкотились у повітрі. Люди запалили свічки, утворивши два ланцюги. Немов річка, тільки вогняна. Серце голосно закалатало в грудях, зараз, зараз, ще трошки. Нарешті священик порівнявся й окропив святою водою.

– Христос воскрес!

У відповідь з усіх сторін неслося радісне:

– Воістину воскрес!

От і все. Воскресіння здійснилось.

Повертаючись додому, усі посміхались. Шавко радісно завиляв хвостом, а Рудя зіскочив із крісла-гойдалки та щасливо терся об ноги.

Розговівшись, жінки мирно поснули. Снилось світло й свічки, було добре.

У лікарняній палаті до ніг хворої падала жінка, цілувала руки та голосила:

– Оксанко, прости! Прости його, грішного!

По дівочих щоках котилися сльози.

– Я прощу. Аби ще Господь простив.

У білому будиночку пахло ладаном, горіли свічки й кропилися стіни та кути. Молодий батюшка старанно виводив дзвінким голосом слова про Отця небесного, а я ледь стримувала істеричний сміх. Коли все завершилось, Роман задоволено потер руки.

– Ну от, посвятили, – помітивши мій погляд, здивувався, – Чого так дивишся? Знаєш, які тут люди з'являтимуться? З Божою допомогою справи вгору не підуть – полетять. Дякуємо, отче, дякуємо, прийміть ось.

І тут я опустилася на підлогу й вибухнула, сміялася так, що в грудях почало боліти, а молоденький батюшка розгублено заходився озиратися довкола. Господь допомагатиме, кажеш? Може, клієнтів приводитиме рука Божа? Божевілля. Якесь суцільне божевілля.

– Ти чого? Замовкни, дурна. Не звертайте увагу, отче. З нею таке трапляється, знаходить.

Молодик у рясі кивнув і сказав:

– Ти б до храму прийшла, сестро. Господь допоміг би.

– Уже допоміг.

Чоловік зніяковіло зіщулився й розгублено відвів очі вбік, потім перехрестив мене й вийшов, не озираючись.

– Ну ти й дала, Лоро! Дах зірвало, чи що?

Роман обурено ходив із кутка в куток, однак досить швидко осів і заспокоївся, просто зараз його хвилювали зовсім інші емоції. Від передчуття серйозної гри паморочилось у голові, а мозок натхненно вів підрахунки майбутніх прибутків.

– Ти зрозумій, що ми виходимо на новий рівень, якісно новий. Це не просто бабла більше, це впливові люди, знайомства, інший світ. Чуєш?

Я байдуже знизала плечима. Єдине, що по-справжньому мене хвилювало, так це гроші. Чим швидше я зароблю, тим швидше звільнюся й зможу нарешті повернути своєму сину його маму – досить проста філософія, без будь-яких рівнів.

– Та ну тебе, баба. І чому на вас все заварено?

Дурненький, на нас заварений світ, а не просто чийсь бізнес, – шукайте жінку, жінку. Мене знайшли, вірніше, мені знайшли нове місце, ближче до сонця.

Будинок купили в приватному секторі міста, такий білий-білий. Пам'ятаю, що коли його вперше побачила, ще подумала, може, його

пофарбують у червоне або повісять ліхтар – треба ж якось вирізнити дім нічного метелика. Нічого такого робити не стали, натомість намагались якомога менше привертати увагу сусідів, на щастя, це було значно простіше, аніж могло видатися на перший погляд, тому що вони приїздили сюди хіба на свята й вихідні. Для більшої переконливості ми мали грати подружжя, так-так, звичайна пара, що вирішила подалі від міської суєти звити домашнє гніздечко. Нічого дивного, що сюди іноді приїздитимуть гості. Самі чоловіки? А хіба мати друзів серед сильної статі заборонено? Словом, усе в шоколаді. Приїздіть, дорогі наші, особливо дорогі.

Після трьох кімнат старої п'ятиповерхівки в будинку можна було заблукати. Простір, простір і ще раз простір, в якому я була повноправною володаркою. Він не належав мені юридично, але його купили для мене, і тут я нарешті могла хоч іноді залишатися сам на сам із собою справжньою – дивна суміш відчуття клітки й дому Лері не дозволили переїхати, хоч я наполягала. Пояснення було простим – нікого зайвого, абсолютно нікого, нове правило розповсюджувалося навіть на господарів гри. Для Романа досить швидкими темпами добудували окреме крило, де він, власне, і жив, часто виїздив по справах, повертався, аби зустріти нового клієнта та провести, словом, контролював процес. Для дівчат знайшли ще одного сутенера, можна сказати, що бізнес розширювався і все міцніше ставав на ноги, для мене ж – зазнав кардинальних змін.

Клієнтів було небагато, вони вже не стояли в черзі, бо лишилися обрані з обраних. Жартома я називала їх небожителями, але знала, що по суті вони всього-на-всього чоловіки, чоловіки, які хочуть жінку, і я давала їй, навіть більше. Слухала, коли хотілося говорити, говорила, якщо вони прагнули слухати, сміялася, плакала, жила тим, чим жили вони. Словом, створювала їх особистий простір, реальність, підвладну бажанням, де фізіологія інстинктів уже була тлом, лише однією зі складових казки, за яку вони платили й заради створення якої я працювала. Це може здаватися смішним, але мені довелося вчитися. Так-так, я вивчала різноманітну літературу з психології, сексології, медицини, досліджувала класику кіно, музики, літератури, театру, стежила за новинами, цікавилася політикою й модою, вчила англійську, займалася в тренажерних залах, відвідувала косметичні салони, вдосконалювалась і розкривалась як особистість. Це не могло

називатися по-іншому, аніж праця, звичайний щоденний труд. Однак я ладна була на все, навіть вивернути себе навиворіт – тільки скоріше б побачити очі своєї дитини.

Славкові було краще, більше того – він одужував, повертаючи собі з кожним наступним днем життя звичайного хлопчика, з усіма радощами й бідами, відкриттями та мріями. Він жив. Уже давно розучився ходити, лише бігав, не лишався й хвилини на місці, любив купатись, роздивлявся ілюстрації в книжках, слухав розповіді та казки, малював смішні кола й палички, обожнював солодощі й багато сміявся, ще починав говорити й говорив без упину. Коли я чула його голос по телефону, то боялася дихати, тільки слухала, слухала, слухала. Він ріс допитливою дитиною й мудрою, ніколи не цікавився, хто його тато, де мама, лише сумовито дивився услід дітям, яких тримали за руку батьки, просто розумів набагато більше, тільки по-своєму. Я вдивлялась у фотографії вже дворічного хлопчика, цілувала в смішний їжачок волосся, що вже встигло відрости, а потім обережно ховала до конверта й клала в шухляду стола. Ще трошки, синочку, зовсім трошки, почекай, дочекайся. Він чекав, дуже-дуже чекав свою маму.

– Ти знову спала на дивані? Ох і дурна, у спальній кімнаті таке шикарне ліжко, а ти.

Я забрала подушку, ковдру й віднесла їх назад, щоб покласти на оте «ліжко». Я боялася його, так-так, боялася. В усьому будинку це було єдине місце, де було незатишно, страшно й самотньо. Напевно, вся справа в розмірах, воно нагадувала швидше футбольне поле, на якому могли загубитися всі одинадцять гравців із запасними включно, не те що маленька жінка. Іноді здавалось, що воно просто-напросто мене поглинає, я розчиняюсь, зникаю, втрачаю себе, ще в ньому особливо гостро відчувалася самотність, така жива-жива, з очима тиші.

– Спробуй хоча б раз сам там поспати.

Роман покрутив біля скроні, але замовк. Яка, власне, різниця, де я сплю, головне, що приймаю гостей у ліжку.

– Слухай, я привіз трьох песиків, а то доводиться часто лишати тебе саму. Ходімо, познайомишся.

Песиками виявилися три красиві та сильні машини для вбивства, я мимоволі здригнулась і відступила назад. Роман прикрикнув, вони слухняно сіли на задні лапи.

– Дивись, які красені. Найкраща охорона: тільки свиснеш – розірвуть на шмаття, до того ж, зайвого не бовкатимуть.

– Страшні вони якісь.

– Тю, для того ж і придбали, нехай лякають.

У собачих очах ховалася сила. Що ж, привіт, тепер ви – моя свита. Білий дім, пусте ліжко, пси та фотографії сина в шухляді столу – чудернацький світ, в якому, за найкращими підрахунками, я мала прожити ще років два-три точно. Страшно? Можливо. Тільки це як із собаками – їх приручили вбивати.

* * *

Абрикоси квітли красиво. Дещо дивні дерева, бо зацвітають раніше, аніж розпускається перший зелений лист. Поспішають. Куди?

Маринка малювала паличкою на землі клітинки і стрибала по них, від чого дві кіски з красивими бантиками підстрибували вгору-вниз, вгору-вниз.

– Вона вже до школи проситься. Уявляєте? Шість тільки влітку виповниться, я кажу, може, почекати ще рік, погратися ляльками, Марина ж – ні, поспішає, – жінка якось загадково посміхнулась, дивлячись на дочку, і додала, – Вона тепер з усім поспішає – аби більше встигнути.

Марія Степанівна щасливо спостерігала за дівчам, Ніна замріяно зітхала, а Лариса намагалась якомога точніше запам'ятати цю мить: весну, цвіт абрикос і дівчинку, яка грає в класики. Останнім часом у неї з'явилася така необхідність – запам'ятовувати. Для чого? Жінка не знала, можливо, щоб таким чином затриматись у житті на довше. Ось так, на початку всі поспішають, а потім намагаються уповільнити рух.

– Треба віддати, доки дитина хоче, аби бажання не зникло.

– Так, Маріє Степанівно, знаю, а ніяк не зважусь, так хочеться її затримати біля себе. Хвороба Маринки змінила моє ставлення до дітей, тепер я щоразу прощаюся з дочкою – немов назавжди, ніяк не виходить забути.

Старенька посміхнулась.

– Це природно, тільки все одно доведеться, діти дорослішають швидше, аніж ми встигаємо це зрозуміти.

Через кілька годин Лариса з Марією Степанівною зустріли на вулиці жінку. Вона була схожа на малюнок з ікони, виснажена, із

запалими очима. Старенька спинилась і про щось тихенько запитала, жінка стрепенулась, немов прокинувшись, запитала:

– Правда?

– Правда-правда. Ходімо зі мною.

Рудя зрадів і почав лащитись, Лариса підняла малого пустуна й притисла до себе. Маленький мій. Марія Степанівна дістала якийсь згорток і віддала жінці, пояснюючи, що з цим потрібно робити. Вона подякувала і рушила до дверей, але побачивши Ларису з кошеням, зупинилась.

– Маленький. Я все думаю, коли Стьопа перестав бути таким? Коли подорослішав, та ще й отак?

З очей поповзли сльози – крап-крап, крап-крап. Господиня обійняла й співчутливо погладила по плечах.

– Поплач, Раїсо, поплач. Твій хрест не полегшає, та гірше не стане.

– Господи, коли я прогледіла? Коли упустила? Не помітила? Коли? Він же лагідний такий, завжди жалів. Маленький був, а обніме міцно, зазирне в очі і серйозно так скаже: «Мамо, як тільки я виросту, то не дам батькові так тебе бити, не можна битися, не можна». От і дочекалася, краще б померти було в той день. До нього не пускають, бо під слідством, а душа рветься – полетіла б до синочка, обняла, в очі зазирнула, аби зрозуміти чому.

– В Оксани була?

– Ой, була. Бідненька насилу говорить, синя вся, чорна, за дитинку просить, щоб урятували дитинку. Господи, Господи, аби прокинутися від страхіття цього, аби виправити що!

– Молися, Раїсо, за Оксанку молися, за внученя, за сина – щоб покався, Всевишній і не такі гріхи пробачав.

Рудя затих і заснув на руках. Гріхи різні, а прощення – одне.

* * *

Гріхи бувають різні – важчі, легші. Які обираєте? Я роздавала себе, своє тіло, але на цьому мій гріх і закінчувався, можливо, тому хтось вирішив, що цього замало.

Того дня Роман повернувся із зустрічі п'яний і збуджений, подивився на мене оцінююче й наказав сісти.

– Поговорити треба. Справа є, Лоро, серйозне діло, не якісь пусі-мусі.

Я стривожено вдивлялась у сп'янілі очі, намагаючись наперед прорахувати, про що може йтися.

– Тут чоловіку допомога потрібна, тільки діло тонкого підходу вимагає. Коротше, у тебе є клієнт, а декому необхідний його підпис на папірці одному, коротше кажучи, дозвіл, а твоя справа – його дістати.

– Вибач, як дістати?

– Не прикидайся, домовились? Вам краще знати – як. Оплата солідна, постарайся, мала.

Холодні руки відмовлялися слухатись, коли я інстинктивно застібала халат аж під шию.

– Це небезпечно, я не буду.

Очі навпроти стали червоні, Роман боляче схопив мене за зап'ястя й потягнув до себе.

– Ще й як будеш! Думаєш, що пару йолопів запало, то вже умови диктуватимеш? Та я тебе, гнидо, своїми ж руками розчавлю, мокрого місця не залишиться.

Я стисла від болю зуби, а потім різко вирвала руки.

– Спробуй. А як же вигода, зиск? Лавочку прикриєте?

Він оскаженіло вдарив по обличчю, так, що я відлетіла аж у куток кімнати і вперлася в стіну. Потім кілька ударів в живіт, пара – у голову – і кімната затанцювала, попливла перед очима, та я мовчала. Роман нахилився, взяв за волосся й прошепотів на саме вухо:

– Якщо ми її прикриємо, то вважай, що малого твого – теж. Себе не шкода, може, і ним ризикнеш, га? Чи врятує його хто, таточко, наприклад? Загралася ти, мила моя, бачу, забула, що ніхто, пішак. Робитимеш, що кажуть, – довше протягнеш, ні – здогадайся сама. Ти ж у нас розумна дівчинка, правда?

Я підняла очі й прошипіла:

– Спробуй тільки пальцем торкнутися сина – розірву.

– Страшно як, аж штанці обмочив.

Однак чіпати мене не став, відійшов, вдарив дорогим черевиком диван і грюкнув дверима, кинувши наостанок:

– Вважаємо, що домовились.

Я згорнулася калачиком у кутку, заплющила очі, затулила вуха й розридалась.

– Тільки не мого маленького, мого хлопчика... Іроди!

Плакала до ранку, доки не втомилися сльози. Їм теж набридає литися, а може, вони просто закінчуються, бо пересихає джерело? Моє поступово перетворювалося на пустелю, з якої вода пішла надовго, якщо не назавжди. Нарешті я сповзла з ліжка, похитуючись, підійшла до столу, вийняла фотографії сина, ще раз зазирнула в очі Славка, а потім навстіж розчинила вікно. В обличчя різонуло морозне повітря, адесь високо в небі хтось дихав так голосно, що ставало страшно. Ти маєш жити, мій маленький. Ти житимеш, нехай із грішною матір'ю, але їх же не обирають, правда?

Я добилася того підпису, так, дві карлючки, нічого особливого. І за них готові були вбивати? За цим підписом, були ще кілька, потім – прохання про співпрацю, розширення бізнесу, затвердження вакантних місць – це болото затягувало все глибше й глибше, а я тільки спостерігала, не в силі змінити бодай щось. Часом ставало настільки страшно, що здавалося, завтра не настане для мене – приберуть, як непотріб, і крапка. Проте в Романа було якесь дивовижне чуття самозбереження, ми балансували по лезу ножа так натхненно, що не зробили жодного кроку вбік. Після вдалого виконання чергового завдання підвищеної важливості Роман приніс красиву коробку дорогих цукерок і простягнув:

– Ось, це тобі. Якщо хочеш, можеш передати своєму малому. Лоро... хочу, щоб ти знала – я нічого особисто проти тебе не маю, це... це просто правила гри.

Я іронічно посміхнулась:

– Правила?

– Як хочеш називай, та я піду не те що по головах, по душах. Мені стало незатишно поруч.

– Заради чого?

Роман загорівся:

– Заради чого? А щоб довести, що я хтось, а не хробак, зі мною мають рахуватись.

– Доводити так? Кому?

– Усім. Кожній пихатій пащі.

Коли за ним зачинилися двері, я повільно опустила цукерки у відро для сміття.

– Надто довго доводити.

* * *

Лариса зайшла до магазину й привіталася з жінками. Сьогодні працювала напарниця Ніни, Оля. Вона була нетутешня і їздила на роботу із сусіднього селища, однак знала тут кожного не просто в обличчя, тому, побачивши нове, почала розпитувати, мовляв, хто, звідки. Жінка виявилася говіркою й, доки я купувала по списку, встигла розповісти про своє життя ледь не з народження.

– От і довелося до Вас переїхати. Чесно зізнаюсь, не хотіла, та дітей шкода стало. Хіба в наші часи їм якась жилплоща світить? Це ми ще від держави отримали, а вони – от. Та й заробити – ціни космічні, то й переїхала з чоловіком, обживаємось. Він теж спершу – ні та ні, дочка тут, мовляв, хай їй дістанеться, та я наполягла. Ніна його заміж вискочила – дай, Боже, кожному, тепер у квартирі боки відлежує, а ми з дітьми маємо один в одного на головах сидіти?

Лариса почала розуміти, про кого розповідає ця «розсудлива» жіночка. Продавець промовчала, лише косо поглянула, зате тітка Ліда, що теж стояла в черзі, раптом мовчати не стала:

– Та як у таких язик повертається молоти таке?! Ніна боки відлежує? Тобі так би полежати, за матір'ю-інвалідом стільки років сама-самісінька, коли чоловік твоїй утік на другий же день. Тепер обживатися вирішили, дітей шкода? А йому дитини своєї шкода не було? З матір'ю дівча себе заживо поховало, нічого у світі Божому не бачило, а ви – заміж вискочила? Повернеться ще все, не думайте, що сироту безкарно зобидити можна. Господь усе бачить і кожному воздасть по ділах. Вертайтеся назад, не бути добру тут, не бути!

Жінка швиденько забрала товар, похапцем скидала в сумку й вибігла з магазину, правда, кинувши наостанок:

– Не діждетесь. Злочинців знайшли, теж мені!

Тітка Ліда ще довго не могла заспокоїтись, її тіпало, обличчя горіло. Лариса тихенько вийшла з магазину: виявляється, часом люди здатні шокувати, руйнуючи звичні уявлення про себе. Хто-хто, а мати Віктора в ролі Ніниної захисниці? Однак, напевно, ніхто інший не сказав би правду так точно.

Сама Ніна сиділа мовчазна й тиха. Вона забігла на півгодини в гості, щоб поділитися чимось своїм, і ніяк не наважувалась. Марія Степанівна, намагаючись розрадити, розповіла, що Оксані значно краще, лікарі нарешті можуть говорити, що загрози для життя й здоров'я дитини та мами нема.

– Не знаю, вплине це якимось чином на хід розслідування, та Оксана ще й заяви писати не стала, хоча лікарі наполягали.

– Невже замнеться справа? Після такого пробачила...

– Хтозна, та коли пробачиш, дітки, легшає. Може, і Господь ту дитинку врятував, що не стала мстити її батькові. Та й в Оксани, мабуть, зараз інші турботи.

У Ніни, виявилось, що теж. Коли Лариса розповіла про інцидент у магазині, жінка ніяк не зреагувала, тільки махнула рукою – нехай.

– Сергій загорівся свій будувати. Каже, що довго й дорого, однак це ж буде наш будинок.

– Вітаємо, а ти мовчиш, та ще й сидиш похнюплена, святкувати ж можна.

Жінка байдуже кивнула головою в знак згоди:

– Тільки не хочеться якимось.

– Це ти про що?

– Для кого будинок? Сергій цілі дві кімнати мріє дитячими зробити, а якщо нам жодної не потрібно?

Марія Степанівна суворо погрозила пальцем.

– Ти такі думки з голови викинь і мучити себе припини – зверніться до фахівців.

– Потрібно?

– І якомога швидше. Бути матір'ю – дар, комусь одразу а хтось заслужити повинен, зате щастя батьківства в таких вдесятеро сильніше.

Ніна пішла. Рудя спостерігав за нею з підвіконня, намагаючись зрозуміти, що ж у тих дітях такого, аби варто було так засмучуватись, потім вирішив пересвідчитися сам і відправився до сусідів, аби подивитися на маленьких кроленят у клітці. А що? Вони також діти, ще й такі крихітні-крихітні, ще менші за нього. Кошеня зістрибнуло з ґанку й поважно пройшло повз Шавка. Охороняєш? А я йду дивитися на щастя.

* * *

Щастя в кожного своє. Дивно, але навіть в однієї й тієї ж людини воно здатне мінятися, хоча – ні. Поняття щастя лишається сталим, змінюються тільки складові, те, чим ми його наповнюємо. Я не уявляла свого життя без сина з першого його подиху, ні, набагато

раніше, ще задовго до того, як дізналась, що вагітна. Смішно? Можливо, для когось навіть не зовсім нормально, проте я любила свою можливу дитину, потенційну, скоріш за все тому, що колись не любили мене. Час ішов якось дивно, ніби застряг і не рухався, тільки змінювалися кінцеві цифри. Рік, ще один, ще. Мій маленький ріс, дорослішав, змінювався, а я почувалася так, неначе застрягла десь в іншому вимірі, який не перетинався із світом мого сина. Та я й сама робила все можливе, щоб цього не допустити, – надто небезпечно ризикувати Славком. Ще усвідомлювала, що мені не дадуть так просто піти, доведеться зникнути, розчинитись – подібно до кругів на воді. Звідси розрахуватися з боргами замало, необхідні були заощадження й доволі солідні, адже в іншому випадку люди зникають по-справжньому, я ж шалено хотіла жити, жити, щоби бачити, як сміється мій син.

– Лоро, скільки в тебе на рахунок?

– Скільки є.

– Ні, ну просто цікаво, правда. Мабуть, уже цілий статок заробила?

Я відмовчувалась, розуміючи, звідки така цікавість, згодом почала демонстративно розкидатися дорогим одягом, взуттям, парфумами, косметикою й навіть прикрасами – усе це були подарунки, однак знати про це іншим було не обов'язково. Мені почали ставити вже протилежні запитання, на зразок – скільки це коштує, проте відповіді теж не отримували, тому й заспокоїлись, мовляв, витрачає все на цяцьки, сказано – жінка.

Те Різдво я вперше запланувала провести із сином у засніжених Карпатах. Це мала бути подорож-казка, світла, добра й щира. Слава кілька останніх місяців тільки про це й говорив, і в дитячому голосі чувся неприхований захват, а Тамара Павлівна по-секрету зізналась, що маленький навіть повісив на стіні біля ліжка календар і щовечора старанно закреслював ще один день, який відділяв його від мами.

– Післязавтра, мамо?

– Так, моє сонечко. Завтра я виїжджаю до вас, а потім – тільки ми з тобою, будемо вчитися кататись на лижах.

– Правда?

– Правда-правда. Я люблю тебе й хочу скоріше побачить. А тепер лягай у ліжечко й добраніч. Цілую.

– Я теж. Мамо...

– Що, золотце?

– До завтра?

– До завтра.

Завтра для нас не настало. Я вже була на вокзалі, коли подзвонили з лікарні й чужий чоловічий голос повідомив, що Тамара Павлівна в тяжкому стані, говорити не може, тільки хапається за телефон. Серце обірвалось і застукало швидко-швидко по рейках. Тук-тук-тук. Що сталося? Де мій син?

– Нічого не знаю, хлопчика з нею не було. Приїздіть і розбирайтеся самостійно, мамочко.

Приїздіть. Приїздіть. Приїздіть. Мені хотілося бігти. Час раптом загус, став важким, секунди розтягнулись у вічність, що стискала кожен мій вдих. У забутті я зупинила перше-ліпше таксі й прокричала:

– У Київ!

Чолов'яга недовіжливо окинув поглядом.

– Вам це дорого коштуватиме.

– Мені все одно, тільки швидше. Благаю.

Потім дівчина в білому халаті зі своїми дурнуватими запитаннями. Куди? До кого? Хто? Звідки? І знову лікарняні коридори, довгі-довгі, немов тунелі. Тільки б світло, тільки б воно було там, у кінці. Тамара Павлівна стала не схожа на себе. Переді мною лежала старенька – сива-сива, як остання на планеті зима. Вона тільки й могла, що дивитись, і в очах отих – крик.

– Де Славко? Мила моя, хороша, де наш хлопчик? Що з ним?

– Шановна, що Ви робите? Хіба не бачите, в якому стані хвора? Найменше хвилювання може вбити, а Ви...

– Де мій син?!! Ви чуєте! Де мій син? Хто тут хоч щось пояснить нарешті?

Я божеволіла, а всі довкола мовчали білим спокоєм.

– Випийте заспокійливого.

– Яке заспокійливе? Пропав п'ятирічний хлопчик!!! Чуєте?

– Він не пропав.

Я вхопила за руки лікаря.

– Де він?

– Зі своїм батьком.

Стеля закружляла й повільно почала падати.

– Яким батьком?

– Ну, шановна, Вам краще знати, якщо ви мати хлопчика.

Я трусонула лікаря так, що той ледь втримав рівновагу і встояв на ногах.

– Я – мати, чуєте? Мати! А мій хлопчик зараз невідомо з ким. Де він?

Лікар обережно відсторонив мої руки.

– Знаєте що, розбирайтеся самі, а мене чого за руки хапати. Годину тому телефонував Геннадій Владиславович Р. і попросив на випадок, якщо Ви з'явитесь, повідомити, що хлопчик у нього.

Я повільно з'їхала по стіні. Чоловік подивився співчутливо й порадив:

– Не піднімали Ви б зайвого галасу, у таких не відвоювати дитину.

Я заплющила очі. У кінці тунелю світла нема, тільки стіна – міцна й холодна. Натомість із палати Тамари Павлівни виповзла загрозлива тиша, глипнула оком і зникла. Лікар опустив очі, розвівши руками.

– Серце не витримало.

Я повільно піднялась, похитуючись, зайшла, стала поруч із ліжком, що ще ховало рештки тепла, торкнулася вже холодної руки, поцілувала й прошепотіла:

– Я знайду його й поверну, обов'язково поверну. Обіцяю.

Тієї різдвяної ночі хтось проковтнув світ, залишивши тільки його тіні в темряві. Я уявляла собі жах мого хлопчика і щось кричала в небо. Чому мій хлопчик став раптом потрібен своєму батьку? Навіщо? Що змінилось? Як таке трапилось? Небо мовчало, байдуже й чорне, на ньому так і не загорілася святкова зірка, принаймні, для мене.

* * *

– Невже відпустили? Це ж треба, Оксана ще в лікарні, а він на свободі! От вам справедливість і закон.

Марія Степанівна задумливо дивилася кудись крізь Ніну.

– Хтозна, кому від цього легше, доню.

Ніна обурено махнула рукою.

– Ясно кому!

Старенька присіла на стілець, потім подивилася на ікони в кутку й перехрестилась.

– Убережи його, Господи, наведи на шлях праведний. Я вам так, дівчата, скажу: покарання – не стіни, ні, справжні муки ось тут,

усередині нас, і стіни тут ні до чого.

– А якщо він не розкаявся?

– То в'язниця це зробити за нього не зможе, тільки скалічить ще дужче.

– Не знаю, неправильно це, так не має бути. Ми повинні відповідати за свої вчинки.

У той самий день Ніна нашттовхнулася на Степана біля кладовища. Він ходив між могил і вдивлявся в написи на хрестах, немов мав знайти там відповідь на якесь життєво важливе питання. Ніна спинилась, по спині пройшов холодок. Хлопець навіть не підняв очей, тепер він не вмів дивитися в очі. Ще через тиждень матір Степана розповіла, що син їздив до дружини в лікарню. Спершу його не пустили, та потім Оксана погодилась поговорити.

– Маріє, якби хто знав, як мучиться дитина моя, серце рветься, що нічим допомогти не можу, ніхто не може. Не знаю, говорили вони про що чи ні, тільки знаю, що Оксанка махнула рукою, мовляв, іди з Богом, прощаю. Та хіба він себе простить коли? Ходить і мовчить, мовчить і мовчить, страшно за нього, ой, як страшно.

– Ти б його до церкви сходити умовила, нехай би там покаявся.

– Хотіла, просила, благала – ні, не може.

– То молись і чекай, нічого іншого не лишається. Хіба що... якби Оксанка до вас повернулась... до Степана. Може, тоді провину свою спокутував зміг би.

Жінка заплакала.

– Не піде. Каже, що не може себе пересилити. Пробачити – пробачила, а повернутись – не повернеться. Сама знаєш, який чоловік у мене, не Степан, так він кров питиме.

– То куди ж бідолашна піде? Вагітна, а потім із дитиною?

– Не знає, плаче тільки. До батьків назад – що в пекло, нема куди подітись, нема – сирота-сиротою.

* * *

Недооцінка ворога – це його перевага. Я вже була не тією сиротою, яку безкарно викидають на узбіччя дороги. Ніхто? Нехай і ніхто, але разом із цим – матір, так-так, матір, що здатна вбити, захищаючи своє дитинча.

Геннадій недооцінив мою силу й мою любов – ні про те, ні про інше він не здогадувався. Я повернулася назад у будинок нічного метелика й завмерла, як роблять це змії перед смертельним стрибком. Чого це мені коштувало? Не знаю, тоді здавалось, що ось-ось втрачу розум, розірвуся на шматки від внутрішньої напруги. Я тільки й робила, що кидалася з кутка в куток, билася головою об стіни й ходила дивитися на псів, просто там, у вольєрі, мене огортало примарне полегшення. Собаки відчували мій стан: безжальні машини для вбивства піджимали хвости, клали голови на коліна, сумовито зазирали в очі й вили, вили, вили. Від цього виття піднімалося волосся на голові, а Роман кілька разів поривався застрелити псів, зупинявся тільки тому, що ті божевільні дорого коштують.

Це затишшя було оману, я діяла й найперше використала всі можливі та неможливі зв'язки, щоб дізнатися про Геннадія все – аж до нічних кошмарів і дитячих страхів. Лише знання могло допомогти зрозуміти, навіщо йому знадобився мій син. За ці кілька років він високо злетів, змінював посади, кабінети, жінок, машини й будинки. Що ж, милий, нічого нового в красивій картинці з життя обраних, тільки-от падати звідти – не всякий підніметься. Очевидно, ти впав: одружився два роки тому з кількома рахунками в банку, але це теж один із пунктів успіху, рано чи пізно по кожному б'ють дзвони. Твоя дружина виявилася талановитим дзвонарем: дочка непристойно впливового тата, вона добре знала свою ціну, щоб просто любити, мала стати містком, а перетворилася на петлю. Так буває, хтось диктує правила, а хтось підкоряється. Ти підкорятися не вмів, вона – тим паче. Шлюб розпався за рік, дітей не було. Але хіба це привід викрадати чужих? Ясно, що ні, не вистачає чогось важливого, аби вхопитися за правду.

Я дізналася про хворобу насамкінець, коли вже втратила надію щось зрозуміти. Геннадій Владиславович Р. переніс інфаркт. Це ж треба! У нього є серце? Ось де плівка життя відмоталася назад. Що? Не дуже веселе кіно? Ніхто не винен, адже сценарист сам, і режисер, і актор. Очевидно, там, у лікарняному ліжку, відбулася переоцінка цінностей, сталося народження іншого Р. Чому ж тоді знову фільм жахів? Усе одно це не ключ до розгадки. Істина виявилася простішою – він не міг більше мати дітей, узагалі, уже сама поява Славка була

дивом, нонсенсом, даром. Дар?!! Я істерично сміялась у величезному ліжку. Хто ж дари роздає ТАК?

– Лорочко, не знаю, навіщо все це тобі, тільки подібні речі – конфіденційна інформація. Думаю, ти розумієш, що й до чого.

– Розумію, котику, і буду розумною дівчинкою.

Коли гість пішов, я дістала всі фотографії сина, довго гортала альбом і цілувала рідне личко. Звичайно, ти – дар, мій маленький, дар, тільки чий?

Уперше ми зустрілися віч-на-віч на допиті – Геннадія затримали для уточнення. Ніколи не забуду його очей, не переляканих, ні. Він дивився так, немов сил земного тяжіння раптом не стало.

– Де мій син?

– Син? Він і мій теж.

– Неправда! І ніколи не було правдою.

– Шановний, доведіть права на батьківство. Де свідоцтво про народження хлопчика? У протилежному разі Ви викрали й незаконно утримуєте неповнолітнього.

Геннадій обвів поглядом кабінет слідчого, мене й дістав папірець.

– Ось, будь ласка. Результати дослідження ДНК, а ось нове свідоцтво, у ньому вже вписаний батько.

– Почекайте, хто дозволив робити якісь аналізи? Ти ВКРАВ дитину в матері, розумієш?

Він посміхнувся прямо мені в обличчя.

– Матері, кажеш? А де була ця «мати»? І чим займалася? Будь-який суд позбавить тебе батьківських прав, тут особливо й старатися не доведеться. Краще б написала відмову одразу, тихо-мирно, і всі щасливі.

Я нахилилася до самого вуха й прошепотіла: «Не доживеш. У когось із нас хворе серце. Здогадайся з трьох спроб – у кого?»

Самовпевнена посмішка миттєво сповзла, очі забігали, а на чолі виступили прозорі крапельки поту.

– Це відкрита погроза. За таке відповідна стаття є.

Я жбурнула йому в обличчя усі папірці.

– Може, скажеш, хтось щось чув? Поверни сина, поки що я тільки прошу.

Руки трусились, однак він зібрав документи та прошипів:

– Не доживеш.

Отямилася вже на цвинтарі серед довжелезних рядів надгробків. Могили, могили, могили – царство мертвих посеред світу живих. Дивно. Чотири троянди лягли на свіжу могилу.

– Я обов’язково поверну нашого хлопчика, поверну за будь-яку ціну.

Могила мовчала, мертві не вміють говорити по-іншому, однак я точно знала, що Тамара Павлівна вірить і чекає – навіть там.

* * *

Ніна приїхала раптово й так само спонтанно запросила до себе в гості.

– Ларисо, Маріє Степанівно, я у вас, можна сказати, живу, а ви жодного разу в мене не були. Збирайтесь. Сергій закине, а потім помчить знову по справах, ну й нічого – влаштуємо дівчачі посиденьки.

Марія Степанівна дивилася на жінку й посміхалась, можливо, бачила щось нове?

– Ти, Ларисо, їдь, а я до Федора Павловича навідаюсь, якісь сни дивні сняться останнім часом. Та що це я? Ви не зважайте на балачки старої, повеселіться так, як годиться.

Рудя грайливо падав у ноги, немов просився, щоб його теж забрали із собою.

– Ні, пустунчику. Ще замалий для таких поїздов, сиди вдома.

Сергій усю дорогу жартував. Лариса мимоволі ловила його очі на Ніні, та теж посміхалась і сварилася жартома. Здається, ці двоє – щасливі, можливо, тому так хороше бути поруч, ніби торкаєшся чогось теплого-теплого. Очевидно, щастя тепле на дотик. Навіть чуже.

Місто заблимало вдалині і швидко наскочило – будинки, будинки, будинки, і в кожному люди, багато людей. Лариса спокійно роздивлялася з вікна машини обличчя випадкових перехожих: жінок, чоловіків, стареньких, дітей.

– Ларисо, ти не помітила, скільки на вулицях немовлят? Самі дитячі коляски.

Сергій засміявся:

– Може, ще скажеш – демографічний вибух? Ми просто померлих не бачимо.

– Тьху на тебе! І лізе таке в голову...

Лариса подивилась у вікно знову. Померлих там точно нема, зате дітей побільшало, хоча... Можливо, тому що на них акцентували увагу?

– Ось і наш будинок. Ласкаво просимо. Тільки в магазин забіжимо, треба тортик купити.

Квартира вразила сумішню чоловіка, що жив тут роками, і жінки, яка тільки переступила поріг, однак уже встигла залишити слід.

– Та ти особливо не роздивляйся – типовий холостяцький барліг. Роботи й роботи, аби на житло людське стало схоже.

Лариса посміхнулася Сергію, за яким уже зачинялися двері. – Нічого, у вас ще ціле життя попереду.

Ніна таємниче посміхалася сама собі.

– Може, поспішити з ремонтом потрібно.

– Куди?

Ніна грайливо розвела руками й заходилася ставити чай. Дивно, але тут чомусь пахло чужим дитинством, чувся дитячий сміх. Лариса спостерігала за рухами подруги й думала, що вони схожі на змахи метелика: вгору-вниз, вгору-вниз і знову вгору. Ніна світилася зсередини й літала.

– Щось сталось?

Усміхнулась.

– Ні.

Розмова лилась, виливаючись за краї, немов зелений чай із чашки. У ній не було чогось особливого, чогось серйозного чи змістовного, слова, слова, а душа заспокоювалась, згорталася клубочком і муркотіла, немов руде кошеня. Жінки. Коли Лариса вже почала збиратися назад, Ніна на хвилинку забігла до ванної. Хвилина, дві, п'ять, десять. Гостя занепокоєно підійшла до дверей, тихенько постукала, і вони повільно відчинились. Ніна сиділа на підлозі, опираючись спиною об ванну й плакала, навколо лежали розкидані жіночі прокладки.

– Що сталося? Ніно, тобі погано?

Жінка підняла бліде обличчя.

– Нічого не сталося, знову НІЧОГО.

Лариса допомогла підвестися з холодної підлоги й відвела Ніну до спальні, там жінка тепліше вкуталась у ковдру, перетворившись на кокон.

– Цього разу затримка була більше двох тижнів. Я... я чекала, я... думала, що нарешті це сталося, з понеділка навіть планувала записатися на прийом до гінеколога. Ми... Сергій так сподівався, і знову – нічого. Це тортури, справжні тортури... щоразу, щомісяця чекати, чекати, чекати, щоб знову та клята кров забрала в мене надію...

– Ну-ну, Ніно, люди роками живуть, чекають, стараються, а ви що? Три місяці. Це ж смішно – знайшли показник.

Ніна завмерла.

– Мені страшно. Розумієш, я ніколи не намагалась уберегтись і досі не завагітніла. Щось не так, знаю, а ще й, дурненька, повірила, що раптом, може. Я не здатна дати нове життя – пуста.

Лариса посміхнулась і лагідно провела по долоні.

– Що дурненька, то трошки є. Вбила собі в голову всякі страхи й мучиться, так і справді недовго до божевільні. Час звернутися до спеціалістів, а то ти себе так накрутиш, що не всякий розкрутить. Ну, посміхнись. Не цього разу, просто не цього.

Увечері Марія Степанівна довго стелила ліжко, у самій сорочці сиділа, ніяк не зважуючись лягти – боялася сновидінь, адже вони мають страшну здатність повторюватися наяву.

– Маріє Степанівно, це ж просто сни й нічого більше.

– Нічого.

* * *

Нічого, нікого, пустка, а посередині обличчя мого сина, що кличе маму. Його голос чувся скрізь, навіть, ні – особливо в тому величезному ліжку. Я зривалася, бігла на нього, кликала, а коли свідомість вмикалась, без сил падала на підлогу й голосила, голосила доти, доки знову не «вимикалась». У моїй свідомості, окрім сина, не було НІЧОГО, абсолютно, навіть думок. Стала тінню, схожою на людину, чи навпаки – неважливо, але в тому божевіллі навіть собаки перестали мене впізнавати.

– Лоро, отямся. Чуєш?

Я кивала головою в такому безсиллі, що втрачала почуття реальності. Роман хаотично кидався в спробах повернути мене колишню, заради цього вони навіть перевезли до будинку Леру, сподіваючись, що нічний метелик знову злетить. Напевно, саме

присутність близької людини, її співчуття й розуміння втримали тоді на краю, адже Лері нічого не потрібно було пояснювати – вона відчувала. Мою тугу впізнавали в обличчя, її розуміли, додаючи тим самим сил мені, аби залишатися в такій реальності.

З того часу назавжди врізалось «СУД». Я кидалася від кабінету до кабінету в пошуках порятунку, а знаходила папірці. Їх було стільки, що в нічних страхіттях я бачила, як мене оточують папки документів, затискають у коло й насуваються, аби розчавити, як комашку. Нескінченні витяги із законів, доповнення, уточнення – усе вводило в стан повного сум'яття, коли вже не знаєш, чи сонце є сонцем, а біле – білим. Після одного з чергових засідань я вийшла з будинку «правосуддя» і впала на кам'яних сходах, отямилась у лікарні, де Лера злякано запитувала, хто вона така.

– Ларисо, так не можна. Твоєму сину потрібна мати!

Я мовчала, ховаючи погляд у пофарбованих стінах. Лікарня. Знову?

Та зустріч забрала кілька років життя, та я ладна була віддати й решту, тільки б побачити сина.

– З ним усе гаразд, але побачитись я не можу дозволити. Він думає, що ти...

Я завмерла, зіщулилась й увійшла з головою в очі навпроти.

– Що я?

Геннадій одразу ж відвів погляд убік і втомлено махнув рукою.

– Що ти поїхала далеко-далеко – так і малому простіше, і нам. Він означає для мене ВСЕ. Розумієш? Іншого в мене вже не буде. Можеш сміятись, але мені й не потрібно, бо Славко такий один.

– Він же любить мене, любить. Ти не маєш права позбавляти сина цього.

Геннадій підняв комір пальто й відрізав:

– Навіщо йому «така» мати?

Я у відчаї вхопила його руки й затрясла.

– Яка? Яка дала життя тричі? Коли згвалтована не стала переривати вагітність, народжувала, ледь не віддавши Богу душу, і продала її дияволу, аби врятувати. Для мене він теж ВСЕ, більше, ніж ВСЕ.

Він мовчав, потім вивільнив свої руки й прошепотів:

– Один дзвінок, тільки один – щоб попрощалась.

Я лізла на стіни й вила.

– МАМО! Мамочко! Мамо!

– Так-так, це я, синку.

– Мамусю, я так сумую за тобою й бабою Томою. Де ви? Приїздіть швидше.

– Обов'язково, маленький, скоро, тільки почекай – зовсім трошки. Як ти, зайчику мій?

– Нічого. Тут багато кімнат, купа іграшок і навіть живе поні. Я вже почав вчити англійську, ще літери й цифри. Мамо, ти правда мене не залишила? Правда?

Я ковтала щось гірке й солоне, з усіх сил намагаючись сказати «так».

– Я люблю тебе, синочку, дуже-дуже люблю й подумки з тобою завжди, кожную хвилину. Ти просто закрий оченята й уяви, як мама цілує тебе. Чуєш, сонечко?

– Мамо, я теж цілую тебе. Відчуваєш?

– Так, золотце.

– Я люблю тебе, мамо, і чекатиму.

Довгий гудок різав мене на шмаття, не залишалось нічого, тільки дитяче «люблю». Господи, і за що?! Лера у відчаї пожбурила вазу з такою ненавистю, що та розлетілася на десятки дрібних уламків.

– Покидьок! Щоб тобі вічно горіти в пеклі!

Вічність – це страшно, страшно мало. Я готова була на більше, але чекати довше не могла.

– Нехай грається в справедливість, я візьму її сама.

Операцію викрадення готували ретельно, обмірковуючи найменші деталі, адже Славу охороняли цілодобово, нікого зайвого, жодних незнайомих облич. Я розуміла, що йду на ризик, усвідомлювала, що доведеться переховувати сина й ця війна не скінчиться ніколи, однак по-іншому просто не жила б. У вирішальний день вчепилася в телефон, зрослася з ним, дослухаючись до найменшого звуку. Здавалось, що чую, як шурхотять тіні в повітрі. Година, друга, третя. Чекання натягувалось у струну, до якої торкатись – нестерпно боляче. Дзвінок прокотив руйнівну хвилю.

– Алло.

– Хлопчика нема в країні. Вони виїхали за кордон і вивезли його – незаконно, але, очевидно, вирішили не ризикувати. Вибачте, допомогти вже не зможемо.

Скроні стисло, повітря не стало. Удар серця... тиша... тиша... удар. Невже не спинилось? Б'ється. Живу???

* * *

Сад зацвів густо-густо, сніжно й ніжно красиво. Дід Федір годинами не відривав погляду від вікна, а потім попросив зібрати рідних і близьких, аби показати своє диво. З'їхалися всі, навіть рожевоощокий Федько, прийшли Марія Степанівна, Лариса, Ніна із Сергієм, сусіди та односельці. Вирішили, що святкуватимуть весну. Марина вже так уміло господарювала, що, здавалось, жила тут завжди, просто відчула, що опинилася вдома. Федір Павлович запропонував винести столи надвір, прямо під квітучі яблуні. Було тепло й безвітряно, тому зі стареньким погодилися, тільки малого правнука одягли тепліше. Федір Павлович припрошував, жартував і, вдивляючись у рідні обличчя, світився рідкісним спокоєм.

– Ну от, а я вже було, старий пень, повірив, що не дотягну. Аж ні, дожив. Цвіте мій хороший, ще й як цвіте, немов уперше на моєму віку. Гарний урожай по осені буде, бджіл багато й квіту.

– Та й пора, у тому році по два яблука висіло, абрикос і вишень – і того менше, то хоч у цьому посмакуємо.

– А ми вже город засадили.

– У мене теж уже сім соток картоплі стоять, грядками займаюся.

Голоси гули рівно, стихали, оживали знову, часом вибухали сміхом, коли зітхали за кимось. Дід Федір ділився теплим словом і посміхався до кожного, навіть узяв до рук малого і щось йому шепотів на вушко, той хапав рученятами старе зморшкувате обличчя і сміявся, пускаючи слину.

– Добрий чолов'яга буде, ой, добрий. Я тобі сад оцей заповідаю, щоб беріг садок, чуєш, парубче?

– Агу.

– Згоден, Павловичу! Каже, що згоден.

Коли всі попрощались і розійшлися, старенький залишився ще посидіти трошки. Столи позносили в хату й господарювали вже там. Над головою гули бджоли, пахло деревом і життям. Старенький підвів очі на сад, обвів поглядом, немов долонею провів, а потім зупинився на гілочці, на якій колись з'явилася перша квітка. Пелюстки затремтіли й без зойку зірвались, затанцювали в повітрі й тихо-тихо лягли до ніг.

Ну от і все. Чекай плоду соковито-сонячного й солодкого. Тихо так, очі повільно заплющились, і втомлений старенький задрімав прямо на стільці, опустивши голову до грудей. З хати вийшла Марина й легенько торкнулася плеча.

– Ішов би до хати, тату, приліг би.

Тихо. Ще одна пелюстка опустилася прямо на долоню старенького – туди, де лінія життя обривається.

– Тату... Тату?... Тату!...

Сад цвів густо-густо, сніжно й ніжно красиво, коли за тими ж столами поминали душу його господаря. Він пішов уві сні, тихо й безболісно, попрощавшись і завершивши земні справи – так помирають праведники.

* * *

Ніч. Багато? Мало? Не знаю, просто пережити її тоді – означало вижити. Найважче далися перші години божевілля. Від безвиході я кидалася по будинку й трощила все, що потрапляло під руку, не відчуючи болю, біль був у мені. Виснажившись, впала на ліжко, заплющила очі, хапала повітря, відчуючи, як серце сходить кров'ю – гіркою, густою й чорною, чорнішою, аніж темрява за вікном.

Син. Де мій син?

Злякана ніч прижмурювала око й мовчала.

Ненавиджу.

Вона йшла, ховаючись у сірості ранку, – забагато ненависті.

Пригоршня різнокольорових пігулок здалися порятунком, однак наступного дня я отямилась у стаціонарі з діагнозом «нервовий зрив та спроба суїциду», згодом додали «депресивний стан». Дивні. Гралися з термінами, коли людині просто хотілося померти. Мабуть, я б так і зробила, тільки не в цій блідій в'язниці, де стіни наскрізь просякнуті медикаментами. Лікарі розводили руками – час, потрібен час, а Роман заганяв їх до мене в палату, немов на тортури. Мені призначали все нові та нові препарати, я ж байдуже роздивлялася на руках вени – сині-сині, схожі на ріки. Невже ось так повертають життя? Вливають через крапельницю, коли хворий проганяє навіть думку про нього. Смішно.

Довго лежала в палаті сама, так сказати – особливий догляд, проте одного дня санітари затягнули високе ліжко й поставили поруч, а через кілька годин на ньому з'явилась ікона. Ніколи до і після я не бачила

таких великих очей, схожих на ті, які малювали мученикам. Хвора не говорила, нашпигована такою ж хімією, як і я, – такі собі два овочі на одній грядці. Не знаю, скільки тривало царство мовчання – тиждень, два, три, місяць чи більше. Неважливо. Однак коли нас таки повернули в реальність, виявилось, що в неї вона страшніша.

– Ти хоча б знаєш, що твій хлопчик живий. Для мене цього було б досить.

Її син загинув від укусу якоїсь гидоти, алергічний набряк гортані – і хлопчина задихнувся на руках у переляканої матері, здоровий чотирнадцятирічний юнак, що мріяв про небо. Після почутого я виписалась із лікарні на наступний же день. Мій син живий, живий – і цього досить, щоб дихати.

Будинок зрадів, особливо собаки, навіть ліжко з його самотністю. З поверненням. Так, я повернулася – добровільно й у тверезому глузді, з непереборним прагненням перевернути планету догори дном тисячі разів, аби знайти бодай слід своєї дитини. Роман потирав руками – його абсолютно не цікавила мотивація, якби тільки метелик літав, заради цього навіть погодився залишити Леру, правда, вже скоріше в якості прибиральниці та кухарки. Вона довго відмовлялася вірити, а потім нишком дякувала Святій Діві, виявляється, на дні гріха віра здатна зміцніти. Смішно? Ні. Легше, принаймні, декому.

Чекання. Я розчинилась у ньому, захлинулась, занурилась, розповзлась, усвідомивши, що чекання буває різним: світлим, радісним, коротким, тужливим, болючим, безкінечним. Яке моє? Помножене на нулі й надію, чого більше не знав ніхто, навіть сама. Дні переходили в тижні, тижні – у місяці, місяці – у роки, але їх я не проживала, бо прожити пустку не вийшло б навіть у чаклунів. Я не помічала, як змінюється моє відображення в дзеркалі, люди, речі, будинки, дерева, небо, хоча останнє, мабуть, у чомусь головному – непорушне й незмінне, вічне. Очевидно, тому могла дивитись у нього годинами, хоча ні, просто знала, що небо одне над землею, для мене й моєї дитини – також, значить, я поруч із нею, бодай так.

Пошуки. Вони не припинялись і на хвилину, хоча коштували... деякі суми не здатні обчислюватись, та я й не намагалась – просто шукала. Згодом навіть перестала залежати від нулів на хрустких папірцях, однак це все одно не гарантувало успіху. Правда, дивно?

Виявляється, ці речі не взаємототожні, а рівняння бувають без розв'язку.

Біль. Гострий-гострий і ниючий одночасно. Щоб позбутися хоч частини, я таки спалила частину минулого. Купила будинок із примарами, власноруч облила його пальним і кинула голівешку у відчинені двері. Він красиво горів: полум'я піднімалося високо, а з димом відлітали примари. Може, якби не дитинство, усе б склалося зовсім по-іншому?

Вітер збентежено застиг, нашттовхнувшись на згарище, і розгублено запитав, де гуляти йому тепер?

Розвернувшись, я пішла до машини, щоб уже ніколи не повертатися на це прокляте місце.

Не «може» – так і було б, до речі, не тільки зі мною.

На старому кладовищі, яке виросло за ці роки, ледве знайшла маленьку могилу, зарослу й дику. Привіт, янголе. Не впізнала, сестричко? Упізнала, я – теж. Через два дні тут стояв новий хрест із зображенням маленького янгола з крильцями, як дві краплі схожого на мого, довкола рівними кущиками росли живі квіти – двомісячна дитина так і не встигла побачити, як же вони цвітуть. Тихо. Прощай.

Коли я вже майже вийшла за ворота кладовища, нашттовхнулася на двох жінок.

– На смерть?

– Не те слово, розірвало прямо з гівном!

– Прости, Господи, та заслужив свою смерть, заслужив. Скільки років минуло, як немовля своє з вікна викинув? Скільки ж...

– Та вже дівчинка школу закінчувала б.

– Прости й помилуй.

– І відведи.

Чуєш, янголе, помер твій убивця. Я так і не дізналась, коли він звільнився, проте кілька останніх років жив у половині якогось старого будинку. Коли другу частину викупили, почали робити ремонт, щось очищали пальним і вилили його до спільного туалету на вулиці, попередити не встигли, п'яний батько кинув недопалок – і кінець. Чим був, у тому й помер, а земля над ним стане камінням.

У той самий день я повернулася додому, уже на порозі помітила схвильовану Леру.

– Я до дівчат забігала, там Таня в шоці. Уявляєш, її татусь заgrimів у тюрюгу, кажуть, задушив співмешканку. Така звірюга, а вона в сльозах вся, як не як батько.

У мене сліз не було. Неправильно? Бо то була мати. Все одно, і якщо плакати, то хіба за собою.

* * *

Лариса ходила тихо, немов боялася злякати когось невидимого за спиною. Рудя ніяк не міг збагнути кого, напевно, ще надто малий, недосвідчений, адже Марія Степанівна розповідала, що коти бачать більше, ніж здатне сприйняти людське око. Значить, ще не доріс. А якщо постаратися? Кошенятко з усіх сил напружилось, втратило рівновагу й шурхонуло з підвіконня.

– Няв!

– Ну, маленький, ти замірявся чи заснув? Ходи-но сюди, пожалію.

Воно жалібно терлося об зморшкувату долоню й потихеньку мурчало: «Почекайте, доки я підросту». Авжеж, якби ж то ще встигнути це побачити. Господиня сиділа навпроти завішеного дзеркала, та й без нього було ясно, що за ці кілька днів вона змарніла й стала старшою на одне людське життя чи, може, смерть?

– Знаєш, дочко, у цих місцях ми звикли ховати – майже всі старі, от і помирають, – тільки звикнути втрачати не виходить. Кожного разу здається, що з померлим іде частина тебе, це так, ніби з близькими ховаєш себе – по частинам.

Лариса слухала, як годинник на стіні погоджувався: «так-так, так-так».

– Федір Павлович був хорошою людиною. Ніяк не вдається повірити, що БУВ. Часом навіть озираюсь, немов тут він, ось підморгне оком та й покличе паритись у баньку.

Старенька обвела поглядом дім, що став сиротою.

– Так і є. Він поки ще тут, не час поки. Після сороковин відійде, а зараз серед нас душа померлого.

Рипнули вхідні двері, жінки обернулися на звук тихих кроків.

– Останні пішли, і мої роз'їхались, можна вже й зі столу прибирати,

– Марина в чорній хустці чомусь ще більше нагадувала батька, – Дякую, що залишились, мені моторошно уночі тут одній.

– Це одразу, доню, далі легшатиме.

Три жінки сновигали подібно тіням кімнатою, доки все не стояло на своїх місцях. Марія Степанівна заварила чай, який особливо любив дід Федір, розлила по чашках, жінки сіли до столу, щоб згадувати й прощатися одночасно. Коли ж нарешті розстелили ліжка й простирадла запахли сном, а Рудя солодко мурчав ледь не на лапах приблудного пса, Лариса вийшла ненадовго надвір, постояла на порозі, рахуючи видимі й невидимі зорі. Тихо. Вітер тепло торкався волосся і щік, а з дерев падав цвіт – той самий, ніжний, сніжно красивий. Білий квіт темної ночі. Може, так і виглядає смерть?

* * *

Якщо бажаєш смерті комусь, вона може прийти за тобою. Я не знаю, коли, хто й навіщо поселив смерть у мені. Зате перед очима до найдрібніших деталей постає ранок, сонце, багато-багато сонця, збентежене обличчя лікаря й діагноз «ВІЛ-позитивна», хоча ні, – вирок, здається, смертельний. Сонце світило, так само, може, ще яскравіше, від чого в окулярах лікаря підстрибували грайливі зайчики, танцювали на стінах кабінету й залазили аж на стелю.

– Ні...

– Ми зробимо ще один повторний тест, однак мушу сказати, що прогнози невтішні. Судячи з клінічних проявів, Ви потребуєте лікування. Мені шкода.

Усередині увімкнувся невидимий механізм – відлік почався.

Роман бігав будинком, шукаючи неіснуючий вихід.

– Коли це сталося? Так, ти регулярно перевірялась, значить, нещодавно. Рання діагностика – це вже половина перемоги, адже з'являються нові й нові препарати.

– Смерть не лікується.

– Та ну тебе! Якщо регулярно проходити терапію, ВІЛ-інфіковані живуть і живуть.

– Навіщо я вам така?

Він застиг, миттєво вдягнувши якусь нову, ще невідому маску.

– Занадто дорого коштуєш, щоб так просто списати.

– Знущаєшся? Хто ж платитиме за свою ж смерть?

Уже крізь зачинені двері почулося:

– Не за свою, так чужу.

Крок, крок, крок. Знайдено новий вид зброї? Підлога. Здригаючись від внутрішніх поштовхів, я захлиналась істеричним сміхом. До кімнати одразу ж забігла Лера, підтримуючи під руки, підвела й обережно поклала до ліжка. Знову воно. Напевно, доведеться помирати теж у ньому? Я склала руки на грудях – завелике, як для труни. Лера плакала й роздирала мої руки.

– Припини!

Їй ніяк не вдавалося повірити, мені – теж, але я вже просто не знала, чи взагалі здатна в щось вірити. Подібна смерть серед таких, як ми, не була новиною, навпаки, вона з'являлася з моторошною постійністю: «наступна» – і хтось ішов, проте жодна з нас боялася думати, що може стати першою в черзі. Дивно? Можливо, але звикнути до думки про свій кінець, тим паче прийняти її – це вже смерть, хоча... може, і життя? Адже помирають усі, та не всі знають, що помруть.

Наступного ж дня мене мали забрати в лікарню. На стільці лежали речі, необхідні для перебування в стаціонарі, поруч валіза, я прощалася, відчуваючи, як по спині тягне холодом. Час підганяв, відкривши шухляду, я вийняла звідти фотоальбом і довго сиділа мовчки – не розгортаючи. Коли пальці нарешті зважились, звідти посміхнувся п'ятирічний хлопчик, легенько торкнувшись дитячого обличчя, заплющила очі – міцно-міцно, до білих плям, та сліз усе одно не стримала. Їх не стримати й не зіграти, якщо сльози справжні.

– Рідний мій, хороший, невже ти так і не побачиш свою маму? Та і що може змінити ця зустріч тепер?

Ні-чо-го. Це страшніше за смерть. Я бережно поклала фотоальбом поверх речей і швидко вийшла, міцно зачинивши за собою двері.

Там, де відтягують смерть, також знайшлися двері – одні, у них можна було вийти, але піти назовсім – це вже навряд, хіба що з життя. Останнє все одно мало статися з кожним тут – рано чи ще раніше, залежало від того, наскільки швидко вірус знищував імунну систему організму. Усе виявилось куди простіше, аніж можна було судити з назви, та в науці завжди так, намагаються обізнати якомога солідніше, тим паче, якщо фініш хвороби – одночасно фініш життя.

– То що, я тепер можу померти від банальної нежиті?

Юні-юні очі свердлили лікаря наскрізь.

– Гіпотетично – так. Люди ж, на жаль, хворіють не тільки на нежить. Будь-який вірус, потрапивши у твій організм, не зустрине ніякого опору, розумієш?

Хлопець закліпав, якимось так по-дитячому.

– Виходить, я помру?

В юних очах віддзеркалилася сивина чоловіка в білому.

– Усі помирають, синку, з тобою це теж станеться, тільки не обов'язково зараз. Може, я піду раніше, хто знає?

Юнак кинувся до палати й безутішно розплакався на руках у переляканої матері.

– Мамо, я не хочу помирати!

Вона розгублено гладила його руку, на якій синіли чіткі сліди від нескінченних голок, і шепотіла:

– Ти не помреш, синку, будеш жити, жити по-новому, і все зміниться, все буде добре.

Я затулила вуха, заплющила очі, затримала подих, а відігнати картинку не змогла. Тільки б ще раз, один-єдиний раз побачити сина – щоб благословити.

* * *

Ранок заплутався в листочках верби. Дерево стояло кучеряве від молодії зелені й само здавалося молодшим. Лариса сиділа в гойдалці, не вірячи, що це та сама верба, яка зустріла її тут восени. Вранішні промені гойдалися на довгому волоссі красуні й ненароком сповзали прямо до води, а та хапала сонце і ставала живою. Якщо напитися її прямо з долонь, може, раптом також оживеш – як у казці?

Хтось ішов стежкою до копанки. Ніна.

– От і пропажа з'явилась. Привіт.

Жінка стала поруч, обпершись на стовбур, зірвала молоду гілочку й скрутила з неї віночок. Темні очі мовчали.

– Щось сталося?

Та кивнула й опустила гілочку у воду, віночок затанцював на місці, відмовляючись іти на дно.

– Була на обстеженні.

– Ну й?...

– Красивий букет страшненьких назв, а простіше – вагітність, у кращому випадку, малоймовірна.

Скручена гілочка таки опустилася на дно, однак прозора вода зробила її ще чарівнішою, напевно, тому, що вона тепер здавалася чимось недосяжним.

– Це ж не вирок.

Жінка сумно посміхнулась:

– Дуже схоже на нього.

– Варто показатися іншим спеціалістам, існують же нові методики.

– Показувались, існують, однак на це потрібні кошти, яких у нас нема, та й ніхто не дає ніяких гарантій.

Лариса взяла Нінину руку й зазирнула в очі.

– Усе не так погано, головне – вірити.

– Вірити? Як? Ти віриш у те, що хвороба відступить?

Жінка розчинила душу навстіж.

– Мені залишилося вже просто ВІРИТИ.

У зеленій траві підстрибував руденький шматочок сонця: Рудя з усіх сил своїх чотирьох поспішав, аби встигнути першому, за ним ішла Марія Степанівна й гукала дівчат.

– Ніно, там до тебе прийшли.

На подвір'ї стояла заплакана жінка, побачивши Ніну, вона впала до ніг і заголосила.

– Що ви робите? Підніміться! Чуєте?

Гостя відірвалася від ніг і впала на дерев'яні східці ганку. Здивований Шавко навіть гавкати перестав, а Рудя забув, що хотів наздогнати у дворі зозулясту курку.

– Дитино, ти одна можеш допомогти. Це мені кара Господня, власні діти за поріг викинули, мов непотріб. Я, дочко, з твоїм батьком

полаялась, розсварилися так, що зібрала речі й поїхала в місто, а там... син із невісткою кажуть: «Іди туди, звідки прийшла, дай нам пожити, а ні – то і в будинок самотніх можна влаштуватись». Це рідну матір за квадратні метри на вулицю! Прости мене, Ніно, прости.

Ніна розгублено бігала поглядом по жінці й не могла зрозуміти, чим ця історія стосується її. Та підвелася і, вхопившись за руку, почала благати:

– Тебе він послухає, батько твій. Піди, скажи, щоб прийняв назад, молю тебе, дитино. Я вже терпітиму, мовчатиму, не дай загинути, мов собаці безрідній, до кінця днів молитимуся за тебе й діточок твоїх.

Ніна зіщулилася й обережно вивільнила руку.

– Звідки ви взяли, що батько мене послухає? Та й не варто комусь третьому в справи двох лізти.

Жінка знову кинулася до ніг і заголосила:

– Мені нема куди йти, всі документи на квартиру на сина оформила – вороття нема. А батько, він любить тебе, кається, що завинив так страшно, то й прислухається. Допоможи, донечко, благаю! В ім'я матері покійної порятуй!

Ніна здригнулася, немов від удару, відсторонилася і тихо кивнула:

– Спробую.

Через півгодини повернулася з батьком, той мовчки забрав речі, узяв під руку заплакану жінку й пішов. Вражена Ніна ще довго терла зап'ястя, на яких немов залишилися сліди від чужого бланкету. Марія Степанівна обійняла й завела в дім, у кімнаті підійшла до ікон, перехрестилася, а потім сказала:

– Правильно зробила, Ніно. Прощення зцілює й відпускає. Вам, дитино, потрібно до церкви сходити та повінчатися із Сергієм, бо Господь – милосердний, а в милості його спасіння від бід усіх. Попросіть благословення в батюшки – все й обійдеться, а ще вір, бо по вірі воздасться.

Пізно увечері Лариса затрималася біля ікон, довго вдивлялась у лики, потім піднесла руку й одразу ж впустила – не змогла. Старенька нишком хитнула головою, провела поглядом гостю в ніч і перехрестила. Рано. Для всього свій час, тільки його не так багато залишилось, часу.

– Благослови, Господи, рабу твою, помилуй і спаси.

* * *

Мене благословили на вбивство в день, коли небо було настільки низьким, що його торкалися руками. Може, воно падало?

Після повернення з лікарні я ще тривалий час не жила, а концентрувалась у хворобі: рахувала ночі, наскрізь промоклі від поту, відпускала дні, немов повітряні кульки, бо була настільки слабка, що годинами лежала в повній невагомості, відмежована від решти світу трьома літерами – ВІЛ. Життя поділилося на «до» та «після».

Скоріш за все, щось схоже відбувається під час перебігу будь-якого хронічного захворювання, оскільки діагноз диктує свої правила, змінюючи тим самим спосіб життя людини. У таких, як я, хвороба викривлювала цілу картину світу, з якого зникали люди, один за одним – такий собі дешевий фільм жахів. Ти вже не був добрим знайомим, приятелем, сусідом, колегою чи навіть просто людиною, СНІД стирав начисто все, вішаючи натомість ярлик «смертельна загроза», і вже мало кого цікавило, чи це насправді. Нічого не вдієш, адже страх живе в кожному, його значно більше, аніж здорового глузду, звідси – ледь не повна соціальна ізоляція, до того ж, тоді, коли ти найгостріше потребуєш людського тепла. Не дивно, що більшість хворих намагається не афішувати свій стан, принаймні доти, доки це можливо. Я, наприклад, для всіх постійних клієнтів зникла, і їхнє щастя – якщо назавжди.

Через кілька тижнів курс терапії подіяв. Роман першим помітив зміни, насторожився і ще деякий час спостерігав на відстані, потім зник на три дні, щоб, повернувшись, скинути небо.

– Лоро, для тебе готове нове замовлення.

– Не зрозуміла?

– Усе просто, мала. Одна людина заважає іншій вести бізнес, от нам і потрібно її зацікавити іншими речами, лікуванням, наприклад, таким серйозним-серйозним, аби часу на всяку суєту просто не лишалося. До того ж, хвороба така, що звинувачення хіба собі висунеш. Потягло на полуничку? Розгрібай. Геніально?

В одну мить по кімнаті затанцювали білі метелики, багато-багато дрібних цяточок, за якими зникало все, лишалися тільки очі навпроти – без жодного натяку на чорний жарт. Геніально. Я інстинктивно подалася до дверей. Тікати, тікати якомога далі з цього базару смертей, усе одно куди, хоч у пекло.

– Стій! Ти чуєш, су...!

Собаки розгублено кліпали очима, зовсім, як люди, коли доводиться обирати або – або.

– Місце! Сидіти, тварюки!

Я втиснулась у задню стінку вольєра.

– Не підходь!

Холодно блиснуло дуло – малесенький отвір, невже в ньому вміщається смерть?

– Не відпущу, вб'ю, але не пущу! Повертайся назад у будинок! Я розсміялась:

– Знайшов, чим погрожувати! Може, смерті позичити? У мене її – ціла я!

– Місце, кому сказав!

Собаки повільно утворювали коло, оголюючи білі ікла.

– Місце!

З будинку на крики вибігла Лєра й одразу застигла на місці, не в силі й поворухнутися. Пси повільно пішли на зброю.

– Сидіти!!!

Кидок і звук пострілу, ще один, ще. Майї рознесло голову одразу ж, Цезар доходив у конвульсіях, прицільний постріл – і він теж затих.

– Наступною буде твоя Лєрка! Один, два...

Біле-біле жіноче обличчя кричало, що виходу звідси нема.

– Згодна. Убивця плюнув і зайшов у дім, Лєра кинулася до вольєра:

– Господи, що це було? Ти ціла?

Я опустилася на землю поруч зі скривавленою вірністю двох собачих сердець. Невже за неї платять так дорого?

* * *

З відчинених навстіж дверей храму долинав тихий спів, легкий і невагомий, він збирався під куполом і, здавалось, існував там сам по собі, оскільки побачити, хто ж співає, ніяк не вдавалось. Лариса стояла позаду наречених, відчуваючи, як повітря довкола пахне ладаном і свічками.

– Заходьте, спершу наречені, за ними – свідки.

Молодий батюшка в довгій святковій рясі привітно посміхався молодятam. Ніна не вдягла до церкви весільного вбрання, тим паче свого смертельного вельону, тому стояла в простенькій світлій сукні за коліна, а голову прикрила напівпрозорою білою хусточкою, Сергій був

у чорному. Вони одночасно перехрестилися й увійшли. Лариса глибоко вдихнула, затримала подих, немов перед стрибком у крижану воду піднесла руку і, не дихаючи, утворила на собі невидимого хреста, крок, крок, крок – двері позаду, а купол тримає небо.

– Амінь.

Після вінчання молоді запросили до себе найближчих, однак Марія Степанівна забрала всіх у старенький дерев'яний будиночок, по якому взад-вперед ганяло тишу руде кошеня.

– Тут на місці, та й хата згадає колишнє. Ми до будинку зайшли одразу після церкви, вважай, повінчаними прийняв нас, потім стільки беріг, нехай порадіє і господиня з ним.

Нашвидку накрили стіл, розсадовили молодих, свідків, Марину, та й усе. Батько приходив до церкви, хотів навіть було завести Ніну з чоловіком у дім її дитинства, але вона тільки хитнула головою, мовляв, іншим разом, а сюди йти він не став. В останню мить, правда, згадали ще про стареньке подружжя сусідів, і вже за кілька хвилин Сергій садовив їх до столу.

– Не відмовте молодят, зараз розкажіть, як до золотого весілля дотягнути.

– Воно, дурне діло – нехитре, аби жінка не кусала за голову, то й доживеш.

– Не слухай, Ніно, бо чоловіка не вкусиш, то точно не доживеш!

Гості сміялись, однак усередині ще жило ледь уловиме відчуття таїнства. Світло, Спокійно, Радісно – двоє стали одним.

– Гірко!!!

Коли було випито не одну навіть за золоте весілля, старенька сусідка нишком спіймала сльозу.

– Тітонько, щось не так?

– Ні, дочко, радісно. Радісно, що живемо ось так, без війни.

– Тю, стара, всі за здоров'я, а ти за упокій. Мила моя, давно не пила?

– Не про це я, старий, от дивлюся на дітей і спокійно так на душі, що так усе просто в них, не те, що колись. Як послухаєте п'яну бабу, то розкажу, може, і навчить чого – не знаю. Тітку я ще красивою пам'ятаю, потім таких і бачити не довелось, ще добра була, лагідна, останнє віддасть й обігріє. До неї люди тягнулися, любили й чоловіки – різні, обирай – кого серце бажає, рідні ще й умовляли, мовляв, чого ховати себе заживо. А вона дістане свою стареньку фотографію,

зім'яту, витерту всю, подивиться й «ні» киває, а все тому, що любила в житті раз, так до самої домовини вірність пронесла, знала, що вбитий, а чекала. Ось так.

Марина зітхнула:

– Це ж треба.

Старенька, помітивши цікавість в очах, пожвавилась і продовжила розповідь:

– Дивовижна історія, можна книгу писати, а всього не напишеш. Важка доля їй випала, а жодного разу не пожалілась, тільки війну ненавиділа, та так, що де в ній стільки того і вміщалося. Пам'ятаю, обійме, пригорне до себе й каже, аби життя цінувала, берегла, бо в нього ціни нема. Любов? Тітка розповідала про неї просто: зустрілись, покохали, планували весілля, мріяли побудувати дім, народити дітей. Натомість попрощалися швидко й похапцем, тільки й встигла, що свою фотографію в руку вкласти, в очі раз зазирнути – і по всьому. Потім були листи, до них вона навіть не підозрювала, якими цінними можуть бути звичайні слова, тому й берегла всі до останнього, казала, що в них живе він, бо по-іншому його не лишилось.

Потім тітку до Германії погнали, моя мама маленька, а запам'ятала, як хапала сестру за руку й плакала, як голосила бабуса – вони так уже ніколи й не зустрілись, бабуса не дожила. Тітка розповідала, що на чужині було важко, дуже, але потім її забрала одна родина, щоб господарство вела, роботи багато, але нашим не звикати, головне – не принижували, навіть по-своєму прив'язались, особливо дочка. Вони з тіткою були майже ровесниці, і та теж чекала свого коханого з однієї тієї ж війни. Напевно, чекання те й поріднило, тоді й зрозуміла, що вороги – теж живі люди, такі ж дві руки, дві ноги, серце, що болить однаково й відчуває.

Однієї ночі вони обидві не могли знайти собі місця аж до світанку, потім звідкись взялася туга – довга-довга й в'язка. Якимось дивом кимось із наших тітці передали листа від сусіда, кучерявого веселуна й танцюриста, хоча, повернувшись із фронту, він уже не танцював – втратив ногу. Лист був коротким: Микола героїчно загинув, просив передати, що любить, усе. У конверті лежала її фотографія й фотографія дівчини, яку знайшли у вбитого ним німця, тітка так і не зважилася віддати останню її власниці.

– Як не зважилась? Вона що, знала ту дівчину?

– Вона з нею жила під одним дахом аж до кінця війни, доки не звільнили наші. Дочка то господарів була. От вам і доля, хочете вірте, хочете – ні. Помирала в глибокій старості, казала, що йде до батьків і Миколи, може, тому померла легко й спокійно, без жодного зойку, а може, тому, що знала справжню ціну життя.

Притихлі гості думали кожен про своє й про одне й те саме одночасно.

– От стара, за що люблю тебе, бо розумна – аж страшно. Отож, дітки, мотайте на вус і живіть у мирі. Прости, Господи, вип'ємо! Вип'ємо за небо чисте й пам'ять довгу – до дна!

Соснова ніч зазирнула у вікно – темно й тихо, може, сплять? Ні. Жіночий шепіт піднімається кудись високо, немов проходить крізь стелю і старенький дах, відштовхується від димаря й злітає прямо до неба.

Уперше за кілька останніх років Лариса молилась, молилася за любов, а старенька господиня кивала, бо Господь і є Любов.

* * *

Любов? У неї тисячі облич, і кожен шукає своє. Я не знала любові, а замість облич бачила маски, штучні й неживі, можливо, тому перетворювала їх на смертників. Скільки? Навіщо рахувати гріх, коли його вимірюють. Мій глибшав, і, врешті-решт, душа опинилася під тонами чорних вод, так глибоко не пірнути й не піднятися їй. Я помилилась, бо зустріла любов на самому краю життя.

Смерть не роздати іншим, вона все одно росте всередині й стає дедалі сильнішою, доки повністю не поглинає. Це неминуче, найпрогресивніші методи й препарати всього-навсього вповільнювали цей процес, часом їх вистачало на довше, інколи вони не діяли зовсім, проте періоди між терапією впевнено зменшувались. Останнього разу в медичній картці з'явився новий діагноз: «пневмоцистна пневмонія» – хвороба, від якої помирають новонароджені й хворі на СНІД. Я ледь знайшла в собі сили, щоб посміхнутись, а лікар одразу ж замахав руками – надто серйозно. Звичайно, наскільки серйозним може бути кінець.

Мене витягували довго, уже не вірили, що вдасться, я – теж. Чи було страшно? Не знаю, не відчувалося нічого, окрім виснаження й апатії, єдине, за чим шкодувала, що так і не побачила сина. Пам'ятаю,

як одного дня небо за вікном сповзло до землі дощем, таким довгим-довгим і темним. Я попросила аркуш паперу і, втрачаючи свідомість, вивела: «Синку. Я люблю тебе. Вибач. Мама», віддала написане Лері й натхненно стала чекати. Смерть не прийшла, очевидно, так їй було нецікаво. Я дожила до кінця дощу й вижила, тільки ще не знала для чого.

Роман плакав, як плачуть люди. Лєра спитала:

– Невже?

У той вечір йому подзвонили, розмова була короткою, але постріли й не тривають довго. Шкільний приятель повідомив, що тиждень тому поховали Романову матір, цілих сім днів.

– Ненавиджу!!! – прокотилося кімнатами і впало до ніг. – Господи, як я вас усіх ненавиджу, усіх, а її – найпершу.

Ми мовчали, та він і не потребував питань – душа й так виверталася навиворіт.

– Вона найперша мене зрадила, найрідніша – а відвернулась. Такий син – не син, краще ніякого. Тоді навіщо народили мене таким?

Я поставила на стіл склянку із заспокійливим, але він сахнувся від неї, мов від отрути.

– Випий, це заспокоїть.

– Заспокоїть? Заспокоїть. Може, zarazом і знищить потвору, га? З перших років життя я відчував, що інший, у школі таки розібрався чому, і зненавидів себе – бачте, не міг бути для них ідеальним, і знав, що ніколи не зможу. Син – гомик? Значить, у батька нема сина, але з цим я впорався б, якщо б мама... сказала одне-єдине слово «синку», а вона промовчала, відпустила. Думаєте, мені все оце потрібно? Ха! Я зі шкіри вилазив, аби повернутись і довести, що чогось вартий, що... таки син. Тепер кому доводити? Могилі?

Наступного дня, із самого ранку, Роман сів у машину й поїхав у місто дитинства й свіжих могил, Лєра ще довго дивилась услід із вікна, потім зітхнула.

– Ні, щоб не дати попрощатись із матір'ю... Це яка любов тоді? Він же все одно її син.

Любов, навіть материнська, може бути різною – безумовною й повною умовностей, остання здатна створювати чудовиськ.

Коли Роман повернувся, було схоже, що розірвали стару рану, однак із неї нарешті вийшов гній. Спустошений, вивернутий і заново

зшитий грубими нитками, він таки прийняв себе, а з цим прийшов нехай не мир, але спокій. Одного вечора він тихо зайшов до мене в кімнату, сів поруч і подивився прямо в очі.

– Лоро, тебе пора відпустити.

Серце тріпонулося й застигло.

– Знаю, що пора. Ти маєш право піти так, як захочеш. Це буде останнє замовлення, після – як скажеш: живи тут, ні – куплю інший будинок, захочеш за кордон – будь ласка, тільки обери куди.

Я мовчала. Він підвівся, щоб іти, потім простягнув папку.

– Тут останній, але складний... Вибач, якщо колись зможеш.

Зачинені двері загнали в серце ножа. Боляче й пізно, а в пустому ліжку сльози важили мало – для прощення потрібна душа. Я відкрила папку, щоб зазирнути в того, хто мав стати останнім. Неправда, що жертви прощають своїх катів, не можуть, бо вже не живуть.

Костянтин володів кількома розважальними закладами: кафе, нічні бари, дискотеки – словом, місця, в яких ведеться бізнес, різний, чорний – теж. Його замовили наркаторгівці, бо у сфері збуту він утворював велику білу пляму, яка з кожним роком тільки розповзалась, урізаючи прибутки, – наркотиків чомусь там бути не могло. Домовитися не вдавалось, погрози не діяли, замаху не зачіпали – він досить довго псував кров і життя. В успіх замовлення самі ж не вірили, мовляв, Сова не бавиться таким, однак вхопилися й за соломинку, непевно, точно йшли на дно. Я посміхнулася: «Кажете, складний?»

У день нашої зустрічі йшла злива, потоки змішала небо із землею, перетворивши все у водяний клубок. Костянтин повертався додому, я стояла біля зіпсованої машини наскрізь мокра, словом, закони жанру для справжніх джентльменів.

– Дозвольте допомогти.

Очі в очі – і тривожний шум води.

– Будь ласка.

– Тут без автомайстерні не обійтись. Почекайте в машині, я зроблю дзвінок.

По склу стікало небо, а я вдивлялась у чоловічий силует із дивовижним почуттям захищеності.

– Ну от і все, машину заберуть, ось адреса. Ви промокли, якщо дозволите, я підвезу.

Вдих-видих.

– Згодна.

І його руки на кермі. Кінець.

Уже на завтра мені пригнали вимите до блиску авто з поміткою «оплачено». Звичайно, по-іншому з такими не буває. Я цілий день блукала по кімнатах орендованого будинку і спалювала поглядом телефони. Він повинен був зробити той дзвінок, як решта інших, однак не подзвонив. Складний. Що ж, друга спроба.

Заплановано-випадкова зустріч збила з ніг обох. Він упізнав, я подякувала – кіно, тільки цього разу про кохання. Увечері ми дивилися в одне небо, рахуючи чомусь уже згаслі зорі. Я розуміла, що щось іде не так, але продовжувала падати – чи летіти? Дивно, але це було не так уже й важливо, все одно, аби лиш бути поруч і чути його дихання, а дихати він міг за нас обох. Раніше я не помічала, як це роблять люди. Нічого особливого – постійна вентиляція повітря, інстинкт. Коли ж хвороба затиснула легені і скрутила у вузли, я зрозуміла, що в диханні ховається життя – таке, яке ти обираєш. Він дихав легко й глибоко – спокійно, він ЖИВ, а не ганявся за світом чи його примарами. Останні я навчилася читати в очах навпроти, немов із книги, а то й плаката: жадоба, влада, слава, амбіції, задоволення – а тут уперше білий-білий лист. Невже таке буває? Навіть захотілося жити, страшенно захотілося – аж до смерті. Смішно? Коли дізналася його правду, остаточно зрозуміла, що ключів не підбереш, потрібні тільки навстіж відкриті двері.

У Костянтина була сестра. Він пам'ятав її красивим і смішним дівчам, що так любило полуничне морозиво, солодку вату й брата, ще мало дивовижний голос, таким природа наділяє одиниці. Рая співала завжди, все і всюди, напевно, не співати не могла, тому і мріяла про сцену. Костя знайшов найкращих учителів, допоміг із навчанням, потім став займатись організацією концертів, записів, інтерв'ю. Їй пророкували майбутнє на вершині, і вона злетіла, тільки вниз. Він навіть не помітив, коли поруч із сестрою з'явився новий прихильник, пізніше – друг, а далі – більше, здається, Рая говорила, що познайомилися вони в клубі, там же вона уперше спробувала кокаїн. Ось де вершина, де натхнення, де справжній вимір дійсності, без цього вона скоро не могла. Він намагався врятувати, примусово лікував, обмежував зв'язки й спілкування, однак Рая зірвалась, передозування, смерть. Щоб не збожеволіти, він, як навіжений,

працював над випуском її першого й останнього збірника пісень, той таки вийшов у світ – присвячений пам'яті, й одразу став сенсацією.

Одного разу Костя посадив у машину й відвіз на могилу Раї, де я нарешті зрозуміла, навіщо була вся ця боротьба на грані, там – вічна тиша та зовсім нема музики.

– Ти чула, як плачуть чайки?

– Ні.

– Поїхали зі мною, покажу.

Море. Вода-вода-вода й небо-небо-небо. На мить здалось, що там душі воскресають, звільняючись від тягарю гріхів. Я так і не почула плачу чайок, не встигла, бо гріх наздоганяє всюди, щоб перетворитися на каміння. Вранці до нас у купе занесли свіжу пресу, я байдуже гортала чорно-білі сторінки газет, доки з однієї на мене не подивилася дитина, якої не було – вже, поруч маска смертника й красивий заголовок «Батько – вбивця». У скронях вибухнула кров, побігла по судинах, зупинилася в серці. Відомий політик виявився ВІЛ-позитивним, коли інфікована однорічна донечка померла від банального запалення легень. Питання: звідки взявся СНІД? А відповідь поміж рядочків – ВБИВЦЯ. Я зійшла на першій же зупинці, Костя спав.

– Тук-тук, тук-тук, тук-тук, – співали колії, а сонце обпікало очі.

– Дурна, ану назад!

Жіноча рука в останню мить рвонула тіло, і потяг промчав повз.

– Тук-тук, тук-тук, тук-тук.

Я вила.

– Заспокойся, ну-ну. Ось на, випий.

Щось гаряче обпекло й поповзло донизу. Жінка хитала головою й шукала серед яблук і риби ще одну пляшку алкоголю, аби налити знову.

– Так, молодець. Тепер послухай: померти хочеш – встигнеш, від цього не втечеш. Ти за сім'ю подумала? Напевно, і діти є, і чоловік.

Я знову кинулася до колій.

– Стій! А душа?

– Чия? У мене її давно нема!

– А машиністу гріх на свою бери? Думаєш, просто воно – вбити людину?

Опустившись навколішки, я від безсилля впала на брудний перон, жінка присіла поруч, випила сама й прошепотіла:

– Тобі, бачу, допомогти тільки одне може – віра, з нею помирають легко, – Незнайомка витягнула клаптик паперу й нашкрябала ручкою кілька слів, – Ось, тут адреса бабусі однієї, мудра людина, знаюча, дай їй Господь здоров'я, вона порятує. Послухай мене, поїдь, га? Вона не відмовить, і мені спокійніше буде, а то людина душу губить, а я не допомогла – гріх. А їх у мене! Нащо ще один на шию вішати? Поїдь.

Очі, знову дитячі очі, широко розплющені й наївні. Я міцно стисла папірець у кулаці, жінка полегшено зітхнула й пожвавилась.

– Ну от, я зараз тебе швиденько на потрібний поїзд посаджу, тут усі свої, домовимося за п'ять хвилин. Ось, вручаю пасажирку. З Богом!

* * *

Дощі в зоні – теж дощі, замріяні й трошки дикі. Рудя кліпав жовтими очицями й ніяк не міг зрозуміти, що шумить – дощ чи мушля на підвіконні, Шавко меланхолійно виглядав із будки: буде бруд, а Марія Степанівна раділа, що трави знов нап'ються магії небес і стануть ліками.

– Дитино, ти куди?

– Пройдуся до копанки.

– Так дощ.

– Нічого, не розмокну.

Вода, вода, вода – у небі, у повітрі, на землі. Невже в ній і зародилося життя? Шумить, відповідає: «зародилось». Жінка нахилилася до копанки й зазирнула, аби пересвідчитись, що відображення ще є, а поруч дощ вмивав заплутане в травах літо, минув неповний рік – вона Є.

«Людині дано не більше й не менше того, що вона здатна витримати, щоб прожити. То був мій шлях, тепер я це знаю й у свою хвилину піду – не озираючись, без прокльонів, з молитвою за тих, кого любила чи ненавиділа, ще заберу гріхи й залишу по собі Любов – щоб світ став кращим».

Лариса закрила записи, перев'язала стрічкою й віддала воді, опустивши зошит на саме дно копанки.

– Прощайте.

– Дитино, там до тебе.

– Хто?

– Не знаю.

Крізь водяну стіну дивились очі, такі жадані очі. ВІН.

– Як?

Костянтин загорнув в обійми.

– Я тебе знайшов.

Марія Степанівна дивилася на них, змішуючи сльози й дощ, і той – світлішав, бо в нього додавали щастя. Старенька перехрестила і спитала:

– А як же решта? Промокнуть усі, то ковдри з усього села збирати доведеться.

Лариса завмерла, мов натягнута струна.

– Хто?

– Твій син.

– МАМО!!!

Жінка кинулася бігти, хапаючи руками гарячий дощ.

– Синочку! Синку! Сину!

– Мама.

У будинку стало тісно від людей, слів, радості й любові, але він тільки посміхався тепло-тепло, паруючи під уже нічним дощем. Тут ніхто не спатиме до ранку, а як по-іншому, коли всього стільки треба розповісти, аби й самому увірувати в диво.

– Ларисо, ти тільки уяви, що я відчула, коли побачила Славка на порозі квартири Тамари Павлівни, він знайшов її по дитячих спогадах! І де? У місті, де на завтра можеш не впізнати будинку, в якому прожив життя! Він став таким дорослим, і весь цей час мріяв знайти маму, ось і повернувся до країни – щоб відшукати. Потім були оголошення про розшук від Костянтина, на всіх телеканалах, по всіх стовпах, тебе шукав ледь не цілий світ і не знайшов, точно б не знайшов, якби одному слідчому не довелося в зоні переселити батьків ближче до людей. Ага, син ваших нових сусідів пригадав, що вже бачив твоє обличчя, і дав адресу. Фантастика!

Старенька господиня посміхнулась:

– Ні, життя.

Епілог

У небі зависла осінь, меланхолійна й чудна. Вітер розносив по усім своїм знайомим тоненьке павутиння бабиного літа, а воно чіплялося за колючі сосни, утворюючи прозорий шлейф. Тихо.

Замість Шавка в будці спало смішне щеня, а дорослий рудий кіт поважно проходив повз зозулясту курку.

– Рудя! Він нашорошив вуха, а потім зраділо замуркотів.

– Упізнав. Упізнав і будинок, задихав швидко-швидко, заскрипів і раптом розплакався протяжним «а-а-а». Жінка завмерла, точно плач дитини, але звідки їй тут узятись? Обережно зайшовши, наштовхнулася на запах трав, старого дерева й молока, по кімнаті молода мама носила сина та співала:

– Лю-лі, лю-лі, лю.

– Оксана?

Жінка обернулась.

– Я.

Маленький солодко сопів, затискаючи пальчики в кулачки, і посміхався, годинник на стіні рахував своє незмінне «тік-так», старенька піч гріла пиріжки.

– З яблуками?

Оксана засміялась і махнула рукою:

– Та з яблуками, не знаю тільки, які вийшли, Марія Степанівна вчила. Вона мене одразу після лікарні забрала, звідси й до пологового їхала, сюди й повернулася з Михасиком, раділа маленькому – більше мого, щастя повна. Померла спокійно, з посмішкою, ось тут, на стільці, присіла, за серце взялась, тільки й сказала: «Не лякайся, доню, певно, мій час підійшов», очі заплющила й затихла, поховали біля чоловіка й сина.

Лариса заплющила очі, на мить здалося, що старенька поруч, дивиться так лагідно й киває.

– А як же ви тут самі?

– Так я з чоловіком живу, нехай і маленьким. У нас двері не зачиняються. Марія Степанівна мене не тільки пиріжкам навчила, шкода тільки, що не все передала, то я сама стараюсь.

Гостя обвела поглядом будинок і зрозуміла, що той не сирота.

– Дякую, Оксанко. Я піду, попрощаюсь.

Нова господиня провела Ларису аж до хвіртки.

– Ледь не забула! У нас і наречена вже є, Ніна народила, лікарі досі повірити не можуть. Таке симпатичне дівча, Марійкою нарекли.

– Дякувати Господу, обов'язково провідаю. Спасибі.

Рудий кіт вигнувся в останньому промінні сонця, а щеня смішно дзявкнуло з будки.

– Шавко, свої.

Цього разу осінь привела сорокарічну жінку на сільське кладовище, де на свіжій могилі лежали живі квіти й тиша. Лариса зняла з хреста невидиму нитку, прошепотівши:

– І тут буває сивина? Бачте, рік минув із мого від'їзду, а я вас уже й не застала, розповісти хотілося стільки, поділитись, порадили б. Хороша моя, рідна, спасибі за життя, бо тепер помирати не страшно.

Вона стояла, слухаючи осінь, себе й померлих, коли в телефоні прокричали: «Мамо, ти – бабуся! Дівчинка – точна копія тебе, тільки зменшена. Чекаємо!»

– Ну от, уже точно – не страшно.